

UNIVERZITET EDUKONS
Fakultet za studije bezbednosti
Sremska Kamenica

UZROCI I MODELI ISLAMISTIČKOG
EKSTREMIZMA I TERORIZMA NA
ZAPADNOM BALKANU

Doktorska disertacija

Mentor:

Prof. dr Dragan Simeunović

Kandidat:

Ljubiša Konatar

Sremska Kamenica, 2020. godine

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

Redni broj: RBR	
Identifikacioni broj: IBR	
Tip dokumentacije: TD	Monografska dokumentacija
Tip zapisa: TZ	Tekstualni štampani materijal
Vrsta rada (dipl, mag, dr): VR	Doktorska disertacija
Ime i prezime autora: AU	Ljubiša Konatar
Mentor (titula, ime, prezime, zvanje): MN	Prof. dr Dragan Simeunović
Naslov rada: NR	UZROCI I MODELI ISLAMISTIČKOG EKSTREMIZMA I TERORIZMA NA ZAPADNOM BALKANU
Jezik publikacije: JP	Srpski
Jezik izvoda/apstrakta: JI	srpski /engleski
Zemlja publikovanja: ZP	Republika Srbija
Uže geografsko područje: UGP	A.P. Vojvodina
Godina: GO	2020
Izdavač: IZ	autorski reprint
Mjesto i adresa: MA	Žarka Zrenjanina 36, 81000 Podgorica, Crna Gora
Fizički opis rada: FO	235 stranica, 8 poglavlja, 1 slika, 132 referenci, 6 priloga
Naučna oblast: NO	Nauke bezbjednosti
Obrazovno-naučno polje: ON	Društveno-humanističke nauke

Predmetna odrednica, ključne riječi: PO	religija, islam, vjerski ekstremizam, islamistički terorizam, Zapadni Balkan
UDK	
Čuva se u: ČU	
Važna napomena: VN	
Izvod/Apstrakt IZ	<p>Rezime: Predmet istraživanja određen je shodno temi i predviđenom sadržaju i u užem smislu predstavlja analizu uzroka ekstremističkih i terorističkih akata na Zapadnom Balkanu i njihove implikacije na bezbjednost regiona. Vrijeme istraživane pojave kraće je od njezina nastanka, trajanja, vremena i mogućih posledica po region. U ovom istraživanju obrada podataka obuhvata uzroke radikalizacije današnjih islamističkih terorista i to s aspekta: političko-pravnih nauka, bezbjednosti, psihologije, sociologije, teologije i istorije. Praktični cilj istraživanja je bio da se dođe do pouzdanih saznanja o vidovima, oblicima i sadržaju islamističkog terorizma, objašnjenje ove bezbjednosne pojave, tumačenje njenih svojstava i bitnih obilježja, kao i uzroka i posledica, s ciljem predviđanja njenog toka i mogućih efekata. S obzirom na karakter i specifičnosti regije, identifikovano je objektivno ograničenje u primjeni postojećih mehanizama, na planu prevencije i suzbijanja taktike političkog nasilja, gdje je ljudska žrtva dopuštena da bi se postavilo i očuvalo društveno-političko uporište religije. Analiza ove pretpostavke polazi od identifikovanih radikalnih elemenata prodora islamizma na Zapadnom Balkanu, kao objektivno stranog tijela na tom prostoru, pri čemu su sagledani i aspekti uticaja međunarodnih činilaca. Nametanje fundamentalističkih stavova i politike prevazilazi pojedinačne, lokalne ili državne, obično bukvalno shvaćene slobode svakodnevnog života, sa zahtjevom da se usklade sa ideološkim zapovjestima Umme. U krajnjem, borba protiv terorizma često ima niz karakteristika koje nisu usmjerene protiv uzroka terorizma, ili za koje nije jasno kako mogu da doprinesu sprječavanju taktike političkog nasilja. Detaljnom analizom uz adekvatnu i realnu procjenu svih gore pomenutih strukturnih elemenata terorističkog nasilja, pruža se realan osnov za prevenciju i suzbijanje svih onih uslova koji pružaju osnov za terorističko nasilje. Rezultati</p>

	<p>ovog istraživanja treba da predstave analizu islamističkog terorizma kao društvene pojave uz prikaz istorijskog i prostornog ambijenta u kojem se manifestuje, uz činjenicu da broj ekstremista i izvršenih terorističkih akata u svijetu, a posebno na Balkanu sve više raste i pored toga što države uspostavljaju sve veći broj preventivnih i represivnih mehanizama. Iz navedenog razloga prodor islamističkog terorizma je analiziran u okviru teorijskih ograničenja i eksponiranih terorističkih grupa koje se koriste za političke mahinacije i ostvarivanje interesa u međunarodnom sistemu. Istovremeno, ovakva analiza omogućava i projektovanje adekvatne antiterorističke strategije na duže staze. Na kraju, s obzirom da su interpretacije svih velikih religija imale svoje tamne faze, postavlja se pitanje, da li se terorizam može efikasnije preduprijeti demokratizacijom društva ili represijom države.</p>
Datum prihvatanja od strane NN vijeća: DP	00.07.2020.
Datum odbrane: DO	
Članovi komisije (ime i prezime, titula, zvanje, naziv institucije, status): KO	Predsjednik: Prof. dr Elizabeta Ristanović, Univerzitet Odbrane, Beograd Član, Mentor: Prof. dr Dragan Simeunović, Univerzitet u Beogradu Član: Doc. dr Predrag Pavličević, Univerzitet Educons Fakultet za studije bezbednosti, Novi Sad

KEY DOCUMENT INFORMATION

Number *consecutive: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code (BA/BSc, MA/MSc, PhD): CC	PhD
Author: AU	Ljubiša Konatar
Mentor (title, name, post): MN	Prof. dr Dragan Simeunović
Document title: TI	UZROCI I MODELI ISLAMISTIČKOG EKSTREMIZMA I TERORIZMA NA ZAPADNOM BALKANU
Language of main text: LT	Serbian
Language of abstract: LA	English/Serbian
Country of publication: CP	Republic of Serbia
Locality of publication: LP	A P Vojvodina
Year of publication: PY	2020
Publisher: PU	Author
Place of publication: PP	Žarka Zrenjanina 36, 81000 Podgorica, Montenegro
Physical description: PD	235 pages, 8 chapters, 1 picture, 132 references, 6 additional materials
Scientific field: SF	Security Science
Scientific discipline: SD	IMT studies
Subject, Key words SKW	religion, Islam, religious extremism, Islamic terrorism, Western Balkan
UC (universal class. code)	

Holding data: HD	
Note:	
N	
Abstract: AB	<p>Summary: Subject of research is specified by theme and predicted content and in the narrow sense presents a cause analysis of extremist and terrorist acts in the Western Balkans and their implications on the security of the region. The time of phenomenon investigation is shorter than its occurrence, duration time, timing and possible consequences for the region. In these studies data processing will cover the causes of the radicalization of Islamic terrorists today: in terms of political and legal science from the area of the security, psychology, sociology, theology and history. Practical aim of researches is to come to the reliable knowledge of the forms and contents of Islamic terrorism, an explanation of this security phenomenon, an interpretation of its properties and essential features, also the causes and the consequences, with the aim of predicting its course and its possible effects. In view of the character and the specificity of the region, it is identified as objective limitation in the application of existing mechanisms on the plan of prevention and suppression tactics of political violence, where human sacrifice is allowed in order to preserve the social - political stronghold of religion.</p> <p>Analysis of this assumption starts from identified radical elements of breakthrough Islamism in the West Balkan as an objective foreign body on that area, where also is consider influence of international actors. Imposition of fundamentalist attitudes and politics goes beyond individual, local or national, usually the literally understood freedom of daily life with the demand to align to the ideological conspiracies of the Umma. Fight against terrorism often has a number of characteristics which are not directed against the cause of terrorism or it is not clear how they can contribute suppression tactics of political violence. With detailed analysis with adequate and realistic assessment of all structural terroristic violence elements above, it offers a realistic evaluation for suppression and prevention all those conditions that provide the basics for terrorist violence. The results of this research should present an analysis of Islamic terrorism as a social phenomenon with review of historical and spatial environment which it manifest itself, with the fact that the</p>

	<p>number of extremists and terrorist acts in the world, and especially in the Balkan is increasing, despite the fact that states are establishing an increasing number of preventive and repressive mechanisms. For these reasons breakthrough Islamic terrorism has been analyzed within theoretical constraints and exposed terrorist groups used for political machinations and pursuit of interest in the international system. At the same time, analysis like this enables the design of an adequate antiterrorist strategy. In the end, considering that the impregnations of all the great religions had their dark side, the question is can terrorism be more effectively prevented by democratization of society or repression of the state.</p>
Accepted by Sc. Board on: AS	00.07.2020.
Defended/Viva voce Ph D exam. on: DE	
PhD Examination Panel: DB	Chairperson: Prof. dr Elizabeta Ristanović, University of Defence, Belgrade Member: Prof. dr Dragan Simeunović, University of Belgrade Member: Doc. dr Predrag Pavlićević, Educons University, Faculty of Security Studies, Novi Sad

S A D R Ź A J

U V O D	10
1. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA.....	12
1.1. Problem istraživanja.....	12
1.2. Predmet istraživanja	15
1.3. Ciljevi istraživanja.....	17
1.4. Hipotetički okvir istraživanja	18
1.5. Metode istraživanja	20
1.6. Naučna i društvena opravdanost istraživanja	20
2. DEFINISANJE TERORIZMA.....	22
2.1. Pravno - politički aspekti definisanja terorizma.....	22
2.2. Vjerski fundiran terorizam	30
2.3. Pojam islamističkog terorizma.....	35
3. MODELI I KARAKTERISTIKE TERORISTIČKIH OPERACIJA	38
3.1. Planiranje i izvođenje terorističkih operacija	38
3.1.1. Karakteristične faze terorističkih operacija	40
3.1.2. Početak operacije	41
3.1.3. Faza kulminacije	43
3.1.4. Faza pregovora.....	44
3.1.5. Postincidentna faza	45
3.2. Osnovne karakteristike terorističke akcije	45
4. ISLAMISTIČKE TERORISTIČKE ORGANIZACIJE	46
4.1. Nastanak arapskih islamističkih terorističkih organizacija	47
4.1.1. Hezbolah	47
4.1.2. Hamas	50
4.2. Al Kaida	54
4.2.1. Geneza, principi funkcionisanja i djelovanja Al Kaide	61
4.2.2. Obuka pripadnika Al Kaide za terorizam	64
4.2.3. Princip vođstva (Laden).....	67
4.2.4. Instruisanje sljedbenika putem fatvi	70
4.2.5. Opadanje moći usljed gubitka vođe i nedostatka finansija.....	77
4.3. Islamska država (ISIS)	80

4.3.1.	Nastanak i razvoj organizacije ISIS	81
4.3.2.	Teritorijalizacija kao novi koncept terorizma	85
4.3.3.	Uzroci propasti Islamske države	87
5.	UZROCI, SAVREMENI IZAZOVI I RIZICI OD ISLAMISTIČKOG TERORIZMA NA ZAPADNOM BALKANU	90
5.1.	Zapadni Balkan kao multinacionalni i multireligijski region.....	90
5.2.	Stepen prisustva islama u zapadnobalkanskim zemljama.....	98
5.3.	Uzroci islamističkog ekstremizma na Zapadnom Balkanu	101
5.3.1.	Priroda i interpretacija islama	106
5.3.2.	Ratovi na Zapadnom Balkanu devedesetih godina XX vijeka	113
5.3.4.	Savremeni ekstremistički uticaji	123
6.	ISLAMISTIČKI EKSTREMIZAM NA ZAPADNOM BALKANU	129
6.1.	Pojam islamističkog ekstremizma na Zapadnom Balkanu.....	129
6.2.	Legalne islamske zajednice na Zapadnom Balkanu.....	138
6.3.	Nelegalne islamske zajednice na Zapadnom Balkanu	148
6.4.	Vahabizam kao ekstremizam na Zapadnom Balkanu	157
7.	MANIFESTACIJE EKSTREMIZMA I TERORIZMA NA ZAPADNOM BALKANU...	164
7.1.	Mudžahedini u ratovima devedesetih godina XX vijeka	164
7.2.	Sljedbeništvo iranskih i arapskih ekstremista	169
7.3.	Regrutovanje boraca za džihad	173
7.4.	Ekstremistička propagandna djelatnost.....	179
7.5.	Finansiranje ekstremizma i terorizma	184
8.	TERORISTIČKE DJELATNOSTI ISLAMISTIČKIH TERORISTA NA ZAPADNOM BALKANU	189
8.1.	Srbija	189
8.2.	Crna Gora	198
8.3.	Bosna i Hercegovina	203
8.4.	Sjeverna Makedonija.....	207
8.5.	Albanija	210
	ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	213
	LITERATURA	220
	P R I L O Z I	227

U V O D

Predmet ovog istraživanja, sam po sebi, prilično je aktuelan što za sobom povlači snažno sučeljavanje među onima koji ga proučavaju ili se njime bave u drugim sferama nauke. Čitajući sam naslova rada može se naslutiti tematika istraživanja. O ovoj temi objavljen je veliki broj knjiga i stručnih analiza eksperata za terorizam i bezbjednost, međutim i pored toga što su države implementirale veliki broj preventivnih mehanizama, ova pojava nije iskorijenjena, štaviše, broj izvršenih terorističkih akata u svijetu je porastao. Islamistički terorizam, kao prijetnja, našao se u centru pažnje nacionalne i međunarodne bezbjednosti zahvaljujući djelovanju mreža terorističke organizacije Al Kaida (*Al-Qaeda*) koja je izvela inovativan napad na Sjedinjene Američke Države (*The United States of America, SAD*) 11. septembra 2001. godine, što je pokrenulo globalnu antiterorističku kampanju u svijetu. Najzad, težnje i djelovanja islamističkih terorista na Zapadnom Balkanu da stvore islamsku mega državu predstavlja okvir ovog istraživanja. Da li je islamistički terorizam i ekstremizam prijetnja stabilnosti i koliko je ova prijetnja realnost u regiji, predstavlja jedno od ključnih pitanja ovog istraživanja. Dakle, u fokusu istraživanja nalaze se uzroci i modaliteti ugrožavanja zapadnobalkanskih država sa pozicija islamističkog terorizma, uz analizu odgovora pomenutih država na tu vrstu bezbjednosne prijetnje, odnosno efekti proistekli iz njihovog reagovanja. Rad se bavi proučavanjem i procjenom pojavnih oblika vjerskog ekstremizma, a naročito u vezi sa borbom protiv radikalizacije i terorističke prijetnje koja je u pojedinim državama slabo vidljiva, dok se u drugim manifestovala sa ozbiljnim posledicama. Radikalizacija potencijanih izvršilaca terorističkih akata je živahan proces kojim se neka osoba dovodi u situaciju da prihvati terorističko nasilje. Međutim, nije prihvatljivo izjednačavanje terorizma sa bilo kojom nacionalnošću, vjeroispovješću ili etničkom pripadnošću. Težište istraživanja usmjereno je prema analizi dostupnih podataka koji se odnose na postojeće, a posebno na nove moguće oblike ispoljavanja vjerskog ekstremizma. Značajan prostor u radu izdvojen je za objašnjavanje terorizma kao kompleksne društvene pojave, načina razobličavanja i definisanja ovog višedimenzionalnog, prije svega političkog fenomena. Pokušaji međunarodnih i nacionalnih institucija da definišu terorizam, uspostave prevenciju, spoznaju način djelovanja terorističkih organizacija, kao i ulogu religije u podsticanju terorističkih akata i nerijetko izvora i nosioca ugrožavanja bezbjednosti.

Rad je napisan pod dominantnim uticajem teorijskog opusa i nasljeđa stečenog tokom poslijediplomskih studija na Univerzitetu u Beogradu. Težišno i prostorno, rad je ograničen u okviru jedne prostorne cjeline nazvane Zapadni Balkan¹, karakterističan po svojoj istorijskoj, političkoj, ekonomskoj i bezbjedonosnoj nestabilnosti. U radu su posebno naglašena tradicionalna sukobljenost hrišćanske i islamske civilizacije, uloga zapadnih hrišćanskih sila i vjersko-političkih islamskih centara moći, položaj uticajne muslimanske manjine definisane kao islamski faktor koja bitno opredeljuje daljnje tokove na posmatranom prostoru. Ovaj rad, putem analize vjerskog ekstremizma, pojedinih elemenata islamskog faktora i uticaja atlantskih i kopnenih sila usmjerenih prema prostoru Zapadnog Balkana, pokušava da objasni i predvidi daljnje tokove geopolitičkih saveza na ovom prostoru, kao i njihove posljedice po države i narode. Posebno je istaknuta opasnost od zloupotrebe islamskih zajednica prilikom širenja paradžemata i pokušaja ekstremnih islamističkih grupa da uspostave baze na prostoru zemalja Zapadnog Balkana. Istovremeno, u široj savremenoj, prije svega zapadnoj literaturi susrećemo se sa trendom vezivanja političkog nasilja, a posebno terorizma, isključivo za islam, kao jedinu religiju koja podstiče izvjestan broj vjernika na ekstremno-fanatizovano ponašanje, iako se mali broj religija može pohvaliti umjerenim stavom prema političkom nasilju. Međutim, ne treba zanemariti opasnost od stvaranja posebne bezbjednosne prijetnje na posmatranom prostoru tzv. „islamofobije“, koja bi mogla izazvati dugoročnu štetu na stanje pozitivnog, kooperativnog, konstruktivnog i nenasilnog odnosa između društvenih zajednica i država. Istovremeno, širenje ovakve bezbjednosne pojave podrazumijeva nepredvidljivost i nemogućnost objektivnog sagledavanja obima i efekata štetnih posljedica po bezbjednost u budućoj vremenskoj i prostornoj dimenziji. Istraživanje je pokušaj prikaza neposrednog zavisnog odnosa ugrožavajućih pojava kada je jedna pojava u funkciji nastanka druge pojave, demonstracije destruktivnosti i nasilnosti, uz brutalnu realizaciju ugrožavanja građana.

---

¹ Upotrebljavajući ovaj termin imamo na umu određene države, ne govorimo o nekom području na tačno definisanom prostoru.

1. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

1.1. Problem istraživanja

Širenje radikalnog islama na Zapadnom Balkanu aktuelizovalo je problem bezbjednosti na posmatranom prostoru, posebno manifestovanjem islamizma kao političkog pokreta nastalog oko islama. Terorizam u novije vrijeme, a naročito poslije više ratova na Bliskom istoku dobija snažnu internacionalizaciju i puni zamah. Akterima političkog prevrata terorizam predstavlja alat za nasilno iznuđivanje političkih rješenja koja im pogoduju. Istovremeno, djelujući iz drugog plana i sa distance, pojavljuju se strani planeri terorističkih aktivnosti-specijalne operacije obavještajnih službi (slučaj Srbija), koji ekstremne terorističke organizacije koriste za obračun sa vlašću. Kada se ovakve operacije uspješno realizuju predstavljaju podstrek za ostale terorističke grupe. Ova pojava izrasta u globalni problem svijeta, predstavljajući smišljenu upotrebu nezakonitog nasilja ili prijetnju prinudnim nasiljem radi usađivanja straha, sa namjerom primoravanja ili zastrašivanja vlasti i društva kako bi se ostvarili ciljevi koji su uopšteno politički, vjerski ili ideološki. Terorističkim akcijama pojedine organizacije nastoje skrenuti pažnja na probleme tih grupa ili frakcija, a najprikladniji način za postizanje ciljeva jesu ubistva predstavnika država, nedužnih građana ili napadi na društvena dobra čime se utiče na politički život jedne države. Terorizam nije lako definisati, postoji niz realnih problema da se prihvati i uspostavi opšteprihvaćena jedinstvena definicija. Prema profesoru Draganu Simeunoviću „reč je o složenoj i razvojnoj pojavi koja ima mnoštvo pojava oblika što otežava posao i najupornijim i najkvalifikovanim istraživačima“ (Simeunović, 2009:17). Tokom istraživanja u ovom radu proučena je osnovna literatura i prikupljeni su ostali referentni izvori iz domaće i inostrane literature. Osnovu i putokaz za sastavljanje radne verzije predstavlja analiza sadržaja, kao i podaci o istorodnom problemu opisani u radovima *Terorizam* Dragana Simeunovića i *Islam i mi* Darka Tanaskovića, kao i manji broj izvora o dugim bezbjednosnim fenomenima. Rad predstavlja složeno multidisciplinarno, dominantno politikološko, bezbjednosno i dijagnostičko istraživanje. Istovremeno, uz kompariranje teorijskog modela i praktičnih modaliteta mogućeg angažovanja elemenata sektora bezbjednosti u suprotstavljanju savremenom terorizmu, čemu u krajnjem treba da posluže i rezultati ovog istraživanja.

Terorističke organizacije predstavljaju složene sisteme sa potpuno uspostavljenom strukturom i pravilima djelovanja. Osnovno načelo djelovanja terorističke organizacije je podijela

velike organizacije u mnogo multipersonalnih grupa (celularni sistem organizovanja) kako bi veća organizacija mogla da preživi u slučaju da je bilo koji od njenih djelova kompromitovan. Organizacija se sastoji od operativnih ili podržavajućih ćelija, prikrivenih ili „podmorničkih“ ćelija, te egzekucijskih ćelija kao najniže i najžrtvovanije strukture. U ovom radu dominantno pratimo vjerski fundiran terorizam, gdje religija postaje moćan pokretač politički ekstremnog ponašanja izvjesnog broja vjernika. Zloupotrebom religije uz korišćenje eksploziva, vatrenog oružja i drugih podesnih sredstava, terorističke organizacije postaju sposobne da izvršavaju najzahtjevnije zadatke. Dakle, poseban predmet istraživanja je zloupotreba islama kao religije, ali on nije jedina religija koja podstiče na nasilje. Ako analiziramo ostale religije, otkrićemo i radikalne, pa i apologetske stavove prema ratu i nasilju. Tako se u Starom zavjetu, kao najvažnijem izvoru judaizma, a posebno u Tori, pojavljuju stavovi koji govore o ratu i upućuju na vjersko nasilje. Odnos prema paganstvu (sedma glava): „I preda ih Gospod Bog tvoj tebi, i ti ih razbiješ, potri ih, ne hvataj s njima vjere, niti se smiluj na njih; niti se prijatelji s njima; nego ovo im učinite: oltare njihove raskopajte, i likove njihove polomite, lugove njihove isijecite, i rezane bogove njihove ognjem spalite“ (Biblija, 2005:186).

Islam predstavlja „veliku“ religiju, postavljenu u triplicitnoj relaciji Bog-čovjek-svijet, koja se bazira na kuranskom principu o jedinstvu i jedinsti stvoritelja (*tehvid*). Međutim, produkti njegove zloupotrebe prije svega su interesi određenih političkih snaga kojima religija služi kao pokretač fanatizovanog ponašanja izvjesnog broja vjernika. Sveta knjiga, Kuran, traži od muslimana stalni progres, on je uputstvo za kontinuiran razvoj zajednice. Zahtijeva da se čini dobro, a ne zlo, što predstavlja univerzalan princip kuranskog učenja. Danas u okviru islama objedinjene su četiri pravne škole učenja islama (tzv. *mezheb*). Mezhebi predstavljaju pravne škole koje se bave tumačenjem i razumijevanjem tekstova Kurana, poznati kao: hanefijski, malikijski, šafijski i hanbelijski pravac. Međutim, kao i u Bibliji, u ovoj knjizi pronalazimo stihove koji pozivaju na nasilje, za početak, izdvajamo stihove drugog poglavlja svete knjige islama (Kur'an, Sura 2, 217 stih): „Pitaju te o svetom mjesecu, o ratovanju u njemu. Reci: Ratovanje u njemu je veliki grijeh, ali je nevjerovanje u Alaha i odvratanje od Njegovog puta i časnih mjesta i izgonjenje stanovnika njegovih iz njih još veći grijeh kod Alaha. A zlostavljanje je gore od ubijanja! Oni će neprestano boriti protiv vas da vas odvrate od vjere vaše, ako budu mogli. A oni među vama koji od svoje vjere otpadnu i kao nevjernici umru-njihova djela biće poništena i na ovome i na Onome svijetu, i oni će stanovnici Džehennema (pakla) biti, u njemu će vječno ostati“ (Kuran, 2011:33).

Tumačenje ovog ajeta-stiha govori da se bezbožnici protiv muslimana bore, ne da bi došli u posjed njihove imovine ili da ih liše života, već da bi uskratili muslimane od njihove vjere i pravila šerijatskog života. Ovo se posebno odnosi na jevreje i hrišćane koji grade crkve, škole i šalju misionare da zavedu muslimane, da ih učine nevjernicima, što predstavlja, po islamskim normativima, zloupotrebu u odgonetanju poruka i značenja teksta ove, za muslimane, svete knjige.

U Kuranu se može pronaći više stihova koji mogu promovisati nasilje. Na primer, Sura 3, stih 152 kaže sledeće: „Alah je ispunio obećanje svoje kad ste neprijatelje, voljom Njegovom, nemilice ubijali. Ali kada ste duhom klonuli i o svom položaju se raspravljati počeli, kada niste poslušali, a On vam je već bio ukazao na ono što vam je drago - jedni od vas su željeli ovaj svijet, a drugi Onaj svijet, onda je On, da bi vas iskušao, učinio da uzmaknete ispred njih. I On, vam je već oprostio, jer je Alah neizmerno dobar prema vjernicima“ (Kuran, 2011:68). Ilustrativan primer je i Sura 9, stih 5: „kad prođu sveti mjeseci, onda ubijajte mnogobošce gdje god ih nađete, zarobljavajte ih, opsjedajte i na svakome prolazu dočekujte! Pa ako se pokaju i budu molitvu obavljali i zekat davali, ostavite ih na miru - jer Alah zaista prašta i samilostan je“ (Kuran, 2011:186).

Pogrešnim shvatanjem i zloupotrebom tumačenja ili nepriznavanjem očiglednih istina, obično dovodi do bespotrebnih konflikata, jer ljudi nisu spremni da saslušaju drugu stranu. Zloupotreba religije od prije svega marginalizovanih grupa poslužiće ekstremističkim terorističkim organizacijama za regrutovanje najekstremnijih boraca koji neće žaliti ni svoje živote radi realizacije postavljenih terorističkih zadataka. Ono što je zajedničko za sve radikalizovane grupe jeste kategorično odbijanje asimilacije u lokalnu zajednicu uz posebnu želju da se živi isključivo po zakonima i normama koje propoveda ta grupa. Uz navedeno, radikalizovane grupe vrše pritisak na državne institucije, islamsku zajednicu i druge u cilju uvođenja novog načina života, pored državnog koji se odbacuje, praktikovanje šerijatskih zakona, kao i promovisanje vjeronauke u školama.

Međutim, prema Draganu Simeunoviću „bila bi velika greška tražiti utemeljenje savremenog islamističkog terorizma samo u sferi religije. Ova vrsta terorizma je u prvom redu rezultat interesa određenih političkih snaga koje su na vlasti u pojedinim islamskim zemljama ili koje tek tome teže“ (Simeunović, 2009:196). Iz tog razloga, ovim radom, prije svega, ukazano je na probleme koji prate teoriju i praksu razobličavanja ovog fenomena. Dakle, u ovom radu borba

protiv *terorizma* koncipirana je u iznalaženju zajedničkog imenitelja koji karakterišu svaku kriminalnu radnju, čime se olakšava pojmovno definisanje ove pojave, kao i njena sistematizacija primjerena zahtjevima i potrebama protivterorističke borbe.

1.2. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja u ovoj disertaciji su bezbjednosne prijetnje, izazovi i rizici islamističkog terorizma po regionalnu stabilnost zemalja Zapadnog Balkana. Istraživanje je vremenski postavljeno u dva perioda i to: period od 1992. do 2001. godine i period koji traje od 11. septembra 2001. godine tj. od globalnog rata protiv terorizma. Moramo naglasiti da sama pojava islamističkog terorizma predstavlja ozbiljnu i složenu reperkusiju na bezbjednost država i sam region. Imajući u vidu registrovane događaje koji ukazuju na postojanje i aktuelizaciju ovog fenomena sagledan je njegov razvoj i implikacije na posmatrani prostor.

Na osnovu opisanog, odnosno formulisanog problema, definisan je predmet ovog istraživanja: „**Uzroci i modeli islamističkog ekstremizma i terorizma na Zapadnom Balkanu**“. Tako je tokom istraživanja značajno mjesto dato ideologiji, religiji i ekonomskim faktorima koji dominantno dovode do transformacije ideologije totalitarizma u vjerski fanatizam. Svjedoci smo da se društvena zajednica danas sve više suočava sa problemima vjerskih i etničkih sukoba u kojima se nerijetko terorizam koristi kao moćno oružje. Dakle, zajednica je pred izazovom koji ozbiljno ugrožava bezbjednost, kvalitet života, porodični i etnički sklad, koji je do posljednjih ratova XX vijeka bio na visokom nivou.

Imajući u vidu izloženo, pored postavljenih hipoteza, otvara se i niz različitih pitanja, kao što su:

- *Da li je islamistički ekstremizam prijetnja stabilnosti regiji i koliko su okolnosti naklonjene da se prijetnje obistine?*
- *Koji je odnos između religije i terorizma?*
- *Da li je, s obzirom na različita teorijska gledišta, moguće definisati islamizam kao politički pokret oko islama?*
- *Koji su bezbjednosni, istorijski, ekonomski, vjerski i drugi preduslovi za pojavu islamističkog terorizma na Zapadnom Balkanu?*

- *Kakav je odnos muslimanskih zajednica Zapadnog Balkana prema prodoru tzv. novog islama i paradžemata i u kojoj mjeri se vahabizam ispoljio na posmatranom području?*
- *Kakvi su učinci i posljedice islamističkog terorizma i koji su mogući skriveni i otvoreni ciljevi ovog pokreta?*
- *Koji su modaliteti sistema odbrane i bezbjednosti u suprostavljanju ovom vjersko-bezbjednosnom fenomenu?*

Navedena pitanja uz postavljene hipoteze čine i centralni okvir i predmet istraživanja. Odgovori na ova pitanja zahtijevaju kompleksnu analizu djelovanja islamističkog ekstremizma i terorizma na prostoru Zapadnog Balkana, kao i analizu terorističke djelatnosti u državama na čijim je teritorijama registrovano djelovanje islamista. Na kraju, oni treba da omoguće kritičko sagledavanje eventualnih nedostataka sistema bezbjednosti država, uz preporuke za njihovu obuku, reorganizaciju i opremanje za efikasno suprostavljanje vjersko-bezbjednosnim fenomenima.

Iz sadržaja tako definisanog predmeta istraživanja izdvojeni su kao naučno sagledana i provjerena znanja o sledećem: međunarodnim odnosima, konfliktima, odnosima nauke i religije, terorističkim organizacijama (njihove karakteristike, vrste, struktura i aktivnosti) kao i metodama i sredstvima koje koriste. Prilikom razmatranja međunarodnih odnosa, pošlo se od iskustvenog saznanja da iste karakterišu odnosi saradnje, ali i konfrontacije u kojima sve više dolazi do tajne primjene sile i asimetričnih oblika ugrožavanja. Pri razmatranju terorističkih organizacija, polazi se od iskustvenog saznanja da terorističke grupe kao specifične organizacije posebnim, nekada i sofisticiranim metodima i sredstvima sprovode subverzivne i druge aktivnosti, s ciljem realizacije postavljenih, prije svega, političkih ciljeva.

Pri razmatranju *terorizma*, javlja se problem definisanja jer je teško obuhvatiti sve karakteristike terorizma kao što su: politička priroda, organizovanost, prijetnja, ucjena, zastrašivanje, prinuđivanje, simbolično nasilje, sistematsko nasilje, bezobzirnost, izuzetna surovost, upotreba raznovrsnih sredstava, nepredvidljivost i neočekivanost akata nasilja, raznolikost i nevinost žrtava, komunikativnost, posljedice terorizma-izazivanje straha kod protivnika radi lomljenja njegove volje, racionalnost u izvođenju i dr. Ali i pored toga prilikom definisanja, kao i usaglašavanja mjera protivterorističke borbe, u praksi se javljaju i drugi problemi subjektivne prirode, a to su dominantno pojedinačni interesi država.

U ovom istraživanju pošli smo od sveobuhvatne definicije terorizma koju je dao profesor Dragan Simeunović, o kojoj će biti više riječi u posebnom dijelu istraživanja. Dalje, u okviru ovog predmeta razmatrani su uzroci, klasifikacije, nosioci organizacija i funkcionisanje terorističkih organizacija. Istraživanje, radi sveobuhvatnijeg sagledavanja organizaciono-djelatnog odnosa ekstremnih islamističkih organizacija i terorizma prostorno nije ograničeno na Zapadni Balkan, već su uzeti najkarakterističniji primjeri radi uporednog istraživanja.

U razmatranje su uzeti i uticaji velikih sila koje dominantno ostvaruju djelovanje na posmatranom prostoru, kao i najkarakterističniji primjeri ovog odnosa u malim balkanskim zemljama, uključujući i refleksije ovog odnosa na institucije državnih sistema. Težište istraživanja (kroz prostorno-komparativni metod) bilo je usmjereno na sadašnje i bliže prošlo vrijeme, sa osvrtima na metode djelovanja terorističkih organizacija tokom istorije, kao i predviđanja za budućnost, prateći stanja bezbjednosti u različitim geo-regijama jedne ili više država. To je uvažavano u toku prikupljanja, sređivanja i analiziranja podataka, kao i prilikom zaključivanja.

1.3. Ciljevi istraživanja

Glavni cilj istraživanja ogleda se u potencijalnom teorijskom doprinosu objašnjenju i razumijevanju novog specifičnog oblika islamističkog ekstremističkog i terorističkog djelovanja kao oblika koji se bitno razlikuje u odnosu na druge modele. Praćenje razvojnih oblika djelovanja na području Zapadnog Balkana sa bezbjednosnom dinamikom, ispoljavanja ove pojave u okviru prostornog određenja predmeta istraživanja, a uz uvažavanje svih specifičnosti i faktora, od istorijskih, vjerskih, bezbjednosnih, geopolitičkih do socio-ekonomskih.

Naučni ciljevi:

Osnovni naučni cilj je naučna deskripcija i klasifikacija istraživnog fenomena, naučno objašnjenje i izvjesni elementi naučnog predviđanja. Naučna deskripcija ima za cilj da se: naučno opišu svi relevantni indikatori istraživanja, bezbjednosne pojave, procesi i tvorevine relevantne za predmet rada, kao i da se precizno i sistematično opišu događaji, akteri tih događaja, njihova uloga i aktivnost na prostornoj cjelini određenoj kao Zapadni Balkan.

Pored ovog, na nivou naučne klasifikacije bliže će se odrediti uslovi koji su pogodovali nastanku i razvoju ovog vjersko bezbjednosnog fenomena, uzroci radikalizacije islamističkih

terorista, položaj islamskih zajednica i razvoj paralelnih-nelegalnih islamskih zajednica, kao i države u kojima su registrovani slučajevi vjerskog ekstremizma.

Naučno objašnjenje:

Kroz opis i analizu događaja utvrđuju se uzročno-posljedične veze između opisanih pojava i procesa i njihovih aktera, sa ciljem dobijanja relevantnih naučnih saznanja o islamističkom terorizmu kao stvarnoj ili potencijalnoj prijetnji za regionalnu bezbjednost zemalja Zapadnog Balkana, koji zajedno sa drugim političkim i vjerskim elementima, pored ostalih, predstavljaju i realnu opasnost za muslimane-bošnjake kao i islamske zajednice na posmatranom prostoru.

Osim što ovo istraživanje treba da obezbijedi relevantnu teorijsku i empirijsku građu za druga naučna istraživanja na sličnu temu, praktični ciljevi istraživanja povezuju njegove buduće rezultate sa potrebom da se na institucionalnoj ravni prevenira društvena opasnost koja proizilazi iz bezbjednosne dinamike ovog vjersko bezbjednosnog fenomena, na nacionalnom i na međunarodnom nivou. Istovremeno, imajući u vidu da je islamistički terorizam jedna od metoda koju u posljednjem periodu primjenjuju islamski fundamentalisti. Svaki istraživački napor koji pomaže da se ova pojava identifikuje, razobliči, zaustavi, spriječi i sankcioniše predstavlja društveno koristan napor, što ovo istraživanje čini aktuelnim, primjenjivim i praktično opravdanim.

1.4. Hipotetički okvir istraživanja

Hipotetičkim okvirom istraživanja obuhvaćene su opšta hipoteza, da islamistički terorizam predstavlja međunarodni bezbjednosno-vjerski fenomen sa političkim posljedicama i mogućnostima njegovog ekstremističkog i terorističkog ispoljavanja, kao i potreban broj posebnih i pojedinačnih hipoteza i odgovarajući broj relevantnih indikatora. Istraživanje je počelo sa opštom i tri posebne hipoteze.

Opšta hipoteza:

Raznovrsni istorijski i savremeni faktori uticaja doveli su do stvaranja specifičnog islamističkog ekstremističkog i terorističkog djelovanja na Zapadnom Balkanu, koje je donekle različito u odnosu na generalni model islamističkog terorizma i ekstremizma.

Prva posebna hipoteza:

Multietnički i multireligijski sklop Zapadnog Balkana pogoduje radikalizaciji muslimanskog stanovništva.

Druga posebna hipoteza:

Brojni historijski razlozi doveli su do stvaranja islamističkog ekstremizma i terorizma na Zapadnom Balkanu.

Treća posebna hipoteza:

Zemlje Zapadnog Balkana kroz islamistički ekstremizam i terorizam koriste se kao poligon za djelovanje stranih sila i obavještajno bezbjednosnih službi i promjene granica suverenih, međunarodno priznatih država.

Dakle, istraživanje je usmjereno na ispravno pojmovno određenje fenomena, proučavanje pojavnih oblika, nagovještaja i faktora rizika koji prate pojavu, kao i analizu brojnih tehnika izvršenja na prostornoj cjelini Zapadnog Balkana. Moramo naglasiti da današnji savremeni ekonomski, politički i bezbjednosni uslovi pogoduju nastanku i širenju ovog bezbjednosno-vjerskog fenomena što ga čini aktuelnim.

Istovremeno, terorizam može da predstavlja jedan od izraženijih oblika djelovanja obavještajno-bezbjednosnih službi država hegemonu, ali i drugih država. Ova hipoteza dokazivana je verifikacijom posebne hipoteze tj. kroz razmatranje uloge islamističkih terorističkih organizacija i uloge obavještajno-bezbjednosnih službi u funkciji borbe protiv terorizma. Težište u verifikaciji hipoteza nije bilo na njihovom isključivom potvrđivanju ili odbacivanju, već na davanju svojevrstne argumentacije radi ukazivanja na organizaciono - djelatni odnos između političkih snaga na vlasti koje koriste vjerske komponente za vođenje politike kroz terorističko djelovanje. Uži predmet istraživanja je praćenje aktuelnih pokazatelja koji ukazuju na mogućnost eskalacije ovog pokreta do nivoa terorističke prijetnje, zatim praćenje motiva terorističkih akcija, načina planiranja, organizovanja, regrutovanja i izvođenja terorističkih akcija. U navedenom kontekstu, potrebno je utvrditi strukturu bitnih elemenata ispoljavanja vjerskog ekstremizma u svojim novim oblicima registrovanim na prostoru Zapadnog Balkana. U krajnjem, to je bio pokušaj upodobljivanja teorije u rješavanju praktičnih bezbjednosnih problema, sa akcentom na vojno- policijsku antiterorističku i preventivnu obavještajnu strategiju.

1.5. Metode istraživanja

Složenost istraživanja i višedimenzionalnost fenomena koji se istražuje, nameće potrebu korišćenja adekvatne metodologije u cilju istraživanja i dokazivanja postavljenih hipoteza. Dominantan pristup istraživanju je analitičko-sintetički metod čime nije dat primat niti jednom teorijsko-metodološkom pravcu, što opredjeljuje izbor i primjenu sljedećih naučnih metoda:

Analiza sadržaja, korišćena je u izradi teorijskog dijela disertacije kroz analizu sadržaja većeg broja pisanih izvora, a koji su prikazani u popisu literature. Međutim, ograničenost dokazivanja odnosa političkih snaga na vlasti, terorizma i islamizma zbog njihove konspirativnosti, nametnuo je potrebu kritičkog prilaza raspoloživoj literaturi, dokumentaciji i zakonskoj regulativi. Kategorisane analize postavljene prema problemu istraživanja i sadržaju treba da obezbijede vezu između teorijskog dijela istraživanja i njegove praktične primjene, uz dokazivanje i provjeru postavljenih hipoteza. Potrebno je da se uoče veze i odnosi među činocima, uzrocima u nastanku i pokretačkim snagama koje dovode do politizacije islama i u krajnjem islamističkog terorizma. Primjenom ove metode moguće je djelimično verifikovati postavljene hipoteze.

Komparativna analiza, odnosno metoda poređenja kroz studije slučaja, koristila se za uporedno sagledavanje specifičnosti i različitosti islamističkog ekstremizma na Zapadnom Balkanu. Poseban osvrt bio je usmjeren na analizu sličnosti i razlika, razvoja i djelovanja islamističkih terorističkih grupa na posmatranom prostoru i van njega. Preliminarni pokazatelji o modelima djelovanja i organizovanja ukazuju na mogućnost širenja ovog vjersko bezbjednosnog fenomena u regionu i šire, sa svim mogućim političkim i bezbjednosnim konsekvencama.

Deduktivna metoda se koristila kao oblik zaključivanja kroz analizu opštih stavova koji se nalaze u posrednoj ili neposrednoj vezi sa uzrocima istraživane pojave iz čega će biti izvedeni posebni i pojedinačni zaključci.

1.6. Naučna i društvena opravdanost istraživanja

Glavni, opšti cilj istraživanja je namjera da se da novi doprinos razumijevanju i objašnjenju novih organizacionih oblika djelovanja islamističkih grupa i islamizma kao politizovanog pokreta nastalog oko islama, njihovoj dinamici djelovanja na posmatranom prostoru, uz respektovanje svih

posljedica i specifičnosti, bilo da su one istorijske, bezbjednosne ili socio-ekonomske, a sve u cilju prostornog određenja predmetnog istraživanja. Znači, osnovni naučni cilj je deskripcija i klasifikacija istraživane pojave, uz objašnjenje i predviđanje razvoja istraživane pojave, kao i da se ukaže na potrebu razvoja institucionalne preventivne ravni i unaprijedi funkcija nacionalnih obavještajno-bezbjednosnih službi u odbrani od terorizma na nacionalnom i međunarodnom nivou. Dakle, jedna dimenzija opravdanosti svoj osnov nalazi u provjeri i usavršavanju metoda istraživanja, metodološko-metodičkih postupaka, izbora metoda i procedura izrade i primjene instrumenata istraživanja. Drugu dimenziju čini primjena naučnih saznanja u procesu projektovanja normativnog sistema koji reguliše oblast suprotstavljanja savremenom terorizmu i njegove primjene u praksi radi otklanjanja nesaglasnosti između deklarativnog, teorijskog i praktičnog djelovanja u ovoj složenoj oblasti. Aktuelna bezbjednosna situacija u zemljama Zapadnog Balkana i njihovom bližem i daljem okruženju naglašava potrebu za sistematskim naučnim istraživanjem ove vrste. Najzad, postavlja se pitanje, kakav se terorizam može očekivati u budućnosti.

2. DEFINISANJE TERORIZMA

2.1. Pravno - politički aspekti definisanja terorizma

Terorizam kao društvenu pojavu mnogi su pokušali definisati (Simeunović, 2009), iako jedinstvena i opšte prihvaćena definicija terorizma do danas nije utvrđena. Razlog za to leži u činjenici da nije moguće definisati i obuhvatiti sve njegove manifestacije i načine ispoljavanja. Terorizam se kao sredstvo nasilja koristi u prvom redu za potrebe politike. Nije nepoznato da se posebnim metodama unutar država označavaju pojedinci ili posebne grupe sa naznakom teroristi, na osnovu čega se državi daje legitimitet da prema njima upotrijebi sredstva prinude i da, kroz krivično pravnu regulativu, označena lica sankcioniše. Istovremeno, kroz medije se pokreće javna osuda čime se utiče na javno mnjenje, a nakon čega je društvena zajednica spremna da u svakom trenutku prihvati antiterorističku aktivnost državnih organa.

Međutim, ovakvi postupci ne bi bili problematični da pojedine države, a posebno velike sile, kroz tzv. specijalne operacije ne sprovode aktivnosti na teritoriji drugih suverenih država (kao u slučaju Srbije, šire u posebnom poglavlju). Ostaje dilema gdje je granica između razlikovanja legitimnog otpora i terorizma. Dakle, nedostaje ozbiljan obavezujući autoritet koji će ovu pojavu definisati, inkriminisati i zabraniti kao sredstvo sprovođenja politike.

U svijetu, kako ističe Dragan Simeunović (2009), ovaj vruć politički fenomen, trebalo je, u prvom redu, danas, da bude definisan od strane Ujedinjenih nacija (*United Nations*, UN). Ali, „rapidan gubitak autoriteta ove organizacije usljed dominacije velikih sila u njoj i van nje, rađa nemale rezerve prema jednoj generalno obavezujućoj definiciji terorizma, a sve iz straha da takva definicija ne bude još jedan instrument učvršćivanja najveće sile svijeta u njenoj dominaciji nad svim ostalim državama i narodima“ (Simeunović, 2009:37).

Pojašnjavajući nedoslednost i nemoralnost u međunarodnoj politici prilikom definisanja terorizma Dragan Simeunović (2009) ističe da u borbi sa terorizmom koji im prijete, pojedine zemlje terorizam u „tuđem dvorištu“ smatraju poligonom za postizanje sopstvenih interesa. Opređeljivanje za potporu nasilju prema nekome, faktički uvijek predstavlja opredjeljivanje protiv onoga prema kome je nasilje usmjereno, a očiglednost postupaka se javno definiše kao „preventivno djelovanje“ odnosno „pomoć“. Međutim, dva glavna i ujedno vječita pitanja koja

ometaju napredak UN na planu definisanja terorizma su: prvo, „državni terorizam“, odnosno definicija terorizma koji bi obuhvatila ne samo aktivnosti organizacija i grupa već država; i drugo, „borba za nacionalno oslobođenje“, tačnije pitanje da li treba ili ne treba praviti razliku između terorizma i prava naroda na samoopredjeljenje i borbe protiv strane okupacije (Simeunović, 2009:76-81).

Sa pravnog aspekta, krivično pravo se ne bavi terorizmom kao posebnim političkim fenomenom, već jednim segmentom njegove manifestacije odnosno inkriminacijom terorističkog akta. Pored ostalog definisanim i međunarodnim krivičnim pravom. U Crnoj Gori je krivično djelo terorizma, prema važećoj krivično-pravnoj regulativi, klasifikovano kao složeno krivično djelo, a u glavi koja obuhvata krivična djela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom. Naime, krivičnim djelima protiv čovječnosti i drugih vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom krše se norme međunarodnog prava sadržane u ugovorima, konvencijama, sporazumima i drugim pravnim aktima. Dakle, objekt zaštite ovih delikata jeste čovjek i druga dobra zaštićena međunarodnim pravom. Ono što posebno karakteriše prirodu ovog krivičnog djela je da se najveći broj krivičnih djela iz ove grupe vrši na organizovan i planiran način. Pored ovog, ova krivična djela mogu biti izvršena samo sa umišljajem. Izvršena djela iz ove oblasti ne zastarijevaju, što je od posebne važnosti. Dakle, najčešće u cilju praktičnosti krivično-pravne teorije, pod krivičnim djelom terorizma podvode više krivičnih djela koja su suštinski vezana za jedno krivično djelo. U krajnjem, krivično djelo terorizma prije svega predstavlja politički delikt i potrebno je da postoji politički motiv za njegovo izvršenje, da je teroristički akti izvršen organizovano, a u svakom slučaju mora da nastupi opšta opasnost za ljude i imovinu.

Zakonom o izmjenama i dopunama Krivičnog Zakonika (KZ) Crne Gore iz 2010. godine, osnovno krivično djelo terorizma posebno je prošireno. Takođe, i forma delikta bitno je izmijenjena u odnosu na ranija zakonska rješenja. Dakle, teroristički akti po pravilu obuhvataju akte nasilja kao što su ubijanje, rušenje, paljenje i subjektivnu komponentu koja obuhvata uzrokovanje straha kod manjeg ili većeg broja osoba. U tom cilju dodata je i široka lepeza krivičnih djela. Radi se o sljedećim krivičnim djelima: „javno pozivanje na vršenje terorističkih akata (član 447a KZ CG), vrbovanje i obučavanje za vršenje terorističkih akata (član 447b KZ CG), upotreba smrtonosne naprave (član 447c KZ CG), uništenje ili oštećenje nuklearnog objekta (član 447d KZ CG), ugrožavanje lica pod međunarodnom zaštitom (član 448 KZ CG), finansiranje terorizma

(član 449 KZ CG) i terorističko udruživanje (član 449a KZ CG)². Iz izloženog, po pravilu, terorizam se može posmatrati kroz široku prizmu pravnih aspekta i dilema u vezi sa zakonima i preuzetim konvencijama čiji su predmet terorizam i antiterorističko djelovanje. Dakle, moramo naglasiti da je terorizam apsolutno nezakonit i nelegitiman akt, kako pojedinca, tako i organizovane grupe, ali je očigledno data široka lepeza krivičnih djela koja se u posebnim uslovima mogu kvalifikovati kao krivično djelo terorizma ili su u vezi sa ovim krivičnim djelom.

Zakonodavstva demokratskih država krivičnim zakonom ili čak posebnim aktima definišu terorizam kao posebno krivično djelo. Međutim, nekada postoje i posebne okolnosti kada država poseže za različitim, sa aspekta legitimiteta, problematičnim aktivnostima u cilju suzbijanja terorizma. Radi se o uslovima kada država nije u mogućnosti da odgovori na najzahtjevnije bezbjednosne zadatke, periode vanrednog stanja (npr. u Srbiji akcija „Sablja“) ili tokom neposredne ratne opasnosti. Ono u čemu su svi saglasni, jeste činjenica da je terorizam potrebno odrediti sa stanovišta legitimnog prava, posebno kako bi se napravila razlika između sličnih formi, njegovim pravnim preciziranjem na nacionalnom i međunarodnom nivou. Međutim, trenutno, svaka država definiše ovo krivično djelo shodno svom unutrašnjem pravnom sistemu, ili političkim potrebama. Temeljni dokument za pravno definisanje terorizma je *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima*, usvojena davne 1948. godine na skupštini Ujedinjenih nacija u Parizu, čiji se međunarodni pravni okvir neprestano dopunjuje novim normama u cilju suprostavljanja različitim bezbjednosnim izazovima.

Definisanje ove pojave prati teorijski nepotpuno i neujednačeno tumačenje kako pojma, tako i suštine pojave. Tokom istraživanja osnovne literature nije pronađena čvrsta kategorizacija i podjela terorizma, ali u labavoj podjeli on bi se mogao podijeliti u dvije orijentacije i to: terorizam zasnovan na političkoj ideologiji odnosno religijskoj predanosti i grupu ostali oblici terorizma, a to su oni oblici koji teže promjeni u zajednici i često imaju elemente revolucionarne politike. U suštini, terorizam je oblik političke borbe koji se sastoji od niza ekstremnih radnji, koje se izvode nasilno i sa predumišljajem, kao što su atentati, ubistva, masakri, otmice, sabotaze institucija, nacija, vlada, etničkih grupa ili vjerskih ubjeđenja. Tokom posljednjeg vijeka, terorizam je doživio snažnu transformaciju i sve više se ispoljava kao oblik organizovanog kriminaliteta, gdje specijalizovane grupe koriste savremena dostignuća iz domena tehničkih i prirodnih nauka.

---

² „Sl. list RCG”, br. 70/2003, 13/2004 - ispr. i 47/2006 i „Sl. list CG”, br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - dr. zakon, 40/2013, 56/2013 - ispr., 14/2015, 42/2015, 58/2015 - dr. zakon, 44/2017, 49/2018 i 3/2020)

Terorizam je, prema definiciji koju koristi američka vlada, „unaprijed smišljeno, politički motivisano nasilje počinjeno protiv neborbenih meta od strane subnacionalnih grupa ili tajnih činilaca čija je namjera obično da utiču na javnost“³. Mada međunarodnim pravom nije utvrđena univerzalna definicija terorizma, „da bi se neko djelo okarakterisalo kao „terorizam“, treba utvrditi ne samo da ima određene karakteristike, već i da apsolutno ne može biti opravdano nikakvim političkim, filozofskim, ideološkim, rasnim, etničkim, vjerskim ili drugim razlogom“⁴. Tipično, terorističke grupe su tajne organizacije sastavljene od malog broja članova, koji su uglavnom prošli specijalizovanu obuku. Dakle, obuka jednog teroriste danas obuhvata tzv. specijalističko usavršavanje u rukovanju oružjem, eksplozivom, boričkim vještinama, taktici praćenja i izbjegavanja praćenja, upotrebi savremenih elektronskih sredstava i opreme. Generalno, teroristi spadaju u red dobro obučanih kriminalaca.

Vojin Dimitrijević smatra da je „svaki akt terorizma politički motivisanih izvršilaca određen odnosom prema vlasti, te da je 'prema tome politički'. Ako političku suštinu može ponekad zamagliti raznolikost, time se suština neće promijeniti“ (Dimitrijević, 1982:37). Dimitrijević (1982) ističe da terorista ima za cilj da se pozicionira ravnopravno s vladom kako bi pokazao dovoljnu snagu da izvede sve što želi, kada želi i gde želi, kao i da sa te pozicije pregovara sa predstavnicima vlade o stvarima koje dotiču osnov ustavnog i pravnog poretka.

Prema Draganu Simeunoviću, sveobuhvatna definicija fenomena terorizma glasi: „kao višedimenzionalni politički fenomen savremeni terorizam se može teorijski najopštije odrediti kao složeni oblik organizovanog grupnog, i ređe individualnog ili institucionalnog političkog nasilja obilježen ne samo zastrašujućim brahijalno fizičkim i psihološkim, već i sofisticirano-tehnološkim metodama političke borbe kojima se obično u vreme političkih i ekonomskih kriza, a retko i u uslovima ostvarene ekonomske i političke stabilnosti jednog društva, sistematski pokušavaju ostvariti „veliki ciljevi“ na morbidno spektakularan način, a neprimjereno datim uslovima, pre svega društvenoj situaciji i istorijskim mogućnostima onih koji ga kao političku strategiju upražnjavaju. Društveno-ugrožavajući opus terorizma obuhvata pretnju silom u okviru intenzivne psihološko-propagandne djelatnosti, zloupotrebu interneta u terorističke svrhe, otmice, ucjene, psihofizičko zlostavljanje, atentate, sabotaže, diverzije, samoubilačke napade, pojedinačna i

---

³ Pogledati detaljnije: US Department of State, 2001

⁴ Više o tome: Generalna skupština UN-a, „Declaration on Measures to Eliminate International Terrorism“ [Deklaracija o mjerama za eliminaciju međunarodnog terorizma], Doc.A/RES/49/60, 1994., par.1; i Rezolucije Savjeta bezbjednosti UN-a 1373 (2001), par. 3 i 1566 (2004), par. 3.

masovna politička ubistva, i intenciju ispoljavanja rjeđe nad stvarnim i potencijalnim političkim protivnicima, a češće nad predstavnicima sistema i nevinim žrtvama. Kao vid individualnog, nelegitimnog, nelegalnog i neinstitucionalnog nasilja terorizam je uvijek okrenut protiv određenih institucija nekog društva, odnosno, in concretum, protiv neke države“ (Simeunović, 2009:80).

Pored definisanja, Simeunović (2009) ističe da je terorizam izrazito ciljna djelatnost, usljed čega ciljevi terorista i terorističkih organizacija uvijek oslikavaju društveno političke okolnosti i istorijsku situaciju miljea u kojem nastupaju u ime tih ciljeva. Klasifikacija terorizma prema tipu aktera-subjekta terorizma, „izvršena prema više povezanih kriterijuma: njihovoj brojnosti, stepenu organizacione povezanosti i institucionalnoj dimenziji, izgledala bi, prema pojavnim oblicima, prema njegovom mišljenju, ovako: individualni, terorizam organizacija i ilegalnih grupa i institucionalni terorizam (državni i sl.)“ (Simeunović, 2009:84-85).

Prema programsko-ciljnoj orijentaciji, Dragan Simeunović terorizam dijeli na tri grupe: „*ideološki motivisan terorizam, etno-separatistički terorizam i vjerski fundiran terorizam*. Terorizam na ideološkoj osnovi najčešće se u prošlosti javljao kao ultradesni („crni“ odnosno fašisoidni) i ultralijevi („crveni“), tj. kvazirevolucionarni, dakle intrizično motivisani ciljni terorizam. Uopšte, klasifikaciju je moguće izvršiti samo ako se poštuje načelo pretežnosti i ustanovljavanja nekog svojstva kao najbitnijeg...“ (Simeunović, 2009:82-83).

U posebnoj pažnji Dragana Simeunovića nalazi se vjerski fundiran terorizam (Simeunović, 2009) koji se dijeli na: terorizam sekti i terorizam fundiran na interpretacijama velikih religija. Pored navedenog, ističe da je desničarski terorizam uvijek u sprezi sa nekom od konzervativnih država i predstavlja ventil prigušenih fašističkih strasti. Rjeđi je u pojavljivanju, a uporniji u svom održavanju. Sada je prisutan u izvesnoj meri u Njemačkoj, Italiji i Turskoj. Trenutno su najaktuelniji etnički i religijski motivisani oblici terorizma.

Prema sredstvima, terorizam se dijeli na: *klasični (konvencionalni), biohemijski i nuklearni*, a prema metodama na: klasični, samoubilački, sajber i narkoterorizam. Međutim, postoje i druge podjele, npr. shodno prisustvu na tlu sopstvene države, terorizam se dijeli na *unutrašnji i spoljni (međunarodni)*.⁵

---

⁵ Pogledati detaljnije: Simeunović, 2009:82-85.

Savremena teoretska promišljanja čine velike napore da ponude opšte prihvatljivu definiciju terorizma. Međutim, i pored toga što terorizam zauzima pravu pošast savremene civilizacije, interes uticajnih država sprječava naučnu misao i time prolongira definisanje savremenog terorizma. U pitanju su presedani zloupotrebe i pri čemu pojedine države koriste terorizam kao zamjenu za angažovanje sopstvenih vojnih trupa radi izazivanja sukoba, odnosno sukoba tzv. niskog inteziteta u regionima.

Prema *Ujedinjenim nacijama* osoba koja djeluje mimo znanja neke države, pojedinačno ili u grupi, tako što uništava imovinu građana ili države ne bi li dostigla određene političke ciljeve, može se označiti kao terorista. U tom kontekstu, za terorizam možemo reći da je određeni akt napada, ubistava, ranjavanja i uništavanja života i imovine, građana ili države u cilju zastraživanja i dostizanja političkih ciljeva. Kako u međunarodnom, tako ni u bližem okruženju, a posebno u zemljama Zapadnog Balkana ne postoji jedinstvena i opšteprihvaćena definicija terorizma.

Politička enciklopedija definiše terorizam kao „akciju nasilja koja se preduzima iz političkih razloga radi zastraživanja i bespoštednog slamanja otpora onoga prema kome je upućena“ (Politička enciklopedija, 1975:1079). *Mala enciklopedija*, pod terorizmom podrazumijeva i strahovladu, nasilje i vladu nasilja (Mala enciklopedija Prosvete, 1970:97). U *Leksikonu kriminalistike* terorizam je definisan kao „vid organizovane kriminalne aktivnosti, koju karakteriše preduzimanje akata nasilja, izvođenje atentata i otmica, podmetanje eksploziva i požara i preduzimanje opšte opasnih radnji“ (Aleksić, Milovanović, 1995:301-302).

Sve ove definicije naglašavaju suštinu terorizma i ono po čemu se može utvrditi da li je neki čin teroristički ili ne. Iz samih definicija je očigledno da terorizam nije uslovljen učesnicima i da počinitelac može biti bilo ko - pojedinac, značajnija grupa, kao i cijela država.

Pitanje definisanja terorizma do dan danas nije dobilo valjan odgovor. U Italiji se npr. pod ovim pojmom podrazumevaju „ljudi i grupe povezane sa organizacijama u inostranstvu, odgovorni za zločine terorističke prirode“. Sve to upućuje na problem da je identifikacija jasne i sveobuhvatne definicije koncepta terorizma još uvijek težak zadatak. Najzad, ova pojava može biti realizovana na veoma različite načine, kako u odnosu na ideologije koje ga podupiru, tako i na teritorije u kojima se sprovode teroristički akti i različiti geopolitički nemiri. Bliski i Srednji istok jesu područja koja karakterišu brojni teroristički akti i na taj način utiču na međunarodni položaj i bezbjednosnu situaciju.

Iz prethodno navedenih osobina terorizma sasvim je jasno da nije lako klasifikovati uslove koji su neophodni da bi se neki čin smatrao terorističkim. U pokušaju razrješenja ove složene pojave, jedna od definicija terorizma data je u naslovu tačke dnevnog reda XXVII zasjedanja Generalne skupštine OUN, 1972. godine. Ta tačka dnevnog reda nosila je naziv „Mjere na suzbijanju međunarodnog terorizma koji ugrožava ili odnosi živote nevinih ljudi i dovodi u opasnost osnovne slobode“ (U.N. Doc. A/8791, 1972), proučavanje uzroka onih oblika terorizma i akata nasilja koji leže u bijedi, frustriranosti, bolu i očaju i koji dovode do toga da neki ljudi žrtvuju ljudske živote, uključujući i svoje vlastite, u pokušaju proizvodnje radikalnih promjena. U prpratnom memorandumu Generalni sekretar OUN je istakao da uvrštavanjem terorizma na dnevni red Generalne skupštine OUN smatra važnim i hitnim jer „rizikujemo da putem nediskriminativnog nasilja dođe sve više do izražaja stalno nagrizanje i onako slabe strukture međunarodnog prava, pokreta i ponašanja, zbog koje će sve više nevinih ljudi, ljudi koji nemaju nikakve veze s problemima koji se takvim načinom rješavaju, postati žrtve“ (U.N. Doc. A/8791, 1972). U cilju prikaza složenosti ovog fenomena Dragan Simeunović ističe da se definicije terorizma sa naučnog stanovišta mogu podijeliti u dvije grupe i to na: akademske i administrativne definicije. Zapravo, najveći broj definicija terorizma je toliko vidljivo nevalidan da nije vrijedno ni baviti se njima. Uzroci za to su brojni i raznovrsni, ali se izdvajaju bar dva: prvi je neumješnost da se fenomen terorizma validno definiše, a drugi je povlađivanje dnevno-političkom ukusu svog ili nekog drugog dominantnog političkog miljea što uzrokuje niz manjkavosti na planu definisanja, a prije svega gubitak objektivnosti (Simeunović, 2009).

Najveći problem kod svih definicija čini uključivanje „političkog cilja“ kao bitnog obilježja terorističkog akta i uperenost djela na javni poredak država ili međunarodnih i drugih legalnih organizacija (Bošković, 2006). Jedna od sažetih definicija terorizma upućuje da je riječ o „prijetnji nasiljem i korišćenju straha s ciljem da se pridobije javna pažnja“ (National Advisory Commission on Criminal Justice Standards and Goals, 1976). Šira definicija koja uvodi političku dimenziju i tako isključuje upotrebu terora u običnim kriminalnim aktivnostima glasi: „politički terorizam jeste korišćenje ili prijetnja nasiljem od strane pojedinaca ili grupe, bilo da djeluju za ili protiv uspostavljene vlasti, u cilju stvaranja krajnje strepnje i/ili posljedica straha u grupi koja je meta i veća od broja neposrednih žrtava u cilju primoravanja te grupe da pristane na političke zahtjeve zločinca“ (Vordlo Wardlaw 1982:16).⁶ Međutim, posmatrajući terorizam u perspektivi, globalni

---

⁶ Pogledati više: (Pol, 2008:239-240).

rat protiv terora je podignut na nivo glavnog izazova bezbjednosti u svijetu. Tako su ostali u sjenci problemi siromaštva, nerazvijenosti i prirodnih nesreća. Iako se bolesti siromaštva uglavnom mogu preduprijeti ili izbjeći, ipak svake godine od njih umiru milioni ljudi u svijetu. Najzad, gotovo sve pojave, kao i terorizam, uzrokuju i uslovljavaju brojni različiti faktori koji mogu biti identični, modifikovani ili potpuno novi izvor budućih ugrožavajućih pojava. Istovremeno, svaka neefikasnost države i sistema bezbjednosti ohrabruje i podstiče potencijalne nosioce ovog složenog fenomena, a riječ je o pojavi sa najnižim stepenom opštosti i najvećom dozom destruktivnosti.

U jednom opštem kontekstu promatranja terorizma, njegovog definisanja, proučavanja osobina i elemenata koji ga neizostavno prate, sačinjen je veli broj analiza. U tom cilju slijedi i osvrt Milana Mijalkovskog u kome se terorizam promatra kao pojava koja teži ostvarenju svog promovisanog cilja, sprovođenjem i realizacijom određenih tajnih ili javnih djelatnosti, koristeći uglavnom protivpravna, ali i sva pravna sredstva, kao i ekstremno nasilne i brutalne mjere, radnje i postupke, prema najznačajnijim i najvitalnijim vrijednostima svakog društva (tzv. makro uzroci i karakteristike terorizma, koji su identični kod svakog organizovanog ljudskog kolektiviteta, koji poseže za ovakvim metodom borbe) u smislu da iste devalviraju ili diskredituju, sa ciljem da ih promijene, odnosno, nametnu vlastite vrijednosti za koje smatraju da su jedine ispravne.

Cilj svih terorista jeste da svojim nasilnim akcijama privuku pažnju javnosti na sebe, zastrašivanjem ili pridobijanjem široke javnosti proklamuju svoje ciljeve i tako izvrše pritisak na državu da udovolji zahtjevima terorista. Milan Mijalkovski pojašnjava konkretne karakteristike svakog terorizma tj. djelovanja nekog organizovanog ljudskog kolektiviteta, „zapravo fine, koje to djelovanje ima, a koje su, opet, proizvod uticaja sredine (kultura, obrazovanje, vjera, ekonomski standard i sl.), proklamovanog cilja, načina ispoljavanja i sl. (tzv. mikro uzroci i karakteristike terorizma, koje daju onu dozu različitosti na osnovu koje mi danas, možemo uslovno reći, da se radi o određenoj vrsti terorizma, odnosno metodu borbe nekog organizovanog ljudskog kolektiviteta, kao npr. irski, baskijski, kolumbijski, islamistički terorizam i dr.)“ (Mijalkovski, 2004:7-8). U ovom kontekstu, Mijalkovski ističe da je važno naglasiti religijski faktor kod islamističkog terorizma i samim tim on skreće pažnju na dvije činjenice: 1. univerzalnost njegovog osnovnog proklamovanog cilja (stvaranje jedinstvene islamske države na planetarnom nivou) i 2. način ispoljavanja (džihad-sveti rat, dakle, kroz specifičnu vrstu rata) (Mijalkovski, 2004).

Dakle, ako analiziramo samu pojavu, osnovni pokretač, a time i glavni potencijal islamističkog terorizma je izvitopereno tumačenje islama, prilagođeno potrebama islamista,

odnosno političkih krugova koji ga koriste za ostvarivanje političkih ciljeva. Osnovna potreba ovakvog poimanja islama od strane islamskih fundamentalista je odvajanje muslimana od ostatka svijeta i stvaranje posebnih zajednica. Tako radikalni islam u osnovi dobija snagu odbacivanjem svih ostalih kultura posebno zapadne civilizacije.

2.2. Vjerski fundiran terorizam

Područje Zapadnog Balkana je značajno kontaminirano vjerski fundiranim terorizmom u periodu tokom i nakon raspada Jugoslavije, a posebno tokom oružanih sukoba na teritoriji Bosne i Hercegovine, Srbije, Makedonije i Crne Gore. Istovremeno, poseban doprinos razvoju ove pojave pripada pogrešnoj percepciji autentičnog islama od strane mladih teologa koji svoje djelovanje inkorporiraju van zvanične islamske zajednice. Vjerski fundiran terorizam posebno dobija na svom zamahu nakon terorističkih napada 11. septembra 2001.godine. Ovaj teroristički akt predstavlja prekretnicu u taktici terorističkog djelovanja, čije posljedice još uvijek nisu sagledane, niti sa naučnog stanovišta proučene. Dakle, da naglasimo terorizam ne proističe ni iz jedne religije, posebno ne islama, na šta smo se posebno osvrnuli u istraživanju. U ovom istraživanju pratimo iskrivljenu interpretaciju religije-islama koja se koristi za okupljanje terorističkih organizacija i samoubilačke akcije. Odnosno jednu novu formu religijski uobličeniog terorizma.

Prema Draganu Simeunoviću (2009) koji važi za najboljeg poznavaooca vjerski fundiranog terorizma, „obnova islamskog nasilja, a time i terorizma veže se za šezdesete godine prošlog vijeka, kad u arapskom, i uopšte muslimanskom svijetu, počinje da vlada frustracija nakon vojnih poraza od Izraela. Tada kritike režima sve više dobijaju vjersku notu, što ne znači ujedno da te kritike dolaze sa najviših hijerarhijski ustanovljenih stepenica islama. U tome su naročito bile i ostale aktivne različite sekte i politizirane islamske grupacije koje uvijek imaju svoju, bar donekle „autentičnu“ viziju Kurana. Neke od njih lako i trajno posežu za nasiljem (za čije opravdanje se služe sopstvenom *halal* interpretacijom Kurana), kao i fardom (obavezom vjernika), čija je oštrica uperena u dva osnovna pravca: protiv spoljnih neprijatelja i protiv grešnika i nevjernika u sopstvenom narodu, odnosno u *ummi* (islamskoj zajednici vjernika)“ (Simeunović, 2009:196-197). Dakle, to je nastariji terorizam koji podstiče etnički terorizam, vjerski fundiran na interpretaciji političkog islama, velike religije u čijoj osnovi nema mjesta nasilju. Po pravilu, vjerski ratovi se obično odvijaju unutar jedne države, a mnogi su saglasni da je religija tokom istorije kriva za veliki

broj ratova i sukoba. Na primjeru bivše Jugoslavije jedno od glavnih pitanja koje se može postaviti u vezi s ratovima od 1991. do 1995.godine, jeste: „da li su to bili vjerski ratovi?“

Definicija pojma nasilne radikalizacije, ekstremizma i vjerski fundiranog terorizma predstavlja „proces usvajanja ili promovisanja ekstremnog sistema uvjerenja u svrhe olakšavanja nasilja utemeljenog na ideologiji kako bi se unaprijedile političke, religijske ili društvene promjene“ (Radaković Groš, 2018:331). Pri čemu „ekstremizam predstavlja završni rezultat procesa radikalizacije, dok nasilni ekstremizam predstavlja prihvaćanje i učešće u nasilnim radnjama, kao posljedica radikalnih ili ekstremnih uvjerenja“ (Radaković Groš, 2018:331). Da bismo shvatili fenomen o kome je riječ, moramo sagledati izrazitu formu pripisivanja nasilja samo određenim religijama, u ovom radu islamu, iako ne treba zaboravljati da i druge religije danas rađaju terorizam. Potrebno je naglasiti da je savremeno vjersko nasilje⁷ bitno mijenjalo svoja obilježja ispoljavanja kroz radikalno religijske forme, u ovom radu islamskom fundamentalizmu koji se pretvorio u najveću prijetnju svjetskoj bezbjednosti. Dakle, radikalizacija označava proces u kojem pojedinac prihvata terorističko nasilje kao moguće, možda čak i legalno, djelovanje. Tako se islam kao i druge religije, kroz vijekove dijelio u sekte. *Karigisti* su bili prva sekta koja se razvila u okvirima pravovjernog islama, ova sekta nije bila dugog vijeka, ali se smatra za preteču svih danas nastalih fundamentalističkih pokreta. Druga velika sekta su *Šiiti* koja je i danas jako uticajna, a nastala je na području nekadašnje Persije. Istovremeno, smatra se da je „prva teroristička grupa osnovana u Arabiji prije više od devet stotina godina (...), a na njenom čelu bio je Hasan Bin Sabah, šiitski propovjednik iz svetog grada Goma“⁸. Tadašnja teroristička grupa, identično današnjim teroristima, obučavala je pripadnike i pripremala ih za samoubilačke napade, a najbolji među njima sticali su titulu „anđela smrti“. Tako su, u posljednjem periodu kroz vjerski ekstremizam, islamski fundamentalistički pokreti stekli ogroman uticaj u mnogim zemljama, pa i u zemljama Zapadnog Balkana. Prema Draganu Simeunoviću, „začeci militantnog islama na teritoriji bivše Jugoslavije počinju u vrijeme Kraljevine Jugoslavije, kada je, 1939. godine,

---

⁷ Profesor Dragan Simeunović, međusobno povezuje nasilje i silu: „Nasilje je ljudska delatnost, a sila sredstvo, ona nije prosta upotreba sile već njen rad, kao oblik ljudske delatnosti u kojoj se direktno ili indirektno koristi sila. Ona je delatnost kojom se neki čin, aktivnost, radnja ili proces otpočinju, vrše ili zaustavljaju, odnosno održavaju ili ubrzavaju, ili se neka forma i suština stvaraju, odnosno održavaju ili ubrzavaju, transformišu ili razaraju nasuprot volji i intenciji ostvarenja interesa i zadovoljenja potreba objekta nasilja ukoliko je svestan, odnosno nasuprot njegovoj unutrašnjoj (prirodnoj) strukturi ili zakonitostima ukoliko se ne radi o čoveku.“ (Simeunović, 1989:37).

⁸ Prema: <https://skalaradio.com/mr-nikola-banicevic-medunarodno-pravni-i-institucionalni-aspekti-borbe-protiv-terorizma/>

osnovana organizacija *Mladi muslimani* po uzoru na istoimeni podmladak Muslimanske braće“ (Simeunović, 2009:223). Tako se i u vrijeme SFRJ razvilo više različitih ekstremnih organizacija koje su u posljednjem ratu devedesetih godina ugrožavale građane i materijalna dobra. Ekstremizam u međureligijskim odnosima je oblik unutrašnjeg političkog ekstremizma koji se ispoljava u odnosima prema pripadnicima drugih religija ili konfesija, odnosno prema ateistima, i to najčešće posredstvom ekstremnog klerikalizma i kleronacionalizma. Sa političkog i bezbjednosnog stanovišta najznačajnija i najinteresantnija pojava je svakako klerošovinizam. Naziv te pojave nastao je spajanjem pojmova klerikalizam, gdje sveštenstvo nastoji da na odlučujući način utiče na politički i društveni život i šovinizam koji predstavlja uvjerenost u nadmoćnost ili superiornost vlastite skupine ili naroda nad drugima.

Dakle, kao što smo istakli, jedno od glavnih pitanja koje se može postaviti u vezi s ratovima devedesetih u bivšoj Jugoslaviji jeste i to da li su isti, između ostalog, bili i vjerski ratovi? Naime, religijska pitanja u ovoj zemlji bila su potpuno uređena, pa nisu, čak ni nominalno, predstavljala razlog za dezintegraciju Jugoslavije i divljački sukob. Na kraju, tri glavne religije u ovoj zemlji (pravoslavlje, katolicizam i islam) u periodu prije rata značajno su doprinijele očuvanju multietničkog i multireligijskog sklada kod južnoslovenskih nacija. Sa sadašnje vremenske distance, sasvim sigurno, ovi ratovi nisu vođeni zbog religije, ali je religija kao jedan od podsticaja služila za jačanje i održavanje sukoba u uslovima ekonomske, socijalne i političke krize.

Pod klerikalizmom se podrazumijevaju aktivnosti klera, tj. profesionalnog sveštenstva neke vjerske zajednice, usmjerene na otvoreno ili prikriveno miješanje u političke odnose i borbu. Klerikalizam se izjednačava sa politilizacijom religije i vjerskih organizacija tj. zloupotrebom vjere i crkve u političke svrhe. Iako se savremeni oblici klerikalizma ne mogu olako svrstati u ekstremizam, smatra se da je spoj klerikalizma sa vjerskim i nacionalnim šovinizmom izuzetno opasna bezbjednosno-politička pojava (Milošević, 2001:220). Događaji u proteklih nekoliko godina nam pokazuju i dokazuju da kamikaze nisu sa drugim svjetskim ratom nepovratno iščezle sa međunarodne scene. Savremeni međunarodni terorizam za egzekutore koristi vjerske fanatike, koji samoubilačkim aktom „najbrže stižu pod okrilje Allaha“, što smatraju svojom svetom dužnošću. Međutim, problem je u tom što u svom društvu vode u smrt i stotine drugih nevinih ljudi. Ovaj novi vid terorizma je započeo 18. aprila 1983. godine strahovitom eksplozijom američke ambasade u Bejrutu, kada je zgrada srušena sa zemljom uz veliki broj mrtvih i ranjenih

(Pašanski, 1987:8). Istrajno braneći tezu o sukobu civilizacija, Samuel Huntington (*Samuel P. Huntington*) i dalje, a naročito poslije događaja od 11. septembra 2001. godine, savremeno razdoblje međunarodnih odnosa označava kao odnos islama prema drugim kulturno civilizacijskim grupama. Po njemu je nadmetanje političkih saveza, naroda i država iz vremena „hladnog rata“ zamijenilo „doba muslimanskih sukoba“. Muslimanski su, jer bar jedna od strana ili učesnika u sukobu ispovijeda ovu vjeru (Huntington, 2001).

Muslimanski sukobi podrazumevaju oblike nasilja: terorističke akcije, gerilska ratovanja, građanske ratove i oružane međudržavne sukobe. Huntington tu tvrdnju potkrepljuje sukobima do kojih je došlo između muslimana i nemuslimana tokom devedesetih u Bosni i Hercegovini, Čečeniji, Azerbejdžanu, Tadžikistanu, Kašmiru, Indiji, na Filipinima, Indoneziji, Sudanu, Nigeriji, Siriji, na Kosovu i Metohiji, i uopšte na Bliskom istoku. Po ovom uglednom profesoru sa Harvarda, to nije sve. „Muslimani su u razdoblju od 1983. do 2000. godine odgovorni za bar 11 od 16 najvećih akata međunarodnog terorizma; pet od sedam država koje Stejt department optužuje za podršku terorizmu su muslimanske; najzad, prema podacima međunarodnog Instituta za strategijske studije (HSS), od 32 vojna sukoba koji su vođeni tokom 2000. godine, muslimani su učestvovali u dvije trećine“ (Huntington, 2001:8). Najočigledniji primjer savremenog vjerskog terorizma je Iran, a da bi se razumio mora se dublje sagledati istorijski uzroci i uloga iranske vjerske revolucije.

Iranci nisu Arapi i šiitski islam koji je 1500. godine postao i zvanična religija u Iranu, nešto je drugačiji od ortodoksnog. Šiitski islam se nalazi u srcu iranske revolucije, a poruka Karbale i *Huseinovo mučeništvo* postali su poklič iranske revolucije. Ovaj istorijski događaj je u osnovi martirološke svijesti šiitske kulture koji šiiti obelježavaju svake godine, nazvan *ta'ziya* gdje je šiitska istorija stvorila kulturu smrti, koja više nije smrt, već dobija značenje života.⁹

Šiiti su kroz istoriju, bili ugnjetavani prvo od sunitskih gospodara Otomanskog carstva, a zatim od zapadnih zemalja, koje su Iran držale pod kontrolom većim dijelom posljednja dva vijeka. Bojeći se od širenja ruske revolucije, Britanci su tražili lidera koji bi zaustavio tu opasnost i našli

---

⁹ Kada je Muhamed umro 632. godine „hrišćanske ere, njegova duhovna i proročka misija, da se čovječanstvu donese Božije slovo, bila je završena“ (Luis, 2004:31), nakon čega on nije ostavio nikoga da čuva novu religiju. Muhamed je jednom prilikom kazao svojoj ženi Hafsi da će poslije njegove smrti halifa biti Ebu Bekr, otac njegove žene Aiše, a poslije njega njenin otac Omer rekavši joj da to nikom ne kazuje (Kuran, 2011:66). U periodu od 40 godina poslije Prorokove smrti, razni kalifi su uspijevali da dođu na vlast atentatima, a islam se podijelio na dvije grupe. Suniti su bili ortodokсни sljedbenici Proroka koji su prihvatili vlast svjetovnih lidera. Šiiti, s druge, strane smatraju da njihovi lideri potomci Muhameda i da su kao takvi, božanski nadahnuti i nepogrešivi.

su ga u Rezi Šah Pahlaviju, koji je, uz britansku pomoć, 1926. godine postao šah Irana. Reza Šah nije imao nikakvu iluziju o zavisnosti od Britanije pa se sprijateljio sa Hitlerom što ga je koštalo zajedničke intervencije Rusa i Britanaca i morao je izbeći iz zemlje, a vlast je predao svome sinu, kojeg su 1950. godine ljevičarske snage uspjele da zbače.

Bojeći se komunizma, Britanci ponovo, uz pomoć CIA, vraćaju zbačenog Šaha na položaj intervencijom, koju su Iranci takođe smatrali invazijom. Šah je, uz pomoć službe bezbjednosti SAVAK-a, vladao nasiljem do 1978. godine, kada ga svrgava vjerski vođa Homeini podržan od narodnih masa, a koji je već na svom prvom govoru saopštio da je vrijeme da se krene u sveti rat protiv zapada i izdajnika islama. Homeini i šiitsko vođstvo Irana smatrali su da je iranska revolucija prvi korak ka pročišćenju svijeta. Sveti ratnici pozvani su na borbu. Uvidjevši da bi u otvorenom ratu pretrpio poraz, ajatolah Homeini opredijelio se na borbu iz sjenke (Vajt, 2004:134). Osim toga, ovo je bila prva narodna revolucija realizovana u ime islama. Iranci su bili voljni da kroz terorizam izvoze svoje revolucionarne ideale, ne da bi povećali veličinu Irana, već da bi svetim ratom oslobodili islam. Islamistički ili islamski terorizam je akt nasilja nad civilnim metama implementiran od strane pojedinaca i grupa identifikovanih kao muslimani ili sljedbenici islama.

Iako su Sjedinjene Američke Države i Izrael najčešće mete islamskog terorizma, mnogi napadi su se dogodili u drugim zemljama i protiv drugih meta: sredinom devedesetih u vrijeme alžirskog građanskog rata, kao i 2017. godine, kada je Francuska bila meta islamskog terorizma. Rusija je pretrpjela mnoge terorističke napade zbog umiješanosti u drugom Čečenskom ratu, dok je 1997. godine kineska vlada bila glavni arhitekta Šangajske organizacije za saradnju koja je imala za cilj da se bori protiv islamskog pokreta u Centralnoj Aziji.

Između 2005. i 2007. godine, Irak je mjesto gdje se dešava najveći dio terorističke aktivnosti u svijetu. O tome svedoče podaci da je u 2005. godini više od 8.000 Iračana poginulo od posledica terorističkih akata islamističkog ekstremizma koji uključuju otmice aviona, odrubljivanje glava, otmice, atentate, automobilske bombe i samoubilačke napade. Aktivnosti islamskih terorista su često identifikovane kao džihad (borba). Prijetnje, uključujući prijetnje smrću, se često izdaju u obliku fatvi (islamskih pravnih rešenja). Ciljevi i žrtve su kako muslimani, tako i nemuslimani. Njihov „sveti rat“ nije uperen direktno protiv drugih ljudi, zasigurno ne protiv nevinih ljudskih bića, već isključivo protiv Sotone i njegovih nevjernika. Žrtvovanje sopstvenog života u takvom „svetom ratu“ je konačni dokaz istinske vjere, dokaz koji otvara vrata Raja

(Aleksić, 2002:382). Muslimanima se obično prijeti takfirom „kazna smrti za proklete“ (ozbiljnim osudom o „nevjerovanju“, izdatom protiv muslimana ili neke islamske grupe, što je teoretska dozvola drugima da „proliju krv“) (Simeunović, 2009:200).

Ratovi i loš ekonomski položaj zemalja Zapadnog Balkana umnogome su doprinjeli širenju ekstremnih vjerskih grupa. Istovremeno, pojave ekstremnog ponašanja su u dubokoj suprotnosti sa ponašanjem tradicionalnih islamskih vjernika na posmatranom prostoru, što otežava život, kako muslimana tako i drugih građana. Međutim, danas se mnoge terorističke organizacije finansiraju od kriminalnih djelatnosti čime obezbjeđuju izvor sopstvenih prihoda, što dodatno razara posrnulu privredu i državne institucije zemalja Zapadnog Balkana. Dakle, klasični terorizam je daleko iza nas, terorizam je danas postao veoma profitabilan posao koji se manifestuje u spoju politike i kriminala. Ovakva pojava iziskuje brz odgovor države na presijecanju i kontroli dotoka novca od strane tzv. legalnih fondova i nevladinih organizacija, za šta sadašnje države Zapadnog Balkana nemaju efikasan odgovor. Odgovor na ovu pojavu leži u brzom integraciji prostora u Evropsku uniju i sisteme kolektivne bezbjednosti, što će omogućiti efikasniji i sveobuhvatniji model prevencije na ovu, za društvene zajednice, opasnu pojavu.

2.3. Pojam islamističkog terorizma

Prilikom određenja pojma ove pojave potrebno je jasno razgraničiti islam kao veliku religiju od političkog islama, odnosno islamističkog terorizma kao vjerskog ekstremizma. Razlozi za to su prije svega odbacivanje bilo kakvih veza između autentičnog islama i terorizma. Dragan Simeunović savremenu obnovu islamskog nasilja, kao što smo i pomenuli u prethodnom dijelu rada, vidi prije svega u pojačanoj religioznosti u arapskom i muslimanskom svijetu, gdje su „aktivne različite sekte i politizirane islamske grupacije koje uvijek imaju svoju, bar donekle *autentičnu* viziju Kurana. Neke od njih lako i trajno posežu za nasiljem (za čije opravdanje se služe sopstvenom *halal* interpretacijom Kurana), kao obavezom vjernika, čija je oštrica uperena u dva osnovna pravca: protiv spoljnih neprijatelja i protiv grešnika i nevjernika u sopstvenom narodu, odnosno u *ummi*, islamskoj zajednici vjernika“ (Simeunović, 2009:196-198). Potrebu za jasnim definisanjem islamističkog terorizma zastupa i Darko Tanasković (2006), koji insistira na neophodnosti doslednog isticanja jasne razlike između terorizma i islama, „iz razumljivih razloga, jer u mnogim zemljama žive značajne muslimanske manjine, pa je neophodno pažljivo pristupati

razobličavanju ove pojave, kako bi se izbjegao bilo kakav revanšizam i sačuvao društveni mir“ (Tanasković, 2006:222-236). Prema pojedinim pisanim podacima, „*islamizam* je naziv koji označava sve one političke ideologije koje islam ne smatraju samo religijom“, već su ubijeđeni da predstavlja i politički sistem koji treba da bude zakonodavni osnov, te kao takav ne predstavlja homogen pokret. Istovremeno, iz njega treba crpjeti principe za društveno i državno uređenje zemlje, uz ponašanje koje je u skladu sa odredbama islamskog vjerezakona. Prolivanje ljudske krvi povlači za posledicu kaznu i na zemlji i na nebu, ali su ratovanja muslimanske zajednice jasna religijska obaveza - *džihad*. Tako će odrednica džihad postati sinonim za sveti rat muslimana, a u stvari je izveden od arapskog korjena *dž-h-d* čije je lingvističko (jezičko) značenje naprezanje, ulaganje krajnjih napora kako bi se postiglo božije zadovoljstvo (Luis, 2004:49-50). Prema islamskim pravnicima, onaj koji učestvuje u džihadu dobija ime *mudžahid*.

Prema iskrivljenoj interpretaciji Kurana, muslimani moraju da se bore na božijem putu i da im uzor bude Poslanik sa svojim ratnim drugovima, „Alah će poništiti djela onih koji ne vjeruju i od puta Njegova odvrću“ (Kuran, 2011:506). Dakle, različite interpretacije vjerskog učenja islama, kao i džihada, predstavljaju neprestano naprezanje čovjeka da kroz život bude uzoran i dobar, da se bori sa unutrašnjim zlom, da teži moralnom življenju, da se trudi da čini dobra djela i učestvuje u obnovi društva, na opštu dobrobit. Kako se islam kroz vrijeme, preko vojnih osvajanja i trgovaca, progresivno širio, tako je i počinjao da predstavlja političku i vjersku opasnost po ostale religije, a posebno za judaizam i hrišćanstvo. Dakle, religija je bila osnov za povezivanje, nadahnuće i podizanje svijesti plemena ka zajedničkom cilju, ekspanziji i osvajanju, gdje je kuransko poimanje džihada bilo ključno (Subotić, 2015).

Po tumačenju muslimanskih pravnika „vjernici se bore na Alahovom putu, a nevjernici na šejtanovom. Zato se borite protiv šejtanovih štićenika, jer je šejtanovo lukavstvo slabo“ (Kuran, 2011:89). Ključna obaveza svakog vjerujućeg muslimana je da slijedi borbu za širenje vjere. Za ovo istraživanje bitna konstatacija jeste da *džihad*, tj. stalna borba na božijem putu, jer „u većoj su časti kod Alaha oni koji vjeruju i koji se iseljavaju i koji se bore na Alahovu putu zalažući imetke svoje i živote svoje – oni će postići šta žele“ (Kuran, 2011:188). Dakle, džihad predstavlja stalnu borbu za odbranu islamske vjere, kao i njeno neprestano širenje. Muhamedov pokret i njegove osobnosti preslikavaju se na sve savremene islamske pokrete koji u njemu vide neprikosnoveni autoritet, koji kroz borbu teže da promijene čitavo društvo i svijet, u kojem traje neprestana borba između vjernika i nevjernika. „A zašto se vi ne biste borili na Alahovom putu za potlačene, za

muškarce i žene i djecu, koji uzvikuju: Gospodaru naš, izbavi nas iz ovog grada, čiji su stanovnici nasilnici, i Ti nam odredi zaštitnika i Ti nam podaj onoga ko će nam pomoći“. Kao i poseban stih „vjernici se bore na Alahovom putu, a nevjernici na šejtanovom. Zato se borite protiv šejtanovih štićenika jer je šejtanovo lukavstvo zaista slabo“¹⁰. Cilj današnjih islamističkih pokreta je da čitave muslimanske zajednice propovijedaju vladavinu islama na globalnom nivou, po uzoru na Muhameda, propovijedanjem, diplomatijom, pa i ratom, a zatim i odbrana islamskih postulata. Šerijat propisuje kao dužnost muslimanima da ratuju protiv politeista, otpadnika od vjere i *naroda Knjige*, svih koji odbijaju vladavinu islama, kao i protiv pretendenata na muslimansku teritoriju. Sa druge strane, gubljenje života u borbi je najuzvišeniji čin poštovanja i posvećivanja Bogu i vjeri. U arapskom jeziku mučenik se naziva *šehid*, a isti korjen ima i riječ *šehadet*, koja znači ispovijedanje vjere. Kao nagradu za mučeništvo islam predviđa *dženet*, kao hrišćanstvo *raj* (Espozito, 2001:64-65).

Islam je danas u fokusu istraživanja zato što je jedna „velika“ religija koja je savremeno aktivna u podsticanju nasilja i terorizma. Semjuel Hantington tačno navodi da islamske zemlje danas učestvuju u gotovo dvije trećine modernih ratova (Hantington, 2002). Transnacionalne terorističke organizacije su udruženja terorističkih grupa koje su na svjetsku scenu stupile u drugoj polovini XX vijeka. Udruženja okupljaju terorističke organizacije oko zajedničke političke, ideološke ili vjerske platforme. Danas, najuticajnijiu transnacionalnu terorističku organizaciju predstavlja panislamistička teroristička mreža Al Kaida koja djeluje širom svijeta.

Kada bi pokušali uspostaviti opšte prihvaćenu definiciju ove pojave, ona bi glasila: „*islamizam predstavlja skup političkih ideologija nastalih oko islama koje se javljaju u muslimanskim zemljama*“. Moramo naglasiti da islamistički terorizam na prostoru zemalja Zapadnog Balkana ne dobija oficijalnu podršku režima u tim zemljama. Međutim, nesporno je da terorizam ne egzistira unutar granica pojedinih država, on je transnacionalan. Ovo saznanje upućuje na nužnu saradnju država i međunarodne zajednice, jer države moraju biti svjesne da ovakve prijetnje slabe njihov autoritet i ruše koncept i razvitak građanskog društva, budući da su mehanizmi njegovog suzbijanja i prevencije složeni.

---

¹⁰ Pogledati Suru 4, Stihove 75 i 76: (Kuran, 2011:89).

3. MODELI I KARAKTERISTIKE TERORISTIČKIH OPERACIJA

3.1. Planiranje i izvođenje terorističkih operacija

U bezbjednosnoj praksi, po pravilu, terorističke napada izvode pojedinci ili male grupe, naoružane streljačkim oružjem i različitim eksplozivnim materijama (formacijskim-vojnim ili improvizovanim). Osim pomenutog, jako rijetko u svom posjedu imaju protivavionske projektele tipa zemlja-vazduh npr. *strela* ili *stinger* (slučaj obaranja aviona kompanije *Pan Am Flight 103* u Libiji). Uz to, postoji tendencija i opasnost od nabavke i pristupa oružju za masovno uništenje. Kada su mete civili (npr. Beslan) zastupljena su tri tipa terorističkih akcija: samoubilački bombaški napadi, napadi eksplozivom sa daljinskim upravljanjem i talačke krize, tj. otmice.

Generalno, organizaciona struktura terorističke organizacije podešena je prema njenim političkim ciljevima uz najefikasniji mehanizam za komandovanje i izvođenje akcija. Tradicionalne terorističke organizacije strogo su hijerarhijski ustrojene, dok savremenije imaju nešto decentralizovaniju mrežnu strukturu. Svaka teroristička operacija je detaljno isplanirana kako bi postigla što veći uspjeh. Po pravilu, to su tihe akcije i sa naknadnim dejstvom, ili žestoke sa trenutnim dejstvom. Za izvršenje fanatičnih oblika zločinačkih aktivnosti koriste različita sredstva, uglavnom eksplozive velike *brizantnosti* tj. sposobnosti da izvrše velika materijalna razaranja. Široku lepezu ubojnih sredstava obogatio je nagli razvoj nauke i tehnike, pa se nerijetko koriste najsavremenija tehnička i ubojna sredstva, čime su ove aktivnosti dobile visok stepen bezobzirnosti. Ovakve operacije izvode mali, specijalno obučeni i organizovani timovi.

U izvođenju terorističke operacije, po pravilu, učestvuju tri elementa: komanda, operativci, logističko i drugo obezbjeđenje. Strukturu terorističkih grupacija¹¹ i tip organizovanja predstavlja sistem ogranaka (ćelija) postavljenih po principu grupa (trojki i petorki). Teroristi primjenjuju rigorozne mjere sigurnosti u toku planiranja i pripreme svojih operacija i to na principu podvojenih zadataka, čime se onemogućuje blagovremeno djelovanje službi bezbjednosti u cilju prikupljanja saznanja o namjerama i planiranim aktivnosti, broju terorista i sl. Svaki segment je izdvojen u toku planiranja i vršenja proba kako bi se onemogućilo otkrivanje cijele grupe ili kompromitovale osjetljive informacije. Kada je u pitanju teroristička organizacija Al Kaida, princip funkcionisanja

---

¹¹ Pogledati detaljnije: (Mijalković, 2009:255-257).

je jednostavan. Ona je centralizovana u duhovnoj organizaciji, a decentralizovana u operacijama. Pored toga, u prethodnim akcijama njeni članovi su demonstrirali da veoma vješto i stručno rukuju različitim eksplozivima i ubojnim sredstvima.

Regrutacija terorista, prema pojedinim podacima koji su u saglasju, predstavlja složen proces. Na individualnom nivou bi se, u labavoj kategorizaciji, izdvojili sljedeći poznati uslovi: problem identiteta, marginalizacija grupe, neuspjela integracija, diskriminacije, ponižavanja, koji su često povezani s osvetom, učešćem u ratu i moralnim bijesom. Ovdje bi posebno izdvojili učešće u ratu i ponižavanje kao najznačajniji uslov za brzo regrutovanje i radikalizaciju koja vodi u terorizam. Ono što je zajedničko za svakog regruta, uglavnom, kao model, jeste pronalaženje resocijalizacije unutar grupe koja pruža duhovne i emocionalne odgovore, odnosno mogućnost kažnjavanja odgovornih za nepravdu. Međutim, islamistički samoubilački terorizam je jedinstven i različit od ostalih po svojoj formi. U posljednjem periodu registruju se samoubilački napadi koji se vrše od strane jednog ili više lica, koji djeluju van terorističkih organizacija, indoktriniranih vjerskim fanatizmom najčešće uz internet (poznati kao tzv. *vukovi samotnjaci*), a pri tome svjesni da su pokretne bombe od čije smrti zavisi uspjeh terorističke akcije. Terorista samoubica nosi eksploziv na svom tijelu ili posebno pripremljenom prsluku, upravlja vozilom napunjenim eksplozivom i svojim ličnim izborom, lično, u skladu sa trenutnim okolnostima, bira vrijeme i metu za dejstvo u cilju nanošenja što veće štete odabranoj meti. Kod ovakvih akcija riječ je o operacijama koje zahtijevaju visok stepen tajnosti u cilju izbjegavanja protivterorističkih akcija službi bezbjednosti. Element tajnosti je u ovakvim operacijama osnovni preduslov iznenađenja, toliko važnog za uspjeh operacije ovog tipa, dok smrt izvršioca, u krajnjem, sprječava efikasnu i temeljnu istragu i mogućnost kompromitovanja grupe. Uz to, preduzimaju se mjere prema službama bezbjednosti koje na smišljen i standardizovan način obavljaju obavještajnu djelatnost, i uglavnom se koriste dvije vrste sredstava. Prva su personalna, a druga tehnička sredstva koja imaju dominantnu ulogu.

Al Kaida je organizovana po tzv. cirkularnom (celularnom) sistemu. „U centru organizacije nalazi se vođstvo, oko njega je koncentrisano više trojki i petorki, odnosno ćelija. Od centra kreću sve linije rukovođenja, koje imaju uticaj i neposrednu kontrolu nad operativnim dijelovima organizacije. Ovakva struktura poboljšava operativnu efikasnost i taktičku fleksibilnost organizacije. Vođstvo je aktivno umiješano u sve aktivnosti organizacije, što jača unutrašnju

lojalnost. Povećan je stepen anonimnosti, jer se unutrašnja komunikacija najčešće odvija preko vodstva.“ (Mijalković, 2009:256-257).

Teroristi uvijek razmatraju veći broj potencijalnih meta, odnosno biraju neposrednu metu koja je slabije branjena i pogodnija za napad. Događa se i da nekoliko timova istovremeno napada različite mete, pri čemu ne znaju jedni za druge. Na ovaj način jedna napadačka grupa može funkcionisati kao diverzija za druge, čime organizatori operacija povećavaju mogućnost uspjeha. Obavještajci ne učestvuju u fizičkim napadima iz dva razloga. Jedan je što su oni već proveli dosta vremena sakupljajući informacije oko izabrane mete. Ukoliko učestvuju u samom napadu postoji veća mogućnost da će biti otkriveni, odnosno da će neko dostaviti podatke o njihovom kretanju i izgledu. Drugi razlog je što je uvijek potrebno mnogo više vremena i sredstava da se obučni jedan obavještajac nego operativac, tako da vođe ne žele rizikovati hvatanje ili ubistvo obavještajnog kadra u toku akcije. Obavještajci se uvijek neposredno prije izvođenja povlače sa mjesta događaja kako ne bi privukli pažnju na sebe i sumnju da neko prati tok operacije. Naime, ukoliko snage bezbjednosti dođu do operativnih informacija o pripremi akcije, može doći do povećanja mjera sigurnosti i obezbjeđenja na mjestu događaja, čime se može dovesti u pitanje uspjeh čitave operacije.

Tokom planiranja terorističkih operacija teroristi najčešće označavaju i napadaju mete koje nisu prepoznatljive ili nemaju uspostavljen sistem zaštite, tj. nisu dobro čuvane. Dakle, najčešće se bira lakša meta gdje će uspjeh napada biti neizostavan.

3.1.1. Karakteristične faze terorističkih operacija

U svim terorističkim operacijama, uglavnom, postoje četiri osnovne faze i to: planiranje, početak operacije, kulminacija i postincidentna faza. Ukoliko se radi o talačkoj situaciji, jedna od faza razrješenja obuhvata i pregovore. U fazi prije incidenta vođe terorističkih grupa odlučuju o vrsti akcije, o ciljevima koje žele postići, kao i o vrsti napada. Manifestovanje terorizma (Mijalković, 2009:248-255) u situacijama kada teroristi drže otet vazduhoplov i kidnapuju taoce, kao što je super (mega) terorizam, jeste pozicija gdje oni moraju zadržati ofanzivan položaj. U takvim situacijama teroristi dobijaju mogućnost ucjene, što im opet, sa druge strane, pruža mogućnost za bijeg. Kod kriznih situacija princip iznenađenja često dovodi do toga da teroristi izgledaju neranjivi, odnosno da mogu održati pritisak nad neprijateljem onoliko koliko to oni žele,

a to sa druge strane proizvodi efekat da izgledaju moćnije i efikasnije nego što to stvarno jesu. U kontekstu bezbjednosne procjene, za bezbjednosne službe vrlo je važno da se prilikom izrade planova prevencije pažljivo planiraju aktivnosti kojima se na sistematičan način upravlja rizikom, a štetne posljedice se svode na prihvatljiv nivo.

S obzirom da smo fazu planiranja već pomenuli i obrađivali u prethodnom dijelu poglavlja, ukazaćemo i na sledeće osobenosti ove faze. Dakle, planiranje operacije se vrši na osnovu sakupljenih informacija od strane obavještajaca, a shodno procjeni očekivanih efekata. Teroristi posebno analiziraju mogućnosti reakcije protivterorističkih snaga. U ovoj fazi se formiraju svi segmenti neophodni za izvođenje operacije i izvode se sve potrebne probe u cilju realizacije terorističkih ciljeva. Dobro se analizira odabrana meta, kao i planirane metode djelovanja. Analizirajući koncept djelovanja terorista kroz teoriju kriminologije ovaj dio rada usmjeren je kroz opis terorističke operacije u gradu Beslanu¹² u Rusiji, gdje je demonstrirana surovost i nemoralnost islamističkih terorista. U ovoj akciji došlo je do izražaja planiranje unaprijed, dok bezbjednosne službe nisu imale podatke da su nedjeljama prije napada sporovođene individualne i kolektivne pripreme tako što su se teroristi pretvarali da su građevinski radnici. Iz te pozicije, uspešno su skladištili oružje, ručne granate, minuciju i eksplozive u školskim prostorijama. Tokom planiranja, izvršena je krađa vojnog vozila i policijskog kombija, koje službe bezbjednosti nisu blagovremeno dovele u vezu sa teroristima, a iz nekoliko policijskih stanica ukradeno je sedam automatskih pušaka i tri ručne bombe, koje su teroristi koristili i koje su kasnije pronađene unutar škole.

3.1.2. Početak operacije

Ova faza predstavlja fizički početak terorističke aktivnosti gdje izvršiocima nastoje da budu brzi i sigurni, konačno okupljanje grupe, koja se najčešće međusobno ne poznaje. Koordinacija djelovanja i sigurnost grupe zavise od pravovremenih odluka dobro zaštićene komunikacije (telefona, računara ili radio veza). Bezbjednosne mjere su posebna karika u lancu realizacije terorističkih akata. Ovo je tačka sa koje nema povlačenja, osim u slučajevima kada operativni planovi predviđaju takvu radnju. Dakle, ovo je najosjetljivija i najopasnija faza za teroriste, akcija se nadgleda i učvršćuje spolja. Teroristička aktivnost je, po pravilu, programirana i brutalna, od koje strijepi ne samo jedna država, već cjelokupna zajednica. Teroristi ne postupaju u skladu sa pravilima rata. Ubistvo nedužnih i neumiješanih civila ne predstavlja „kolateralnu štetu“, već civili

---

¹² Diplomatic security service, Antiterrorism assistance program, Budapest.

kao da predstavljaju primarni cilj, posebno zbog sticanja publiciteta i izivanja straha. Sa druge strane, oni su ciljevi koji nisu posebno šticeeni, što je od izuzetne važnosti za teroriste i njihovu logistiku. Primjeri ove taktike su otmice aviona, brodova ili nezašticeenih đaka u školama.

U najvećem broju teroristički akti su realizovani uz upotrebu eksploziva ili njegovim kombinovanjem sa drugim sredstvima, budući da su eksplozivne naprave primarno oruđe terorista.¹³ Pripremljene eksplozivne naprave se u velikoj tajnosti i obično noću postavljaju na mjesta gdje se želi izazvati razaranja. To su na prvom mjestu javna mjesta, šticeeni objekti, automobili, kafići i drugi objekti. Eksplozivna naprava se postavlja u neposrednoj blizini odabrane žrtve, odnosno na mjesto gdje ona treba da se pojavi (ove naprave ponekad postavljaju i pojedinci koji nisu upoznati sa sadržajem kontejnera ili paketa niti su svjesni namjene. Uglavnom su plaćeni da bez pogovora postavie određeni paket na traženo mjesto, ponekad se dešava da ovakva osoba-dostavljač bude žrtvovana, odnosno teroristi daljinskim upravljačem aktiviraju eksplozivnu napravu u momentu kada ta osoba prolazi pored odabrane žrtve). Ovakvim činom se postiže potpuna kontrola vremena i mjesta napada, efekat kojim se prezentira nadmoć, da niko nije potpuno bezbjedan i da svako lice ili ličnost mogu biti potencijalna meta. Nijedan drugi metod ne osigurava tačnost postavljanja eksplozivne naprave kao što, prilagođavajući se situaciji, čini bombaš samoubica, pri čemu nema bjekstva, niti zarobljavanja izvršioaca. Krivična djela u kojima se koriste eksplozivi ulaze u grupu djela koja se u kriminalističkom postupku rasvetljavanja teško dokazuju, posebno u dijelu kriminalističko-tehničkih vještačenja, jer se pored produkta razaranja i destrukcije javljaju efekti u vidu paljevina. Eksplozivne materije ili eksplozivi, kao glavni predstavnik opasnih materija često se koriste za teroristička dejstva, a pored njih mogu se koristiti i druge opasne materije koje mogu biti, zapaljive, radioaktive ili toksične-otrovne. U svrhu realizacije terorističkih akata na prvom mjestu se, po mogućnosti, koriste vojni eksplozivi, i to (Poštić, Tošić, 1998:22-44): trinitrotoluen, trotil (TNT), pentrit i njegove smeše (pentrit i TNT) i plastični eksploziv detašit-C (pentrit i heksogen), heksogen i njegove smeše, ciklotol B (heksogen i TNT), plastični eksplozivi „C-2“, „C-3“, „C-4“¹⁴, „H-6“, „P-4“, kao i oktogen i njegove smeše,

---

¹³ Improvizovane eksplozivne naprave (IEN): IEN su uređaji koji su postavljeni ili isporučeni, a proizvedeni na improvizovani način i sadrže eksplozive ili destruktivna, smrtonosna ili hemijska punjenja koja su namijenjena uništenju, osakaćivanju, diverziji ili uznemiravanju.

¹⁴ Plastični eksploziv koji se može vajati u različite oblike kojem je primarni blok eksploziv za rušenje američke vojske. 91% RDX M112 blok eksploziv za rušenje se sastoji od 1,25 funti C4 u pakovanju zelene boje. Komercijalno dostupan u paketima od 50 do 60 funti. Detonacijska brzina 26.400 ft/s.

oktol (oktogen i TNT). Zajednička osobina ovih eksploziva je velika brzina detonacije i veliko razorno dejstvo. Svoju namjenu, pored ostalog, našli su za punjenje formacijskih vojnih eksplozivnih sredstava (mina) ili za izradu raznih eksplozivnih punjenja, posebno pakovanih, koji se još zovu eksplozivni meci. U nekim slučajevima, kada nije moguće obezbijediti visoko brizantne eksplozive, za diverzantsko-teroristička dejstva se koriste i privredni eksplozivi. Mada se radi o manje razornim eksplozivima oni se, zbog lakše nabavke, ipak koriste.

Dakle, do trenutka fizičkog početka operacije, teroristi imaju potpunu kontrolu nad sredinom i operacijom, odnosno početkom fizičkih aktivnosti ova kontrola prestaje. Po pravilu, tokom planiranja početka operacije ostavlja se mogućnost prelaska na rezervni plan. Ovo je od posebne važnosti, da ukoliko planirani napad iz nekog razloga ne bude realizovan teroristi mogu pristupiti realizaciji terorističke akcije na drugi način.

3.1.3. Faza kulminacije

Ova faza nije vremenski određena i ograničena. Obično nastupa nakon faze iniciranja ukoliko ne dođe do nekih nepredviđenih situacija. U ovoj fazi od strane terorista postoji najveći nivo preventivne zaštite, praćenje kretanja policijskih i drugih snaga, policijskih radio komunikacija i civilnih radio programa. Savremene metode zahtijevaju najsavremenije alate. Kad se prisluškivanjem dolazi do tajnih informacija upotrebom tehničkih sredstava, radi se o tehničkoj obavještajnoj službi (*Technical Intelligence*). Navedene metode napreduju ogromnim koracima, posebno uz pomoć satelita. Ova faza ukazuje na završetak ili razrješenje krizne situacije. Najvažnija ličnost u ovoj fazi je terorista ili teroristi samoubice, što predstavlja novi tip djelovanja. Samoubilačke misije u posljednjem periodu pokreću terorističke organizacije kao što su Hamas, Hezbollah ili Al Kaida. Uspješno izveden teroristički akt je, zapravo, kulminacija svih drugih aktivnosti koje jedan teroristički kolektivitet preuzima koristeći terorizam kao osnovni metod borbe za ostvarenje svog proklamovanog cilja. Kod samoubilačkih napada, izvršilac napada veći broj ljudi, dok žrtve ne moraju imati bilo kakvu vezu sa neprijateljem. Cilj je ubijanje ili ranjavanje što većeg broja, a da je, pritom, izvršilac svjestan da će tokom napada biti ubijen, obezbjeđujući sebi slavan život poslije smrti. Karakterističan je napad talibana na vojnu bazu Mazari Šarifu¹⁵ u Avganistanu, 2017. godine, gdje je ubijeno 256 pripadnika avganistanske vojske, dok su napad

---

¹⁵ https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2017&mm=04&dd=22&nav_category=78&nav_id=1252957 (pristupljeno, 20.1.2020.).

izveli bombaši samoubice. Ovo je poseban model koji se koristi u posljednje dvije decenije od strane islamističkih terorista, a koji, nakon napada na Sjedinjene Države 11. septembra, prerasta u prijetnju svjetskoj bezbjednosti. Surovost u djelovanju terorista često primorava vlade da ozbiljno razmišljaju o ispunjavanju uslova koje teroristi postavljaju.

Tako je u islamističkom terorističkom napadu u gradu Beslanu u Rusiji od strane terorista predstavljeno više zahtjeva: obustava svih antiterorističkih i antiustaničkih operacija u Čečeniji i Ingušetiji i povlačenje svih federalnih snaga bezbjednosti iz ovih regiona. Pored ovog teroristi su zaprijetili da će ubiti pedesetoro nemuslimanske djece za svakog ubijenog teroristu od strane snaga bezbjednosti i dvadesetoro nemuslimanske djece za svakog ranjenog. Ovo su bili preduslovi za puštanje dijela djece-talaca u napadnutoj školi.

Teroristički akt je u funkciji izazivanja kolektivnog straha i panike, te stvaranja osjećaja potpune nesigurnosti i nepovjerenja u državne institucije. To je akt čiji psihološki efekti uveliko nadmašuju njegove fizičke učinke, odnosno, ukupan efekat terorističkog akta (terorizma) na savremeno društvo je u ogromnom nesrazmjeru u odnosu na njegove ljudske i materijalne žrtve. Mnoge države su zatečene novim modelovanjem terorističkih akcija, a da pritom ostaju bez efikasnog modela da se suprostave takvim napadima.

3.1.4. Faza pregovora

U operacijama kada postoji osnova za pregovore (ukoliko su kidnapovani taoci) ova faza se javlja kao dodatna faza. Oblikuje se zavisno od zahtjeva terorista, rokova, razgovora koji se vode i dogovora koji se postižu. Tokom talačkih pregovora u gradu Beslanu, s obzirom da se radilo o islamistima, ruske snage bezbjednosti angažovale su muftiju lokalne muslimanske zajednice da bude posrednik i ubijedi teroriste da puste kidnapovanu djecu. Međutim, teroristi odbijaju da pregovaraju sa muftijom ili sa bilo kojim članom lokalne muslimanske zajednice, insistirajući da mogu pregovarati jedino sa tadašnjim predsjednikom Sjeverne Osetije Aleksandrom Džasokovim i Muratom Zlaskovim, predsjednikom Ingušetije. Nakon usaglašavanja, u pregovaračku grupu uključen je i ruski lekar Leonid Rušal koji je ranije učestvovao u talačkim pregovorima sa čečenskim teroristima. Međutim, teroristi uvijek ovu fazu maksimalno odlažu kako bi dobili veći publicitet u medijima, dok u međuvremenu napadnuta država donosi odluku o načinu djelovanja, ispunjavanju postavljenih uslova od strane terorista ili tvrdom djelovanju kroz protivterorističku akciju. U toku ove faze teroristi mogu postaviti brojne zahtjeve od kojih je jedan uvijek poznat, a

to je transport terorista do bezbjednog mjesta. Kada nema ovakvog zahtijeva onda postoji mogućnost da teroristi žele i planiraju samožrtvovanje da bi doveli operaciju do kraja.

3.1.5. Postincidentna faza

Ovo je poslednja faza i ona je od najvećeg značaja za teroriste. U ovoj fazi teroristi se grupišu i vrše analizu operacije kako bi potvrdili uspješan ishod ili moguće nastale probleme. Tokom operacija u Beslanu, teroristi su imali pripremljena civilna odijela kao i plan bjekstva. U cilju prevazilaženja straha i pritiska od strane ruskih protivterorističkih snaga, teroristi su tokom operacije koristili različite droge, koje je nakon incidenta pronašla ruska policija. Pored ovog, kod vođe grupe pronađena je veća količina gotovog novca koja je trebala da omogući sklanjanje terorista na izvjesno vrijeme, u cilju izbjegavanja sankcija države. U nedostatku faze pregovora i ova faza može postati bitna za dobijanje potrebnog publiciteta koji je od posebne važnosti za teroriste. Izvještavanjem o terorističkom napadu, mediji se nalaze u ulozi prenosioca terorističke poruke široj publici, što je, pored operativnog, važan cilj terorističke organizacije. U krajnjem, za realizaciju i postizanje ciljeva terorističkog akta teroristi ne zavise od radija, televizije ili digitalnih medija. Uvijek postoji i neki drugi načini na koji teroristi šire svoje poruke. Međutim, ne može se osporavati uloga medija u strategijama terorističkih grupa. Nakon terorističkog čina, teroristi žele da široka javnost zna šta se desilo, a to jedino postižu putem mas-medija.

Bilans islamističke terorističke operacije u Beslanu je strahovit. Zvanični ruski podaci o broju poginulih navode sledeće: „usmrćeno je 331 talac, od čega su 186 djeca, 31 su članovi terorističke grupe koja je zaposjela školu“ (Simeunović, 2009:193) dok ostale poginule čine odrasli taoci i članovi bezbjednosnih snaga. Dakle, složenost i bezobzirnost djelovanja terorista nameće potrebu da sve države moraju imati planove prevencije u zavisnosti od terorističkih strategija. Shodno procjeni, država zauzima stav o „tvrđem“ ili „mekšem“ protivterorističkom djelovanju, odnosno pristupa ustupcima ili primjenjuje represiju uz primjenu sredstava prinude, tzv. policijska protivteroristička strategija.

3.2. Osnovne karakteristike terorističke akcije

Islamističke terorističke organizacije u osnovi su zadržale stare modele taktike djelovanja, ali u značajno energičnijem obliku. Ono što posebno karakteriše djelovanje religioznih terorista je nebriga za civilne žrtve tokom terorističke kampanje. Najčešći akti terorizma su: postavljanje

bombi, atentati, kidnapovanje, uzimanje talaca i zaposjedanje objekata, otmica aviona ili nekog drugog masovnog prevoznog sredstva, tjelesno povređivanje, podmetanje požara i oružani napadi. Potencijalne mete mogu biti: turističke lokacije, putničke stanice, trgovinski centri, hoteli, škole, bogomolje, aerodromi i druga javna mjesta. Ipak, najčešća taktika terorista jeste postavljanje i aktiviranje bombi, odnosno improvizovanih eksplozivnih naprava. Kao improvizovane eksplozivne naprave, zbog lake nabavke, izdvajaju se tzv. *drumske mine*, izrađene od fertilizatora i dizel goriva, sa kombinacijom eksploziva i električnim detonatorom.

Napad bombom je najomiljenija i najčešća aktivnost terorista. Eksplozivna sredstva su, uglavnom, dostupna, jeftina, efikasna, bučna i stvaraju odgovarajući publicitet. Ova sredstva su u većini slučajeva improvizovana tako da se razlikuju od standardnih borbenih sredstava, pa čak i onda kada teroristi koriste konvencionalnu opremu i sredstva. Za eksplozivne i zapaljive materije je karakteristično indirektno dejstvo, zasnovano na opasnom dejstvu produkata ovih materija prije svega *brizantnosti*¹⁶ i gorenju. Takve naprave se klasifikuju prema načinu na koji se postavljaju, načinu aktiviranja i prema njihovoj namjeni.

Mogu se postaviti na različite načine ili uz pomoć raznih sredstava (korištenjem vozila, ručnim prenošenjem ili putem projektila (mehaničko ili eksplozivno izbacivanje). Pored toga, mogu se dostaviti i putem pošte ili neke brze specijalizovane službe za dostavu. Uglavnom se aktiviraju mehanički, električno, hemijski ili daljinskim upravljačem. Žrtve ovakvog terorističkog napada mogu biti simbolične ili realne (strategijske ili taktičke). Ono što je karakteristično kod ovakvih napada je mogućnost da male grupe mogu izvoditi napade na daleko jačeg protivnika. Same po sebi eksplozivne naprave mogu biti različitih veličina (npr. kutija cigareta, pismo, ili vozilo napunjeno velikom količinom eksploziva).

4. ISLAMISTIČKE TERORISTIČKE ORGANIZACIJE

U ovom istraživanju istaknute su arapske i persijske terorističke grupe. „Kao savremene respektabilne islamističke arapske terorističke organizacije daju se označiti samo dvije: Hezbolah i Hamas, jer talibani i Al Kaida kojima je rukovodio Osama bin Laden nisu arapskog, nego persijskog porijekla“ (Simeunović, 2009:198). Pretpostavlja se da su čak četiri petine svih terorističkih akcija koje su u poslednje dvije decenije izvedene nad Izraelcima djelo Hezbolaha i

---

¹⁶ Brizantnost predstavlja sposobnost eksploziva da izvrši mehanički rad.

Hamasa. S druge strane, Bin Laden je, kao vođa Al Kaide, doprineo širenju straha pod plaštom alkaidizma-ekstremne varijante džihadizma. Ove tri, vjerovatno najpoznatije islamističke terorističke organizacije, svakako nisu jedine, ali zaslužuju posebnu pažnju u širenju političkog islama. Islamisti su ekstremisti koji žele da nasiljem nametnu svoju viziju stvari, spremni da koriste sve načine, sa ubijeđenjem da jedino kuranskim zakonom mogu riješiti svoje i probleme zajednice. U globalnom kontekstu, najveća prijetnja bezbjednosti zemljama Zapadnog Balkana, u ovom trenutku, dolazi od sledećih terorističkih organizacija, odnosno pojedinaca i grupa inspirisanih njihovih ideologijama: Al Kaida, ISIL i Hezbolah. Pomenute terorističke organizacije mogu se uzeti kao sinonim islamističkog terorizma i predstavljaju najveću prijetnju savremenom društvu.

4.1. Nastanak arapskih islamističkih terorističkih organizacija

4.1.1. Hezbolah

Nastanak i razvoj ove šiitske terorističke organizacije vezuje se za pobjedu Islamske revolucije u Iranu i zauzimanje teritorije Libana od strane Izraela. U takvim uslovima nastala je potreba za pokretanjem džihada protiv Izraela, za koji nije postojala adekvatna šiitska islamistička organizacija. Pored otvorene podrške, za naziv ove terorističke organizacije zaslužan je Homeini (*Ayatollah Khomeini*), koji je tokom posjete libanskih šiitskih ulema Teheranu dao predlog da se nova organizacija nazove Hezbolah (Božija partija). Homeiniju pripada zasluga za nastanak moderne pojave u muslimanskoj misli i djelovanju koja se ogleda u prisvajanju vlasti u državi od strane svešteničkog klera. Pored Al Kaide, ova teroristička organizacija posjeduje široku mrežu članova u svijetu i može operativno djelovati, pored Libana i Bliskog istoka, i u drugim dijelovima svijeta.

O nastanku, finansiranju, političkom i vojnom djelovanju ove terorističke organizacije, Dragan Simeunović iznio je više podataka. „Božija partija ili Hezbolah je proiranska teroristička organizacija libanskih šiita osnovana 1982. godine povodom izraelske agresije na Liban. Za vrijeme Homeinijevog života uživala je ogromnu iransku finansijsku podršku koja je, zajedno sa manjim priložima iz drugih arapskih zemalja, iznosila i do 80 miliona US dolara godišnje, a sada se ta, inače permanentna pomoć može ocijeniti kao i dalje imponantna, iako bitno umanjena“ (Simeunović, 2009:198). Dakle, ova organizacija raspolagala je sa ogromnom količinom novca. Istovremeno, broj njenih članova se ubrzano povećavao što je ovoj organizaciji dalo velike

operativne sposobnosti za izvođenje terorističkih akcija. Rukovodni dio ove organizacije uglavnom čini inteligencija, dok je masovnost postignuta regrutovanjem velikog broja siromašnog šiitsko libanskog poljoprivrednog stanovništva. Pripadnost muslimanskoj zajednici i odanost do smrti, jedan je od osnovnih zahtjeva ove organizacije koji se stavlja pred članstvo.

Odanost je uslov o kojem se posebno vodi računa tokom regrutacije i odabira članstva. Shodno pomenutom zahtjevu vrši se i odabir članova, tako „članovi organizacije mogu biti samo oni kojima je potpuno ovladala strast umiranja za vjeru (*istišhad*), najfanatičniji, najobrazovaniji i najinteleigentniji muslimani dolaze u užu izbor za terorističke akcije“ (Simeunović, 2009:198). To otežava razumevanje samoubilačkih akcija i logike smrti iz hrišćanskog i drugih neislamskih krugova. Smrt je izlazak iz članstva, „kao častan logičan kraj za one koji su se odlučili da u raj uđu kao *šehidi* (pali borci za vjeru), ili pak kao konsekvencija za izdajstvo ili odustajanje od „božijeg puta“. Obnova vrijednosti pojma *šehida* je u islamskom svijetu inicirana uspostavljanjem upravo šiitske teokratske države u Iranu i pozivom radikalnim islamskim fanaticima na obnovu „čiste vjere“. Izvjesno socijalno značenje za ovaj pokret ima tradicionalno islamsko insistiranje na podjeli svijeta na ugnjetače (*mustakberine*) i ugnjetane (*mustazafine*).“ (Simeunović, 2009:198-199). Prvi su nevjernici i otpadnici od vjere, a potomji, ugnjeteni, su upućeni u pravu vjeru i u tu kategoriju spadaju i članovi Hezbolaha. Prostor djelovanja ove grupe je ceo svet, sa dobro raspoređenim mrežama u Evropi i Sjedinjenim Državama, ali je glavno polje akcija Izrael (Simeunović, 2009).

Istovremeno, „Hezbollah je prvi dokazao geopolitičke efekte strategije samoubilačkog terorizma“ (Cakić, 2018:21). Hezbollah je aktivan u promovisanju terorista-samoubica, na način što se kroz „potporu društvene zajednice odobrava akt mučeništva i podstiču pojedinci da postanu teroristi-samoubice (...). O potpori i priznanju ugleda terorista-samoubica govori podatak da se svake godine 11. novembar slavi kao „Dan mučenika“ (*Martyrs Day*) u spomen na prvog bombaša-samoubicu iz 1982. godine“ (Cakić, 2018:24). Samoubilački terorizam se može opisati kao čin samožrtvovanja pri uništavanju ili pokušaju uništenja cilja koji će ojačati politička stremjenja.

Kada je riječ o strukturi i načinu djelovanja, prema dostupnim podacima, Hezbollah ima izrazito složenu organizaciju. Na čelu se nalazi vođa organizacije, sveštenik Sajed Hasan Nasrallah, a sastoji se od vojne i civilne strukture. Najviše upravljačko tijelo je sedmočlani aparat pod nazivom Savjetodavno vijeće (*Medžlis al Šura*), sa generalnim sekretarom na čelu. Naredni organ

je Centralno vijeće (*Medžlis al merkezi*) posebna uprava od oko 200 vodećih rukovodilaca, zaduženo za sva administrativna pitanja. Vijeće se sastoji od pet organa: Izvršnog vijeća (*Medžlis al tanfizi*), Politbiroa, Parlamentarnog vijeća, Pravnog vijeća i Džihadskog vijeća, što predstavlja njegove političke i administrativne aparate. Kroz Izvršno vijeće prate se osjetljiva pitanja kao što su socijalna i zdravstvena zaštita, finansije, obrazovanje, spoljni poslovi i dr. Hezbolahova ideologija se temelji na ideologiji imama Homeinija, gdje Islam nije običan skup vjerovanja i prakse, već način pravila života, a religija i država su upućeni jedno na drugo. Dakle, insistira se na uspostavljanju islamskog poretka, kroz koji se može uspostaviti političko i vjersko jedinstvo.

Kao što smo već istakli, Iran je jedan od najznačajnijih sponzora Hezbolaha. Ova zemlja organizuje obuke za terorizam kao i samoubilačke kurseve. „U Iranu postoji 11 centara za obuku terorista. Nesporno je postojanje četiri centra. Najveći je Imam Ali kamp u istočnom Teheranu u kome su planirane sve veće terorističke akcije protiv SAD. Nije tajna, na primjer, da su dvije saudijske ekstremne grupe: Organizacija islamske revolucije i Hezbolah od Hajeza, prije nego što su izvršile bombaške napade na američke vojne barake u Saudijskoj Arabiji u kojima je bilo ubijeno 19 američkih vojnika, prethodno bile trenirane upravo u ovom kampu. Nahavand kamp u Hamadamu, jugozapadno od Teherana, korišćen je za obuku članova Hezbolaha u mnogo navrata. Fateh Ghani Husseini kamp je smješten u Komu, Homeinijevom sjedištu, i rezervisan je za militantne islamiste iz Turske. Abyek kamp u Kazvinu je specijalizovan za obuku za izvršenja ubistava. Svi su građeni na sličan način, kao turistička sela sa šopovima, i strogo su zatvorenog tipa“ (Simeunović, 2009:206).

Tokom rata u Siriji, sukobu koji traje od 2011. godine, Hezbolah je regrutovao i slao veliki broj svojih boraca u ratne zone, kao pojačanje snagama sirijskog predsednika Bašara al-Asada. Uloga Hezbolaha ispostavila se odlučujućom tokom sirijske krize i borbe u Levantu protiv Islamske države. Učešće Hezbolaha na strani Asadovog režima u trenutku učestalih vojnih poraza na frontu i gubitka teritorije, označilo je prekretnicu u bilansu uspjeha sirijskog režima.

Bez obzira da li govorimo o Al Kaidi ili Hezbolahu, može se zaključiti da su sve ove islamističke organizacije povezane zajedničkom idejom stvaranja velike islamske *umme*, kao i propovijedanja i primjene šerijatskog zakona. Radikalni politički islam je prijetnja koja nema nacionalne granice, a sve u cilju ostvarenja vizije islamizacije i sprovođenja muslimanskih normi

i načina života. Najzad, djelovanje nasiljem ili islamskim fundamentalizmom u prvom redu nanosi dugoročnu štetu muslimanskim zajednicama, kao i drugim društvenim zajednicama.

4.1.2. Hamas

Prema dostupnim pisanim izvorima, Hamas predstavlja ekstremnu islamističku grupu, koja promoviše i operacionalizuje ekstremni politički islam u Palestini. Ovu terorističku organizaciju u prvom redu podupire Iran, pored toga što Hamas čine i predstavljaju sunitski muslimani. Međutim, u ovom slučaju, zanemaren je vjekovni jaz koji postoji između muslimana šiita i sunita. Karakter i metode djelovanja ove islamističke organizacije, pored ostalih, detaljno je analizirala Ivana Alkalaj, u svojoj knjizi *Hamas*, u kojoj se iznosi priroda ove ekstremne organizacije koja se služila nasiljem i terorizmom, da bi se u konačnom, služeći se demokratskim sredstvima, domogla vlasti, uz mogućnost da bitno doprinosi kreiranju politike u zemlji. „Sam naziv Hamas je akronim *Harakat al-Muqawama al-Islamiy* ovog islamističkog pokreta znači islamski pokret otpora. Ova palestinska islamska grupa osnovana je 1987. godine. Nastala je iz palestinskog ogranka u Egiptu, čija je osnova *Muslimansko bratstvo*. Hamas je osnovan u decembru iste godine sa ciljem da eliminiše državu Izrael i ustoliči islamsku državu na teritoriji gdje je nekada bio mandat Britanske Palestine-teritorije koja obuhvata Zapadnu obalu i Gazu“ (Alcalay, 2012:22). Postoji mogućnost da je ovu organizaciju formirao Izrael, o čemu ne postoje pouzdani izvori, sa namjerom kontrole grupa PLO i Al Fatah, ali je kasnije izgubio kontrolu nad ovom grupom, koja će u narednom periodu postati glavni protivnik samog Izraela.

U organizacionoj strukturi prevladava grupno vođstvo, ali se duhovnim vođom organizacije smatra šejk *Ahmad Jasin*¹⁷, za koga SAD vjeruju da je bio umiješan u teroristička planiranja i da je zauzimao značajnu vojnu ulogu u Hamasu. On je ubijen u atentatu, 2004. godine. Ova organizacija u svom sastavu ima i vojno krilo, tzv. *Kasam brigade*, koja je zadužena za operacionalizaciju zadataka dobijenih od političkog krila Hamasa. Glavni zadatak ove organizacije predstavlja uništenje države Izrael i uspostavljanje islamske države koja bi se prostirala na Zapadnoj obali i Gazi, dok borba za ispunjenje ovog zadatka, pored ostalog, podrazumijeva gerilske i terorističke napade na izraelske civile i vojnike. Arapska zajednica nikada nije prihvatila

---

¹⁷ Pogledati: Specially Designated Global Terrorist SAD, <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/Pages/terror.aspx>, (pristupljeno 10.3.2020.)

podjelu Palestine na jevrejsku i arapsku državu, pa se od proglašenja države Izrael 1948. godine, na ovom prostoru vode izraelsko-palestinski sukobi. Sve islamističke grupe, pa i Hamas, smatraju Palestinu muslimanskom zemljom, pa stoga rat u Palestini nije samo izraelsko-palestinski sukob, već rat o kome brigu mora voditi cjelokupna islamska nacija. Islamska vojna borba (*džihad*), između ostalog, podrazumijeva da sekularne ideje moraju biti napuštene, a čisti islam prihvaćen, jer je džihad jedan od pet stubova islamske doktrine. Istovremeno, ova islamistička grupa kroz socijalne programe, nevladine organizacije ili dobrovoljna društva vješto skriva način finansiranja, kao osnov za uspješno terorističko djelovanje. Pored toga, ova organizacija iskazuje tendenciju preuzimanja vlasti služeći se terorizmom, što teroristima u svijetu uliva nadu i daje poruku da se vlast može osvojiti nasiljem.

Hamas djeluje na teritoriji Palestine i Izraela po principu narodnooslobodilačkog pokreta i ima tri kruga vođstva. *Prvi krug* je sastavljen od lokalnih lidera unutar Zapadne obale i Gaze. Najpoznatiji od njih su bili šaik Ahmad Jasin¹⁸ i Abdul Aziz Rantisi, koji su ubijeni 2004. godine, a na njihove pozicije su došli Mahmud al Zahar i Ismail Hanija. *Drugi krug* uključuje Hamasovo spoljnje rukovodstvo, tzv. „politički biro“ koji čine Kaled Mašal i Musa Abu Marzok. *Treći krug* je međunarodno vođstvo globalnog pokreta Muslimanskog bratstva, koji uključuje poštovanu ličnost kao što je Mahmud Akef, lider egipatskog Muslimanskog bratstva i Jusuf al Karadavi, naučnik koji je i televizijska zvijezda u Kataru. Svaki od ova tri kruga ima različite sfere odgovornosti. Značajni dokazi ukazuju da unutrašnje i spoljno vođstvo igraju centralnu ulogu u oblikovanju Hamasove strategije terorističkih operacija protiv Izraela, kao i u obezbjeđivanju fondova za tu svrhu. Na drugom planu, unutrašnji krug je više odgovoran za dnevne brige oko palestinskog života i izgradnju Hamasovog političkog položaja na teritoriji, borbu protiv korupcije i podršku aktivnosti dobrovoljnih društava, dok spoljni krug održava kontakt sa Hamasovim međunarodnim pristalicama i finansijerima, uključujući i ostale terorističke organizacije i Iran. Krajnji krug globalnog vođstva Muslimanskog bratstva vjerovatno odlučuje oko strategijskog pravca Hamasa, jer se Hamas vidi kao istorijsko ostvarenje globalnog islamskog cilja. Pojašnjavajući organizacionu strukturu i specifičnost u načinu rukovođenja, Ivana Alkalaj naglašava da ova organizacija najvažnije odluke donosi opštim konsenzusom - grupnim odluka. „Hamas vjeruje u grupno vođstvo, koje je predstavljao duhovni vođa, *Ahmed Jasin*. Sam *Jasin*

---

¹⁸ Prema dostupnim podacima rođen je 1936. godine u selu Madždel, Aškelon u Izraelu, studije je završio na Univerzitetu Ain Šams u Kairu. Kao islamista bio je inspirisan Homeinijem i iranskom revolucijom.

imao je autoritet da iskaže svoje lične poglede, ali je rijetko upotrebljavao isti da nametne svoje stavove. Njegove političke izjave su se oslanjale na njegov autoritet i sposobnost da formuliše poziciju konsenzusa koja je proizilazila kao zaključak interne diskusije. Strukturna evolucija Hamasa reflektuje proces adaptacije koji je određen rastom organizacije i širenjem njihove osnove sve do ograničenja koje nameće sredina u kojoj djeluje“ (Alcalay, 2012:70-71).

Sudeći po stajalištu islamskih pravnika, svi muslimani su obavezni da se pokore bogu (*ibadah*) i propovijedaju pravi islam (*dawa* ili „poziv bogu“). Dužnost da se širi pravi islam pokriva širok spektar ostalih aktivnosti, od novih Palestinaca, obraćenika (što je beneficija za dušu) do dobrovoljnih donacija i aktivnosti socijalne zaštite (što je beneficija za tijelo). Prema islamskom učenju, vjera je namijenjena čitavom svijetu i dužnost je islamske države da za vrijeme čitavog postojanja vrši islamsku misiju. Islamska misija podrazumijeva da se islam propovijeda sve dok čitav svijet ne postane jedinstvena država.

Prema Draganu Simeunoviću (2009), teroristička organizacija *Hamas*, najveći i „danas glavni islamistički pokret u Palestini, nikao je kao konkurent političkom vođstvu palestinske *Intifade*¹⁹ 1987. godine, prije svega kao organizacija koja je bila oponent pomirljivoj politici Palestinske oslobodilačke organizacije, PLO-a. U vremenu odlučnijeg opredjeljenja sve većeg broja Palestinaca za nasilje, ovi palestinski sljedbenici *Muslimanske braće* grade svoj teroristički imidž na činjenici da je do 1987. godine tek 5% ukupnog palestinskog otpora bilo nasilnog karaktera, što je, po njihovom najdubljem uvjerenju, bio glavni razlog palestinskog oslobodilačkog neuspjeha. Nasilje radi nasilja, bez obzira na strateški značaj mjesta na kome ga izvode ili stvarnu krivicu dijela izraelskog stanovništva, odnosno bez obzira na politički značaj onih nad kojima izvode nasilje, jeste njihov osnovni moto“ (Simeunović, 2009:199). Samo ime organizacija Hamas predstavlja skraćenicu koja znači požrtvovanost do granica fanatizma. Palestinci vjeruju da Izrael nema pravo na državu, da zbog njihovog postojanja palestinska zajednica proživljava velike patnje koje je neophodno osvetiti. Najzad, cilj organizacije Hamas jeste uspostavljanje palestinske države na prostoru koji sada kontroliše Izrael.

Hamas vjeruje da u borbi protiv nevjernika i neprijatelja islama pravila rata ne postoje. Međutim, analizom islamskih tekstova nije moguće pronaći poruke koje upućuju na činjenje

---

¹⁹ Vrijeme masovnog ustanaka protiv izraelske okupacije u Gazi.

ubistva ili terorizma. Profesor Dragan Simeunović (2009) kod ove organizacije posebno ističe fenomen terorističkog fanatizma koje se ispoljava kroz samoubilaštvo. „Samoubilaštvo kao vrhunac terorističkog fanatizma koji je doveo ovu organizaciju u vrh islamske terorističke piramide i donio joj ogromnu popularnost među palestinskim življem. Uopšte, sve radikalne islamske političke organizacije koje od vremena početka *intifade* nisu bile spremne na permanentno nasilje nad Jevrejima, brzo su gubile podršku stanovništva i pale u zasjenak Hamasa i Hezbolaha. Na ove dvije organizacije, prema zvaničnim izraelskim podacima, otpada 4/5 svih terorističkih akcija koje su u posljednjih dvadesetak godina izvedene protiv izraelskih građana i njihove države. Osnovna razlika između Hezbolaha i Hamasa je što su pripadnici Hamasa sve vrijeme težili da učestvuju u pregovorima i postanu legitimna vlast u Palestini, zahtijevajući od početka bar 40% mjesta u parlamentu PLO kao izraz svoje političke snage i prihvaćenosti palestinskom narodu. Finansijska podrška Hamasu je šire utemeljena od Hezbolahove. Hamas pomažu priložima skoro sve islamske zemlje, kao i muslimani iz cijelog svijeta, pa čak i iz SAD“ (Simeunović, 2009:199).

Međutim, moramo naglasti da je ova organizacija usko povezana sa transnacionalnom sunitom islamističkom organizacijom *Muslimansko bratstvo* osnovano u Egiptu davne 1928. godine. Uspon ove organizacije veže se za okupaciju Avganistana od strane SSSR-a kada je veliki broj pristalica bratstva podstaknut od strane vlade u Egiptu otišao u rat protiv Sovjeta. Tako je na osnovama panislamizma, ideološko-političkog pokreta, nastala i razvila se teroristička organizacija *Hamas*.

Pojašnjavajući ponašanje koje oslikava političku prirodu djelovanja Hamasa, Dragan Simeunović ističe opasnost po društvo i međunarodnu zajednicu nastajanjem trenda gdje jedna teroristička organizacija svojim nasilnim djelovanjem dolazi do vlasti. „Hamas odudara od šiitskih terorističkih organizacija svojom panarapskom i panislamskom orijentacijom. Takođe se nerado služi anatemom (*takfir*) muslimana i muslimanskih režima iza koje, po pravilu, kod ostalih islamističkih terorističkih organizacija dolazi kazna smrti za *proklete*. Nasilna smrt (*marg*) je po ubjeđenju ideologa Hamasa rezervisana samo za neprijatelje – nemuslimane. Ubistvo muslimana od strane muslimana je po izvornom islamskom učenju težak prekršaj. Naravno, i ovo, kao i svako drugo pravilo, je više puta potvrđeno izuzetkom. Za to se postarala organizacija *Izz-al Din al – Qassam Brigades*, koja je zapravo vojno krilo Hamasa. Ova organizacija je ne samo zadužena da

planira suptilne samoubilačke napade, već i da likvidira Palestince, doduše samo ukoliko se dokaže da sarađuju sa izraelskim vlastima. Pošto je u politici malo dosljednosti, mnogo privida, Hamasu tako ostaju čiste ruke pred masom, a istovremeno u potpunosti ostvaruje svoj programski postavljen cilj smanjenja opasnosti od izraelske represije što se postiže zakulisnim ubistvima osoba nelojalnih svom narodu, kao i Palestinaca koji nisu skloni Hamasu, što se uglavnom svodi na ubistva rivalskog korpusa prije svega članova Fataha. Ipak, Hamas karakteriše, i pored svog rivalstva sa PLO-om (koje je rezultiralo zabranom rada Hamasa od strane PLO-a i čestim javnim diskvalifikacijama Hamasa), teško odlučivanje na ubistvo ne samo Palestinaca, nego uopšte braće po vjeri. Dok je, primjera radi, Hezbolah po saznanju vlasti SR Njemačke više puta na tlu te države učestvovao u likvidaciji muslimana – stvarnih ili pretpostavljenih protivnika iranskog režima, Hamas se po tome ne pominje. Takođe, za razliku od drugih islamskih terorističkih organizacija, njegovi članovi se ne mogu „iznajmiti“ radi činjenja profanih činova nasilja širom svijeta“ (Simeunović, 2009:199-205).

Najzad, ova organizacija u prethodnom periodu svojim djelovanjem pokušala je da preraste u oslobodilački pokret čime bi okupila široke narodne mase. Pored ovog, Hamas je kroz različite aktivnosti, humanitarne, obrazovne i druge razvio niz društveno korisnih aktivnosti, nastojeći da izraste u vodeću snagu Palestinaca. Dakle, radi se o složenom i dobro organizovanom vjerskom pokretu. To svakako daje razloge za brigu, posebno zbog istorijske geneze ovog pokreta koji u završnici donosi legitimne odluke u državnim institucijama. Terorističke organizacije poput Hezbolaha i Hamasa su militantne i opasne, posebno ako se uzme u obzir djelovanje islamističkih centara moći i geopolitička pozadina ratnih sukoba u zemljama Zapadnog Balkana. Istovremeno, zemlje Zapadnog Balkana su multietničke i multikonfesionalne zajednice, u kojima se očekuje tolerancija i suživot različitih zajednica.

4.2. Al Kaida

Rat u Avganistanu i svjetski zamah džihada iznjedrio je globalnu multinacionalnu terorističku mrežu Al Kaidu koja povezuje različite islamske fundamentalističke organizacije i suštinski predstavlja mrežu više organizacija koje djeluju sa pozicija političkog i ratnog islama. Krajnji cilj ove organizacije koja prati poruke vođe iranske revolucije Ajatole Homeinija je uspostavljanje islamističkih režima u svim arapskim i muslimanskim zemljama sa većinskim islamskim stanovništvom. Prema dostupnim pisanim izvorima nastanak ove organizacije vezuje

se za 1988. godinu i rat u Avganistanu protiv vojske tadašnjeg Sovjetskog Saveza (Petrović, 2002:38-40). Ovoj terorističkoj organizaciji pripada zasluga za nastanak jednog novog globalnog terorističkog pokreta u svijetu pod nazivom *džihadizam*²⁰. Al Kaida je organizacija koja je uspjela da u kratkom vremenskom periodu stvori mrežu za djelovanje na planetarnom nivou, prikupljanje finansijskih sredstava, regrutaciju ekstremnih boraca, obrazovanje i obuku kadrova kao i propagandnu djelatnost među islamskom populacijom. U cilju lične promocije, kao mučeničkih grupa, terorističke organizacije sebi daju nazive kojima se promoviše borba za nacionalna prava ili nacionalni patriotski oslobodilački pokreti. Zbog važnosti ove organizacije u kontekstu islamističkog terorizma u ovom dijelu rada posvetićemo posebnu pažnju analizi ovog pokreta.

Al Kaida je ime paravojnog pokreta, zagovornika ideala vezanih za islamski fundamentalizam, militantno angažovanog u organizaciji i izvršenju radnje klasifikovane kao terorističke, uperene protiv prozapadnih islamskih režima ili uopšteno protiv zapadnog svijeta. Kao duhovni i stvarni vođa ove organizacije smatra se Osama bin Laden, poznat kao islamska ikona ili „Vođa vjerujućih“ koji je uređivao i organizovao ovu terorističku organizaciju sve do svoje smrti. Od 11. septembra 2001. godine ovoj organizaciji pripadaju zasluge za pokretanje tzv. rata protiv terorizma. Međutim, za ovaj rat do danas nisu precizno utvrđene zaraćene strane, nije definisano bojno polje i linije razdvajanja, pa je borba protiv terorizma praktično ostala u zoni između politike i rata.

Uloga Iranske revolucije i Homeinija neupitna je kada se postavi pitanje nastanka svih islamističkih organizacija. Međutim, ne može se zanemariti uloga SAD i Pakistana tokom formiranja ovih organizacija. Opšte je poznato da je Amerika još od 1980. godine finansijski i logistički podržavala veliki broj avganistanskih plemena u borbi protiv sovjetske armije. Profesor Dragan Simeunović, pojašnjavajući porijeklo i uspjeh Al Kaide, navodi da je „preteča Al Kaide MAK (*Maktab al Khidmat lil Mujahidin al-Arab*), čiji je osnivač palestinsko-jordanski ideolog Abdulah Azam (*Abdullah Azzam*), palestinsko jordanški ideolog, koji je bio duhovni vođa MAK-a. Ideju o Al Kaidi izložio je još 1987. Bio je mentor bin Ladena. Nakon osnivanja MAK u Preševaru (*Peshawar*) 1984, nekoliko godina su zajedno vodili MAK“ (Simeunović, 2009:212-213). Faktor koji je doprinio uspjehu ove organizacije pripada i vojnom povlačenju Sovjeta iz

---

²⁰ „Džihadizam je globalni pokret baziran na različitim interpretativnim nijansama islamističkog učenja. Mreža Al Kaide o kojoj se često govori je zapravo ponajviše izatkana od duhovne građe. Ekstremni muslimani se osjećaju povezanim, prije svega borbenim interpretacijama svoje vjere. Radikalizam je ona bratska nit koja ih vezuje u isti ekstremistički korpus spreman da ratuje za svoje ideale širom svijeta i ma protiv koga“ (Simeunović, 2009:209).

Avganistana. Naime, kada su Sovjeti konačno bili prisiljeni da se povuku iz Avganistana u februaru 1989. godine, i kada se sam Sovjetski Savez raspao 1991. godine, Arapo-Avganistanci su se žarko naslađivali netačnim osjećajem da su porazili veliku svjetsku silu. Oni su sada planirali da ispune Azzamov san o ponovnom osvajanju svih izgubljenih muslimanskih zemalja. Bin Laden toga trenutka osniva Al-Kaidu, koja je započela skromno kao svojevrsna alumni organizacija onih Arapo-Avganistanaca koji su željeli džihad nastaviti dalje. To je pokret koji sadrži neuobičajen spoj ili revolucionarni politički žar ukorijenjen u političkoj ideologiji, organizacija okupljena oko islamske vjere tumačene na radikalna način. Iz perspektive šerijatskog prava, dužnost svakog muslimana je da slijedi Al-Kaidu, jer je to najstarija grupa zasnovana na vjerskim konceptima koji se moraju slijediti i podržavati u onome što svemogući smatra ispravnim. Do svoje smrti, na čelu pokreta se nalazio saudijski milioner Osama bin Laden koji se koristio ideološkim vođstvom Ajman Al Zawahirija (bivši ljekar u Kairu koji je pripadao porodici religioznih naučnika i sudija). Obojica su bili pod uticajem ideološko-političkog aktivizma Šeika Abdullah Jusuf Azama kojemu se, kako smo već istakli, pripisuje osmišljavanje ideje Al Kaide. Pisani Arapski izraz „Al Kaida“ je *Tavhid* posvećenosti jednobožičkoj vjeri i Muhamedovim proročanstvima. Pokret je razvio sveobuhvatnu strategiju, uglavnom ukorijenjenu u Kutbovim idejama (Sejid Kutb²¹) povratka i pročišćenja „istinskog“ islama kontaminiranog zapadnom kulturom.

Teroristički metodi kojima se koriste su samoubilački napadi i istovremeni bombaški napadi na različite ciljeve. Svoje djelovanje temelji na jednom od stubova islama *džihadu*, koji poseban zamah dobija tokom osamdesetih godina prošlog vijeka, a posebno tokom rata u Avganistanu, kao i početkom devedesetih godina prošlog vijeka u djelovanju brojnih islamističkih terorističkih organizacija. Ono što je danas posebno problematično kod djelovanja ovih organizacija je status tzv. *šehida* (Petrović, 2020:64-65) koji dobijaju vjerski fanatici tokom samubilačkih akcija. Naime, status mučenika se stiče prilaganjem sopstvenog života u toku vođenja svetog rata- džihada.

Priča o Al Kaidi, alkaidizmu i džihadizmu nije kompletna bez talibana²². U praktičnom smislu geneza i nastanak organizacije veže za uspjeh talibanskih boraca tokom suprostavljanja

---

²¹ Egipćanin Sejid Kutb vodeći ideolog muslimanskog fundamentalizma aktivni član Društva muslimanska braća (Luis, 2004,86-90).

²² Talibani određuju sebe prema svojim ideološkim ciljevima, a njihov glavni cilj predstavlja stvaranje islamske države. Talibani su u krajnjem proizvod pakistanske obavještajne službe za potrebe religijskog fanatizama u Avganistanu (Simeunović, 2009:210).

sovjetskoj okupaciji osamdesetih godina u Avganistanu. Naime, „talibani su ekstremna fundamentalistička islamistička sunitska grupa koja je od 1994. do 2001. godine bila na vlasti u Avganistanu. Ovaj vjersko-politički i kulturni pokret su osnovali avganistanski učenici koji su bili u egzilu u Pakistanu. Izraz *taliban* je zapravo plural arapsko-persijskog izraza *talib* koji u prevodu znači učenik, odnosno student islamskog prava, a ne tek vjerske škole kako se uobičajeno prevodi“ (Simeunović, 2009:209-210). Najzad, vjeruje se da su Talibani stvoreni za potrebe pakistanske obavještajne službe tokom ratnih sukoba sa Sovjetskom vojskom u Avganistanu. Ovaj ratni sukob trajao je deset godina, zbog čega su Talibani podsticani na religijski fanatizam.

Profesor Dragan Simeunović, koji na ovim prostorima važi za najboljeg poznavaooca alkaidizma kao ekstremnog džihaidizma, ističe, da se pod terminom džihaidizam ne treba podrazumjevati jedna konzistentna ideologija, već više varijanti jedne te iste ideologije koja se zasniva na militantnoj interpretaciji Ku'rana. Obrazac za djelovanje ove organizacije je u krajnjem jednostavan i podrazumeva korišćenje svih sredstava do konačne pobjede nad neprijateljima islama. „Alkaidizam je praktično najekstremnija globalna ideologija koja inspiriše brojne islamističke terorističke grupe“ (Simeunović, 2009:209), rasprostranjena na gotovo svim kontinentima, posebno u Aziji, Evropi i Africi. Delovanje Al Kaide i uticaj njihove ideologije u Južnoj Americi je minimalno, „dok je Australija ponajviše meta, prije svega zbog njenog učešća u zapadnom vojno-obavještajnom pohodu protiv islamističkog ekstremizma i terorizma“ (Simeunović, 2009:209).

Ono što posebno karakteriše ovu organizaciju jeste dobra povezanost politike, duhovnosti i terorističkih akcija, koje nisu ograničene na određenom prostoru, već svojim djelovanjem pokriva čitav svijet. Pored ovog, svojim autoritetom i djelovanjem, bitno će doprinijeti povećanju terorističkih organizacija sa vjerskim predznakom u svijetu. O zloupotrebi religije akademska javnost može naširoko diskutovati, ali očigledno je da religijski problem postoji, jer vjerski motivisane grupe ugrožavaju bezbjednost država i regija. Tako je 21. vijek označen jednom novom formom terorizma, gdje terorističke organizacije u ime religijskih i političkih ciljeva preduzimaju različite akcije radi božanski propisanog širenja islama.

Organizacija Al Kaida propovijeda i organizuje već neko vrijeme, u ime islamskog džihada, terorističke napade na zapadne mete sa ciljem prestanka uticaja zapadnih zemalja na muslimanske zemlje i u cilju stvaranja novog islamskog Kalifata. Oni takođe smatraju da postoji

jevrejsko-hrišćanska zavjera da se uništi islam. Filozofija funkcionisanja Al Kaide je opisana kao „centralizovana u odlukama i decentralizovana u izvršenju tih odluka“. Teroristička obuka kandidata se zasniva na iskustvima koje su stekli tokom treninga sa instruktorima SAD odnosno CIA koju su prošli mnogi talibani, pa i sam Laden. Ova obuka podijeljena je u osam faza i to: „sejanje sjemena“-ideološko propagandna djelatnost, odabir-regrutovanje kandidata, osnovna i opšta vojna obuka, specijalistička obuka, donošenje odluke o „uključenju u borbu“, izgradnja harmonije u terorističkoj ćeliji, izvođenje terorističkog akta i novi „borbeni raspored“.²³ Dakle, islamisti su svi oni koji vjeruju da se u javnom životu i društvu mogu primijeniti stajališta *Kurana*. Ono što je važno istaći, prema shvatanju islamista, jeste načelna saglasnost da se islam može razvijati jedino pod okriljem velike islamske države.

Jedna od verzija nastanka imena ove organizacije je da ime organizacije potiče od arapske riječi *Kaida* koja ima značenje „baza“, „osnova“ ili „jezgro“, i koja se može odnositi bilo na vojnu bazu ili na bazu podataka. Početna riječ *Al* je određeni član u arapskom jeziku. Na arapskom *bajanaat Kaida* znači baza podataka gdje riječ *bajanaat* znači „podaci“, a riječ *Kaida* znači „baza“. Osama bin Laden je objasnio porijeklo imena tokom intervjua sa novinarom Al Džazire. Novinar Tayser Allouni u intervjuu 21. oktobra 2001. godine: „Ime Al Kaide je smišljeno prije mnogo vremena sasvim slučajno. Rahmetli Ebu 'Ubaidah al Bانشiri je stvorio naše kampove za obuku mudžahedina protiv sovjetskog terorizma. Mi smo nazivali logore za obuku *Al Kaide*. Taj naziv je ostao u upotrebi“²⁴.

Prema navodima Dragana Simeunovića Al Kaida je i danas vitalna organizacija, bez obzira na sve teške napade koje je preživjela. Danas, ova organizacija „broji između 5.000 i 12.000 hiljada članova“, raspoređenih u 24 terorističke grupe (Simeunović, 2009).

Profesor Simeunović na sledeći način sumira ono što su alkaidizam i Al Kaida donijeli svijetu:

- novi sofisticirani metodi djelovanja (mješavina metoda klasičnog terorizma i metoda obavještajnog djelovanja),
- akciono pomirenje šiita i sunita,

---

²³ Pogledati više: (Simeunović, 2009:213-215).

²⁴ Preuzeto sa: <http://balkans.aljazeera.net/>, (posljednji pristup 05.11.2017.).

- insistiranje na spektakularnosti (značajne mete i veliki broj žrtava),
- terorizam postaje morbidan sport („mračni rekordi”),
- prva izrazito multinacionalna islamistička grupa,
- nova vrsta prijetnje,
- terorizam je definitivno prestao da bude samo incidentni oblik političkog protesta,
- terorizam postaje svjetski pokret,
- terorizam eskalira u globalnu opasnost,
- velike sile na čelu sa SAD natjerane su da objave rat teroristima (prvi put u novijoj historiji da jedna država zvanično objavljuje rat neinstitucionalizovanoj skupini),
- prvi put je jedna teroristička organizacija u stanju da izazove nuklearni rat ili rat velikih razmjera. (Simeunović, 2009:219).

Dakle, bez obzira na ulogu Ladena, ako analiziramo razvoj ove organizacije zasluge za osnivanje mreže Al Kaide donekle pripadaju Abdullah Azzamu (Simeunović, 2009), jordanskom muslimanskom monahu palestinskog porijekla koji je pozvao na džihad protiv Sovjeta u vremenu kada su oni bili potpuno pošteđeni Islamske revolucije u Iranu, kao i u Libanu. Ovaj obrazovani islamista bio je profesor na Islamskom univerzitetu u Rijadu krajem sedamdesetih godina i dominantno je uticao na islamističku orijentaciju Osame bin Ladena koji se tada pripremao za diplomu inženjera. Suštinski bio mu je ideološki otac. „Nakon osnivanja MAK (*Maktab al Khidmat lil Mujahidinal-Arab*) u Pešavaru 1984. godine, nekoliko godina su zajedno vodili MAK. Kao glavne funkcije MAK izdvajaju se: širenje propagande, skupljanje sredstava, regrutovanje dobrovoljaca preko centara koji su stvoreni širom svijeta (u 32 zemlje), njihov trening, finansiranje džihada u Avganistanu“ (Simeunović, 2009:212). Očigledno da će lični kontakti ostvareni tokom studija u Rijadu pomoći tokom projektovanja i izgradnje kako Al Kaide tako i drugih islamističkih organizacija. Mora se priznati da je Laden uspio da pređe prag nemogućeg upisujući sebe u istoriju muslimanske civilizacije, ne samo terorističkim aktima, već poduhvatima koji će na neki način približiti vjekovima razdijeljene muslimanske svijetove šiita i sunita. Pored navedenog i iluzijom da islamisti mogu voditi otvoreni rat i pobjediti SAD-e.

To je bila preteča Al Kaide. Od 1986. godine, broj njenih pripadnika je porastao. Nisu bili samo uključeni u borbu, već su vršili i salafitsku propagandu protiv lokalnih vjerskih običaja. Na taj način, formirana je islamska internacionala zasnovana uglavnom na ličnim odnosima koji

ujedinjuju sve njene članove, bez centralizovane organizacije. Dobrovoljci koji su došli u Avganistan su imali međunarodnu dimenziju: Alžirci, Libijci, Iračani, Egipćani i Saudijski, koji su zajedno živjeli i borili se protiv Sovjeta, protiv Sjeverne Alijanse i na kraju protiv Amerikanaca. Krajem osamdesetih godina počeli su dolasci i odlasci između Avganistana i drugih zemalja: proganjani militanti sa Bliskog Istoka se sklanjaju u Avganistanu, a obučeni borci su se vraćali u njihove zemlje porijekla. Kasnije su otkriveni u najradikalnijim trenucima, sigurno sa sopstvenom pričom koja ih je pratila, iako nisu stvarani kao „Avganistanci“, sa mogućim izuzetkom oružane islamske grupe (GIA-e) u Alžiru. Zbog terorisanja muslimanskog življa od GIA su se ogradile brojne islamističke terorističke organizacije, pa i Al Kaida i to na zahtjev Ladena (Simeunović, 2009:207). Jedno istraživanje sprovedeno od strane samog Bin Ladena pokazuje da većina arapskih dobrovoljaca uglavnom dolaze iz tri zemlje: Saudijske Arabije, Egipta i Alžira. Zanimljivo je napomenuti da među njima nema nijednog Palestinca sa okupirane teritorije ili iz Gaze, nijednog Iračanina osim iračkih islamističkih Kurda, vrlo malo Turaka, Marokanaca i Sirijaca.

Veći broj pisanih izvora izdvaja više generacija koje su stasale u Al Kaidi. Prva generacija zove se „Bin Laden“ i ima neke zajedničke karakteristike: svi njeni članovi su sa Bliskog Istoka, svi su se prebacili direktno sa Bliskog Istoka u Avganistan: Azzam, Bin Laden, Istambuli, Kherbane, Zavahiri, i svako od njih ima političku prošlost u islamističkim organizacijama. Posle 1992. godine došlo je do ozbiljne promjene u regrutovanju pod uticajem Bin Ladena: počeli su da se pojavljuju „uličari“, mladi bez militantne prošlosti. Među njima su i oni koji su dolazili iz Evrope. Prelaz dobro ilustruje grupa koja je u februaru 1993. godine pokušala da uništi Svjetski trgovinski centar u Njujorku. Glavni optuženi je slijepi egipatski šejk Omar Abdel Rahman.

Druga generacija pokušava da pokaže kako mjesto gdje se dešava preobražaj i regrutovanje jeste zaista Evropa, dok je Avganistan bio mjesto za obuku i podjelu zadataka. Počevši od 1994. godine više se ne pronalaze militanti koji su se prebacivali direktno iz zemalja Bliskog Istoka u Avganistan. Prelaz prema Evropi ne samo što je sistematičan, već pokazuje da se tamo dešava sam povratak islamu. Tim putem, raste broj preobraćenih i njihova uloga. Ne može biti izostavljen problem koordinacije svih ovih mreža. Ako je istina da postoji jedan sistem Al Kaide, čiji su regruti prošli obuku u Avganistanu i kasnije položili zakletvu Abu Zubajdi, zamjeniku Bin Ladena, postoje i druge tajanstvene autonomne organizacije, čak i ako su veze i ukrštanja između Al Kaide

i drugih mreža vjerovatno česte. Ratovi na Zapadnom Balkanu stvorili su uslove za regrutaciju islamista. Bosna je učinila za mnoge militante ulogu sličnu Avganistanu: mobilizacije, ideologizacije, mjesta za upoznavanje mnogih militanata koji dolaze iz veoma različitog socijalnog miljea, od kojih će se mnogi pridružiti mrežama Bin Ladena. Iz analize informacija dostupnih o zatvorenicima koje drže Amerikanci u Gvantanamo počev od decembra 2001. godine, pokazuje se da, sa vrlo značajnim izuzetkom Saudijsaca, svi imaju iste karakteristike.

Oni su transnacionalni: ne žive u zemlji svog rođenja, ponekad imaju zapadno državljanstvo i skoro svi su studirali ili živjeli u nekoliko zemalja. Oni su išli na moderne studije i imali mladost u zapadnjačkom stilu. Društveno pripadaju srednjoj klasi ili dolaze iz „teških okruga“, često sa iskustvom zatvora, droge i okretanja vjeri u zatvoru. Skoro svi su postali „ponovo rođeni muslimani“ na Zapadu, kao rezultat ličnih susreta u radikalnim džamijama. Njihov prelaz prema političkom radikalizmu se gotovo uvijek podudara sa njihovim povratkom religiji. Oni imaju narušene odnose sa porodicom, sa zemljom porijekla i zemljom u kojoj žive i ulaze da bi postali dio međunarodnog bratstva. Sve ili skoro sve porodice doživljavaju šok i iznenađenje kada otkriju smrt bombaškim napadom. Očigledno je da su islamski militanti uključeni u mrežu optuženih za terorizam savršeni proizvod evropeizacije i globalizacije.

Na kraju, korijene Al Kaide ne treba tražiti u samom islamu, ni u sukobu na Bliskom Istoku (čak i ako je očigledno da ove dvije dimenzije nadilaze diskurs Al Kaide kao i tumačenje koje je dato o pokretu). Oni ne zavise ni od apstraktnog i metafizičkog modela novog zla. S obzirom da više nema teritorijalnu bazu u Avganistanu, Al Kaida je postala rasejana organizacija, sa lokalnim ćelijama koje imaju sve veći stepen autonomije. Sprovođenje protivterorističkih akcija postaje sve komplikovanije: različite ćelije mogu biti manje ili više povezane na operativnom planu i tako postaje sve teže pogoditi nervni centar u cilju da se razbije organizacija.

4.2.1. Geneza, principi funkcionisanja i djelovanja Al Kaide

Regrutacija terorista predstavlja složen proces, a uvidom u različite pisane izvore i objašnjenja uslova i faktora koji podstiču na brzo i radikalno regrutovanje kandidata dolazimo do široke lepeze uslova koji su pogodovali ovoj pojavi. Danas, islamističke terorističke organizacije postaju vlasnici života mladih fanatičnih regruta, stvarajući uslove sve do njihove žrtve.

Na individualnom ili kolektivnom nivou, u labavoj kategorizaciji to bi bili sljedeći uslovi: ekonomska i politička nestabilnost, problem identiteta, marginalizacija grupe, neuspjela integracija, diskriminacija, ponižavanja i sl. Navedeni uslovi su često povezani s osvetom, učešćem u ratu i moralnim bijesom. Ovdje bi posebno izdvojili učešće u ratu i ponižavanje kao najznačajniji uslov za brzo regrutovanje i radikalizaciju koja vodi u terorizam. Osama bin Laden u završnici napada na SAD na terorističku scenu kao kandidate uvodi mlade i školovane ljude, kadrove islamske revolucije. Kao primjer ističe se Mohamed Ata, školovani Egipćanin iz dobro stojeće porodice koji će skončati svoj život u samoubilačkoj terorističkoj operaciji na Menhetnu. Pošto je islam juridička vjera biće mu dodijeljen poseban status. Ući će direktno kroz jedna od osam vrata raja, ona kroz koja idu odabrani. Ulazak u raj, u mjesto srećnika, gdje će mu Alah podariti, kako to Kuran najavljuje, hurije²⁵ za supruge, „u njima će biti i hurije očiju krupnih, slične biseru u školjkama skrivenom-kao nagrada za ono što su činili“ (Kuran, 2011:534). Ono što je zajedničko za svakog regruta, najčešće, kao model, jeste pronalaženje resocijalizacije unutar grupe koja mu pruža duhovne i emocionalne odgovore, odnosno mogućnost kažnjavanja odgovornih za nepravdu i, u konačnom, rat za islam protiv nevjernika.

Al Kaida je moderna teroristička grupa, jer koristi mobilne telefone, laptopove, internet sajtove i sl. Ona je shvatila da su novi ratovi spektakularni sukobi u kojima su slike koje emituju mediji osnovna strategija. Prijetnja islamskog terorizma nema utvrđene granice i može da udari svuda i u svakom trenutku. Po ovom pitanju se slažu stručnjaci i policija u većem djelu svijeta, ističući da je to moguće, jer se Al Kaida promijenila. Više nije, ako je ikada bila, organizacija sa geografskom bazom negdje u svijetu (na granici Avganistana i Pakistana, na primjer), najverovatnije više nema ni jedan vrh, ni jednog lidera. Al Kaida je već postala inspiracija velikog broja aktivnih regionalnih grupa spremnih da se spontano kreću, često sljedeći opskurne motive koji se odnose na lokalne probleme, ali čije vezivno tkivo jeste sveti rat i mržnja prema Zapadu. Amerikanci nisu zaboravili 11. septembar, kao što ni Evropljani ne mogu da zaborave napade na londonski metro i na vozove u Madridu kao i posljednji napad u Islamske države u Parizu 2015. godine²⁶. U posljednja dva slučaja, u dvije velike evropske prestonice, terorističke grupe koje su izvršile napad bile su ćelije koje vjerovatno nisu imale direktne kontakte sa priznatim vođama

---

²⁵ To su Muhamedove lijepe žene krupnih očiju, djevice, ljubazne i jednake mladosti.

²⁶ Preuzeto sa: <https://www.bbc.com/news/world-europe-34820016>, (pristupljeno 10.3.2020.).

međunarodnog terorizma. Međutim, Osama bin Laden je i sada ikona, duhovna inspiracija za pretendujuće muslimanske mučenike širom svijeta.

Terorizam inspirisan islamom već ima široko rasprostranjene međunarodne implikacije i u mogućnosti je da u roku od nekoliko sati djeluje na različitim mjestima, regijama ili kontinentima, prijetiti Njujorku, vršiti napade u Avganistanu itd. Osnova koja znači Al-Kaida više ne postoji kao što smo je poznavali, ili mislili da je poznajemo. Bin Laden je 11. septembra izdao svoje doktrine svetog rata i mržnje prema Zapadu, a danas je to ideološka veza između regionalnih ekstremnih grupa, na neki način veoma različitih, ali spremnih da se žrtvuju da bi vojevali svoj lični Džihad, a koje su, međutim, sada u mogućnosti da se kreću suprotno od naređenja koja mogu da stignu od vrha - ili sasvim moguće - od organizacije. Veliki broj terorističkih grupa raštrkanih po svijetu koje su stvorene spontano i nezavisno mogu da rade same, iskorištavajući i kombinujući različite regionalne situacije. Baš kao što se dogodilo u Indiji²⁷, gdje je Al Kaida djelovala na zahtjeve separatista u Kašmiru i, u slučaju Mumbaija, prekograničnih pakistanskih ekstremističkih grupa koje na dugoj granici sarađuju sa talibanima u Avganistanu.

Duhovno vjersko sljepilo i vjerovanje u vjerski fanatizam je osnovna veza koja objedinjava mreže terorističke organizacije Al Kaida. Na ovaj način se i obezbjeđuje brzo i sigurno regrutovanje potencijalnih samoubica koje pokreće mržnja prema nevjernicima i protivnicima širenja islama. Dakle, to je vrsta globalnog vjerskog terorizma zasnovanog na islamu, nastala pod uticajem jedne reformističke struje, koja se zalaže za „bukvalno“ inovirano tumačenje šarie i hadisa (izreka proroka Muhameda) ugrožavajući cijeli svijet. Međutim, „pod terminom džihadizam ne treba podrazumjevati jednu konzistentnu ideologiju, već više varijanti jedne te iste ideologije koja se zasniva na militantnoj interpretaciji Kur'ana. Formula alkaidizma je jednostavna borba svim sredstvima do konačnog istrebljenja svih neprijatelja islama, u koje spadaju Jevreji, hrišćani i loši muslimani-izdajnici. U ovom dijelu pojašnjen je i termin *alkaidizam* kao islamistička ideologija najrasprostranjenija u Aziji, pa onda u Evropi, pa potom u Africi. Južna Amerika se može označiti tek kao kontinent na kome su zabilježeni tragovi prisustva Al Kaide i njene ideologije, dok je Australija ponajviše meta, prije svega zbog njenog učešća u zapadnom vojno- obavještajnom pohodu protiv islamističkog ekstremizma i terorizma“ (Simeunović, 2009:209).

Gotovo kao neizostavan kada se govori o svetom muslimanskom ratu je termin *džihadizam* što

---

²⁷ Preuzeto sa: <https://www.dw.com/sr/bomba%C5%A1ki-napadi-u-bombaju/a-2653964>, (pristupljeno 10.3.2020.).

predstavlja „globalni pokret baziran na različitim interpretativnim nijansama islamističkog učenja. „Mreža Al Kaide“ o kojoj se često govori je zapravo ponajviše izatkana od duhovne građe. Ekstremni muslimani osjećaju povezanost prije svega zahvaljujući borbenim interpretacijama svoje vjere. Radikalizam je ona bratska nit koja ih vezuje u isti ekstremistički korpus, spreman da ratuje za svoje ideale širom svijeta i ma protiv koga. Pritom te intrepertacije, iako imaju istu poruku nisu približno istovrsno fundirane“ (Simeunović, 2009:209). Međutim, treba naglasiti da je oružana borba samo jedan od elemenata džihada, priroda ovih pokreta je da ostali muslimani nemaju pravo da praktikuju islam shodno naslijeđenim pravilima, već kako žele salafisti-vahabiti.

4.2.2. Obuka pripadnika Al Kaide za terorizam

Nakon početnih ratnih uspjeha u Avganistanu tokom 1986. godine, bin Laden je nastojao da formira „sopstvene vojne logore za obuku dobrovoljaca bez vojničkog znanja. U dvogodišnjem bavljenju trenažnim logorima, uspio je da formira njih šest. Nije imao problema da pronađe vojne instruktore iz Sirije i Egipta, prije svega, dakle iz zemalja koje su među Arapima važile za vojno najspremnije u tom dijelu svijeta“ (Petrović, 2002:40). U cilju elastičnosti i funkcionalnosti, jedinice je organizovao po plemenskom principu. Na ovaj način svako pleme bilo je autonomno u djelovanju što je bila pretpostavka za uspjeh u gerilskom ratu. Laden se brzo prilagođavao tradicionalnim kanonima regiona i postao neprikosnoveni ratni vođa. Postao je lider Arapa-dobrovoljaca i vodio je sopstvene gerilske akcije.

Vojna strategija Al Kaide je jasna i ponavlja se: pažljivo se pripremi i izvrši više napada, brzo i iznenada, sa ciljem da se širi strah. Al Kaida koristi svoju bazu među plemenskim liderima Pakistana, prije svega za jačanje njenih veza sa grupama ekstremista u Africi i drugdje i za pokretanje novih napada koje bi mogla da organizuje i u Evropi.

Snage Al Kaide, zbog većinskog vahabitskog stanovništva, i dalje se baziraju u Avganistanu u dijelu koji se graniči sa Pakistanom. Kada je talibanski režim propao u decembru 2001. godine, Al Kaida je izgubila većinu svojih baza i centara za obuku, komunikaciju sa djelovima organizacije i finansijsku podršku. Neki članovi su se preselili u djelove sjevernog Iraka, odakle nastavljaju da djeluju sve dok „koalicione“ snage nisu preuzele kontrolu u tim oblastima, dok su drugi djelovi organizacije ostali da djeluju u Iranu. Drugdje, organizacija nema čvrstu osnovu, dok informisani izvori konstatuju da organizacija više ne radi efikasno. Američki

obavještajni izvori je opisuju kao ranjenu životinju. Gledajući unazad, čini se da je uloga Al Kaide dvostruka: u nekim napadima direktna-izvršna (u Somaliji, ambasade u Istočnoj Africi, američki razarač, 11. septembar, teroristički napadi u Rijadu), dok se u većini operacija (Milenijumski zaplet, Gibraltar, napadi u Londonu i možda samoubilački napad u Kazablanci), Al Kaida isključivo bavila finansiranjem i obukom, ostavljajući drugima izvršnu ulogu. Nakon djelovanja terorističkih organizacija savezničke službe praktikuju da ustupe do tada čuvane podatke o teroristima. „Tako su nakon terorističkog napada 11. septembra na SAD prikupljena saznanja njemačkih obavještajnih službi učvrstila sumnju da je u Hamburgu postojalo terorističko udruženje kojem je pored atentatora, pripadao jedan širi krug osoba koji su vršili logističku podršku, a protiv kojih se trenutno vodi istraga“ (Kersten, 2003:3).

Prema dostupnim podacima iz tzv. Hamburškog udruženja, u terorističkom napadu na Svjetski trgovinski centar učestvovao je Mohamed Atta, rođen 1. septembra 1968. godine u Egiptu. Atta potiče iz dobrostojeće porodice (otac mu je bio advokat), a u Hamburškoj grupi imao je vodeću ulogu. U SR Nemačku je došao 1992. godine da bi studirao arhitekturu, koju je sa uspjehom završio 1999. godine. Na koricama njegovog diplomskog rada nalazila se rečenica koja je vrijedna pažnje: „*Klanjanje moje, i obredi moji, i život moj, i smrt moja, doista su posvećeni Allahu, Gospodaru svjetova*“ (Kuran, 2011:149).

Mohamed Atta, vođa Hamburške grupe, bio je motivisan Azzamovom globalnom vizijom i uvjeren da je svaki sposobni musliman obavezan braniti svoju braću i sestre u Čečeniji ili Tadžikistanu. Pored Atte grupu su činili Mervan Al Šehi²⁸ iz Arapskih Emirata, Zaid Džerrah²⁹ i Remzi bin eš-Šibh, studenti za inžinjeri i tehnologiju. Svi su više godina boravili u Hamburgu, a ono što je karakteristično, pored toga što su svi bili jako mladi, je da nisu bili u istom timu tokom akcije, već da su bili raspoređeni u različite avione. Ovakav modus potvrđuje načelo djelovanja organizacije, centralizovane u odlukama i decentralizovane u izvršenju tih odluka. Jedan od

---

²⁸ Mervan eš Šehhi, je rođen 9. maja 1968. godine u Ujedinjenim Arapskim Emiratima, nalazio se u avionu koji je udario u južnu kulu Svjetskog trgovinskog centra. U Njemačku je došao 1996. godine kao stipendista na studijama brodogradnje i elektrotehnike, ali nije bio uspješan kao Atta, te nije stekao diplomu. Svjedoci ga opisuju kao strogog muslimana okrenutog tradiciji. U ljeto 2000. godine započeo je obuku za pilota u više škola u SAD, djelimično zajedno sa Attom i iste godine su stekli licence pilota.

²⁹ Zaid Jarah rođen je 11. maja 1978. godine u Libanu. Jarah je 1996. godine došao u Nemačku da bi učio jezik, a 1997. godine je započeo studije aviotehnike (aeronautike) na visokoj školi u Hamburgu. Jarah je takođe bio veoma religiozan, a prema iskazima svjedoka zastupao je uvijek fundamentalističke stavove i govorio o džihadu i mučeništvu. S proljeća 2001. godine u SAD je započeo letačku obuku, a prije toga u Njemačkoj je već stekao dozvolu za upravljanje malim avionima. Iz pronađenih dokumenata pisanih njegovom rukom karakterističan je sljedeći citat. *Došao sam k Vama sa muškarcima koji vole smrt onoliko koliko vi volite život. A nevjernici, oni će biti pobijeni.*

karakterističnih primjera je teroristički napad u gradu Beslanu, Južna Osetija, Rusija. Teroristički akt koji predstavlja jedan od izrazitih primjera podrške teroristima od strane država, izveden je uz indirektnu podršku SAD i Velike Britanije teroristima, iako su zvanično i SAD i Velika Britanija oštro osudile masakr u Beslanu. Naime, dio administracije oglasio se preko medija optuživši politiku koju vodi predsjednik Putin, da je prouzrokovala ovaj i druge napade čečenskih „revolucionara“. Na ovu psihološko-propagandnu kampanju podrške teroristima, Rusija je odgovorila na isti način, optužujući SAD i Veliku Britaniju za pružanje obavještajne podrške čečenskim teroristima, imenujući njihovu političku agenturu, finansijere i način djelovanja.³⁰

Gotovo u svim terorističkim napadima koji su realizovani tokom poslednjih decenija u svijetu učestvovali su veterani ili regruti obučavani u centrima za obuku u Avganistanu. Pored ostalog, angažovani su i na prostorima Jugoslavije. Milan Petković između ostalog ističe da „Američka Centralna obavještajna agencija (CIA) procjenjuje da je od 50 do 70 hiljada pripadnika paravojnih formacija iz 55 zemalja svijeta posljednjih godina prošlo kroz logore za obuku u Avganistanu. Prema tvrđenju američkih obavještajaca, talibani dozvoljavaju širokom spektru militantnih i terorističkih grupa i organizacija da se obučavaju na avganistanskoj teritoriji, počev od pakistanske grupe koju obučava terorista Mihraban, do Bin Ladenove organizacije Al Kaida i nekih „specijalista“ iz Albanije i Čečenije, sa Kosova i Metohije i iz Makedonije, a da se ne govori o mnogobrojnim palestinskim terorističkim grupama i organizacijama ili o pripadnicima IRA, ETA i drugih evropskih i južnoameričkih ilegalnih i terorističkih grupa i organizacija. Obavještajne službe nekih zemalja iz bliskoistočnog regiona procjenjuju da je oko 5000 regruta prošlo obuku u nekom od Bin Ladenovih logora za obuku u Avganistanu. U jednom od tih logora, prema istim izvorima, obučava se grupa terorista za rukovanje hemijskim borbenim sredstvima,

---

³⁰ Teroristički zločin u školi u gradu Beslanu, u Sjevernoj Osetiji, je na Zapadu prije svega iskorišćen za novu medijsku i političku kampanju protiv Rusije i ruskog predsjednika Vladimira Putina, što budi sumnje da je Zapad upleten u separatističku pobunu Čečena. Najnovija kampanja u kojoj se poručuje da je predsjednik Putin, u stvari odgovoran za masakr u školi u Beslanu, vodi se zajedno sa „specifičnim političkim snagama“ u samoj Rusiji koje predvode Boris Nemecov i Vladimir Rižkov, koji su najaktivniji predstavnici zapadne neoliberalne ekonomije u saradnji sa moskovskom kancelarijom američke Karnegi fondacije, koja radi u tandemu sa političko-vojnomo Random korporacijom. U Britaniji su predvodnici te kampanje Ahmed Zakajev, jedan od političkih lidera čečenskih terorista i odbjegli milijarder Boris Berezovski, koji se često optužuje da finansira čečenske teroriste. Oba lica su na Interpolovoj potjernici po zahtjevu Rusije, ali su utočište našli u Britaniji kao „politički azilanti“. Takođe, u SAD „politički azil“ dobio je Ilijas Ahmadov, takođe optužen za terorizam od strane Rusije. Najjače uporište čečenskih terorista i pobunjenika je Američki komitet za mir u Čečeniji (ACPC) na čijem su čelu Ričard Perle, uticajni funkcioner Pentagona, Midž Dekter, direktor Heritidž fondacije, Džejm Vulsi, bivši direktor CIA i Brus Džekson, bivši vojni obavještajac, jedno vrijeme potpredsjednik vojne industrije „Lokid Martin“, a sada predsjednik Američkog komiteta za NATO“. John Laughland (2004) The Chechens' American friends: <https://www.theguardian.com/world/2004/sep/08/usa.russia>

otrovima raznog porijekla i raznim biološkim agensima“ (Petković, 2009:265-266). Dakle, ostaje potencijalna opasnost da terorističke grupe u jednom trenutku dođu u posjed oružja za masovno uništenje što bi bilo pogubno za cjelokupnu međunarodnu bezbjednost.

4.2.3. Princip vođstva (Laden)

Čovjek koga je prije svega Zapad označio kao najvećeg teroristu dvadeset prvog vijeka, potiče iz saudijske, izrazito religiozne porodice. Prema dostupnim podacima³¹ u porodici Ladena se insistiralo na religioznom vaspitavanju djece, jer su vjerovali da islam od vjernika zahtijeva velika odricanja i istrajnost. Njegova majka je bila Sirijka Alia Ganem. Prema dostupnim podacima, „osnovno, srednje i fakultetsko obrazovanje stekao je u Džedi na Univerzitetu „Kralj Abdul Aziz“ (Petrović, 2002:34), a prema nekim izvorima studirao je i u Rijadu.

Porodično bogatstvo porodica je zaokružila velikim građevinskim poslovima dobijenim ugovorom o renoviranju svetišta u Meki, Medini i svetih mjesta u Jerusalimu, što će njihovu kompaniju uzdići u red moćnih i bogatih u regionu (Petrović, 2002). U porodici je vaspitavan shodno vjerskim načelima i izrastao je u duboko religiozno vaspitanog mladića, sa izrazitim vjerskim militarizmom, posebno prema Zapadu, koji će ga pratiti do kraja života. Međutim, potrebno je dublje ispitati uzajamni odnos socijalnih, nacionalnih i vjerskih motiva koji su pokretali Ladena i njegove sljedbenike. Takođe, treba odrediti do koje su mjere neriješeni ugnjetavački odnosi zapadnih zemalja, s jedne strane i nacionalna ugnjetenost koju je osećao Laden, s druge strane, uticali na odluku da osmisli organizovani otpor u vidu nasilnog vjerskog ekstremizma. Bin Laden je stvorio organizaciju koja funkcioniše na vjerskim principima, objedinjenu oko islamske vjere koja se tumači na radikalni način. Najzad, Laden je skovao zavjeru i izvršio masovne terorističke udare po najjačoj vojnoj sili koju je zapamtila ljudska civilizacija.

Autor je mišljenja da još uvijek ne postoje relevantni izvori i društveno politički uslovi u svijetu da se objektivno izvede zaključak o tome kako je nastao uspon i pad Ladena. Moguće je sada metodološkim pristupom ocijeniti lični opis opštih pobuda Ladena koje može baciti više svjetlosti na razobličavanje vjersko bezbjednosnog fenomena koji je ustrojio i osmislio Laden. Isto tako treba podvući jasnu granicu između primarnih i sekundarnih izvora, jer je velikim brojem

---

³¹ Pogledati: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/prva-ispovijest-majke-osame-bin-ladena/7687692/>, (pristupljeno, 18.01.2020).

podataka stvoren koncept o mreži zavjere na međunarodnom nivou, pa ćemo zato pokušati kritičkim tretiranjem izvora da utvrdimo objektivnu istorijsku i sadašnju istinu o ovom pokretu. Međutim, jedno je sigurno, 11. septembar je pored ostalog označio i početak kraja savremenog kapitalizma. Da bi se shvatio uspon Osame bin Ladena³², treba imati na umu dvije stvari. Prvo, među islamskim fundamentalistima postoji težnja da se prevaziđe teološki jaz između sunita i šiita, čemu je Laden dao ključni doprinos. Ova težnja počela je da se pojavljuje negdje oko 1988. godine u Iranu. U poređenju sa hrišćanstvom to je gotovo kao ponovno ujedinjenje katolika i pravoslavaca. U više pisanih izvora postoje tvrdnje da je Iran iz post-revolucionarne faze prešao u fazu real-politike pan islamizma. To znači da su se iranski lideri polako udaljavali od svoje slijepe odanosti šiitizmu i počeli da podržavaju militantne sunite. Iranci revolucionari počeli su da šalju novac i podršku sunitskim terorističkim grupama u Libanu smatrajući da iranski šiiti i libanski suniti rade za istu stvar. Militantni suniti složili su se sa ovom težnjom i pozvali na mir među sunitima i šiitima.

Saudijac, Osama bin Laden, bio je jedan od sunita koji je „danas za mlade islamske naraštaje islamski „Če Gevara“ i uopšte neprikosnovena ikona savremenog islamističkog ekstremizma. Da je Laden i sam težio tome da postane kulturna figura pokazuje i njegov srednjevjekovni stajling u stilu legendarnog Salah al Dina koji je krstašima preoteo Jerusalem. Njegov kredo je bio običnost i skromnost u ponašanju, a izuzetnost u djelu. Naikada nije provjeravao da li mu je hrana otrovana, niti je tražio od svog obezbjeđenja da ga ubije da ne bi pao neprijateljima u ruke. Kao čovjek iz bogate saudijske porodice nije žalio da da velike lične donacije za ostvarenje svojih planova. Svi uspjesi Al Kaide se obično vezuju za njegovo ime, a posebno datum 11. septembar 2001. godine“ (Simeunović, 2009:208-209). Laden je vjerovao da, kao što su Jevreje prevazišli i naslijedili hrišćani, tako sada muslimanska vjera i islamski kalifat treba da zamijene hrišćanski svjetski poredak. Da bi se ovo naglasilo, zapisi iz Kurana objavljuju ono što muslimani vide kao glavne hrišćanske zablude: „On je Allah- Jedan! Allah je Utočište svakom! Nije se rodio i rođen nije, i niko Mu ravan nije!“ (Kuran, 2011:604). Islamisti vjeruju da je islam

---

³² Prema dostupnim podacima Osama bin Laden rođen je 28. jula 1957. godine u Saudijskoj Arabiji, bio je suvlasnik jednog od najvećih građevinskih preduzeća u svijetu. Procjenjuje se da je njegova privatna imovina ima vrijednost od 300 miliona američkih dolara. Od 1979. do 1989. godine borio se u Avganistanu na strani talibana protiv sovjetskih trupa. Oko 1987. godine osnovao je Al-Kaidu (u značenju baza). Nakon stacioniranja 20.000 američkih vojnika u Saudijskoj Arabiji, tokom rata u Golfskom zalivu, objavio je rat Zapadu i njegovim arapskim saveznicima. Povukao se najprije u Sudan i tamo finansirao kampove za obuku terorista. Od 1996. godine se nalazio pod zaštitom talibana u Avganistanu.

savršen, te da islamska vjera treba da zamijeni hrišćanski svjetski poredak. Najzad, „ovo je očigledno bio izazov hrišćanstvu upućen sa mjesta njegovog rođenja (Kupola stijene u Jerusalimu). Milenijum kasnije, stacioniranje američkih trupa u Arabiji su mnogi muslimani, a naročito Osama bin Laden, vidjeli kao sličan izazov, ovaj put upućen od strane hrišćanstva islamu“ (Luis, 2004:61). Međutim, dolazak američkih trupa u Arabiju i njihovo savezništvo Laden nikada nije oprostio vladajućoj porodici Saudijske Arabije.

Ono što je bilo najbolnije za Ladena jeste propast posljednjeg kalifata odnosno Otomanskog carstva. Pozivajući se na istoriju, bin Laden je davao brojne izjave. Kao „jedno od najdramatičnijih bilo je njegovo pominjanje, na video traci od 07. oktobra 2001. godine, 'poniženja i sramote' koje je islam pretrpio u toku 'više od osamdeset godina“ (Luis, 2004:14). Na tom tragu, brojni istraživači prilika na Bliskom Istoku tragali su za potencijalnim odgovorom i potencijalnim događajem koji je prouzrokovao takvu izjavu. Možda je jednom delu slušalaca Ladenove poruke bilo jasno o čemu je reč, međutim, većini svjetske javnosti verovatno nije. S tim u vezi, „1918. godine pao je Otomanski sultanat, posljednje od velikih muslimanskih carstava, njegov glavni grad Konstantinopolj, bio je okupiran, njegov vladar zarobljen, a većina teritorije podijeljena između pobjedničkog britanskog i francuskog carstva“ (Luis, 2004:14). Dakle, njegova neostvorena želja ostaje stvaranje saveza islamskih država i Jerusalima kao palestinske prijestonice.

Međutim, ono što se sada sa sigurnošću može reći, jedan od „najvećih uspjeha Osame bin Ladena smatra se udruživanje dvije najopasnije islamističke terorističke grupe na svijetu, Al Kaide i Hezbolaha, čime je ostvario jedinstvo vijekovima zavađenih sunita i šiita“ (Simeunović, 2009:206). Istovremeno, ne može se umanjiti značaj Irana koji će ovom projektu dati zanačajan doprinos. Iran je omogućio „tjесnu saradnju između Osame bin Ladena i Imada Mugnijaha, vodećeg Hamasovog čoveka za bezbjednost, bliskog Iranu. Kontakti, kao i obuka pripadnika Al Kaide u Hezbolahovim kampovima omogućiće Ladenu da usavrši agenturni rad i sistematizuje tehniku odabira ciljeva. Usljed te saradnje način djelovanja Al Kaide ima najviše sličnosti sa metodologijom djelovanja Hezbolaha“ (Simeunović, 2009:206).

Treba pomenuti da danas posebnu društvenu opasnost predstavlja i pojava tzv. totalitarnih i destruktivnih sekti. U njihovoj praksi dolazi do izražaja manipulacija članstvom, zloupotreba

droge, finansijske malverzacije i slično, a u pojedinim slučajevima i terorizam.³³ Obnova vrijednosti pojma *šehida*³⁴ (borci pali za vjeru) je u islamskom svijetu inicirana uspostavljanjem šiitske teokratske države u Iranu. Terorističku organizaciju Al-Kaidu koju je organizovao i uobličio Osama bin Laden ne čine samo neposredni izvršioc i terorističkih djela, već iz dosadašnje prakse možemo uočiti da je djelovanje bilo koje terorističke organizacije nezamislivo bez dobro organizovane i najčešće konspirativne hijerarhijske strukture. Ta organizaciona struktura obuhvata i političke ideologe-naredbodavce koji su postavili određene političke ciljeve djelovanja, razne pomagače kao i simpatizere. Radi što uspješnijeg suprostavljanja terorizmu od izuzetne važnosti je odrediti strukturu terorističke organizacije.

4.2.4. Instruisanje sljedbenika putem fatvi

Terorističke vođe izgradile su mehanizme za efikasno i efektno manipulisanje svojim sljedbenicima, bilo da su školovani ili se radi o nepismenim fanaticima. Tako se na jedan sofisticiran način zloupotrebljavaju i vitopere tumačenja vjerske knjige *Kuran*, a radikalizovanom masom manipuliše za ostvarenje političkih ciljeva. Dakle, islamisti pojam i određenje suštine Fatve (*Fatwa*) permanentno uzurpiraju u negativnom kontekstu. U muslimanskoj vjeri, prema legitimnim muslimanskim pravnim tumačima, Fatva predstavlja mišljenje, pravilo ponašanja ili možda savjet o pitanjima islamskog prava - savjet o rješenju nekog problema utemeljen na šerijatskom pravu. Međutim, radikalizovani vjernici se od strane terorističkih vođa pozivaju na djelovanje kroz džihad, a motivaciju terorista prati više izdatih fatvi.

Individualna motivacija terorista kroz frustracije, želju da se dođe do osвете, boljeg socijalnog statusa ili, u ekstremnom, slavan život poslije smrti, najbolje je prikazana kroz primjer djelovanja Al Kaide i Ladena. Godine 1996, poslije protjerivanja iz Sudana, Osama bin Laden se vratio u Avganistan, „tom prilikom sudanska armija stavlja mu na raspolaganje dva transportna aviona. U njih Osama smješta dio svoje imovine, četiri supruge i djecu“ (Petrović, 2002:47). Tada je objavio i prvu fatvu (smrtnu presudu), „Osama bin Laden dobro je pazio da ne ostavlja nasilničke poruke i to je postizao žestokim vjerskim porukama“ (Petrović, 2002:46). Interesantan

---

³³ Pripadnici Sekte vrhovne istine, koja je osnovana u Japanu 1987. godine, a zabranjena 1995. godine. Puštanjem otrovnog gasa u tokijski metro usmrtili su 12 i povrijedili više od 5000 ljudi.

³⁴ Pogledati više: (Simeunović, 2009:198-199).

je njegov stav prema životu i smrti „Ja se ne bojim smrti. Kao muslimani, mi vjerujemo da poslije smrti idemo u raj. Prije neke bitke, Bog nam šalje seqina, spokoj“ (Petrović, 2002:47).

U svom nastupu, predstavljenom početkom oktobra 2001. godine, nakon udara na Svjetski trgovinski centar u SAD, Laden naglašava: „naša nacija (muslimana) kušala je ovo poniženje i prezir više od 80 godina. Njeni (nacije) sinovi se ubijaju, njihova krv se proliva, njene svetinje su napadnute i njome se ne upravlja prema Božjim zakonima“³⁵.

Ovdje se postavlja prosto pitanje: kom profilu ličnost je pripadao Laden i kakvo je bilo njegovo mentalno stanje tokom terorističkog djelovanja? U analizi Al Kaide Petrović (2002) iznosi stajalište američkog eksperta za islamizam Danijela Pajpsa „Fundamentalisti su revolucionari u izgledu, ekstremisti u ponašanju, totalitarni u ambiciji“ (Petrović, 2002:12). Najzad, Laden je školovan na najprestižnijim univerzitetima, uspješno je vodio naslijeđene poslove svog oca, a velikom brzinom je obezbjeđivao novac i sponzore za svoju organizaciju.

Istovremeno, Osama bin Laden i njegovi sledbenici odlično poznaju i rukuju naoružanjem, što je od presudne važnosti za organizaciju. „Učesnici u gotovo svim napadima na SAD i njihove saveznike tokom posljednje decenije XX vijeka, savladali su vještine ratovanja i postavljanja eksploziva u avganistanskim logorima za obuku, uključujući tu i one koji su 1998. godine postavili bombe u dvije američke ambasade u istočnoj Africi. Mnogi polaznici kurseva iz logora za obuku u Avganistanu stigli su i na ratišta na prostorima nekadašnje Jugoslavije, posredstvom iranskih Pazdarana, libanskih Hesbolaha i vlada nekih ekstremno islamistički orijentisanih muslimanskih zemalja“ (Petković, 2009:265).

Nakon 11. septembra 2001. godine, kada su putničkim avionima pogođene zgrade Svjetskog trgovinskog centra u Njujorku i Pentagona u Vašingtonu, Al Kaida i Laden slave. Postao je jako problematičan video snimak objavljen 7. oktobra 2001. godine, u kom bin Laden likuje: „Ovdje je Amerika pogođena od Boga u jedan od njenih vitalnih organa, tako da su njene najveće zgrade uništene“³⁶.

---

³⁵ Preuzeto sa: „Bin Laden’s warning: full text“, *BBC*, 7.oktobar 2001, Internet source: http://news.bbc.co.uk/hi/world/south_asia/1585636.stm, (pristupljeno 20.02.2020.)

³⁶ Pogledati: Osama bin Laden, video snimak obraćanja, 7. oktobar, 2001, Appendix C Lincoln, *Holy Terrors*, str. 106, par. 1.

Postavlja se pitanje da li je to početak realizacije fatve koju je objavio Osama bin Laden početkom devedesetih godina XX vijeka. Pored ovog, moramo istaći nesumljivi uticaja Homeinija kako na Al Kaidu tako i na Ladena.

Poznata je osuda autora knjige *Satanski stihovi*. U fatvi koja je objavljena 14. februara 1989. godine, ajatolah Homeini obavijestio je „sve revnosne muslimane svijeta da se krv autora ove knjige... koja je sastavljena, štampana i objavljena protiv islama, proroka i Kurana, kao i krv onih koji su bili uključeni u njeno objavljivanje, a koji su bili svjesni njenog sadržaja, ovim putem proglašava za izgublenu. Pozivam sve revnosne muslimane da ih pogube, gdje god da se oni nalaze, kako se niko više ne bi usudio da ponovo vrijeđa islamske svetinje. Svako ko sam bude ubijen na ovom putu biće proglašen za mučenika“ (Luis, 2004:135). Da ovaj događaj postane još osjetljiviji u političko bezbjednosnom smislu doprinijeće i odluka britanske kraljice da „pisca Ruždija, inače indijskog porijekla, proglasi britanskim plemićem 16. juna 2007. godine. Ova odluka izazvala je ogorčenje i burne proteste nekih islamskih zemalja zbog „provokativne britanske odluke“, a neki kritičari britanske spoljne politike su taj kraljičin gest uzeli kao dokaz da je Ruždi britanski agent“ (Simeunović, 2009:220).

Sa druge strane, „autor Homeinijeve biografije Baker Moin³⁷ navodi da je iranski profesor u službi vlade napravio opsežni osvrt na Ruždijevu knjigu na 700 strana i u sažetom ga obliku poslao u kancelariju Homeinija koji je nakon pročitano izjavio: „Svijet je oduvijek bio pun luđaka koji pričaju besmislice i zato na ovo ne treba niti reagovati. Smatrajte to nevažnim“. Sam Salman Ruždi ranije je bio veoma popularan u Iranu gdje je njegovo djelo *Sram* (1983. godine) osvojilo nagradu iranske vlade za najbolji prevod godine“³⁸. Mnogi smatraju da kontraverze oko *Satanskih stihova* nisu vjerski, već politički motivisane i da iza njih stoje salafističke-vahabitske muslimanske organizacije pod pokroviteljstvom Saudijske Arabije koja se smatra ideološkim rivalom šiitskog Irana.³⁹

Fatve su prihvatane i u Bosni (Simeunović, 2009), a karakterističan primjer je selo Bočinja u opštini Maglaj gdje se nakon rata naselila grupa mudžahedina. „grupa je organizovala svoj život

---

³⁷ Baker Moin novinar i autor knjige „*Homeini, život ajatolle*“, opisan kao poznavalac Irana i šiitskog islama

³⁸ Preuzeto sa: <https://dnevnik.hr/vijesti/svijet/salman-rushdie-talac-sotonskih-stihova-vec-25-godina---323818.html> (pristupljeno 12.07.2020.).

³⁹ Preuzeto sa: <https://dnevnik.hr/vijesti/svijet/salman-rushdie-talac-sotonskih-stihova-vec-25-godina---323818.html> (pristupljeno 12.07.2020.).

na potpuno šerijatski način i nije krila svoju bliskost sa Osama Bin Ladenom, ni poslije rata. Vođa ove grupe, Abu Hamza, je prihvatio fatvu Bin Ladena iz 1998. godine koja poziva na ubijanje Amerikanaca i drugih „krstaša“. Fatva je, zahvaljujući angažovanju mudžahedina, ali i arapskom novcu, prevedena na bošnjački jezik i distribuirana širom BiH“ (Simeunović, 2009:227-228). Ovaj detalj pokazuje da je, pored ostalih, terorizam u Bosni religijski istovjetan sa onim u Centralnoj Aziji ili na Bliskom istoku, a rasprostranjenost djelovanja Al Kaide nema granice.

U svom radu *Terorizam - rat u kontinuitetu* autor analize Milan V. Petković (2009) pojasnio je tok nastanka i djelovanje ove mega terorističke organizacije i ulogu zemalja koje su pružile podršku Al Kaidi, analizirajući više autora. Pored ovog, veliki broj instruktora, odnosno polaznika obuke u ovim kampovima svoj angažman nalazi u kombinovanim mudžahedinskim jedinicama koje će djelovati tokom ratnih sukoba u Jugoslaviji. Dakle, ovo područje iznjediće najveći broj ekstremnih islamista, o kojim govore i američki analitičari stručnjaci za antiterorizam „vidjeli smo da svaki pripadnik islamskih militantnih grupa kao cilj ima približavanje svom utočištu-Avganistanu i, u manjoj mjeri, Iranu, jer su im to jedina dva preostala utočišta, ako se izuzmu krizna žarišta u Zakavkazju i na Balkanu. Procjenjuje se da je tokom prve polovine 2001. godine više od 100 muškaraca, regrutovanih od strane Bin Ladenove organizacije i njoj srodnih grupa, bilo obučavano u logoru kojim je komandovao Abu Habab. Ovaj logor je dio velikog kompleksa za obuku mudžahedina i talibana u blizini mjesta Darunta, udaljenom oko 16 kilometara od granice Džalalabada, pokrajine na istoku Avganistana. Logor je na padinama planine, a u njenom podnožju je izgrađeno više podzemnih skladišta u kojima je uskladišteno hemijsko oružje, odnosno hemijska borbena sredstva“ (Petković, 2009:266).

Tokom formiranja ratnih najčešće kombinovanih jedinica na području Bosne i Kosova i Metohije, vjersku notu za ove sastave dali su mudžahedini pristigli iz kampova Avganistana. Istovremeno, „instruktori iz organizacije Osame bin Ladena, pa čak i sam Osama bin Laden, pojavili su se u Albaniji, u blizini logora za obuku albanskih terorista iz tzv. OVK (Oslobodilačka vojska Kosova) u okolini mjesta Tropoja, nedaleko od jugoslovensko-albanske granice, a bilo je informacija da je veliki broj njih učestvovao u masovnom pješadijskom napadu na jedinice Vojske Jugoslavije u rejonu granične karaule Košare, izvršenom tokom agresije NATO na Jugoslaviju u prvoj polovini 1999. godine. Putevi terorizma prema svjetskim i evropskim centrima moći,

posebno prema SAD i američkom kontinentu su različiti, ali putevi islamskog terorizma ka „srcu Evrope“ su veoma jasni, što se ne može sakriti, niti zataškati“ (Petković, 2009:266-267).

Rat u Avganistanu 2001. godine koji je predvodila koalicija SAD i Ujedinjenog kraljevstva protiv islamista predvođenih Talibanima, a u cilju neutralisanja Osame bin Ladena i njegovih najbližih saradnika u jednom dijelu razotkriva prirodu i način djelovanja Al Kaide. Ovaj sukob trajao je gotovo 18 godina. Tokom 2020. godine, Talibani su primorani da potpišu mirovni sporazum sa SAD u kojem se obavezuju da neće dozvoliti Al Kaidi ili nekoj drugoj ekstremističkoj grupi djelovanje u odlastima pod njihovom kontrolom. Dakle, moramo ponoviti da „priča o Al Kaidi i alkaidizmu nije kompletna bez talibana. To je ekstremna fundamentalistička islamistička sunitska grupa koja je od 1994. do 2001. godine bila na vlasti u Avganistanu. Izraz taliban je zapravo plural arapsko-persijskog izraza *talib*“ (Simeunović, 2009:210) koji u prevodu znači učenik, odnosno student islamskog prava. Avganistan je u cilju izbjegavanja odgovornosti negirao povezanost sa Al Kaidom, što ističe i Petković (2009) „Međutim, talibanske vlasti u to vrijeme negiraju tvrdnju stranih eksperata da štite i skrivaju teroriste ili one koji komanduju logorima za obuku terorista. Vakil Ahmad Mutavakil, talibanski ministar inostranih poslova, čak je energično izjavio da je pritisak na njegovu zemlju da protjera Osamu bin Ladena istovremeno i uvredljiv za islam i beskoristan. On je negirao da Bin Laden finansira teroriste, tvrdeći da je „taj siromašak jedva dovoljno bogat da izdržava samog sebe“, te da „nije bio u mogućnosti da planira terorističke operacije od kada njegove aktivnosti u Avganistanu izbliza kontroliše avganistanska garda“. Prema toj izjavi, Osama bin Laden je pristigao u Avganistan 1996. godine, nakon protjerivanja iz Sudana. O tome kako je on ostao na tlu Avganistana, američki obavještajni izvori kažu da je boravak u Avganistanu Osama bin Laden dobro platio, što je talibanima olakšalo nabavke naoružanja i vojne opreme za svoje potrebe, ali i povećalo mogućnosti potkupljivanja svjetski uticajnih ljudi koji bi branili interese talibana i skretali potragu za počiniocima terorističkih zlodjela u svijetu na pogrešnu stranu“ (Petković, 2009:267). Međutim, ni u jednoj analizi eksperata sa zapada ne može se pronaći podatak da je Osama bin Laden bio čak američkih službi bezbjednosti i da je jednostavno odbačen nakon završetka Hladnog rata, što je na neki način pojačalo njegovu mržnju prema Sjedinjenim Državama.

U prethodno pomenutom radu Petković (2009) iznosi podatke da se u jedinicama Al Kaide nalazio veliki broj muslimana iz Evrope, ali i zemalja Zapadnog Balkana, instruisanih i

mobilisanih fatvama. Tokom javnog publikovanja, „Ahmed Šah Masud, komandant pobunjeničke grupe u sjeveroistočnom Avganistanu, izjavio je u jednom intervjuu koji je dao grupi britanskih novinara da se nalazi na čelu 55. brigade u kojoj ima oko 700 Arapa i evropskih muslimana, od kojih su mnogi došli iz Albanije i sa juga Jugoslavije. Masud je saopštio da su njegovi borci zarobili oko 1.200 talibana, među kojima je takođe bilo Evropljana muslimanske vjere, ali i Pakistanaca, Jemenaca i kineskih muslimana iz jugozapadnih djelova Kine. Mnogi od njih su došli iz balkanskih zemalja na obuku kod „stručnjaka“ Osame bin Ladena“ (Petković, 2009:267-268).

Zbog pružanja utočišta Osami bin Ladenu i odbijanja talibana da ga izruče međunarodnom sudu koji bi mu sudio zbog napada na američke ambasade u Keniji i Tanzaniji 1998. godine, OUN su uvele embargo protiv Avganistana, a SAD su otada povremeno raketirale terorističke baze na tlu te države (Simeunović, 2009). Nakon terorističkog napada na SAD 11. septembra 2001. godine kontinuirano je rastao pritisak na Al Kaidu i samog Ladena zbog čega se Laden počinje skrivati i izbjegavati medije. Do napada na SAD, Laden nije izbjegavo preuzimanje odgovornosti za realizovane terorističke akte. Međutim, odmah po objavljivanju vijesti o napadu na američke gradove, dao je izjavu za televiziju u kojoj je porekao bilo kakvu vezu svoje organizacije sa izvršenim terorističkim napadom.

Intezitet oružanih sukoba na prostoru Zapadnog Balkana u periodu nakon 1999. godine počinje da slabi. Izuzev oštih oružanih sukoba u Sjevernoj Makedoniji u ostalim zemljama Zapadnog Balkana islamističke organizacije se transformišu u političke partije. „Tipičan primjer za to su postupci Čečena u odnosu na Rusku Federaciju, ali i djelovanje „OVK“, „ONA“ i „ANA“ na Kosovu i Metohiji i u Makedoniji, „transformisanih“ u političke partije, u odnosu na napadnute zemlje, Srbiju (ranije SRJ) i Makedoniju. Uz to, raznim manipulacijama, teroristi su pridobili jedan veoma uticajan dio međunarodne zajednice za sebe i te međunarodne činioce koriste za realizaciju svojih ciljeva, kao trojanske konje. Tako je, na primjer, moglo da se desi da Hašim Tači i Agim Čeku, osvjedočeni čelnici terorističke „OVK“ (koja je zvanično „demilitarizovana“ od strane UNMIK-a i KFOR-a), postanu političke vođe koji zahtijevaju ravnopravan status sa zvaničnim predstavnicima jedne suverene zemlje u razgovorima o perspektivi rješenja problema Kosova i Metohije, polazeći od ultimativnog zahtjeva za nezavisnost Kosova i Metohije. Njima svesrdno pomažu ubačeni islamski ekstremisti, specijalno obučavani za rad u takvim i sličnim situacijama. Preko ovakvih lica i organizacija se, između ostalog, islamski teroristi ubacuju u ciljno područje

svog djelovanja, a njihov zadatak je da stvore obavještajno-operativnu i logističku mrežu, kao i da obuču lokalno ljudstvo za izvršenje terorističkih zadataka. Obavljaju vjersku indoktrinaciju, ali i sami uzimaju učešće u borbi i stvaraju terorističku infrastrukturu od pripadnika lokalnog stanovništva koje će djelovati kao svjetska multinacionalna mreža čije će opredjeljenje biti džihad protiv svih nemuslimana. Pravi konkretni primjeri ovakve šeme djelovanja mogu se vidjeti na slučajevima kriza i sukoba u Bosni i Hercegovini, u Albaniji, na Kosovu i Metohiji i u Makedoniji“ (Petković, 2009:268-269).

U praksi postavlja se pitanje kako država može pronaći adekvatan odgovor na ovaj složen vjersko-bezbjednosni fenomen. Poznate su strategije borbe protiv terorizma koje primjenjuju Indija i druge zemlje. Ako je terorizam dominantno međunarodni problem, onda je neophodno jačanje kapaciteta države u kolektivnim oblicima bezbjednosti. Ideja kolektivne bezbjednosti podrazumijeva stvaranje međunarodnih organizacija kolektivne bezbjednosti. S tim ciljem, do sada su isprobane dvije organizacije globalnog karaktera i to Društvo naroda i Ujedinjene nacije, koje predstavljaju dva primjenjena sistema kolektivne bezbjednosti.

Društvo naroda osnovano je odmah nakon Prvog svjetskog rata, kao sastavni dio mirovnog rješenja („Versajskog“), pa je čak i njen statut, Pakt „Društvo naroda“, ušao u sve ugovore o miru. Osnovne slabosti Društva naroda ogledale su se u neobaveznosti primjene vojnih sankcija, nezastupljenosti SAD u organizaciji najmoćnijih zemalja svijeta, koje nikada nisu ni bile njihov član, što je odvuklo i većinu latinoameričkih država. Ostali kontinenti, sem malobrojnih izuzetaka, bili su predstavljeni državama metropolama, te je organizacija bila uglavnom evropska, dok su Njemačka i SSSR su bile članice vrlo kratko vrijeme. Zbog svega ovoga, Društvo naroda je bespomoćno dočekalo Drugi svjetski rat.

Ujedinjene nacije (UN) su danas postojeća organizacija kolektivne bezbjednosti, nastale na ruševinama i iskustvima Društva naroda. UN nisu samo organizacija kolektivne bezbjednosti, već imaju i šire ciljeve koji treba da posluže stvaranju povoljnog stanja za postizanje univerzalnih vrijednosti i odbranu međunarodne i nacionalne bezbjednosti, shodno Povelji UN (član 1). Članice organizacije se bezuslovno odriču prijetnje silom i upotrebe sile protiv teritorijalne cjelovitosti i političke nezavisnosti svake države (član 2, stav 4) pomenute Povelje.⁴⁰ Zbog ulaska novih članica

---

⁴⁰ Pogledati opširnije: (Dimitrijević, Stojanović, 1996:363-384).

u ovu organizaciju i brojnih promjena na sceni međunarodnih odnosa, Povelja je doživjela i četiri amandmana.⁴¹

4.2.5. Opadanje moći usljed gubitka vođe i nedostatka finansija

Lov na Ladena i njegova likvidacija otpočeli su sa američkom akcijom kodnog naziva „Kobar“. Međutim, „Laden nije bio laka meta jer je posjedovao kvalitetnu ličnu obavještajnu službu, koja mu je u više navrata spasla glavu. O kvalitetu Ladenove obavještajne službe govori svjedočenje pakistanskog novinara Hamida Mura koji je tokom marta 1997. godine pravio intervju sa Ladenom u planini Avganistana. Tom prilikom, Laden je prije početka razgovora Mura opoznao o saznanjima koje ima o njegovoj porodici „imate sina, ime vašeg oca je X, imate četiri brata i jednu sestru, pročitao mu je broj bankovnog računa, čak i telefon njegove ljubavi“, bila je to njegova lična poruka Mura ko će platiti životom ukoliko dođe do kompromitovanja lokacije na kojoj se krije“⁴². Ipak, gubitak ključnog lidera kao što je Osama bin Laden je izazvao podjelu Al Kaide u manje ćelije. Nakon ovog teškog udarca po organizaciju pojedinci sa sličnim mentalitetom kao ubijeni lider nastavili su misiju, ali je gubitak najistaknutije ličnosti na kraju izazvao povećanje tenzija i neslaganja. Snaga ove organizacije je uvijek bila više u duhovnom ustrojstvu nego u samoj organizaciji, u kombinaciji sa intenzivnom politikom militantnosti, uz duboke tvrdnje o božanskom odobrenju misije. Većina džihadističkih grupa je pribjegli improvizovanim bombama i samoubilačkim napadima prije svega protiv civilnih ciljeva. To je bio pokušaj da se proizvede nastavak terorističkih napada u urbanim sredinama. Nakon američke akcije 2. maja 2011. godine u Abotabadu, Pakistan, u kojoj je ubijen vođa Al Kaide Osama bin Laden, u vremenu koje slijedi mjesto lidera zauzima Abu Bakr al Bagdadi koji izdaje objavu u kome slavi Bin Ladena uz prijetnje ozbiljnom osvetom za njegovu smrt. Tako je 5. maja 2011. godine, Abu Bakr al Bagdadi preuzeo odgovornost za napad u gradu Hili u kome su stradala 24 policajaca i ranjeno 72 ljudi.⁴³ Uspon Bagdadija počinje nakon likvidacije vodećih ljudi u organizaciji, Abu Hamze i Abu Omara, koji su zajedno poginuli 2010. godine. Tada ih na čelu organizacije zamenjuje Abu Bakr al Bagdadi koji, pomognut razvojem situacije na terenu (rat u Siriji 2011. godine), ojačava organizaciju i otpočinje sa terorističkim akcijama na teritoriji Iraka. „Ibrahim Awad Ibrahim al Badri al

---

⁴¹ Detaljnije na: <http://www.un.org/en/sections/un-charter/introductory-note/index.html> (pristupljeno 19.01.2020.).

⁴² Pogledati opširnije: (Petrović, 2002:49-50).

⁴³ Terrorist Designation of Ibrahim Awwad Ibrahim Ali al-Badri. United States Department of State. 4. 10. 2011. (preuzeto sa: <https://2009-2017.state.gov/r/pa/prs/ps/2011/10/174971.htm>, pristupljeno 18. 10. 2019.)

Samarrai“, takođe poznat kao „Abu Bakr al Baghdadi“, „Abu Awad“ ili „Abu Du’a“ danas je prvi čovjek Islamske države⁴⁴. Abu Bakr al Bagdadi bio je iznenađenje za ostale članove, ali njegove organizacione sposobnosti, poznavanje iračke vojske i mreža saradnika iz bivše Baath partije preporučile su ga prvo za mjesto šefa glavnog savjetodavnog tijela *Šura savjeta*, a kasnije i za prvog čovjeka organizacije. Džihadističke grupe će nastojati svim sredstvima da nabave oružje za masovno uništenje (hemijsko, biološko, radiološko i nuklearno). Iako je glavni sponzor globalnog terorizma i dalje Iran i, u manjoj mjeri Sirija i Sjeverna Koreja, rat u Siriji je značajno pomogao u širenju terorista kroz takozvani „izbjeglički talas“, pa mnoge države neće moći da spriječe da njihove teritorije ili resursi budu eksploatisani od strane terorističkih grupa.

Možda je ubistvo Bin Ladena u pakistanskom gradu Abotabadu 2. maja 2011. godine Al Kaida zadalo veliki udarac, ali je ipak, zahvaljujući svojoj decentralizovanoj organizaciji, Al Kaida u stanju izvoditi napade na nebrojeno mnogo meta. Laden je likvidiran u operaciji specijalnih jedinica SAD „Neptunovo koplje (*Operation Neptune’s Spear*)“, o čemu nema relevantnih izvora. Prema dostupnim podacima, likvidaciju je realizovao akcioni tim američkih specijalaca iz redova Mornaričkih foka (*Navy Seals*)⁴⁵, a nakon identifikacije njegovo tijelo je navodno bačeno u more. Nema pouzdanih podataka kako je Laden poslije smaknuća lišen prava na grob-mezar, sahranudženazu, molitvu ili oproštaj. Možda je razlog za to bojazan da bi grob Bin Ladena postao mjesto hodočašća za njegove sljedbenike i simpatizere. Al Kaidin simbol, navodni heroj-princ muslimanskog svijeta, sada ne postoji, ali islamistički terorizam nije zaustavljen, nema sumnje da će mnogi predani borci i pristalice biti spremni dati svoje živote kako bi osvetili njegovu smrt. Bin Laden se borio da izbací Sovjete iz Avganistana, dok je godinama poslije toga njegova Al Kaida dovela do toga da Amerikanci 7.10.2001. godine otpočnu invaziju na tu istu državu. Prema navodima novinara Abdel Bari Atvana (urednik lista Al Quds Arabia) koji je intervjuisao Bin Ladena, vođa Al Kaide pojašnjava, da je njegov cilj bio da Amerikanci uđu u Avganistan, želio je biti mamac koji će ih namamiti da se bore u islamskim ili arapskim zemljama. Bin Laden je rekao

---

⁴⁴ Pored vođe, ova organizacija ima i dva savjeta koja su odgovorna za vojno i administrativno uređenje. Šura savjet sastoji se od devet do jedanaest članova koji savjetuju lidera u vojnim i drugim administrativnim stvarima. Pored toga, vođe računa da se naredjenja vođe implementiraju kroz lanac komandovanja. Drugi savjet je Šerijatski savjet, najmoćnije tijelo organizacije sa 6 članova, koje direktno nadgleda Abu Bakr, jer se stara da se ostali djelovi organizacije potpuno povinuju šerijatskom zakonu. Takođe, vođe računa o partijskoj disciplini i nadgledaju ideološki efekat djelovanja organizacije. Nametanje religijski orijentisanog ponašanja je i instrument i simbol moći Islamske države.

⁴⁵ Preuzeto sa: <https://www.bbc.com/news/world-south-asia-13257330> (pristupljeno 01.02. 2020.).

„Ostvareću veliku pobjedu ukoliko uspijem da namamim Amerikance i borim se protiv njih na svom terenu“⁴⁶, jer je, po njemu, veoma teško boriti se protiv Amerikanaca u Americi. Premda je Bin Laden sada mrtav, ogranci Al Kaide širom svijeta ostaju aktivni, a posebno stasavanjem njegovog sina Hamze bin Ladena⁴⁷ koji važi za ozbiljnog naslednika svog oca. Međutim, prema nepotvrđenim podacima, Hamza je ubijen tokom bombardovanja američkih vazduhoplovnih snaga u pograničnom pojasu između Pakistana i Avganistana.

Korijene Al Kaide ne treba tražiti u samom islamu, ni u sukobu na Bliskom istoku (iako je jasno da ove dvije dimenzije određuju i tok akcija koje sprovodi Al Kaida kao i tumačenje koje je dato ovom pokretu), a ne zavise ni od metafizičkog i apstraktnog modela novog zla. Al Kaida predstavlja vezu između islamskog radikalizma i ogorčene anti-imperijalističke borbe otuđenih od globalizacije, koja je u suštini odvojena od Bliskog istoka i tamošnjih sukoba. Vrednujući stanje nastalo posle 11. septembra izgleda skoro neophodno ponovo utvrditi odnos između islamskih radikala i Al Kaide. U stvari, istinska uloga Bin Ladena nije, ili nije samo to da je bio, jer i dalje jeste podstrekač različitih terorističkih napada, a možda čak i onog u Madridu, ili to što je značajan neprijatelj za Sjedinjene Američke Države i Zapad. Bin Laden i drugi pokazali su da Al Kaida može ući u igru međunarodnih odnosa u politički destabilišućoj ulozi jer je rat prostorno i vremenski neograničen. Na taj način određuje strateški značaj ne samo za cijeli region Bliskog Istoka, nego i Evrope gdje je pokret zasnovan na transnacionalizmu i finansijskoj moći, ostvarujući gotovo potpunu autonomiju u postizanju svojih ciljeva. U prošlosti su već iskazane sposobnosti Bin Ladena i njegove mreže, u postepenom smanjivanju saudijske pomoći pokretu talibana. Sposobnost proistekla iz snage ne samo same organizacije, već i efikasnog kapaciteta za integraciju u međunarodnu zajednicu kao politički, prije nego vjerski entitet.

Ali struktura Al Kaide je takođe uslovila, mijenjajući ih, iste uslove odnosa između države i pokreta. Između predmeta suštinskih međunarodnih odnosa, konkretno međudržavnih, stoji realnost kompenzacije. To je promjena koja nije poštedjela Kabul, u trenutku kada se struktura avganistanske države, odgovorajući na reakcionarnu talibansku islamizaciju uskladila sa dominantnom grupom i njenim militantnim krilom: sunitsko-vehabijskim fundamentalizmom i Al-Kaidom. Ovo nije poštedjelo čak ni Španiju, a samim tim i Evropu, sa blizinom evropskog terora

---

⁴⁶ Preuzeto sa: <http://www.bbc.com/> (pristupljeno 10.10. 2019.).

⁴⁷ Preuzeto sa: <https://www.slobodnaevropa.org/a/30087612.html>, (pristupljeno 10.01. 2020.).

koji teško može biti u potpunosti oslobođen od svog angažovanja. Međutim, pravi rat koji je Bin Laden vodio je zapravo protiv udomljavanja jedne vrste islama koji prati ekonomsku logiku neželjenog američkog partnera, prihvatajući neminovnost prisustva američkih baza na saudijskoj teritoriji, barem do početka kampanje u Iraku. Protiv opasnosti od zapadne modernizacije islamskog svijeta gdje je dojučerašnji talibanski Avganistan predstavljao najradikalniji model reakcije protiv univerzalnog procesa kao posljedice globalizacije uslova trgovine i tržišnih pravila nametnutih od strane drugih.

4.3. Islamska država (ISIS)

Islamistička sunitska teroristička organizacija Islamska država (ISIS) nastala je na teritoriji Sirije (krajnji sjeveroistok zemlje) i sjevernom dijelu Iraka. Kao začetak ove tvorevine uzima se period prvog iračkog rata 2003. godine, sve do samoproglašenja kalifata sa šerijatskim oblikom upravljanja 29. juna 2014. godine (sirijski grad Raka). Dugoročni cilj ove organizacije predstavlja preuzimanja vjerske, političke i vojne vlasti nad svim muslimanima u svijetu. Njihova je želja da formiraju islamsku državu koja bi se prostirala od Avganistana, preko Arabijskog poluostrva, sjeverne Afrike sve do juga Evrope, uključujući Balkan i Španiju. Osim u sukobima u Iraku i Siriji ova teroristička organizacija bila je operativna u više regija, kao i u sljedećim zemljama: Libiji, Avganistanu i Pakistanu. Međutim, za istraživanje nastanka i djelovanja ove terorističke organizacije ne postoje potpuni i pouzdani podaci, a nastanak i uspon ISIS pored rata u Siriji, duboko je vezan za slabljenje Al Kaide, kao i smrt Osame bin Ladena, maja 2011. godine u gradu Abotabadu, Pakistan. Pored ovog, u jačanju ISIS Saudijska Arabija i zemlje Zaliva vidjele su priliku da spriječe širenje šiitskog Irana. „Na čelu ove terorističke organizacije nalazi se samoproglašeni vođa Ibrahim Awwad Ibrahim Ali Muhammad al-Badri al-Samarrai (rođen 1971.), prema dostupnim podacima, s diplomom, magistratom i doktoratom Islamskog univerziteta u Bagdadu“.⁴⁸ Dakle, ova mu titula, pored ostalog, donosi publicitet i autoritet, posebno u muslimanskom svijetu. Od svojih sljedbenika proglašen je za halifu te je uzeo ime Abu Bakr al-Bagdadi al-Husayni al-Kureshi, promovišući se za komandanta, vjernika ili kalifa, odnosno vjerskog i političkog poglavara svih muslimana.

⁴⁸ Preuzeto sa: https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/1267/aq_sanctions_list/summaries/individual/ibrahim-awwad-ibrahim-ali-al-badri-al-samarrai, (pristupljeno, 20.2.2019).

Istovremeno, očigledno da na prostoru bogatom naftom postoji korist za vođenje višedecenijskog *rata protiv terorizma* (Fares, 2018), prije svega, od strane SAD-a i Turske. Sirija i Irak očigledno pružaju otpor procesu globalizacije, što je zapadne sile opredijelilo za podrivanje i destabilizaciju ovih „neposlušnih zemlja“ iznutra, između ostalog, i islamističkim ekstremizmom u obliku Islamske države. Zajednički imenitelj *džihad* (Roa, 2017) za sve islamističke teroriste predstavlja osnovni pokretač djelovanja. Ono u čemu se ova teroristička organizacija razlikuje od Hamasa ili Hezbolaha jeste odbacivanje ideoloških, nacionalnih motiva, jer su oni, po njenom mišljenju, vjerski nelegitimni. Istovremeno, ona promovise doseljavanje što većeg broja muslimana na svoju teritoriju. Međutim, pored terorističkog djelovanja, Hamas i Hezbolah svoju političku borbu i postojanje vezuju za pobjedu na demokratskim izborima i osvajanje vlasti čime bi svoje postojanje učinili legitimnim pred međunarodnom zajednicom, što za Islamsku državu nije prioritet.

4.3.1. Nastanak i razvoj organizacije ISIS

O nastanku i razvoju ove organizacije ne postoje pouzdani izvori. Prema dostupnim podacima ova organizacija djeluje s ciljem ostvarenja islamističkog političkog projekta u regionalnim razmjerama. Procesu stvaranja jedne omeđene islamističke države, odnosno velike islamske zajednice, suprotstavile su se: Sjedinjene Američke Države, Francuska, Velika Britanija, Rusija, kao i nekoliko arapskih zemalja koje ometaju takvu namjeru. Iako se u posljednjem periodu pojavljuju vijesti i podaci da je Islamska država oslabljena i da će uskoro biti poražena, te da je izgubila veliki dio svoje teritorije u Iraku i da je u maju 2018. godine uhapšeno pet najvažnijih vođa Islamske države u Siriji i Turskoj, činjenica je da će borba protiv ove organizacije trajati još dugi niz godina.

Rat u Siriji i Iraku, zatim povlačenje Amerikanaca iz Iraka 2011. godine, pored stradanja ljudi i razaranja imovine, stvorilo je terorističku organizaciju koja će sebe proglasiti za punopravnu državu zasnovanu na šerijatskom zakonu. Kao simbol koristi zastavu crne boje sa natpisom „*nema drugog boga osim Allaha i Muhammed je Allahov Poslanik*“⁴⁹. Za ekspanziju i širenje ove radikalne terorističke grupe, pored ostalog, zasluge pripadaju i društvenim mrežama pod čijim okriljem se vrši obrada i regrutovanje novih članova okupljenih iz svih dijelova svijeta. Osnivačem

---

⁴⁹ Preuzeto sa: <https://putvjernika.com/kakva-je-bila-zastava-poslanika-alejhisselam/>, (pristupljeno, 10.1.2020).

Islamske države, koja je nastala kao ogranak Al Kaide 2004. godine, smatra se lokalni jordanski terorista Abu Musab Zakravi⁵⁰, koji je na osnovama antidržavne i antišiiitske ideologije okupljao i inspirisao sljedbenike na terorističke akcije. Zakraviju pripadaju posebne zasluge za formiranje Vojske Levanta u Avganistanu, kao i više terorističkih napada, od kojih se posebno ističe napad na Jordansku ambasadu u Bagdadu, nakon čega se 2004. godine, po dostupnim podacima, pridružio terorističkoj organizaciji Al Kaida. Ipak, ova organizacija doživljava svoj uspon pod vođstvom Abu Ejuba al Masrija, poznata pod imenom „Islamska država u Iraku“, dok će kulminaciju svoje moći doživjeti dolaskom Baghdadija. Naime, nakon uzastopnih pogibija vodećih ljudi ove organizacije 2010. godine, naredne 2011. godine počinje rat u Siriji što će omogućiti dolazak Abu Bakr al Baghdadija na čelo ove organizacije. Zahvaljujući aktivnoj podršci sunita koji su bili dio vlasti Sadama Huseina, Islamska država zauzela je 10. juna 2014. godine Faludžu, da bi četiri dana kasnije pao i dvomilionski Mosul, drugi najveći grad u Iraku posle Bagdada. Mosul je bio privredno i političko sjedište sjevera Iraka, naftom veoma bogatog regiona, univerzitetski grad, rasadnik velikog broja intelektualaca i naučnika, raskrsnica kultura i religija i teritorij na kom je živela brojna hrišćanska manjina. Uz takvu bogatu istorijsku pozadinu, iznenada je ovaj grad osvanuo u rukama grupe koja je praktikovala šerijatsko pravo. Pad Mosula i masovna likvidacija šiita i hrišćana privukla je pažnju svjetskih medija koji su po prvi put počeli da se interesuju za ovu organizaciju. Krajem mjeseca juna, nakon uspostavljanja vlasti nad desetinom gradova i manjih mjesta, ISIL je objavio stvaranje kalifata i promijenio ime u Islamska država. Zvanično, nastanak ISIS-a vezuje se za osvajanje iračkog grada Mosula tokom juna 2014. godine čime je stvorena teritorija površine 210.000 kvadratnih kilometara, što je bilo približna površina Velike Britanije. Na svom vrhuncu, Islamska država je kontrolisala teritoriju sa 10 miliona stanovnika (Baret, 2014).

Do kraja jula mjeseca 2014. godine borbene jedinice Islamske države zauzele su skoro sve gradove, naselja i sela na zapadu Iraka. U nastavku borbenih dejstava procijenili su da je vrijeme za operativna dejstva u susjednoj Siriji gdje je teroristička organizacija Al-Nusra već preuzela lidersku poziciju među džihadističkim grupama, a po opremi i obučanim borcima mogla je da stane na liniju Asadovoj vojsci koja je gubila teritorije i činila se nemoćnom. Prema popularnom islamističkom sajtu *putvjernika.com* „nusajrije, tj. alevije kojima pripada sirijski predsjednik Bašar el-Asad i njegov režim su batinijsko-šiiitska sekta koju je osnovao Muhammed ibn Nusajr El-Basri

---

⁵⁰ Pogledati detaljnije: Barret, R. (2014) The Islamic State, The Soufan group.

(umro 270. h.g). Islamisti su jednoglasni u mišljenju da su nusajrije (alevije) nevjernici (otpadnici od islama) – oni niti su muslimani, niti židovi niti hrišćani. Sa njima nije dozvoljeno sklapati brakove, a ono što zakolju nije dozvoljeno jesti. Njihovim umrlim se ne može klanjati dženaza, te se ne mogu ukopavati u muslimansko groblje. Pripadnici ove sekte imaju noć u kojoj čine razvrat. Oni slave i piju vino, veličaju vinovu lozu, jer se od nje pravi vino kojeg oni nazivaju „svjetlom“, i ne dozvoljavaju sjeću iste⁵¹. Prema Mustafi Spahiću (1995) „porjeklom su iz sjeverne Sirije, prethodnici libanskih Druza i predstavljaju još jednu od preživjelih ismailijskih sekti. Za razliku od Druza i drugih muslimanskih sekti, oni imaju liturgiju i prihvatili su veći broj hrišćanskih svetkovina, među kojima Božić i Uskrs. Neki od njih imaju i hrišćanska imena. Uz ove pozajmice iz hrišćanskih izvora, vjera koju oni praktikuju, i to sa još većom tajanstvenošću nego Druzi, zadržala je jasne ostatke njihovih ranijih paganskih vjerovanja“ (Spahić, 1995:389). Istovremeno, Al Nusra je za ISIL suparnička islamistička grupa kao i zvanični režim u Siriji. Iz navedenih razloga tokom avgusta 2014. godine jedinice islamske države prelaze granicu Sirije i Iraka zauzimajući teritorije uz rijeke Eufrat i Tigar.⁵²

Islamska država predstavlja ozbiljno uspostavljenu organizaciju sa jasnim pravilima, religijski orijentisano ponašanje u rukovođenju je instrument i simbol moći ove organizacije. Tokom operativnih dejstava na taktičkom i strategijskom nivou pokazala je visoku operativnost i vještinu borbe u naseljenim mjestima, čime je u konačnom nadomještala nedostatak tehnike i naoružanja. Članovi organizacije imaju poseban autoritet stečen okrutnošću prema lokalnom stanovništvu. Lokalni komandanti nose zvanje „Emira“ (arapski izvorni izraz za komandanta ili poglavara) koje im daje ogromna ovlašćenja i privilegije u društvu. Za provođenje svojih odluka formirane su posebne šerijatske policijske snage koje garantuju izvršenje odluka. Ova organizacija, prije svega, zloupotrebjavajući islamsku vjeru, gradi i dobija potporu jednog broja fanatičnih vjernika, islamističkih grupa i mreža koje vode bitku za stvaranje velike islamske države u svijetu. Jedinstvena nadnacionalna država svih muslimana jedan je od osnovnih ciljeva ove organizacije. Ova ideja temelji se na želji obnavljanja posljednjeg kalifata Osmanske imperije. Naime, raspad poslednje nadnacionalane islamske države-kalifata koja je postojala u okvirima Osmanske imperije, a koju je 1924. godine zvanično ukinuo otac moderne Republike Turske Mustafa Kemal Atatürk, predstavlja trenutak od kada je islamski svijet podijeljen u nacionalne države. Želja za

---

⁵¹ Preuzeto sa: <https://putvjernika.com/Islam/sekte/>, (pristupljeno 10.01. 2020.).

⁵² Preuzeto sa: <https://www.srbijadanas.com> (pristupljeno 10.01. 2020.).

ponovnim stvaranjem velike muslimanske države, odnosno kalifata, sve je prisutnija u željama zagovornika političkog islama, odnosno u islamističkim krugovima.

Eksperti Ruskog instituta za strateške studije (RISI) smatraju, da iza ove najveće terorističke grupe u historiji stoje Zapadne zemlje koje su bile direktno uključene u njeno stvaranje. Pored ovog, kao države koje pružaju najveću podršku ovoj terorističkoj organizaciji vide Sudijsku Arabiju, Katar i Tursku.⁵³

Sam uspon ISIS dominantno se vezuje za rat u susjednoj Siriji, a ideja militantne terorističke grupe ISIS predstavlja proglašenje kalifata. Američka invazija na Irak i pad Sadamovog režima između ostalog izazvao je raspuštanje institucija pokorene države. Mnogi otpušteni vojnici i oficiri vratili se u svoje pokrajine i pridružili se sve intenzivnijoj pobuni protiv američke okupacije. Kolaps Iraka kao države donio je promjenu vlasti. Manjinski suniti koji su upravo putem sekularne ideologije ba'asizma vladali većinskim šiitima i Kurdima, sada su odjednom došli u podređeni položaj. Istovremeno se kroz pobunu pojavio jak uticaj ideologije Al Kaide i sve iznijansiranijeg pokreta „globalnog džihada“. Teroristička organizacija ISIS uspostavlja jasna pravila, prati ekstremističku formu islama, „promoviše vjersko nasilje, a sve koji se s tim ne slažu smatra nevjernicima. Filozofija Islamske države predstavljena je simbolom crne zastave, koja je varijanta borbene zastave proroka Muhameda. Na njoj se nalazi Muhamedov pečat unutar bijelog kruga, iznad kojeg stoji natpis: *Nema boga osim Alaha*“⁵⁴. Pored iznijetog, ova organizacija pokušava da objedini sve islamističke terorističke grupe i zauzme vodeću ulogu koja nesumljivo pripada suvereno vladajućoj Al Kaidi.

Nakon nastanka i tokom početnog djelovanja organizacija se održavala od novca sponzora koji je pokrивao troškove, ali je ubrzo nakon intenziviranja ratnih operacija organizacija prerasla taj nivo troškova i donacija, pa se okrenula ostalim načinima dohoda. Prihodi od donacija tokom uspona organizacije čine manje od 5% ukupnih prihoda Islamske države. Ekonomski posmatrano, ona se održavala prihodima od nafte, poreza, putarina, prodaje zarobljene opreme, prihoda od zarobljenih fabrika koje su nastavile sa proizvodnjom, kriminalnih aktivnosti (otmice, pljačke, iznude) i slično. Međutim, ne postoje relevantni izvori niti tačni podaci o visini prihoda i rashoda ove organizacije. Očigledno je da se radi o velikim finansijskim sredstvima kojima su

---

⁵³ Pogledati opširnije: (Panarin, 2019:304-305).

⁵⁴ Preuzeto sa: <https://iskra.co/svet/zli-kalifat-kako-je-nastala-islamska-drzava-i-koja-je-uloga-sad-u-stvaranju-cudovista/> (pristupljeno 15.07.2020.)

pored ostalog finansirani vojska, šerijatska policija i ostali organi koji su trebali da obezbijede funkcionalnost ove tvorevine. Dakle, dobro razvijenu finansijsku mrežu postižu uz veliku finansijsku podršku bogatih pojedinaca muslimana, organizovanog kriminala i velikog broja „humanitarnih“ organizacija, koje se nalaze u mnogim dijelovima SAD, Evrope, Azije i vladama islamskih zemalja.⁵⁵

Al Kaida i njena „nasljednica“ ISIS, koja je danas u svijetu najpoznatija, nije prva međunarodna teroristička organizacija. Pored njih postoji i veliki broj drugih koje potiču iz imućnih slojeva i porodica, a finansiranje dolazi iz bogatih zemalja islamskog svijeta. Jedna od zapaženih finansijera je porodica Bin Saud, vladari Saudijske Arabije. Pored toga, sve učestalija je pojava i da siromašnije stanovništvo, koje je brojnije, predstavlja najbolju podlogu za stvaranje fundamentalizma i ekstremizma (Simeunović, 2009:80).

4.3.2. Teritorijalizacija kao novi koncept terorizma

Sve države u prošlosti su uspostavljale mehanizme kojima se vrši suverena kontrola teritorije u bezbjednosnom, ekonomskom i političkom smislu. Međutim, trend globalizacije kao i ekonomskog neoliberalnog koncepta gdje sloboda kretanja roba i ljudi prevazilazi suverenost teritorije sada predstavlja fundamentalni izazov za suverene države. U ovakvom konceptu državne granice su slobodne, ali isto tako u bezbjednosnom smislu porodne, pa država nije u mogućnosti da suvereno njima vlada. Istovremeno, na ovaj način stvaraju se povoljni uslovi za nesmetano kretanje terorista ili dijelova terorističkih grupa čime se povećava izloženost države djelovanju ekstremista. Dakle, globalizacija je u ovom konceptu u oštrm sukobu sa bezbjednošću, jer se na ovaj način stvara novi fenomen terorizma izražen kroz teritorijalizaciju gdje državne granice nisu nikakva prepreka.

Kao jedna od osnovnih podjela sa teritorijalnog aspekta, terorizam se može podijeliti na unutrašnji i spoljašnji (Simeunović, 2009). Pod unutrašnjim terorizmom podrazumijeva se izvođenje terorističkih akata od strane terorističke grupe na mete unutar države u cilju postizanja političkih ciljeva. S obzirom da je terorizam pojava koja ne poznaje granice teško je pronaći neki teroristički akt koji nema elemente inostranosti ili nema neku drugu dimenziju, uvlačenjem u

---

⁵⁵ Preuzeto sa: http://www.afr.com/p/world/oil_makes_islamic_state_the_wealthiest_QU4vEzRM4GtAZx9dtg9aCL, (pristupljeno 01.04.2018.).

sukob drugih država, logistike ili pomoći putem nabavke opreme i oružja. Unutaršnji terorizam je motivisan sprovođenjem političkih ciljeva koje realizuju, sa jedne strane, terorističke organizacije (lijeve ili desne) na pretežno, domaće mete napada i sa druge strane, bilo javni ili tajni, koji primjenjuju unutar države, formalni ili neformalni organi protiv svojih građana ili resursa domaćeg porijekla (Simeunović, 2009).

U prvom redu karakteristične organizacije koje sprovode ovu vrstu terorizma su ETA, IRA, „Front za oslobođenje Kvebeka“ i jedan od najkarakterističnijih primera, albanski terorizam na Kosovu i Metohiji. Kao ilustracije primjene državnog terorizma mogu poslužiti i reakcionarni režimi u Južnoafričkoj republici (JAR), Salvadoru, Gvatemali i Čileu i drugi. Pri tome treba se sjetiti opaske Edvarda Kardelja da je spoljna politika odraz unutrašnje, da su one u dinamičnom povratnom dejstvu (Pašanski, 1987:8).

Međutim, s obzirom na proces opšte globalizacije i intenzivnog kretanja stanovništva usljed ratova u Aziji i Africi, kao i prisutnosti različitih međunarodnih interesa, veliki broj terorističkih akata ne može u potpunosti ostati u granicama jedne države. U primjeru globalnog islamističkog terorizma najslikovitije se može sagledati međunarodna i svjetska dimenzija ovog fenomena.

Naime, globalni karakter islamističkog terorizma izražen kroz strukturu teritorijalnog principa predstavlja novu formu terorizma. Dakle, po pravilu, talasi terorizma pojavljuju se u zemljama i zonama koje su pogođene globalizacijom u vrijeme kada država nije u stanju da odgovori na bezbjednosne izazove. Istovremeno, teritorijalizacija u vidu kontrole prirodnih resursa prethodi razvoju terorizma kao modelu za prostornu kontrolu pojedinih država ili regija, ili crtanje novih granica, čime se zamjenjuju tradicionalni obrasci kontrole i uticaja na zemlje ili regije, prije svega od strane bogatih i vojno superiornih zemalja. Najočiglediji primjer ovakve pojave može se vidjeti u narastanju Islamske države na području Iraka i Sirije. Trenutno, islamističke terorističke organizacije djeluju organizacijski umreženo sa potpuno uspostavljenom hijerarhijskom strukturom, npr. Al Kaida, Hamas, ISIS ili Hezbolah. Ovakvi koncepti dovode do nove tipologije islamističkih terorističkih organizacija. To su organizacioni obrasci koji nekada obezbjeđuju koncept „terorizmom do vlasti“, a mogu predstavljati i međunarodni terorizam.

Profesor Vojin Dimitrijević (1980) ne definiše „međunarodni terorizam“, već primjećuje da terorizam dobija međunarodni karakter zbog dva osnovna razloga. Prvo, zbog toga što se u teroristički akt upliće veći broj država, a drugo što napadnuto dobro uživa međunarodnu zaštitu.

Prvi je terorizam sa inostranim elementom, a drugi je terorizam međunarodnog interesa.⁵⁶ Na sličan način „međunarodni terorizam“ određuje i Milan Pašanski prema kome međunarodni terorizam nastaje onda kada je teroristički akt izveden nad vrijednošću koja uživa međunarodnu zaštitu ili uplitanjem u teroristički čin dobara ili građana drugih zemalja (Pašanski, 1987:9), pri čemu je autor uvažio mjerilo prostora, ali je zanemario princip nosioca terorizma. U stvari njegovi stavovi u vezi sa statusom izvršilaca terorizma pokazuju da ne postoji međunarodni terorizam. „Pod statusom terorista podrazumijevamo njihovu zavisnost ili autonomnost u odnosu na državne organe zemlje koja je, na neki način involvirana terorističkim aktom“ (Milošević, 2001:220). Možemo zaključiti da je geopolitički model stvaranja teritorija na vjerskoj ili etničkoj osnovi izaziva, pored bezbjednosnih, procese suprotne globalizaciji odnosno ukрупnjavanju, posebno na ekonomskom planu. Ideje islamističkih pokreta zalažu se za uništenje svih društvenih i ekonomskih sistema koji ne počivaju na religiji. Ovakav islam promovise rušilački islamski identitet, suprotno ideji otvorenih društava i slobodnog tržišta.

4.3.3. Uzroci propasti Islamske države

Postoji više razloga za propast tvorevine Islamske države, a to su prije svega politički i vojni faktori. Ugrožene ratom, a najviše prijetnjom sunitskih terorista Islamske države, Sirija i Irak našle su se u teškoj situaciji da sačuvaju teritoriju. Ta činjenica je primorala ove zemlje da poboljšaju odnose na zvaničnom nivou i uspostave međusobno savezništvo. Istovremeno, Iran, njihova susjedna zemlja tokom sukoba, koristi učinke američke invazije na Irak podstičući jačanje šiitskog uticaja u regionu. Dakle, Islamska država koristila je benefite neizbalansiranih ukupnih političkih odnosa u regiji, prema procjenama u svom najvećem usponu, između ostalih, uživala je finansijsku i vojnu podršku zalivskih zemalja, bliskih američkih saveznika.

Međutim, organizaciono, Islamska država nije mogla odgovoriti mnogim funkcionalnim izazovima kao što su: oružana sila, energetska infrastruktura, hrana, voda i zdravstveno sanitarna zaštita stanovništva. Uporedo s navedenim, ozbiljnost djelovanja Islamske države na terenu, posebno kroz zauzimanje prostora naseljenih sunitima, čime se ubrzano povećavala njena teritorija kao i zločini nad lokalnim stanovništvom i kulturnim dobrima, pokrenule formiranje međunarodnih internacionalnih snaga za borbu protiv Islamske države. Vojni napadi na Islamsku državu nastupile iz više pravaca. Sa jedne strane, napade predvodi sirijska vlada potpomognuta

---

⁵⁶ Pogledati opširnije: (Dimitrijević, 1980:21-35).

jedinicama milicije i ruskom vazдушnom podrškom, a sa druge strane, koalicija okupljena oko SAD-a kojoj se pridružuje još oko šezdeset zemalja. Značajan doprinos vojnoj pobjedi nad Islamskom državom dala je jedinica Kurda. Prema dostupnim podacima u borbama sa pripadnicima Islamske države poginulo je oko 11.000 kurdskih boraca. Tokom ovog sukoba Kurdi⁵⁷ su neposredno sadejstvovali sa vojskom SAD-a koja će ih nakon okončanja operacija tokom oktobra 2019. prepustiti napadima turske vojske. Turska je zemlja koja strepi od teritorijalnog otcjepljenja iračkog Kurdistanu koji bi se mogao pojaviti kao nezavisna država, što bi bio motiv turskim Kurdima da aktiviraju borbu protiv turske države u cilju integracije svih kurdskih teritorija, posebno onih u Turskoj, ali i u Iraku i Iranu gdje čine dominantno stanovništvo, a te države ne prihvataju svojim.

Zajedničke koalicione borbene operacije protiv Islamske države na terenu započete su tokom avgusta 2014. godine, što je dovelo Islamsku državu u strateški i vojno nepovoljan položaj. Kao što smo naglasili, u borbene operacije protiv Islamske države uključile su se Sjedinjene Američke Države, Francuska, Velika Britanija, Rusija, kao i nekoliko arapskih zemalja. Naime, zauzimanjem mosulske brane od strane snaga koalicije, Islamskoj državi značajno je otežano držanje i kontrola grada Mosula. Brana predstavlja izvor života za stanovnike Mosula i bez nje nema snabdijevanja grada vodom i strujom, a gubitak strateški važnog Mosula početak je kraja Islamske države.

Osnovu ove mega terorističke organizacije činilo je rukovodstvo koje je imalo stalnu i elastičnu operativnu kontrolu, kako nad borbenim jedinicama, tako i nad osvojenom teritorijom. Komandna struktura preduzimala je stalne mjere na jačanju unutrašnje lojalnosti sljedbenika ove organizacije. Generalno, gotovo u potpunosti komanda je ustrojena prema vojnim principima od strateškog, taktičkog do neposrednog nivoa, pa je samim tim kao takva predstavljala potencijalnu metu koalicionih snaga. Prema dostupnim podacima koje su prenijeli mediji, komandna struktura Islamske države uništena je tokom maja 2017. godine⁵⁸ prilikom bombardovanja od strane ruskih vazдушnih snaga. Tokom bombardovanja, lider tzv. Islamske države Abu Bakrel Bagdadi sa svim svojim bitnim rukovodiocima (njih tridesetak višeg i srednjeg ranga i oko tri stotine običnih članova) navodno nije preživio, što se ispostavilo kao netačno. Ipak, i pored službenih ruskih

---

⁵⁷ Istorijski cilj Kurda je sveopšte ujedinjenje. Abdulah Odžalan važi za lidera i osnivača PKK (Kurdistske radničke partije). Eventualna kurdska država obuhvatila bi sve teritorije gdje žive Kurdi, od Turske, pa sve do Iraka.

⁵⁸ Preuzeto sa: <https://www.telegraf.rs/vesti/2833602> (pristupljeno, 20.01.2020.).

objava o Bagdadijevoj smrti, ostala je u svetskoj, a prije svega u zapadnoj javnosti jaka rezerva prema toj pretpostavci, iz pukog razloga što su slične vijesti o Bagdadijevoj smrti već više puta prikazivane i to u prilično kratkom vremenu. Osim toga, Amerikanci nisu željeli da prihvate vijest o Bagdadijevoj smrti iz još jednog bitnog razloga, a to je da bi time zaslugu najuspešnijeg borca protiv terorizma bar na kratko ustupili svom najvećem suparniku, Rusiji.

Ipak, ubistvo Bagdadija nije samo pobjeda nad Islamskom državom, njegovo ubistvo ostaće pod velom tajne i oprečnih informacija u narednom periodu. Tako će u medijima biti publikovano više verzija o sudbini rukovodstva ISIS i samog Bagdadija. Profesor Dragan Simeunović opisuje trku između SAD i Rusije kome će pripasti privilegija pobjednika nad Islamskom državom. U svom radu *Bagdadijeva (poslednja) pogibija* opisana je borba Amerikanaca sa jedne strane i Rusa sa druge kome će pripasti priznanje za ubistvo Bagdadija.

„Kada su ruski izvori prenijeli da je tzv. Islamska država navodno potvrdila pretpostavku da je Bagdadi ipak mrtav, zapad je sa rezervom prihvatio tu vijest, što se najbolje vidi iz činjenice da su zapadni mediji posvetili toj vijesti veoma malu ili gotovo nikakvu pažnju, mada bi se očekivalo da Bagdadijeva smrt bude na prvim stranama svih vodećih zapadnih listova, i bila bi da su ga ubili Amerikanci ili njihovi saveznici“⁵⁹.

Ozbiljnost djelovanja Bagdadija može se sagledati u kontekstu čvrste strukturiranosti organizacije ISIS, masovnosti pristalica, uzajamnom mjesnom sadejstvu lokalnih emirima i u dobro postavljenim ideološko-vjerskim ciljevima. Islamska država teži da svoje postojanje ideološki veže sa korjenima islama i bezgrešnim prvim kalifatom koji je vodio Abu Bakr, poznat kao Muhamedov saputnik i prijatelj. U relativno kratkom vremenskom periodu organizacija je uspostavljala sistem normi, veliku solidarnost među članovima, mjesnu povezanost i čvrst stav za stvaranje velikog kalifata. Pored iznijetog, Bagdadi je iskoristio momenat duboke destabilizacije regiona, propast države u Iraku, a zatim i dugogodišnji rat u Siriji za brzo uvećavanje teritorije. Istovremeno, pred zapadnim oficirima školovanim na prestižnim vojnim školama, stajao je vojno neuki islamista čija je glava predstavljala veliki ulog za sve.

Dakle, da Bagdadijeva glava brine mnoge, potkrepljuje činjenica da je do smrti Bagdadi bio najtraženiji čovjek na svijetu, u punoj mjeri zavređuje prefiks „duh“, uprkos da se u javnosti

---

⁵⁹ Preuzeto: <https://arhiva.nedeljnik.rs/nedeljnik/portalnews/bagdadijeva-poslednja-pogibija/>, (pristupljeno 15.2.2020.).

oglasio samo jednom i to 29. juna 2014. godine, prilikom svog imenovanja za kalifa u džamiji El Nuri u Mosulu. Za njegovu glavu je objavljena nagrada od dvadeset pet miliona dolara. Identičnu sumu novca SAD su dale prethodno za Ladenovu glavu i isti iznos nude za glavu El Zahirija koji sada oličava Al Kaidu, nakon Ladenove smrti.⁶⁰ Ipak, posljednje američke vijesti od 27. oktobra 2019. godine, a koje je saopštio američki predsjednik Tramp, govore da je Bagdadi ipak ubijen nedaleko od tursko-sirijske granice, u oblasti Idlibu. Prema ovim nepotvrđenim informacijama koje su prenijeli mediji, Bagdadi je ubijen u akciji američkih specijalnih jedinica dok se skrivao u podzemnim skloništim. Pored važnosti neutralisanja Bagdadija i sloma Islamske države na prostoru Sirije, pobjeda u ratu u ovoj zemlji definisaće u budućnosti pozicioniranje velikih sila u ovoj regiji.⁶¹

Tako se u dugom vremenskom periodu spekulisalo o pogibiji vođe Islamske države, kao i to kome će pripasti slava za njegovo uklanjanje, kao i novom nasledniku. Prema popularnom islamskom sajtu *putvjernika.com* haridžijska grupa ISIL, nakon pogibije Bagdadija, na čelo ISIL-a imenovala je njegovog zamjenika Abu Ibrahim al-Hashimi al-Qurayshi.⁶²

5. UZROCI, SAVREMENI IZAZOVI I RIZICI OD ISLAMISTIČKOG TERORIZMA NA ZAPADNOM BALKANU

5.1. Zapadni Balkan kao multinacionalni i multireligijski region

Zbog svog geopolitičkog položaja, Zapadni Balkan je oduvijek bio prostor kulturnih prožimanja i ukrštanja autohtonih stanovnika s drugim kulturama, prije svega jer se nalazi na raskrsnici evropske, bliskoistočne i turske kulture. Kroz istoriju na ovom prostoru prožimale su se zapadna i istočna civilizacija, događali su se međusobni ratovi, ali su autohtoni narodi uspjeli da zadrže svoju autentičnu kulturu, krvnu srodnost i sličnost jezika. Na ovom prostoru žive različite

---

⁶⁰ Pogledati: <https://arhiva.nedeljnik.rs/nedeljnik/portalnews/bagdadijeva-poslednja-pogibija/>, (pristupljeno 15.2.2020.).

⁶¹ O tome više na: <https://www.dw.com/bs/vojna-akcija-protiv-vo%C4%91e-islamske-dr%C5%BEave/a-51006009>, (pristupljeno 15.2.2020.).

⁶² Put vjernika: <https://putvjernika.com/isil-potvrdio-baghdadijevu-smrt-i-otkrio-ime-novog-vodje/>, (pristupljeno 15.2.2020.)

nacije, narodi koji imaju svoje države, po pravilu, formalno određene kao matična države određenog naroda. Međutim, definisanje i grupisanje nacija i nacionalnih identiteta često su pratili različiti sukobi koji su u osnovi nosili političku dimenziju.

Grupisanje ljudi po krvnoj srodnosti, istovjetnosti ili sličnosti jezika i teritorijalnoj blizini starije je od poznate nam istorije. Utoliko je takozvani etnocentizam pojava koja ispunjava svekoliku ljudsku prošlost, ostaje otvoreno pitanje da li će ikada iščeznuti u budućnosti. U praistoriji su se formirale ljudske rase, nastajali, miješali se i definisali jezici, grupisale, razdvajale i skitale prve društvene grupe koje danas nazivamo etničkim. Rase su ljudske grupe, koje se razlikuju prema antropološkim karakteristikama, a formirale su se uglavnom u razdoblju otprilike od 40.000 do 8.000 godina prije nove ere. Narod je zajednica ljudi, nastanjenih na određenoj teritoriji povezanih istim jezikom, kao i određenom zajedničkom tradicijom. Pod narodom se u svakodnevnom jeziku često podrazumijevaju svi stanovnici jedne zemlje ili pripadnici jedne države ili uopšteno svi građani. Isto tako, narod se često pogrešno poistovjećuje s nacijom, mada su to dva različita istorijski uslovljena oblika etničkih zajednica (Šuvar, 1970).

S obzirom da u istraživanju pratimo etničku zajednicu muslimana, moramo naglasiti da je tokom popisa stanovništva u Jugoslaviji, među muslimanima redovno bilo procentualno najviše nacionalno opredijeljenih Jugoslovena. Ovo svakako potvrđuje stajalište da su zapadnobalkanski muslimani prije ratova devedesetih godina imali pozitivan stav prema suživotu sa drugim konfesijama. O ovom odnosu pisao je u *Sjećanjima* ugledni pisac Meša Selimović, napominjući da su bosanski muslimani „vjekovima prvenstveno okrenuti religiji u časovima rasterećenja, više strasti ispoljavali u ličnoj, privatnoj sferi nego u javnim i narodnim poslovima, koji nisu bili bitno vezani za njihovo narodno biće“ (Tanasković, 2006:41-44). Pored ovoga, u romanu *Derviš i smrt*, Selimović posebno naglašava univerzalne vrijednosti društva i gorke stihove iz Kurana da je svaki čovjek na gubitku: „pozivam za svjedoka mastionicu i pero i ono što se perom piše, pozivam za svjedoka nesigurnu tamu sumraka i noć i sve što ona oživi, pozivam za svjedoka mjesec kad najedra i zoru kad zabijeli, pozivam za svjedoka sudnji dan, i dušu što sama sebe kori, pozivam za svjedoka vrijeme, početak i svršetak svega - da je svaki čovjek uvijek na gubitku“ (Selimović, 2007). Ili lični stav običnog radnika „kad udruženi bratski narodi zemlju izgradiše, te se mnogi vagani prepuniše, radničku muku i znoj zagrabiše. U proljeće pri isteku 20-og vijeka, varvari ratne opasače popritegoše i u rat pođoše“ (Šabotić, 2019). Iz ovoga proističe da su autohtoni muslimani

u ovom regionu prije posljednjih ratova zaista bili miroljubivi. Međutim, u „modernim“ vremenima nasilje poprima vjersku dimenziju i stoga se postavlja logičko pitanje koliko su zloupotrijebljena vjerska učenja i da li ona predstavljaju osnovu za nasilje i rat.

U zapadnom svijetu, osnovna jedinica ljudske organizacije jeste nacija, koja je u američkoj, ali ne i u evropskoj upotrebi bukvalno sinonim za zemlju. Ona je potom dalje podijeljena na različite načine, od kojih je jedan podjela na religije. Muslimani, međutim, imaju tendenciju da posmatraju, ne naciju podijeljenu na religijske grupe, nego religiju podijeljenu na nacije (Luis, 2004:17).

Na današnjem prostoru Zapadnog Balkana postoji pet nezavisnih država, sve ove zemlje su članice Ujedinjenih nacija, a u njima živi više etničkih grupa skoro istih običaja i izuzev albanske etničke grupe, gotovo istog jezika. U Albaniji⁶³, na Kosovu i Metohiji kao i u Bosni i Hercegovini (BiH) muslimani su većina. Međutim, moramo istaći da oni nisu doseljenici kao muslimani u evropskim državama koji su u te zemlje došli očekujući bolji životni standard, nego starosjedeoci. U Crnoj Gori i Srbiji pravoslavci su većina, ali u tim zemljama funkcionišu organizovane i uređene muslimanske i druge vjerske manjine.

Dakle, u svim zemljama Zapadnog Balkana žive veće ili manje kompaktne tzv. nacionalne manjine, tj. etničke grupe koje pripadaju nacijama nastanjenim u drugim zemljama. Ove grupe uglavnom podstaknute nacionalizmom u određenim dubokim ekonomskim, političkim ili bezbjednosnim krizama zbog različitih protivurječnosti podstiču nestabilnosti, a sama vjera je u prethodnom periodu odigrala ozbiljnu ulogu u sukobima i građanskim ratovima. Međutim, kompaktne i dobro organizovane vjerske zajednice mogu prevenirati ekstremizam i sukobe. Tako su na primjer stare muslimanske zajednice u tzv. centralnoj regiji Crne Gore (Podgorica, Nikšić) tokom građanskog rata 90-ih godina svojim djelovanjem bitno doprinijele sprečavanju sukoba u Crnoj Gori. Suština dobrog multireligijskog odnosa predstavlja sklad religija, ali kroz istoriju realnost su ipak bili sukobi.

Multietničke republike Jugoslavije u periodu šezdesetih godina prošlog vijeka predstavljale su multietnička i multikonfesionalna društva, prema popisu nacija i nacionalnosti za SFRJ iz 1961. godine. Muslimani i Albanci u zemljama Zapadnog Balkana (u odnosu na SFRJ)

---

⁶³ Albanci vrlo često sami odgovaraju na pitanje suživota sa manjinama, citirajući poznatog albanskog autora Paška Vasu, koji je rekao: „religija Albanaca je „albanizam“, religija je sekundarna Albancima, dokle god ih njihov nacionalni identitet sjedinjuje“. Svi Albanci su svjesni svoje hrišćanske prošlosti, korijena, zajedničkog bratstva, albanstva, koje je iznad svake vjerske i druge pripadnosti.

činili su sljedeću strukturu: Bosna i Hercegovina (842.247) 86,6%, Crna Gora (30.665) 3,2%, Makedonija (3.002) 0,3%, Srbija uže područje (83.805) 8,6%, Vojvodina (1.630) 0,2%, i Kosovo i Metohija (8.026) 0,8%. Albanci koji dominantno pripadaju korpusu muslimana činili su sljedeću strukturu: Bosna i Hercegovina (3.642) 0,4%, Crna Gora (25.803) 2,8%, Makedonija (183.108) 20%, Srbija uže područje (51.173) 5,6%, Vojvodina (1.995) 0,2% i Kosovo i Metohija (646.631) 70,7%. U ovom popisu postoji rubrika „Jugosloveni-neopredijeljeni“ što otežava mogućnost za precizniju uporedivost zbog različitog tretiranja i opredjeljenja nekih etničkih grupa.⁶⁴ Međutim, među neopredijeljenim najviše je bilo muslimana koji su se nacionalno opredjeljivali kao Jugosloveni.

Prema dostupnim javnim podacima iz 2018. godine u Albaniji su muslimani apsolutna većina i čine gotovo 60% ukupnog stanovništva. Prema podacima kosovskih organa iz 2017. godine na području Kosova i Metohije živi 1.798.506 stanovnika, što znači da se broj stanovnika Albanaca u odnosu na 1961. godinu povećao za gotovo jedan milion.⁶⁵

U novijoj historiji, kroz građanske i etničke ratove, Zapadni Balkan je ponovio svoju negativnu političku prepoznatljivost. Ratni okršaji pretvorili su se u okršaje među nacijama i religijama. Za sukobe su krivi mnogi, ali ne svi jednako, posebno za produbljivanjem tih sukoba povezivanjem nacionalne i religijske podobnosti, tolerisanjem sukoba ležernošću postojećih kultura i civilizacija. Propust gotovo svih vjerskih zajednica na području Zapadnog Balkana da na vrijeme sugerišu na opasnost od nacionalizma, koji se nalazio iza vjerskog fundamentalizma, snažna je opomena svima da u obnovi budućih odnosa moraju sačuvati međusobno povjerenje i razumijevanje oko onoga što je prikladno za sve zajednice. Međutim, u prošlosti i danas prostor Zapadnog Balkana pati od nedostaka vjerske legitimizacije. Teško je zadovoljiti sve vjere na ovom prostoru, jer nije pronađena idealna vrsta režima za tako složen okvir. Novonastale države pokušavaju da promovišu multinacionalni i multireligijski ambijent u namjeri da postanu moderna društva, ali su suočene sa stalnim zahtjevima manjinskih grupa da im se „prizna identitet“ kao pretpostavka socijalne pravde, a državna zajednica prilagodi „njihovim razlikama“. Vjerski fundamentalizam je izazov koji stoji pred svim vjerskim zajednicama i sekularnim državama, smješten u sjenci religije i uticaja sveštenstva, a vjerske zajednice ne bi smjele da budu faktori nestabilnosti, morale bi biti uvijek i jedino faktori stabilnosti. Dakle, religija je uticajan činilac u

---

⁶⁴ Podaci preuzezi iz: (Šuvar, 1970:153-156).

⁶⁵ <http://ask.rks.gov.net/media/4530/statisticki-godisnjak-2018.pdf>, (pristupljeno 10.1.2020.).

društvenoj zajednici, sa jedne strane vjerske organizacije insistiraju na učešću u svim dimenzijama života ljudi i zajednice, a na drugoj strani vjerski poglavari ne žele i ne priznaju odgovornost religije za bilo kakve devijantne pojave u društvu.

Istovremeno, crkve i vjerske zajednice igraju značajnu ulogu u civilnom društvu i zbog toga je važno da se njihova uloga u društvu postavi kroz prikladne demokratske instrumente. Zapadni Balkan je značajna civilizacijska raskrsnica, postojbina različitih kultura, region kontakata i kontrasta između različitih religija, hrišćanstva i islama, Istoka i Zapada, ali i paradigma stalnog cijepanja i udaranja. To je prostor nesigurnosti i nedovršene istorije, „etničkih koktela“ (Z. Bžežinski) i „nesavršenih političkih granica“ (S. Hantington), mješavine naroda i religija. Na drugoj strani, suživot crkvi i vjerskih zajednica u multireligijskim i multikulturalnim zemljama, što zemlje Zapadnog Balkana jesu, je od velike važnosti. Vrijednosti koje propagiraju su opšte vrijednosti naše civilizacije, bitne za svako društvo i državu, naročito za zemlje koje teže da uspostave demokratsko društvo.

Religija i multireligijski sklad na prostorima Zapadnog Balkana ima važnu ulogu u stvaranju evropskih etničkih, nacionalnih i kulturnih obrazaca. Međutim, treba da znamo da onoliko koliko manipulacija vjeroispovijesti može da ugrozi međuetničke odnose, toliko je velika obaveza vjerskih zajednica i sveštenstva u izgradnji tolerancije potrebne za normalan život ljudi, koji pripadaju različitim etničkim ili vjerskim grupama. Međusobno povjerenje vjerskih zajednica na izgradnji tolerancije ne smije imati za cilj opovrgavanje pojedinih vjerskih, kulturnih ili nacionalnih identiteta, već bi ih morala podsticati na konstruktivan način. Istovremeno, vjerske zajednice se moraju distancirati od dnevne političke ideologije i njihovog uticaja.

U Crnoj Gori fenomen multikulturalizma se odražava kroz nefunkcionalno formiranje samostalnih lokalnih samouprava na etničkom principu, i pored toga što se unaprijed zna da će ovakve zajednice biti ekonomski neodržive. Pored ovoga, u malim zajednicama ekstremnim strankama sa malom podrškom pruža se prilika da učestvuju u vlasti. Istovremeno, ovakva pojava je u suprotnosti sa multikulturalnošću zajednice kao jedne od najvećih vrijednosti društva gdje svi članovi zajednice treba da se osjećaju kao svoji na svome, prepoznajući šansu da žive zajedno i slobodno sa svim svojim posebnostima.

Međutim, ni država, a ni politički subjekti ne mogu da oslobode crkve i vjerske zajednice od odgovornosti da u okvirima multietničkog i multireligijskog sistema na kreativan način komuniciraju sa principima i vrijednostima novog sekularizovanog građanskog društva.

Svaka sekularna država mora da uredi odgovarajuća načela evropske legislative koja se odnose na crkve i vjerske zajednice, čime se definišu odnosi države i crkava i vjerskih zajednica, uz poštovanje svih pozitivnih dostignuća postojećeg evropskog i domaćeg zakonodavstva. Normativnim uređenjem ove osjetljive oblasti stvaraju se postavke za čuvanje građanskog mira kao i međuvjerskog sklada i tolerancije.

Uspješna korespondencija između različitih kulturnih obrazaca veliki je izazov, jer kulture ugrađuju u ljude način mišljenja, viđenja stvari, slušanja i analizu riješenog. Istovjetne riječi mogu dobiti (i po pravilu imaju) oprečna značenja za ljude raznolikih kultura, iako oni govore „istim jezikom“. „Ukoliko su kulturni modeli naizgled sličniji, utoliko je teže precizno definisati potencijalne tačke nesporazuma/sukoba i preventivno djelovati na njih. Razumijevanje i saradnja različitih kulturnih modela u širem teritorijalnom, nacionalnom ili globalnom okruženju moguće je samo ako postoji efikasan mehanizam za prevazilaženje međukulturnog sukoba (potencijalno mogućeg u svakom multikulturnom, dakle, praktično u svakom društvu). Da bi se takav mehanizam izgradio, neophodno je definisati nivoe kulturnih modela koji učestvuju u odnosu, što direktno zavisi od nivoa koji se tretira kao većinska kultura. Recimo: sa stanovišta većinske angloameričke kulture, hispanoamerička kultura se tretira kao manjinski nivo, bez obzira na realne razlike koje postoje između pojedinih hispanoameričkih kulturnih modela unutar nje“ (Šarkinović, 2014:41).

Međutim, kako Šarkinović (2014) ističe „Politika, ali i dobar dio tzv. „nacionalnih“ društvenih nauka, ne samo u Crnoj Gori, nego u svim balkanskim zemljama, definiše multikulturalizam kao odnos „nacionalnih“ kultura. Najveći broj političara govori (nažalost i misli) iz nacionalističkog diskursa, koji sve odnose posmatra na nivou: mi/oni, pri čemu su „oni“ pripadnici svih drugih nacija. To važi čak i za političare iz rijetkih stranaka koje nisu nacionalno, nego građanski orijentisane. Zašto? Tokom posljednjih 15 godina ukupna politička retorika bila je bazirana isključivo na nacionalnom diskursu i očigledna je pretpostavka, čak i onih koji drugačije misle, da izlazak iz okvira te retorike nije politički profitabilan“ (Šarkinović, 2014:45).

Međutim, sukobi zapadnobalkanskih naroda koji su obilježili devedesete godine prošlog vijeka potvrdili su stajalište tzv. „balkanizacije“ (Glišin, 2019:88-100) gdje su zaraćene zemlje postale i sinonim za povratak plemenskom, nazadnom, primitivnom, barbarskom društvu. Tako se za Zapadni Balkan zauzimaju mišljenja da njegovi stanovnici ne mare za norme ponašanja koje vrijede za civilizovani svijet. Dakle, kada posmatramo najveći dio prostora Zapadnog Balkana kao

dio nekada velike SFRJ koji se raspao u krvavim sukobima krajem prethodnog vijeka moramo uočiti da je poslije pada Berlinskog zida 1989. godine došlo do ozbiljnih prekomponovanja saveza na ovom prostoru. Naime, zemlje koje su poslije rata (II svjetskog rata) izašle kao pobjednice među njima i SFRJ sa zapadnim zemljama i Sovjetskim Savezom nalazile su se na jednoj, pobjedničkoj strani. Padom fašističke Njemačke i njenih saveznika zemlje pobjednice ostaju bez glavnog neprijatelja, pa su zapadni saveznici na čelu sa SAD-a prekomponovali svoje snage prema sada glavnom neprijatelju Rusiji, zemlji ogromnih prirodnih, privrednih i vojnih resursa. Na ovaj način zapadno-balkanski narodi ostaju „prikliješteni“ između politika zapadnih velikih sila, ali i sila istoka, pa se njihovi saveznici često mijenjaju usljed svojih političkih, ekonomskih i bezbjednosnih karakteristika, a prije svega interesa. Nesnalaženje na prostoru Zapadnog Balkana prije svega novoformirane vladajuće elite koje se očitovale nastalim uslovima politike velikih sila, ne prateći ni osnovno načelo „ako ste protiv politike, onda ste za politiku koja se nad vama sprovodi“ imalo je pogubne učinke na sve narode i države. U narednom periodu unapređenje stabilnosti u aktuelnom bezbjednosnom ambijentu na Zapadnom Balkanu, kada su vojne prijetnje zamijenili brojni novi nevojni izazovi, rizici i prijetnje koje ugrožavaju „nedovršeni mir i stabilnost“ u regionu postaje vodeći izazov za regiju.

Po mišljenju autora, današnji čovjek dominantno živi u znaku kapitalizma i militarizma. Društvene zajednice su osuđene na dugoročni život u novokapitalističkom društvu, pod snažnim uticajem privatne svojine. Društvene zajednice su podijeljene u nacije, između kojih postoji takmičenje na polju privrednog i kulturnog razvitka. U takvom odnosu čovjek će još dugo biti izložen ratovima i nevojnim prijetnjama kao što je npr. terorizam. Dominantan problem nastaje zbog činjenice da su odnosi među zajednicama regulisani silom, te je sasvim prirodno da svaka zemlja poseže da ima što veću i spremniju vojsku. Posljednji ratovi na prostoru Zapadnog Balkana najbolje su pokazali koliko je bila neophodna stabilna oružana sila u državi kao što je bila Jugoslavija, nažalost, čija oružana sila nije izdržala ispit izazova vremena. Idilično društvo koje je proklamovala nova „elita“ ostalo je iluzija, zbog toga narodima na ovom prostoru ostaje potreba i dužnost da se intelektualno bori i radi da bi izvojevao sebi dostojno mjesto u Evropi.

Šta je najveća prijetnja nacionalnoj bezbjednosti država danas, da li su to oružani sukobi, negativan ekonomski razvoj, ugrožavanje demokratije i narušavanje ljudskih prava, terorizam ili su to velika migraciona kretanja ljudi izazvana sukobima i potragom za boljim životom? Odgovor na ovo pitanje je kompleksan i složen, posebno u sjenci razobličavanja fenomena islamističkog

terorizma. Istovremeno, terorizam danas predstavlja model suprostavljanja i nanošenja gubitaka mnogo jačem protivniku. Tako će početak 21. vijeka ostati upamćen po 11. septembru 2001. godine kada jedna od najmoćnijih država svijeta nije mogla da se suprostavi niti da spriječi teroristički akt. Dakle, sa jedne strane je zemlja koja raspolaže sa tolikom vojnom silom koju nije zapamtila ljudska civilizacija, dok je na drugoj grupa vjerskih fanatika koja je uspjela i postigla svoj primarni cilj. Do dana današnjeg nije sagledana niti na adekvatan način procijenjena šteta ovog terorističkog akta po svjetsku i ljudsku bezbjednost. Tako je nadmoć terorizma otvorila potpuno novu dimenziju modernih sukoba u novije vrijeme.

Sasvim je sigurno da su bezbjednost ljudi, država i međunarodna bezbjednost u neraskidivoj uzajamnoj vezi. Ostaje stalno složeno pitanje, kako vještim vođenjem politike zaštititi opstanak, jednu od najopštijih vrijednosti u konceptu nacionalne bezbjednosti države i društava. Moramo istaći da je noseća komponenta politike svake zemlje ekonomija, ona dovodi do dobrih političkih odnosa u zemlji i van nje. Dakle, politička budućnost neke zemlje ne može se graditi na pomoćnim komponentama, posebno ne na vjerskoj komponenti kojoj je u ovom radu ukazana posebna pažnja. Danas, savremeni svijet i međunarodne odnose karakterišu brojne protivurječnosti, pa bezbjednost malih zemalja i naroda zavisi prevashodno od izbalansiranosti i mogućnosti za prevazilaženje istih. Međutim, danas razvijene zemlje kao instrument dominacije nad velikim brojem nerazvijenih zemalja uglavnom koriste nadnacionalne kompanije, koje putem ekonomskih pritisaka⁶⁶ razaraju ekonomski sistem država i regiona, što u krajnjem izaziva opštu nestabilnost i nove međunarodne krize. Bila bi velika iluzija očekivati da se novostečene pozicije velikih sila u međunarodnim odnosima neće čuvati raznim oblicima dominacije, u krajnjem, čak i silom oružja. Istovremeno, nerazvijene zemlje, da bi ekonomski opstale, primorane su da uzimaju kredite pod nepovoljnim uslovima, gdje će mnoge, zbog nemogućnosti vraćanja dužničkih obaveza, biti spriječene da povećaju stope privrednog razvoja, a samim tim i stvaranje boljeg života građana. Ovakvi uslovi su dominantni u zemljama Zapadnog Balkana, oni stvaraju dodatne teškoće i sprečavaju privredni razvoj, čime se pogoršava ekonomska i politička situacija u njima i utiče na njihovo sveopšte zaostajanje. Zemlje Zapadnog Balkana karakteriše ogromna rigidnost gdje je stvaralačka sposobnost pojedinaca i grupa uspavana ili blokirana silom od strane države, a sila razara svaki

---

⁶⁶ Najčešće se ekonomski pritisci manifestuju kao prijetnja, nerijetko ucjenjivanjem ili iznuđom kroz ekonomske sankcije. Sankcije su oblikovane kao paket mjera koji se relizuje embargom, bojkotom ili ekonomskom blokadom, slučaj SR Jugoslavije u periodu od 1992 do 1995. godina.

sklad i napredak. Uvjerenje da će moderni proizvodni koncept, koji afirmiše i promoviše neoliberalni koncept ekonomije kao glavnu pokretačku snagu u prevazilaženju nerazvijenosti, snažno je demantovano savremenom praksom na posmatranom prostoru. Danas, zemlje Zapadnog Balkana karakterišu slabe zarade radnog dijela stanovništva, koje jedva da zadovoljavaju najelementarnije potrebe njihovih porodica, što je dominantan faktor koji utiče na kvalitet života, a sami tim i bezbjednost. Dakle, neoliberalizam je sa današnjom krizom u regiji propao jer se tržišna ekonomija sama od sebe deregulisala. Multikulturalizam kao ideologija zapadne demokratije postaje upitna, posebno nakon izlaska Velike Britanije iz Evropske unije.

Dakle, zemlje i vlade Zapadnog Balkana moraju doprinijeti dobrom međunacionalnom religijskom skladu, razviti politiku bezbjednosti kojom se razvija odnos uzajamnog povjerenja, izbjegavanjem nasilja i prijetnji gdje se sopstveno ponašanje prilagođava politici uzajamnog povjerenja. S obzirom na prethodni period koji je obilježen krvavim sukobima pojedinih naroda na posmatranom prostoru ovo se može postići isključivo kroz koncepte saradnje u bezbjednosti i to: kolektivne odbrane i kolektivne bezbjednosti.

Najzad, Zapadni Balkan nikada nije predstavljao dugoročno stabilnu i cjelovitu sredinu (osim u vrijeme Vizantije i Osmanlija) to potvrđuju kroz istoriju mnogobrojni ratni sukobi, čiji bilansi do današnjih dana nisu završeni. Društvene zajednice, odnosno države moraju izgraditi suštinsku bezbjednost, „kvalitet života“ za građane, a samim tim i zaštićenost njihovih prava i imovine. Opštepoznati su efekti sukoba po vitalne društvene vrijednosti, a prije svega stradanje ljudi, privrede i infrastrukture.

5.2. Stepen prisustva islama u zapadnobalkanskim zemljama

Prema Mustafi Spahiću (1995) i „popisu stanovništva iz 1991. godine u SFRJ, u tadašnjoj BiH je živjelo 1.905.018 Bošnjaka, što je predstavljalo 43,7% cjelokupnog stanovništva Bosne ili 80% ukupnog broja Bošnjaka na tlu bivše SFRJ. Bošnjaci-muslimani, njih 2,5 miliona koliko ih se tako izjasnilo na aprilskom popisu 1991. godine, nastanjuju središnji južnoslavenski etnički i bivši jugoslavenski geopolitički prostor na kojim u teritorijalnom kontinuitetu žive od rijeke Vardara i planinskih masiva Šare i Prokletija na jugoistoku do rijeke Save i Une na sjeverozapadu“

(Spahić, 1995:523). Balkanski muslimani⁶⁷ ne predstavljaju homogenu grupu, već imaju različitu etničku strukturu sa svojom ličnom istorijskom genezom, što direktno utiče na prihvatljivost ideja radikalnog islamizma među pojedinim grupacijama. Na Zapadnom Balkanu nakon raspada Jugoslavije muslimani žive u više nezavisnih država, gdje u dvijema čine izrazitu (Albanija i dio Srbije - Kosovo i Metohija) ili relativnu većinu (Bosna i Hercegovina), značajnu manjinu (Makedonija i Crna Gora), kao i manjinu (dio Srbije bez Kosova i Metohije). Ukoliko bismo kao kriterijum za podjelu uzeli etničku pripadnost i jezik, balkanske muslimane bismo mogli svrstati u četiri grupacije: slovensku, albansku, tursku i romsku. Slovenskim etničkim muslimanima sa prostora nekadašnje Jugoslavije vjersko opredeljenje je odredilo, postepeno, i njihov poseban nacionalni identitet (Potežica, 2007:162). Islamizacija Balkana je proces koji se odvijao kao posljedica opšteg širenja teritorije pod vlašću Otomanske imperije i podrazumijevao prelaženje na islam dijela stanovništva koje na toj teritoriji živi. Kako je islam na Balkan došao u „turskom ruhu“, balkanski muslimani su pretežno sljedbenici hanefitske vjersko pravne škole u okviru sunitske denominacije islama, mada su snažno prisutna i sufijska učenja. Ono što moramo naglasiti jeste činjenica da muslimani sa prostora bivše Jugoslavije nemaju ništa zajedničko u naslijeđenom Osmanlijskom praktikovanju islama sa tzv. puritanskim shvatanjem islama. Šiitska denominacija islama značajno je manje prisutna na Balkanu, što ne treba da nas navede na pogrešan zaključak o ne postojanju težnji Irana, kao najznačajnije šiitske države, da ostvari svoj uticaj na ovom prostoru. Ono što praktikuju mladi teolozi tzv. puritanskog učenja jeste pokušaj izgradnje monolitnog „novog balkanskog islama“ koji bitno odudara od tradicionalnog.

Za razumijevanje uticaja islamskog faktora na značaj demografskog činioca geopolitičkog položaja Zapadnog Balkana veoma je bitan podatak o udjelu muslimanske populacije u ukupnom broju stanovništva pojedinih balkanskih država, s obzirom na to da muslimani, srazmjerno svojoj brojnosti i zastupljenosti, utiču na unutrašnja i spoljna društveno-politička dešavanja u čitavom regionu. Što se tiče cjelokupnog Balkana „ne postoje precizni i pouzdani podaci o broju

---

⁶⁷ „Pouzdana se može reći, da su jugoslovenski muslimani potomci stanovništva koji su Osmanlije zatekli na osvojenim teritorijama. U predislamskom periodu stanovništvo današnje Crne Gore bilo je hrišćansko. Početak prihvatanja islama nalazimo još u XV vijeku, ali je ono došlo do punog izražaja u XVII, XVIII i XIX vijeku. Među prvima koji su primili islam bili su mladi ljudi - plemići iz vladarske kuće Crnojevića (najmlađi sin Ivana Crnojevića, Staniša, kasnije Skender-beg Crnojević (Ivanbegović). Istorijski je utvrđeno da su i u Bosni i Hercegovini islam prihvatili članovi najistaknutijih kuća, počev od vladarske. Kotromanić, sin bosanskog kralja Tomaša i Katarine, kćeri Hercega Stjepana Kosače, primio je islam i poznat je kao Isa-beg Kraljević“, preuzeto sa: <http://www.monteislam.com/islamska-zajednica-u-crnoj-gori/historija-islamske-zajednice>, pristupljeno 12.12.2019.).

muslimana, ali se njihov broj procjenjuje na od 8,5 do 11 miliona ili 11–15% stanovništva regije. Bez Slovenije, taj procenat je između 13% i 17%, a sa evropskim dijelom Turske oko 30%. U Bugarskoj ih je između 10% i 15%, dok su u Rumuniji, Grčkoj, Hrvatskoj i posebno Sloveniji, neznatna manjina⁶⁸. U državama Zapadnog Balkana muslimani su danas apsolutna većina jedino u Albaniji sa oko 70% zastupljenosti u ukupnom broju stanovništva, dok su u BiH relativna većina sa 48% udjela, uglavnom bošnjačkog stanovništva muslimanske vjeroispovesti. U Makedoniji muslimani čine trećinu stanovništva sa učešćem od 33%, sačinjenim pretežno od albanskog stanovništva muslimanske vjeroispovesti i manjim brojem Turaka i Roma. Iako su muslimani u Srbiji manjina sa oko 18% ukupne zastupljenosti (u Srbiji bez Kosova sa nepunih 3%), usljed njenih demografsko regionalnih specifičnosti, oni čine većinu u Raškoj oblasti (u srpskom dijelu tzv. Sandžaka) sa 60% pretežno muslimanskog bošnjačkog stanovništva, na Kosovu sa 94% zastupljenosti pretežno albanskog stanovništva koje ujedno čini većinu i na prostoru opština Preševo, Bujanovac i Medveđa, na krajnjem jugu centralne Srbije sa oko 60% zastupljenosti. U Crnoj Gori muslimani čine 19% ukupnog stanovništva, sačinjenim pretežno od albanskog stanovništva muslimanske vjeroispovesti u jugoistočnom dijelu države i muslimanskom u sjeveroistočnom dijelu (u crnogorskom dijelu tzv. Sandžaka).⁶⁹ Za ocjenu trenutnih i predikciju budućih bezbjednosnih rizika i prijetnji na Zapadnom Balkanu bitan je i demografski podatak koji ukazuje na brojčanost i zastupljenost najradikalnijeg dijela muslimanske populacije, odnosno sljedbenika militantnog i puritanskog oblika sunitskog islama-vahabizma.

Fenomen vahabizma prisutan je na Zapadnom Balkanu još od polovine prošlog vijeka, prije svega u BiH, da bi nagli uticaj među autohtone balkanske muslimane ostvario u periodu jugoslovenske krize devedesetih godina prošlog vijeka. Trend progresivnog širenja vahabizma na ovim prostorima rezultat je spoljnih faktora, prije svega uticaja različitih islamskih centara moći, naročito Saudijske Arabije, koji pružaju veliku materijalnu i finansijsku pomoć za širenje vahabitskog islama, uz prećutnu blagonaklonost zapadnih sila. S druge strane, on je svakako rezultat i sve lošijeg socijalnog stanja muslimanskog stanovništva, jer najveći dio ove populacije čine muslimani sa najniže socijalne ljestvice, ali i mladi ljudi čiji je broj unutar muslimanskih

---

⁶⁸ Pogledati opširnije: (Alibašić, 2004:572-585).

⁶⁹ Detaljnije: Statistički godišnjak RS 2012, Republički zavod za statistiku, Republika Srbija, Beograd, 2012; Saopštenje br. 83, Zavod za statistiku Crne Gore, Podgorica, 2011; Ndryshimetdemografike të popullsisë së Kosovës në periudhën 1948-2006, Statistical Office of Kosovo (dostupno na: <http://ask.rks-gov.net/>); i CIA World Factbook, (dostupno na: www.cia.gov), (pristupljeno 01.2.2020.).

zajednica u porastu. Kao rezultat dosadašnje indoktrinacije muslimana na Zapadnom Balkanu, pristalice vahabitske ideologije danas su najbrojnije u BiH, kao zemlji u kojoj se vahabizam najprije pojavio. Procjene ukazuju na to da se broj Bošnjaka u BiH, „reislamiziranih“ u duhu vahabizma, kreće između 10% i 20% ukupnog broja, odnosno između 200.000 i 400.000 ljudi, dok se broj Albanaca u Makedoniji, Crnoj Gori i Srbiji (Kosovo i opštine Preševo, Medveđa i Bujanovac), koji su prihvatili vahabizam, procjenjuje na oko 200.000, a Bošnjaka vahabija u Crnoj Gori i Srbiji (u tzv. „Sandžaku“) na nekoliko stotina.⁷⁰ Posmatrajući ukupni muslimanski korpus na „Zapadnom Balkanu“, prema Potežici, do danas je oko 10% Bošnjaka i Albanaca prihvatilo salafijsko-vahabijsko islamsko učenje, što iznosi oko 500.000 muslimanskih vjernika.

5.3. Uzroci islamističkog ekstremizma na Zapadnom Balkanu

Nasilne metode i pojava vjerskog islamističkog ekstremizma na Zapadnom Balkanu nakon devedesetih godina prošlog vijeka, postala je realnost. Preduslovi koji su pogodovali ovoj pojavi su sljedeći: na ovom prostoru više vjekova egzistirala je islamska država, na njemu živi značajna muslimanska populacija, a rijeka Drina još uvijek slovi za *granicu Zapadnog svijeta*, kako ju je opisao i nobelovac Ivo Andrić⁷¹. U ovom istraživanju težišno uzroke i modele ove pojave pratimo kroz fazu od početka građanskih ratova na ovim prostorima u periodu od 1992. do 2001. godine i fazu koja traje od 11. septembra 2001. godine, tj. objave globalnog rata protiv terorizma. Kao glavni faktori koji su uticali na stvaranje ove pojave, po mišljenju većeg broja autora koji su istraživali ovu oblast su: ratovi na prostoru bivše Jugoslavije, dolazak plaćenika mudžahedina koji ne priznaju granice, djelovanje dijela sveštenstva koje promoviše neautentični islam⁷² i ozbiljna kriza nacionalnog identiteta muslimana. Ovo su uslovi koji su pored ostalih doveli do stvaranja povoljne podloge za ekstremne islamističke grupe koje žele i imaju cilj obnavljanja Kalifata. Najzad, kod muslimana je religija postala osnovna komponenta etničkog identiteta, dok

---

⁷⁰ Pogledati opširnije: (Potežica, 2007; Mijalkovski, 2011) i *Sveti rat po svaku cenu*, Večernje novosti, 1. novembar 2011.

⁷¹ „Kameni most iz XVI vijeka, zadužbina Mehmed paše Sokolovića, kao nijemi svjedok pamti prividno slaganje različitih kultura, vjera i naroda, dok među njima u stvari vlada antagonizam. Najvidljivija je razlika između dvije civilizacije, istočne i zapadne. Most je, između građenja i djelimičnog rušenja početkom XX vijeka, bio jedina postojana i nepromjenljiva tačka o koju se odbijaju sve napetosti i komešanja koja rađaju sukobe među ljudima, kulturama, vjerama i tadašnjim carstvima“ (Andrić, 1981).

⁷² Nakon što je ozbiljno narušen integritet tradicionalno učenog autoriteta za pitanje islama, pristupilo se preoblikovanju i prilagođavanju novih znanja shodno smjernicama koje izlaze iz tradicionalnog okvira prenošenja znanja o islamu.

ekstremizam predstavlja fazu koja prethodi terorizmu. Na Zapadnom Balkanu, težišno kroz paradžemate, djeluju islamističke ekstremističke grupe, kao jedna nova pojava koja pokušava da se ujedini u regionu, obojena religijskim fanatizmom koji na djelu demonstrira oštru radikalizaciju dijela muslimanskog naroda. Na posmatranom prostoru djelovanje islamista moglo bi se razdvojiti na dvije grupacije: prva BiH-Sandžak i druga projekat „Velika Albanija“. Na ovaj način, uz podršku islamskih centara moći pokušava se obnoviti-stvoriti nova država uređena po islamskim pravilima. Radikalizacija ekstremnih grupa u osnovi podrazumijeva prihvatanje svih oblika nasilja kao legitimnih, a sve u cilju ostvarivanja planiranih, prije svega političkih ciljeva. Međutim, djelovanje i uspjeh ovih grupacija uslovljen je završetkom rata u Bosni 1995. godine, i novim ratom protiv terorizma od 2001. godine.

Profesor Dragan Simeunović (2009) ekstremizam vidi kao kompleksnu pojavu „zasnovanu na prenaplašenim biološkim potrebama samozaštite i ksenofobičnoj varijanti identitetnog mehanizma, koje služe formiranju i opravdanju teško dozvoljivih stavova i agresivnog ponašanja kojima se, kao neprijateljska, ugrožava neka rasna, vjerska, etnička ili druga grupa. Ekstremizam odlikuju vigilantni formalno-zaštitni stav prema sopstvenoj grupi koji podrazumijeva pretjeranu revnost u iznalaženju neprijatelja i „pravo“ na netrpeljivost, mržnju i agresivnost prema pravom ili pretpostavljenom neprijatelju, kao i tendencija preuzimanja vođstva u svojoj grupi ili skupini radi njenog mobilisanja sa namjerom sistemskog prelaska granica društveno dozvoljenog ponašanja, a sve u ime očuvanja vrijednosti, identiteta i perspektive svoje grupe“ (Simeunović, 2009:158). Pored ovog, ističe da se na Balkanu za ostvarivanje svojih programskih političkih ciljeva albanski i bošnjački pokreti u posljednjih dvadeset godina služe islamističkim terorizmom.⁷³

Terorizam, prema programsko-ciljnoj orijentaciji, najbolje možemo sagledati ako ga posmatramo kao oblik političkog nasilja. Nasilje predstavlja rad kao oblik ljudske djelatnosti u kojoj se direktno ili indirektno koristi sila. Ono se površno tumači kao primjena sile jačeg nad slabijim. No, da li je uvijek baš tako? Nasilne metode mogu koristiti i slabiji protiv jačih (npr. kada ih iznenade ili ukoliko se jači ne brani na adekvatan način), pa je to u stvari pitanje izbora sredstava u rješavanju konflikta.⁷⁴

---

⁷³ Pogledati detaljnije: (Simeunović, 2009:158-225).

⁷⁴ Pogledati opširnije: (Simeunović, 2002:151-159).

Ako analiziramo islamski ekstremizam na prostoru Zapadnog Balkana, može se reći da isti, po obliku ne predstavlja jedan homogen pokret na posmatranom prostoru. Međutim, neke od njih sponzoriše ili država ili dijelovi drugih muslimanskih vlada, a za sopstvene političke potrebe, ugrožavajući postojeći poredak u drugim zemljama. Dakle, religija može biti i uvijek je predstavljala moćno oružje u rukama ljudi, da kao takvo postoji od davnih vremena bilježeno je kroz ljudsku istoriju. Citiraćemo stihove pjesnika, vladara i vladike Crne Gore: „Luna i krst, dva strašna simvola - njihovo je na grobnice carstvo; sljedovat im rijekom krvavom u lađici grdna stradaniya, to je biti jedno ili drugo. Ali hula na sveštenu ćivot koji ga je ml'ijekom odranio - to mi prsa u tartar pretvara“ (Njegoš, 1964:77). Komentar stiha, dokle se širi polumjesec, znak muslimanski i krst, znak hrišćanski, dotle se prostiru pusti grobovi ljudi što ginu za jednu i za drugu vjeru. Ići za polumjesecom ili za krstom putem što ga on bilježi krvlju ljudi što za nj ginu, i podnositi za nj mnoge muke za života, život u kojemu čovjek grdno strada, to je biti ili hrišćanin ili musliman, to znači držati i braniti vjeru u kojoj si othranjen. Ali se grozim od čovjeka koji pohuli na vjeru u kojoj bi othranjen, te prevjeri (Njegoš, 1964).

Temelj nastanka islamističkog ekstremizma, po mišljenju autora, predstavlja izobličeni način borbe muslimana protiv kolonijalizma i okupatora, a sa ovim problemom posebno su ugrožene zemlje bogate zalihama nafte. Međutim, nakon završetka Drugog svjetskog rata i propasti kolonijalizma dolazi do stvaranja novih formi vjerskog rata, iako su neki pojavnici oblici slični već viđenim u prošlosti. Ipak, kulturološka verzija *Umme* predstavlja temelj imaginarne i moćne vjerske islamske zajednice, bilo da se radi o širenju islama putem dobrovoljnog ili prisilnog preobraćanja. Politički pokreti nastali oko islama, odnosno islamistički ekstremizam, zajednički je naziv za sve ideologije koje drže do Islama, a predstavljaju politički sistem. Svi politički pokreti oko islama dominantno se bore za povratak društva islamskim vrijednostima i za uvođenje šerijatskog prava, stvarajući uslove za vjerski ekstremizam.

Zemlje Zapadnog Balkana su neraskidivo povezane, ekonomski, politički i bezbjednosno. Nalaze se na raskrsnici različitih interesa velikih sila, ali i islamskih centara moći. U periodu nakon Drugog svjetskog rata ovaj prostor napraviće veliki iskorak u ekonomskom i privrednom napretku. Međutim, nakon devedesetih godina vjerski ekstremizam postao je realnost u ovoj neobičnoj regiji, a pored ostalih faktora i kroz intenzivnu radikalizaciju dijela muslimanskog stanovništva. Na žalost, ova pojava je nastala kao podvala koju širi dio muslimanskih intelektualaca, teologa i

sveštenstva školovanog u Iranu, Saudijskoj Arabiji, Pakistanu i drugim islamskim zemljama koje promovišu ekstremizam.

Prema stajalištu profesora Dragana Simeunovića (2009), „sjeme militantnog islama je na ovom prostoru zasijano još u vrijeme Kraljevine Jugoslavije kada je 1939. godine osnova organizacija *Mladi muslimani*, po uzoru na istoimeni podmladak Muslimanske braće. U vrijeme SFRJ, nastajale su i trajale razne ekstremne emigrantske muslimanske organizacije, djelujući najčešće u sprezi sa ustaškom emigracijom, ugrožavajući građane SFRJ i njena materijalna dobra. U tom su se posebno isticala: Hrvatski islamski centar, Udruženje Bošnjaka, Udruženje bosansko-sandžačkih muslimana, Džamijet el islam, koje su tijesno sarađivale sa Hrvatskim narodnim vijećem, a najveću podršku su imale od islamske terorističke organizacije Muslimanska braća. Sve one su uzele vrlo aktivno učešće u građanskom ratu na tlu bivše SFRJ. Takođe su brojni islamski teroristi iskršli u toku rata u Bosni gdje su preko noći postajali sveti ratnici-mudžahedini. I pored svih „američkih prijetnji“, na tlu BiH nekoliko hiljada njih zadržalo se godinama. Mnogi od njih, snabdjeveni bosanskim pasošima, nesmetano su otišli na Zapad, malo vjerovatno sa potpuno miroljubivim namjerama. Srpsko stanovništvo na tlu Bosne i Hercegovine ih pamti po najužasnijim zvjerstvima i fanatizmu“ (Simeunović, 2009:223).

Zemlje Zapadnog Balkana u dugom vremenskom period (gotovo pet vjekova) pripadale su Otomanskom carstvu što današnji muslimanski ekstremisti koriste kao argument za djelovanje, posebno u regijama u kojima živi većinski muslimansko stanovništvo. Istovremeno, sa sigurnošću se može reći da se tadašnja Otomanska vlast sa posebnim senzibilitetom odnosila prema hrišćanima koji su primali islam iz čega je i proistekla karakteristična vjerska škola učenja islama na ovom prostoru. Očigledno je da islamistički ekstremizam zahtijeva posebno istraživanje zbog složenosti i opasnosti ovog fenomena za region s aspekta njegove važnosti za bezbjednost i odbranu. Ovo se posebno odnosi na težnje muslimanskih ekstremista za teritorijalno odvajanje, najprije malih regija, a u nastavku stvaranje zajedničke islamske države u Evropi.

Profesor Dragan Simeunović upozorava na broj, ovom pojavom, indoktriniranih na prostoru zapadnobalkanskih zemalja. „Na tlu sadašnje Srbije uticaj islamskog fanatizma je preko vahabita najprisutniji u Sandžaku. Vahabizam je islamski ekstremni pravac tumačenja Kurana zasnovan na učenju Muhamed ibn Abdul Vahaba. U Saudijskoj Arabiji vahabizam je državna religija, ali u drugim muslimanskim zemljama nije uhvatio korijena. Praktično, postoje samo tri oblasti u svijetu

od kojih je jedna i Balkan. U sukobu je sa tradicionalnim islamskim vjernicima i oni su mu prva meta. U BiH su vahabiti svojom agresivnošću odbili vjernike od sebe, međutim novac koji pristiže iz Saudijske Arabije obezbjeđuje vitalnost ove zajednice. Ko pristupi vahabitima dobija mjesečnu novčanu platu, kao i žene za nošenje feredža. Razlikuju se po izgledu (briju glave i nose duge brade) i odjeći (kraće široke pantalone) od tradicionalnih muslimana. I pored očiglednog dugogodišnjeg postojanja vahabija na balkanskim, pa i na prostorima Srbije, kod nas je sve do početka 2007. godine negirano njihovo prisustvo. Do trenutka kada su vahabije krenule da se agresivno ponašaju (2006. godine), izazivajući česte incidente i to obično u džamijama koje su pokušavali da preotmu vjernicima islamske vjerske zajednice na tlu Bosne ili Sandžaka, napadajući na imame i njihove pristalice, vahabizam nije ozbiljno shvaćen kao ekstremizam“ (Simeunović, 2009:223). Profesor Simeunović, pojašnjavajući nastanak i razvoj islamističkog ekstremizama na Kosovu i Metohiji, zapaža da se teroristi tokom svojih kampanja nisu mnogo oslanjali na islamske zemlje iz razloga što su cijenili „da bi time izgubili naklonost SAD-a i uopšte zapadnih zemalja, do koje im je veoma stalo u svojoj borbi za nezavisnost“ (Simeunović, 2009:223-224).

Ipak, činjenica je da je islamistički terorizam vjersko-bezbjednosna pojava, koju stvaraju i koriste ekstremne grupe unutar društva i faktori unutar islamskih centara moći, ali i interes regionalnih sila da steknu uticaj u ovom region. Dugogodišnji diplomata Oliver Potežica ističe istorijske činjenice o strategiji velikih sila na ovom prostoru „krajem 19.vijeka Austro-Ugarska imperija razvijala je strategiju povezivanja i ujedinjenja islamskih vjeropoklonika na Balkanu radi neutralisanja težnji za ujedinjenjem Južnih Slovena i stvaranja njihove države. Ta strategija je kasnije postala poznata pod nazivom Zelena transverzala“ (Potežica, 2007:194).

Kao jedan od uslova, prema Simeunoviću (2009), koji je pogodio ukorjenjivanju islamističkog ekstremizma na ovom prostoru predstavlja tadašnji položaj Jugoslavije u bloku nesvrstanih zemalja, kojima je ustalom ona bila lider. Veze u bloku nesvrstanih zemalja „podrazumijevale su ne samo intezivne političke, već i ekonomske veze, kao i slobodan protok ljudi. Dok su u nesvrstane zemlje iz Jugoslavije uglavnom odlazili građevinski radnici i medicinsko osoblje na privremeni rad, iz nesvrstanih, mahom islamskih zemalja, u Jugoslaviju su stizali mladi ljudi željni školovanja. Danas se može konstatovati da je tlo Jugoslavije pri tom korišćeno i kao prolaz za teroriste iz nerazvijenog svijeta, naprosto već iz razloga što je tada

vladajuća ideologija to podrazumijevala kao gest internacionalističke solidarnosti. Ipak, zahvaljujući sasvim dobrim relacijama sa Zapadom, jugoslovenske vlasti nisu dozvoljavale da tlo SFRJ postane išta više sem prolazne, relativno kratkotrajno sigurne stanice“ (Simeunović, 2009:225).

Razumijevanje uzroka i delovanja islamističkih ekstremista od lokalnog do globalnog nivoa još uvijek predstavlja problem kako pojedinačnih država, tako i cjelokupne međunarodne zajednice. U ovom kontekstu moraju se razumjeti činjenice kako su ekstremisti djelovali u ovom regionu, koje su posljedice, kakve su sada tendencije ekstremista, kako su države reagovala i koji se mehanizmi implementiraju u cilju zaštite od ovakve prijetnje.

5.3.1. Priroda i interpretacija islama

Islam je najmlađa monoteistička religija, traje više od 14 vijekova i danas je druga po veličini religija u svijetu. Hrišćanstvo i islam su na mnogo načina srodne civilizacije, budući da obje za osnovu imaju nasljedstvo jevrejskog otkrovenja i proročanstava, kao i grčke filozofske nauke, i obje su se hranile besmrtnim tradicijama iz bliskoistočne tradicije (Luis, 2004:28-48). Postavljena je u triplicitnoj relaciji Bog-čovjek-svijet i na tzv. stubovima islama poznatim kao: šehada, salat, ramazan, zekat i hadž. Osim pomenutih, poznat je i šesti stub, a to je džihad. Danas predmet dominantne zloupotrebe islama pripada *džihadu/borbi* i *zekjatu/porezu*⁷⁵. Islamsku tradiciju oslikava viševjekovna tradicija, puna različitosti, a nekada i sukoba među religijskim pravcima. Prema Mustafi Spahiću (1995) danas su u okviru islama objedinjene četiri pravne škole učenja islama (*tzv. mezheb*). Mezhebi predstavljaju pravne škole koje se bave tumačenjem i razumijevanjem tekstova *Kurana*, poznati kao: hanefijski, malikijski, šafijski i hanbelijski pravac (Spahić, 1995:370-372). U ovom radu posebno pratimo hanbelijski mezheb koji zastupaju sljedbenici vahabijskog konzervativnog pokreta. U zemljama Zapadnog Balkana do ratova devedesetih godina dominirala je hanefitska škola koja u osnovi predstavlja tradicionalni islam, koji je mnogo liberalniji od ostalih pravaca praktikovanja islama. Pored podjele na pravne škole, u islamu, muslimani se dijele na dominantne sunite i manjinske šiite.

---

⁷⁵Zekjat je nametan i uziman od imućnih muslimana, i trošen prema odredbama Kur'ana na određene kategorije (Spahić, 1995:252-253).

Pregledom dostupnih podataka „Prema arapskom jeziku *islam* u korijenu riječi znači pokornost volji Božjoj. U jezičkom smislu riječ *islam* na arapskom jeziku znači „predanost, prepuštanje Bogu“ (jednom Bogu, Alahu) i opisan je kao *dīn* (ar. dīn el-islām), što znači „način života“ ili „religija“. Etimološki, izvodi se iz istog korijena kao i riječ „selām“ („mir“; čest pozdrav među muslimanima). Riječ musliman također je povezana s riječju islām i znači *onaj koji se predaje Bogu*. Muslimani vjeruju da je Kur'an posljednja od Allahovih knjiga objavljenih čovječanstvu, da je potpuno tačna (bez grešaka) i da je nepromjenjiva, što obećava i Allah u jednom Kur'anskom ajetu, a u djelo sprovode hafizi, čuvari Kur'ana koji ovu Božiju objavu znaju napamet. To je knjiga koja kodifikuje obaveze čovjeka prema Bogu, kao i u odnosu na svoje okruženje. Onaj koji vjeruje u islam je musliman koji čitav svoj život organizuje prema uputima iz Kurana. Prema podacima iz 2015. godine u svijetu ima preko 1,7 milijardi muslimana, a godišnja stopa porasta broja muslimana je 6,40%. Islam je zastupljen u preko 50 zemalja, a najveći dio muslimanske populacije živi u Južnoj i Jugoistočnoj Aziji, gdje živi oko jedna milijarda muslimana⁷⁶.

Prema Kuranu svetoj knjizi muslimana „Ova religija nastala je u VII vijeku naše ere, a njen osnivač je bio Muhamed, koji je po predanju bio božji prorok, a tokom svog života učio je i vladao u ime Boga. Muhamed je po predanju stupio u kontakt s Bogom, ali na posredan način, kada mu se u snu javio anđeo Gabrijel“ (Kuran, 2011:597) ili u nekim djelima nazvan Gavriilo. O porijeklu poslanika u Kuranu se naglašava „Muhamed potiče iz velikog arapskog plemena Kurejš⁷⁷, nastanjenog u Meki, u kojoj se nalazila Kaba-svetište predislamskih Arapa. U to vrijeme u Mekki je živjelo mnogo bogatih ljudi. Godina 662. uzima se kao prva godina muslimanske religije, jer je tada Muhamed iz Meke otišao u Medinu gdje je započeo propovijedanje nove vjere“ (Kuran, 2011:633).

U Kuranu se ističu i ratni uspjesi muslimana „Muslimani su tokom osvajanja Meke oteli veliki i bogat plijen od arapskog plemena Hevazin, koje će kasnije napasti muslimane u Hunejnu 8.h.g. kada su se vraćali u Medinu. O tome govori i kuranski stih: „Allah vam obećava bogat plijen koji ćete uzeti, a s ovim je požurio i ruke ljudi je od vas zadržao-da bi to bio poučan primjer za

---

⁷⁶ Na osnovu *Islamska zajednica*: <https://www.islamskazajednica.ba/dini-islam/islam>, (pristupljeno 10.12.2019.).

⁷⁷ „Muhamed je posmrče. Otac Abdulah mu je umro nekoliko mjeseci prije rođenja, a mati Amina kada mu je bilo šest godina. O njemu se najprije brinuo djed Abdul-Mutalib, a poslije stric Ebu Talib“ (Kuran, 2011:632).

vjernike i da bi vam na Pravi put ukazao-i drugi, koji niste bili u stanju uzeti-Allah vam ga je dao, jer Alah sve može“ (Kuran, 2011:512). Naziv za Boga u islamu je *Allah*, što bi u prevodu značilo svemogućí. Međutim, Muhamed nije imao muških potomaka, što znači nije imao nasljednika, niti je mogao imenovati nasljednika (Kuran, 2011:630). Ovo je jedan od osnovnih razloga podjele u muslimanskom svijetu do danas. Njegovom smrću muslimani su se podijelili na one koji insistiraju na beduinskoj tradiciji (suniti) da nasljednika i prvog među njima izabere zajednica i one koji smatraju da „sa fizičkom smrću Muhammeda prestaju, ali se velijet ne prekida već se nastavlja koroz imamet kod šiijia i šejha kod sufija. Imami se ne naslijeđuju, već se krvno srodničkom linijom - ehlu-bejtom, od hazreti Alije preko njegovih sinova i unuka, naslijeđuju. Imami naslijeđuju svjetovnu i vjersku vlast - hilafet, ali imaju i jedini pravo da tumače vjerozakon“ (šiiti) (Spahić, 1995:479. Međutim, o Muhamedu se više zna na osnovu predanja, istoričari nisu saglasni o godini njegovog rođenja jer ne postoje autentični istorijski dokumenti o njegovom životu i misiji.

Kasnije su tek istoričari na osnovu usmenog prenošenja opisivali i uobličavali taj izuzetno bitan period za čitavo čovječanstvo. Koliko je poznato, njegovu biografiju prvi je sačinio ibn Išak u 8. vijeku, da bi ta biografija bila sačuvana zahvaljujući recenziji ibn Hišama, koji je umro u 9. vijeku (833.), (Hiti, 1967:115-116).

Osnovna vjerska knjiga po kojoj se islam propovijeda je Kur'an, a vjerski zakon po kojem se skoro kompletan muslimanski svijet upravlja je *šerijat*. „Šerijat traži da se musliman pogubi u tri slučaja: ako namjerno ubije muslimana, ako promijeni vjeru, ako oženjen ili udata blud učini. O čemu govori kuranski stih: I ne ubijajte nikoga koga je Alah zabranio ubiti, osim kad pravda zahtijeva! A ako je neko, ni kriv ni dužan, ubijen, onda njegovom nasljedniku dajemo vlast, ali neka ni on ne prekoračuje granicu u ubijanju, ta njemu je data vlast“ (Kuran, 2011:284).

Terorističke organizacije zloupotrebljavaju snagu islama, posebno kroz vitoperenje tumačenja kuranskih stihova, promovišući nasilje kao sredstvo za postizanje političkih ciljeva. U normalnim okolnostima takvi politički ciljevi morali bi se postići legitimnim sredstvima. Međutim, kao i druge religije, tokom istorije ovu religiju pratili su i jeretički pokreti i sekte, u praksi praćene fanatizmom, koje ne mogu predstavljati tradicionalni islam. Islam kao religija je u svakom pogledu daleko bliži judeističko-hrišćanskoj tradiciji nego bilo kojoj od velikih religija Azije, poput hinduizma, budizma ili konfučijanstva. Judaizam i islam dijele vjeru u božanski zakon koji upravlja svim aspektima ljudskog ponašanja, uključujući čak hranu i piće. Hrišćani i muslimani dijele zajednički trijumfalizam. Za razliku od drugih religija čovječanstva, uključujući i judaizam, oni

vjeruju da su jedino oni sretni primaoci i čuvari Božje konačne poruke čovječanstvu i da je njihova dužnost da tu poruku prenesu ostatku svijeta. U poređenju sa udaljenim religijama Istoka, sve tri bliskoistočne religije judaizam, hrišćanstvo i islam blisko su povezane i zaista se čine kao varijante jedne iste religijske tradicije (Luis, 2004).

Profesor Bliskoistočnih studija Bernard Luis (2004) ističe „Islam kao religija je u svakom pogledu bliži judejsko-hrišćanskoj tradiciji nego bilo kojoj od velikih religija Azije, poput hinduizma, budizma ili konfučijanstva“ (Luis, 2004:29). Pored navedenog i stare arapske politeističke religije, od koje je do danas zadržan običaj hodočašća u Meku. Samo hodočašće predstavlja obavezu za svakog muslimana i poželjno ga je ostvariti bar jednom u toku životnog vijeka. U hrišćanstvu je došlo do razdvajanja religije od države i politike, dok je nasuprot tome u islamu religija čvrsto vezana za državu i politiku. Iako najmlađi, islam predstavlja najekspanzivniji religijski pravac u svijetu. *Pet stubova* islama definiše dužnosti svakog muslimana. Oni uključuju: *hodočašće* u Meku barem jednom u životu, ako je moguće, u spomen početnom događaju islama 622. godine, poslije Hrista-hegiri, Muhamedovom bijegu iz Meke, *post, davanje milostinje, ritualnu molitvu* pet puta dnevno i ispovijedanje vjerovanja-*svjedočenje*: „Nema Boga osim Alaha i Muhamed je njegov prorok“.

Profesor Bernard Luis (2004) ističe bitnu razliku islama od drugih religija „u islamu ne postoji sveštenstvo-nema svještenečkog posredovanja između Boga i vjernika, nema postavljanja sveštenika, nema svetih tajni, nema rituala koje može izvoditi samo rukopoloženo sveštenstvo“ (Luis, 2004:32). Međutim, praksa, a potom i praktikovanje neautentičnog islama ove tvrdnje demantuju. Prema Kuranu „prvi muslimani, prilikom obavljanja molitve, okretali su se prema Hramu u Jerusalimu. Osamnaest mjeseci poslije seobe iz Meke u Medinu, naređeno je muslimanima da se ubuduće okreću prema Svetoj džamiji Kabi u Meki. To jest, neće propasti molitve onih koji su se okretali prema Hramu u Jerusalimu, a umrli su prije nego što je naređeno da se muslimani okreću prema Kabi u Meki“ (Kuran, 2011:606). O čemu se govori u kuranskom stihu: „I tako smo od vas stvorili pravednu zajednicu da budete svjedoci protiv ostalih ljudi i da Poslanik bude protiv vas svjedok. Mi smo promijenili kiblu prema kojoj si se prije okretao samo zato da bismo ukazali na one koji će slijediti Poslanika i na one koji će se stopama svojim vratiti- nekima je to bilo doista teško, ali ne i onima kojima je Alah ukazao na Pravi put. Alah neće dopustiti da propadnu molitve vaše“ (Kuran, 2011:21).

Postoji nekoliko suštinskih termina proizašlih iz islama koje je potrebno objasniti. Neki imaju korijen u islamu i autentični su u svojoj upotrebi. Prema islamskim izvorima, prvi koncept umme (*ummah*), zajednice ili bratstva, može biti neopipljiv, čak bezobličan, ali je veoma moćan. On dopušta da se ideje nose preko nacionalnih granica i može da proizvede emocije gdje god da muslimani žive. Pojam *umme* je to što povlači odgovor kada muslimani vide ili čuju da drugi muslimani poriču svoja prava ili da se nad njima vrši brutalna represija. Drugi koncept koji je naširoko poznat, ali je obično prema islamskim izvorima netačno interpretiran, je *džihad*.

Dakle, od islamske civilizacije očekuje se da će uložiti napor u cilju postizanja društvene usklađenosti i kompatibilnosti sa drugim civilizacijama. Istovremeno, potrebno je obostrano i kontinuirano ulagati maksimum napora da se dođe do zajedničkog života. Međutim, ukoliko unutar islamske civilizacije trijumfuje njena radikalnija strana, onda je ona, apsolutno, nekompatibilna sa drugim civilizacijama i biće u stalnom i prikrivenom sukobu sa njima. O religijskom činiocu, koji danas ima veoma jak i ogroman udio u terorizmu islamističkih organizacija koje terorizam sprovode ili podržavaju. Dakle, ono što je važno za ovo istraživanje jeste terorističko ili militantno poimanje džihada (svetog rata). Prema Luisu (2004) „jedan od glavnih zadataka koje je prorok zavještao muslimanima jeste džihad. Ova riječ potiče od arapskog korijena dž-h-d, koji ima osnovno značenje nasojanja ili napora. Obično se citira po frazi Kurana, „borba na Božjem putu“ i tumači se kao u značenju moralnog stremljenja, tako i u smislu oružane borbe“(Luis,2004:49).

U ovom kontekstu, ratni autoriteti džihad označavaju kao borbu za vjeru, odnosno legalni vjerski rat protiv nevjernika i pagana, a sve u cilju zaštite „prave vjere“. Dakle, u islamu rat čini dio religije. Takođe, ono što je bitno istaći je i sljedeće, da se u pojedinim poglavljima Kurana govori o ratu, raspodjeli ratnog plijena, da priče iz Prorokovog života nose naslov koji sam za sebe dovoljno govori, „*El-Enfal*“, u prevodu „Plijen“ (Kuran, 2011:176). Kuran svjedoči i o tome da je sam Muhamed lično učestvovao u borbama na Bedru, i pobjedi protiv mnogobožачke vojske iz Meke. Kuran obećava raj onima koji poginu u borbi: „I neka se zato na Alahovom putu bore oni koji ne žale žrtvovati život na ovome svijetu za Onaj svijet. A onoga ko se bori na Alahovom putu, pa pogine ili pobijedi, Mi ćemo, sigurno, obilato nagraditi“ (Kuran, 2011:88), ali mnogo toga obećava i onima koji ne vjeruju u Alaha. Na primjer: Sura 5, stih 33, kaže: „Kazna za one koji protiv Alaha i Poslanika Njegova vojuju i koji nered na Zemlji čine jeste: da budu ubijeni, ili

razapeti, ili da im se unakrst ruke i noge odsijeku ili da se iz zemlje prognaju. To im je poniženje na ovom svijetu, a na onom svijetu čeka ih patnja velika“ (Kuran, 2011:112). Svi islamisti, radikalne vjerske i terorističke vođe, džihad poimaju isključivo u obliku svetog rata protiv nevjernika, a nevjernici su svi koji nisu muslimani. U kontekstu ranije izrečenog, ekstremisti su izvorni islam i pojam džihad prilagodili provođenju terora ili terorističkih akata. Tako je pojam džihad, nepravедno postao oličenje militantnog islama, i najjače oružje u njihovoj borbi za ostvarenje krajnjeg cilja.

U zapadnoj literaturi džihad predstavlja ideje o svetom ratu ili muslimanskom fanatizmu. Džihad znači borba, a postoje različiti vidovi te borbe; fizičko suprotstavljanje je samo jedan od njih. Sveti prorok je identifikovan s najvećim džihadom kao borbom za prevladavanje strasti i instikata. Fatva je još jedna islamska riječ koja je postala tekuća zbog njenog objavljivanja protiv Salmana Rušdija, autora *Satanskih stihova* (1988. godine). Termin prosto znači formalno mišljenje ili odluku sa stanovišta islamskog zakona. Fatvu može izreći bilo koji religijski vođa na različite teme. Na islam se gleda kao na evangelističku religiju, koja teži da proširi poruku i ohrabri konverzaciju. Konverzacija je zasnovana na zakonskom ključu i običnoj svakodnevnoj aktivnosti. One se obično izvode u lokalnoj zajednici, a izvodi ih lokalni imam. Muslimani vjeruju da je Alah govorio preko proroka Mojsija i Isusa, prije Muhameda, čija učenja najneposrednije izražavaju njegovu volju.

Pa ipak, mnogi muslimani *Satanske stihove* (Salman, 2009) smatraju bogohulnim i ta knjiga je zabranjena širom muslimanskog svijeta, dok je nekadašnji iranski vrhovni vjerski vođa ajatolah Ruholah Homeini zbog nje 1989. godine izdao fatvu kojom traži Rušdijevu smrt.

Po riječima nemačkog autora Klause Kinclera, „Islam u suštini predstavlja proročansko viđenje odnosa Boga i čovjeka (Kincler, 1997). Fundament islama čine Kur'an (sveta knjiga) i Šerijat (Božji zakon), odnosno tradicija, tzv. *suna* i on ne poznaje odvajanje religije i države. Kur'an je Sveta knjiga u kojoj je sadržano sve i u kojoj je svaka riječ izrečena, direktno, od samog Boga. Kur'an kao vjerski tekst neposredno traži da se po njegovim zahtjevima uredi, kako vjerski, tako i društveni poredak. Šerijat je vjerski zakon, ali spada u one principe islamske vjerske tradicije koje je najteže slediti i koje vjerski zakoni teže da poistovjete sa normativnim pravom islamskog društva, politike i države (religija i država)“ (Kincler, 1997:66).

Dakle, „šerijat je neophodno posmatrati i kao svojevrsan sistem. Ideju o islamu kao sistemu temeljno je razvio prvobitno indijski, a potom i pakistanski fundamentalistički vođa Abu Maududi (1903-1979) kao i Egipćanin Hasan al Bana (1906-1949)“ (Kincler, 1997:74).

Kada se pomenu terorizam i islam u istoj rečenici, najverovatnije će iza njih uslijediti i riječ Bliski Istok. Upravo je ovo područje poznato kao kolijevka najvećeg broja islamističkih terorističkih organizacija, a i danas predstavlja epicentar problema koji povezuju islam i terorizam. Naći uzroke ekspanzije islamističkog terora na prelazu između XX i XXI vijeka nije lak posao, a osim objektivnih, fizičko-istorijskih, važnu ulogu igraju i psihološki faktori. Period poslije Drugog svjetskog rata prepun je mirovnih sporazuma koji prećutno svjedoče o porazu islamskih zemalja. Izraelsko-arapski ratovi uništili su vojni potencijal i ugled ovih zemalja. Mnogobrojno stanovništvo koje živi raseljeno po logorima, preplavljeno je osjećanjima nemoći i izdaje. Ova osjećanja vremenom se pretvaraju u frustracije, usmjerene ka onima koji pripadaju „izdajničkom“ Zapadu. Tako se generacijama prenosi stvorena mržnja koju je veoma lako mobilisati. Stoga je vrlo lako manipulirati islamskim stanovništvom, i iskoristiti religiju kao oružje za mobilizaciju i borbu za oslobođenje islama. Ovakav stav potkrepljuju i izjave mnogih vrhovnika islamističkih terorističkih organizacija, poput Sejida Kutba Šehida, koji je za Zapad personifikacija radikalnog islama (Popović, 2002).

Kroz ljudsku istoriju islam, kao i druge religije, razvijao se na dinamičan način, pratile su ga protivrečnosti i podjele. Dakle, u osnovi to je religija koja ne promoviše nasilje i svaka zloupotreba iz stihova svete knjige Kurana je plod zloupotrebe pojedinih političkih krugova u muslimanskom svijetu. Kao i u drugim religijama, u islamu postoje vjerski otpadnici i sekte. U periodu ratova na prostoru Zapadnog Balkana posebno se izdvojio *vahabizam* kao ekstremni vjerski pravac koji propagira vraćanje tzv. čistog-radikalnog islama. Međutim, kao i druge religije, islam se nije mogao osloboditi jeresi koja uvijek, po pravilu, ima oblike vjerskog fanatizma.

Istovremeno, današnji svijet, a i zemlje Zapadnog Balkana suočene su sa ugrožavanjem bezbjednosti od strane vjerskih fanatika okupljenih pod različitim terorističkim organizacijama, poznatim kao: Al Kaida, Hamas, Hezbollah, Islamska država i dr. Sve one pokušavaju da u svom pohodu islamista izbere *pravedan put* u borbi protiv nevjernika sa ciljem uspostavljanja *umme*, jedinstvene muslimanske države na planetarnom nivou koja bi okupljala sve muslimane. Terorizam je jedan od osnovnih metoda borbe islamista, a odbrana od njega je veoma složen

zadatak. S obzirom da je područje Zapadnog Balkana kroz istoriju često bilo poprište sukoba, jačanje vahabizma među ovdašnjim muslimanima izaziva zabrinutost ne muslimanskog stanovništva. Na kraju, pred državnim i organima bezbjednosti predstoji ozbiljan zadatak da se sačuva suživot na ovim multietničkim i multikonfesionalnim prostorima.

5.3.2. Ratovi na Zapadnom Balkanu devedesetih godina XX vijeka

Početak šezdesetih godina prošlog vijeka, državna zajednica Jugoslavija nalazila se u ozbiljnim previranjima o čemu su upozoravali tadašnji disidenti.⁷⁸ Međutim, nije bilo ozbiljne volje za miran i legalan prelazak u nove demokratske oblike. Tadašnje težnje republika ka većoj samostalnosti, koje same po sebi ne bi bile štetne, dobijaju oblike koji slabe međusobne veze i jačaju gledišta koja Jugoslaviju smatraju privremenom vještačkom tvorevinom. Svaka država, pa i Jugoslavija, prevashodno su zavisile od snage svoje privrede, koliko je ona poletna i sređena, a samim tim i sposobna da se odupre spoljnim pritiscima. Međutim, u to vrijeme nije bilo podsticaja za nove privredne ideje ili prakse. Tako je federaciju zahvatio proces dezintegracije koji se ispoljio u jačanju republičkih, partijskih i drugih birokratizama. Dakle, stvorila se jaka potreba za stvaranjem opšte sigurnosti, uz ekonomsko i drugo neposrednije udruživanje, prije svega sa zapadnom Evropom, u nadi i iluziji da će tim putem doći do „slobode“ i sigurnosti. Istovremeno, u to vrijeme to je postala potreba i neminovnost cjelokupne zajednice. Tako je u tom periodu zajednica počela preživljavanje velikih trenutaka nacionalne i lične sudbine, a koja će svoj finiš doživjeti devedesetih godina prošlog vijeka.

Ozbiljne naznake brzog raspada države uočene su krajem januara 1990. godine. U zajednici je vladao jednopartijski sistem Saveza Komunističke Jugoslavije (SKJ), a slogan „bratstvo i jedinstvo“ označavao je politički sistem u kojoj su socijalizam i zajednička država bili iznad nacionalizama federalnih republika. Međutim, kada je na čuvenom tzv. 14. kongresu SKJ⁷⁹ u Beogradu došlo do otvorenog sukoba slovenačkih delegata i delegata iz SR Srbije oko poimanja budućnosti zajedničke države Jugoslavije, naslutio se brzi kraj zajednice. Tokom zasjedanja slovenačka delegacija napušta zasedanje, nakon čega joj se pridružuju i delegacije SR Hrvatske, SR Bosne i Hercegovine i SR Makedonije, čime je rad kongresa izgubio legitimitet, a komunisti moć da upravljaju zajednicom. Velika Jugoslavija nastala je nakon Drugog svjetskog rata i bila je

---

⁷⁸ U to vrijeme, pojedini intelektualci pokušavali su da skrenu pažnju na nepravilnosti državno-političkog sistema zemlje, među njima posebno se isticao Milovan Đilas, narodni heroj i general-pukovnik u penziji, koji će zbog svojih stavova biti lišen slobode i osuđen na višegodišnju kaznu zatvora.

⁷⁹ Preuzeto sa: <https://www.youtube.com/watch?v=8ySnqKJKgVw> (pristupljeno 20.01.2020.).

federativna država sastavljena od šest republika (SR Slovenija, SR Hrvatska, SR Bosna i Hercegovina, SR Crna Gora, SR Srbija i SR Makedonija). Društveno-ekonomsko uređenje Jugoslavije je bio socijalizam, a država i njena vodeća i jedina oružana sila Jugoslovenska narodna armija (JNA) bile su po svojoj definiciji zasnovane na bratstvu i jedinstvu svih naroda i narodnosti. Jugoslovenska armija je bila važan faktor za očuvanje države, a njen vrhovni komandant bio je maršal Josip Broz Tito. Međutim, krajem 1989. godine, Skupština Jugoslavije (SFRJ) donosi amandmane na Ustav, pa tako jednopartijski sistem zamjenjuje višepartijski, što je značilo da pored jedine do tada partije SKJ, sada mogu da se obrazuju i druge stranke. Na političku scenu stupaju tzv. „državotvorne partije“ koje će u nastavku komadanja države, pod plaštom borbe za nezavisnost, biti generatori ratnog konflikta sa neizmjerljivim posljedicama.

Istovremeno, poslije istočnoevropskih revolucija 1989. godine, naziv Istočna Evropa prestao je da postoji, a zamijenio ga nazivi Centralna Evropa i Balkan, tako će nekada prosperitetna Jugoslavija postati ponovo „zaglavljena“ u konceptu tzv. balkanizacije i u krvoproliću između novonastalih država.

U Jugoslaviji su etnički sukobi dobili međunarodne dimenzije. Na primjeru Bosne i Hercegovine najbolje se mogu sagledati štetne posljedice etničkih sukoba. O intenzitetu i strukturi ovog sukoba svjedoči i kratak osvrt Pol D. Vilijamsa: „Prvo, politika etničkih sukoba transcendirala nacionalne granice, pri čemu etnička dijaspora često igra važnu ulogu. Hrvatska emigrantska zajednica u SAD, na primjer, obezbijedila je velika finansijska sredstva za nacionalnog vođu, Franju Tuđmana, dajući njegovoj stranci značajnu prednost nad umjerenim suparnicima na prvim hrvatskim slobodnim izborima, 1990. godine. Politički uticajna hrvatska manjina u Njemačkoj pridobila je ovu državu za hrvatska nastojanja. Ta podrška podrila je međunarodne želje da se spriječi rat; američki državni sekretar Džejms Bejker posjetio je Jugoslaviju kratko prije izbijanja rata, 1991. godine, ali njegova nastojanja da odobrovolji Slovence i Hrvate potkopali su Njemci. Tako je hrvatska emigracija na Zapadu odigrala važnu ulogu u slomu Jugoslavije i ratovima koji su uslijedili. Druga međunarodna posljedica etničkih građanskih ratova bile su izbjeglice. Svaki rat dovodi do raseljavanja, pošto stanovništvo napušta oblasti u kojima se vode borbe. Etnički građanski ratovi naročito dovode do velikog broja izbjeglica zato što se odnose na to koja će grupa kontrolisati sporne teritorije, tako da su pokolji i raseljavanja, etničko čišćenje, često korišćeno oružje“ (Vilijams, 2012:284). Pored pomenutih i ostalih faktora koji su doprinijeli ratnom sukobu u nastavku pratimo uticaj religije i pripadajućih nacionalizama na politiku i sukobe u periodu

nakon devedesetih godina. U cilju razobličavanja ovog složenog fenomena metodom uvida u postojeće pisane izvore u ovom poglavlju započecemo analizu sljedećeg biblijskog odlomka:

„Neka ljubav za bratstvo naše zagrijeva uzajamnu naklonost našu. Ustupimo s poštovanjem počasno mjesto jedan drugome. Nesalomljivom energijom i u revnosnom duhu služimo Gospoda. I neka vas nada čini radosnim; u nevolji čvrsti budite, u molitvi svojoj uporni. Pomažite božji narod i gostoljubivi budite. Prizovite blagoslov na vaše tlačitelje-blagoslov, a ne kletve... I ako možete, i koliko je do vas, živite u miru sa svim ljudima“ (Entoni, 2001:270).

Iako je trajanje ovog biblijskog odlomka mnogo starije od početka ratova devedesetih godina, iako promoviše mir i ljubav među ljudima, očigledno je da nije bila dovoljna poruka da preduprijedi rasplamsavanje etničkih sukoba na teritoriji tadašnje Jugoslavije. Obnova religije i intenzivno nekontrolisano učešće sveštenstva u kulturi i politici izazvaće ozbiljne probleme prilikom izgradnje pravnih i demokratskih država na posmatranom prostoru. Novoformirane države podsticale su koncept religijske kolektivne svijesti sa ciljem kontrole vjere, a samim tim i vlasti. Veličane su ideje istorijskog samopregnuća i obnove državnosti, uglavnom podržane spoljnim faktorom, dok je raspadom jedne velike države, nastajao veliki broj malih, gotovo neodrživih država.

Pokušavajući da pojasni vrijeme i nastali fenomen, profesor Simeunović ističe „da je nemogućnost racionalne kontrole partijskih i državnih elita podstakla konflikte elita, a potom i njihova nastojanja da dobiju oslonac u masama koji im do tada nije, ili nije bio toliko potreban. Mobilizacija masa sa ciljem dokazivanja ispravnosti političkih stavova elite i čvrstine njene pozicije vlasti, na najbrži i najlakši način mogla se izvršiti jedino putem intenziviranja nacionalnih i vjerskih osjećanja, kao do tada neiskorišćenog rezervoara iracionalnosti u društvu... Civilizacijski zadocene nacije naime, i još češće u istorijskom razvoju zakasnijeli etniciteti koji pretenduju da budu priznati kao nacije, nisu i zadugo ne mogu biti realna nacija upravo iz razloga civilizacijskog dozrijevanja“ (Simeunović, 2002:113-114). U krajnjem, to i jeste bio cilj velikih sila, sitnjenje i komadanje velikih socijalističkih država.

Prema Vjekoslavu Perici (2006) religija je značajno doprinijela ratnim sukobima na prostoru Zapadnog Balkana, tako da se u istom djelu opisuju uslovi koji su pogodovali razvoju religije i njenom uticaju na ratne sukobe. Između ostalog i jedna posebna bezbjednosna analiza, da se u Bosni i Hercegovini 1983. godine održao sastanak na kojem je Branko Mikulić,

predsjednik Saveznog izvršnog vijeća SFRJ izjavio da su „nacionalističke i klerikalne snage iz sve tri vjere ponovo digle glas protiv bratstva i jedinstva i nacionalne ravnopravnosti naših naroda“ (Mikulić prem. Perica, 2006). Po Mikuliću, nacionalisti su nastojali da uspostave etnički čista sela i gradske četvrti, a sveštenstvo je istovremeno težilo tome da zavadi ljude kako bi steklo veću moć i privilegovan položaj. Crkveni velikodostojnici su se služili različitim metodama u odnosu sa vlastima. Na jednoj strani bili su ljudi poput nadbiskupa Franje Kuharića, koji je organizovao kampanju za beatifikaciju Stepinca, time provocirajući i komuniste i Srpsku pravoslavnu crkvu, dok je na drugoj strani bilo ljudi poput nadbiskupa splitsko-makarskog Frane Franića, koji se zalagao za smanjenje tenzija i dijalog. Uz podršku Katoličke crkve u Hrvatskoj nacionalistička stranka, Hrvatska demokratska zajednica (HDZ), na izborima 1990. godine osvaja relativnu većinu od 43%, dok su bivši komunisti osvojili 34%. Klerikalna podrška imala je jak uticaj i na izborima u BiH (Perica, 2006). Prema riječima Ive Komšića, bosanski ogranak HDZ-a je osnovan kroz sistem župa Katoličke crkve u BiH. Istovremeno, Srpska pravoslavna crkva je davala podršku Radovanu Karadžiću i njegovoj Srpskoj demokratskoj stranci (SDS). Muslimansko sveštenstvo je dalo punu podršku Stranci demokratske akcije (SDA) i njenom lideru Aliji Izetbegoviću, koja kao jako slaba partija nije mogla organizovati izbornu kampanju bez podrške muslimanskog sveštenstva koje je bilo i ostalo duboko umiješano u politiku te stranke. Oni najdesniji su učestvovali u organizaciji vojnog krila SDA i Muslimanske patriotske lige, paravojsne formacije. Liberali iz SDA poput Zulfikarpašića su tvrdili da Izetbegović ustvari podržava radikalne dijelove SDA. Kao i u drugim strankama, i u SDA je među članovima bilo istaknutih komunisti, poput Fikreta Abdića koji je, „reformiravši se“ u Velikoj Kladaši pripremio tlo za najmasovniji skup SDA, praćen vjerskim zastavama i arapskim citatima iz Kurana (Perica, 2006).

O intenzitetu sukoba među muslimanima na teritoriji tzv. A.P. Zapadna Bosna svjedoče različiti dokumenti, a kao rezultat istih došlo je i do zabrane vjerskih obreda muslimanima koji nisu podržali ekstremnu nacionalističku struju SDA, o čemu svjedoči „naredba-fatva muftije bihačkog Hasana-ef Makića o zabrani klanjanja dženaze osobama koje su se svojevrijemno priključile paravojsci tzv. A.P. Zapadna Bosna“. U cilju pomirenja i prevazilaženja raskola unutar muslimanskog naroda na tom prostoru Islamska zajednica je 24. decembra 2013. godine stavila van snage pomenutu naredbu bihačkog muftije.⁸⁰

---

⁸⁰ Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, Rijaset islamske zajednice za fetve, broj 16/13 od 24.12.2013.godine.

Ipak, Perica (2006) u istom radu ističe, sve do izbivanja rata 1992. godine, Islamska zajednica je bila manje nacionalistički i militantno nastrojena od hrišćanskih crkava. U oktobru 1991. godine Rijaset Islamske zajednice je objavio da se zalaže za nezavisnu BiH i postao član Islamske konferencije. Za razliku od BiH i Hrvatske gdje su klerikalne organizacije odmah imale svoje „favorite“, u Srbiji se Milošević održao na vlasti bez pomoći crkve, čak i uprkos kritikama koje su upućivane iz crkvenih krugova. Patrijarh German je 1987. godine izjavio da Srbija i SPC čekaju vođu koji će braniti njihove interese i po cijenu cijepanja zemlje. Mitropolit crnogorsko-primorski Amfilohije i zagrebački mitropolit Jovan su mu davali otvorenu podršku, dok mu veliki dio SPC nije oprostio komunističku prošlost. Protivno Miloševićevim nastojanjima da se to ne dogodi, na mjesto patrijarha SPC je izabran patrijarh Pavle (Gojko Stojčević).

U susret oružanim sukobima, shodno procjeni stranke, SDA je pristupila organizaciji svojih oružanih snaga. Pod vođstvom Hasana Čengića, osnovana je tzv. Patriotska liga, kao muslimanska paravojna snaga, čije je oficire birala stranka. Njihov vođa bio je poznat pod nazivom „leteći imam“, jer je većinu vremena provodio obilazeći islamske zemlje i tražeći pomoć u cilju ojačavanja paravojnih formacija. Podrška je stigla, u vidu naoružanja, najprije iz Libana, a finansijska iz Saudijske Arabije i Irana (Šindler, 2011:45).

Vjekoslav Perica (2006) ističe da je nacionalistička partija SDA koristila islam kao glavno sredstvo za stvaranje muslimanske nacije, a Alija Izetbegović je smatrao da ništa osim stvaranja islamske države ne može spasiti muslimane. Uprkos ratu i krajnje teškoj situaciji na ratištima, Izetbegović i njegova stranka su koristili takve okolnosti da počnu islamsku revoluciju u BiH s ciljem stvaranja islamske republike. Dana 28. aprila 1993. godine, muslimansko sveštenstvo je na podsticaj Alije Izetbegovića održalo „kongres obnove“ u Sarajevu. Religija i „nova istorija“ su pod Izetbegovićem bujali. Podsticana je homogenizacija muslimana i njihovo odvajanje od drugih grupa. U administraciji područja s muslimanskom većinom, zahtjevalo se da svi koriste pozdrav *Selam Alejkum*, a reis je izjavio da su mješoviti brakovi svetogrđe. Intelektualac Džemaludin Latić, rekao je: „Meni je musliman iz Malezije bliži nego pravoslavac i katolik iz Bosne“ (Prem. Perica, 2006). Neki od muslimanskih intelektualaca, poput Muhameda Filipovića, govorili su da su namjere Alije Izetbegovića bile osnivanje islamske republike, što je u osnovi u sukobu sa proklamovanim ciljevima cjelovite BiH. Na drugoj strani, 1998. godine izbija otvoreni sukob između Srba i Albanaca na Kosovu i Metohiji, kome su prethodile terorističke akcije albanskih separatista. Rukovodstvo Srbije odbija nametnuti plan u Rambujeu,

kojim se zadire u suverenost Srbije i SRJ, te 24. marta 1999. godine, NATO pakt, bez odluke Savjeta bezbjednosti, započinje agresiju na tadašnju SR Jugoslaviju i Srbiju.

Prema stajalištu Vjekoslava Perice (2006), cijeli predratni period je vrlo turbulentan, posebno što se tiče aktivnosti vjerskih zajednica. Međutim, Perica pominje nekoliko pozitivnih primjera sveštenika, poput dobrih djela franjevac Orošlića, Markešića, sveštenika SPC Jovana Nikolića.

Rat u Jugoslaviji⁸¹ koji započinje Slovenija, republika koja je nakon referenduma o izlasku iz državne zajednice proglasila nezavisnost, nakon čega su uslijedili oružani napadi na jedinice JNA. Istovremeno, dana 25. juna 1991, jedinice JNA, po nalogu Generalštaba JNA i Savezne vlade SFRJ dobijaju zadatak da zaštite cjelovitost države i njene granice. Međutim, jedinice JNA su prije sukoba sistematski podrivane i nisu bile u mogućnosti da izvrše tako složen zadatak. Naime, između ostalog, neposredno prije raspada državne zajednice, popuna jedinica JNA na teritoriji Slovenije dominantno je vršena starješinama i vojnicima sa područja ove republike, koji su nakon početka sukoba na poziv tadašnjeg političkog rukovodstva napustili ili predali svoje jedinice policiji ili teritorijalnoj odbrani Slovenije⁸², čime je operativna sposobnost jedinica JNA značajno umanjena. Isto tako, pored slovenačkih vojnika i starješina, najveći broj Albanaca, Hrvata i Muslimana dezertirao je iz jedinica JNA ili je vojnu opremu i objekte predao slovenačkoj paravojsci. Međutim, svi ratovi, pa i ratovi na Zapadnom Balkanu vođeni su prvenstveno iz političkih pobuda, uz snažne međunarodne podsticaje, a vojne akcije obično su zapravo predstavljale samo sprovođenje političkih ciljeva u praktične vojne zadatke. Rat u Sloveniji tokom jula 1991. godine daće posebno obilježje početku balkanskih sukoba, s obzirom da do danas nije pokrenuta niti utvrđena odgovornost za ratne zločine tadašnjih pripadnika policije i teritorijalne odbrane Slovenije. Ostala je tajna kako su utvrđena i dokumentovana krivična djela ratnog zločina, prema odredbama međunarodnog ratnog prava, ostala ne procesuirana od strane Tužilaštva i Suda UN za ratne zločine u Hagu, a protiv pripadnika tada „paravojnih“ jedinica teritorijalne odbrane i

---

⁸¹ Godine 1995, na jednoj međunarodnoj konferenciji u Parizu, hrvatski sociolog Stipe Šušvar izložio je sljedeće podatke o žrtvama i ratnoj šteti: poginulo je najmanje 150 000 ljudi, a relativno najveći broj ubijenih bili su bosanski Muslimani, pa zatim Srbi i Hrvati, 250 000 ljudi je ranjeno, dok je dva i po miliona ljudi protjerano iz svojih domova (Perica, 2006:86).

⁸² Primjera radi, u garnizonu Celje tokom mjeseca juna 1991. godine, sve starješine slovenačke nacionalnosti napustile su, dezertirale iz jedinica, isto tako, starješine albanske nacionalnosti predale su jedinice kojima su komandovale kao i skladišta sa oružjem i municijom koje su obezbjeđivali. Iz ovih skladišta u narednom periodu naoružaće se djelovi paravojnih jedinica Slovenije LJK.

policije, kao i zvaničnika SR Slovenije. Istovremeno, nekažnjivost za ratne zločine u Sloveniji biće podsticaj za činjenje ratnih zločina u nastavku ratnih sukoba u zemljama Zapadnog Balkana. U nastavku sukoba, u njega su se politički i vojno umiješali brojni strani državni i nedržavni akteri: Hrvatska, Srbija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Njemačka, SAD, Evropska unija, Rusija, Turska, arapske i islamske zemlje, NATO, strane dobrovoljačke jedinice i drugi.

Začeci sukoba u Republici Hrvatskoj počinju proglašenjem novoga Ustava Republike Hrvatske u decembru 1990. godine, što je među Srbima stvorilo opravdani strah da bi se sada mogle ponoviti progone kojima su bili izloženi tokom ustaškog režima NDH tokom 1941-1945. godine. Za Srbe je bilo posebno sporno što su novim ustavom lišeni statusa „konstitutivnog naroda“ i svedeni na status „manjine“, što je za Srbe bilo neprihvatljivo. Njihove zebnje postaju sve više opravdane zbog djelovanja ekstremne nacionalističke politike nove vladajuće partije-Hrvatske demokratske zajednice (HDZ). Ovaj sukob, a kasnije i otvoreni rat, prenijeće se na zemlje Zapadnog Balkana i doprineće nastavku sukoba.

Međutim, početak rata, kao i socio-ekonomski slom koji je nastupio devedesetih godina u zemljama bivše Jugoslavije umnogome je doprinio i razvoju religijskih sukoba na Zapadnom Balkanu. Novoformirane političke elite koje su decentralizovale „veliku“ Jugoslaviju uz konstantno jačanje svojih lokalnih centara, nisu uspjele da odgovore na izazove tranzicije društva. Ekonomski razvoj i bolji životni standard koji je obećan građanima je zamijenjen domoljubljem i kvazinacionalizmom, koji se tada i sada koristi kao osnovni model za dobijanje povjerenja građana na izborima i opstanak na vlasti. Sa druge strane novonastale zajednice, po pravilu, su gotovo uvijek demokratski uređena društva, sa maskom pravne države koja se brine o zaštiti interesa građana. Balkanski sukobi vodili su se između nekoliko ujedinjenih etnonacionalističkih saveza koji su održavani mitovima, a identitete fomirali shodno političkim potrebama. Po pravilu, materijalne, političke i druge interese definisali su pojedinci iz vlasti koji su određivali formu njihovog proklamovanja, profilišući političko nasilje nad sviješću građana. Međutim, sa ove vremenske distance to su bili ljudi koji nisu imali šta da kažu, bez filozofije života, gdje se politika svodila na identitetske priče. U to vrijeme nije bilo multietničkog fronta sa antinacionalističkim programom ili vojskom koja se mogla suprostaviti narastajućim tenzijama. Nažalost, nacionalni i religijski interesi dobili su poseban polet kao najsnažniji motiv političkih akcija, što je predstavljalo zločin zloupotrebe vlasti. U ratnim zonama vidjeće se vjerska obilježja, sveštenstvo u uniformi, različiti obredi prije ili poslije sukoba kao i besomučna rušenja bogomolja i istorijskih spomenika.

Značajan doprinos u to vrijeme etnički motivisanom balkanskom konfliktu dali su i tadašnji zvanični stavovi režima u Hrvatskoj, Srbiji, Bosni i Hercegovini (BiH) i Crnoj Gori koje su predvodili etnonacionalističke vođe. Naime, od početka rata u Hrvatskoj i Bosni, u periodu od 1992. do kraja 1993. godine, režimi u ovim republikama vodili su državnu politiku progona nad manjinskim narodima u regionu. Djelovanje vojnih i snaga bezbjednosti bila je retorzija za progon i stradanje dijela pravoslavnog, katoličkog i muslimanskog stanovništva u Bosni i Hrvatskoj, kao i napade na jedinice tadašnje JNA u garnizonima u Hrvatskoj i BiH, u kojima su uglavnom stradali vojnici srpske nacionalnosti.

Tako je u periodu od 1992. do 1995. godine u mjestu Bukovica izvršen progon muslimana sa teritorije Crne Gore, odnosno iz muslimanskih sela u blizini Pljevalja, uz granicu sa Bosnom.⁸³ Taktika tadašnjih režima uključivala je ubistva, spaljivanje kuća i prinudne progone. Tako će građanski rat između hrišćanskih Srba i Hrvata, sa jedne, i muslimanskih Bošnjaka sa druge strane, dovesti do aktiviranja religioznih osjećanja i u nastavku vjerskog sukoba na prostoru Zapadnog Balkana gdje je ukorijenjen tzv. etnički tip nacionalizma, što znači da su narodi koji su u prošlosti bili sukobljeni najčešće pripadnici drugačije vjeroispovesti, te je upravo vjeroispovest i predstavljala jedan od osnovnih konstituenata nacije.

U BiH su etničke zajednice Srba, Hrvata i Muslimana imale i svoje vojne organizacije: Vojsku Republike Srpske, Hrvatsko vijeće obrane i Armiju BiH. Početkom rata samo je muslimanska Armija BiH deklarativno pretendovala da bude višetnička vojska, ali je na kraju rata 1995. godine u njenom sastavu bilo 95% Muslimana. Za vrijeme bosanskog rata, vjerski fundamentalizam bio je glavni pokretač muslimanske militantnosti, a realizovan je kroz svoje političko krilo-SDA i vojno krilo-Armiju BiH. Pored ovog, bosanski muslimani su dobili finansijsku pomoć od Irana i Saudijske Arabije, a inostrani borci brojili su do 4.000 boraca za džihad. U prvih šest mjeseci rata u Bosni i Hercegovini blizu 70% teritorije kontrolisala je vojska bosanskih Srba, što je stvaralo dodatnu frustraciju kod Muslimana i Hrvata.

Ovdje se radi o uključenosti muslimanskog, a samim tim i islamskog elementa u politički i oružani sukob, što mu je od samog početka davalo jednu posebnu, dalekosežnu unutrašnju i

---

⁸³ Pred pravosudnim organima Crne Gore 2011. godine je okončan postupak za progon i deportaciju Muslimana u opštini Pljevlja. Sud je prihvatio odgovornost Crne Gore jer se radilo o „aktima nasilja i terora usmjerenim prema Muslimanima (Bošnjacima), a prema čl. 180 tada važećeg Zakona o obligacionim odnosima država je bila odgovorna za štetu koju pretrpe njeni državljani usljed akata nasilja ili terora“.

spoljnopolitičku, kao i civilizacijsku dimenziju. Dakle, „To je istovremeno bila bitka za teritorije s politički osmišljenom predigrom, kao i međuetnički, građanski i vjerski rat“ (Tanasković, 2006:61).

Za muslimansko stanovništvo slovenskog porijekla, islam se koristio kao glavno sredstvo za stvaranje muslimanske nacije⁸⁴, a pridošli mudžahedini bili su neka vrsta spasilaca, približno onakvih kakvi su za bosanske Srbe bili Rusi dobrovoljci koji su se borili na njihovoj strani. U armiji Bosne i Hercegovine je bilo nekoliko striktno muslimanskih specijalnih jedinica, kao što su „Sedma muslimanska brigada“, „Crni lavovi“, „Zelene beretke“, „Zelena legija“, „El-mudžahid“ i „Patriotska liga“. Bosanski mudžahedini (El-Mudžahid) bili su sastavljeni od stranih boraca i radikalnih Bošnjaka.⁸⁵ Istovremeno, imamo činjenice o formiranju specijalne jedinice „Islamski panteri“ u Gradačcu, sastavljene isključivo od mladih hodža, kojima je „vjera jedini motiv i stimulans da se istraje u borbi protiv nevjernika“, zatim Nastavnog centra za obuku mudžahedina „Muasker“ u Kalesiji i dr. (Tanasković, 2006:68-69). Tokom suđenja islamističkom ekstremisti Enanu Arnautu, održanom u Čikagu, potvrđeno je da je Abdel Rahman al Dosari formirao kampove za obuku u Bosni i Hercegovini, što je dogovoreno na sastanku pripadnika Al Kaide u Zagrebu 1992. godine. Začetnik 7. muslimanske brigade (postrojavanjem jedinice ispred zgrade Medrese u Travniku 21.8.1992. godine) i komandant prvog logora u selu Poljanice kod Travnika bio je avganistanski ratni veteran Abu Abdel Aziz al-Muntesiba iz Sudana (poznat i kao Barbarosariđobradi), bliski saradnik Osame bin Ladena i student dr Abdulah Azama koji je u Bosni boravio do kraja juna 1993. godine (Hećimović, 2006:31). Nakon rata, mnogi mudžahedini namjeravaju ostati u Bosni i Hercegovini, djelujući kroz posebne zajednice i vjerujući da će uvijek biti dobrodošli, što se ispostavilo pogrešnim.

Iznešeni podaci ukazuju da je rat u Bosni i Hercegovini dominantno bio vjerski rat, iz čega proizilazi da su ga mnogi muslimani doživjeli kao sveti rat, odnosno džihad. Međutim, pošto su se političke prilike i percepcije Zapada počele mijenjati u post-Dejtonskom periodu, teritorija Bosne i Hercegovine postajala je sve neprijateljskija prema mudžahidima, prisiljavajući ih da migriraju u Avganistan, Irak, Čečeniju i Hrvatsku. „Uprkos otvorenom antagonizmu lokalnog stanovništva, procijenjeno je da je u Bosni i Hercegovini ostalo preko hiljadu mudžahedinskih boraca. Pod

---

⁸⁴ U Sarajevu tokom aprila 1993. godine muslimansko sveštenstvo održalo je „kongres obnove“ kojom prilikom je sa mjesta poglavara islamske zajednice smijenjen umjereni reis Jakub Selimovski.

⁸⁵ Preuzeto sa: <https://www.chathamhouse.org/> (pristupljeno 15.10. 2017.).

pritiskom SAD-a, pet mudžahedina je izručeno zapadnim zemljama 2002. godine. Najvažniji među njima bili su dva Egipćana Arman Ahmet Al Huseini (zvani Al Misri) koji je 1997. godine izvršio teroristički napad u Luksoru u Egiptu, kao i Hasan Matunud Saad (zvani Sala), koji je 1995. godine počinio teroristički napad u Rijeci. Nakon terorističkih napada u Americi obojica su se vratili u Bosnu i Hercegovinu. Pored ovog, hrvatska secesionistička enklava, hrvatska zajednica Herceg Bosna, pod superiornošću lokalne nacionalističke partije HDZ podsticala je pobune u Mostaru i drugim gradovima zapadne Hercegovine. Katolička crkva sa sarajevskim nadbiskupom Vinkom Puljićem na čelu i hercegovački monasi podržali su poziv na plebiscit o nezavisnosti hrvatskog naroda koje su uputile lokalne vođe HDZ-a“ (Perica, 2006:163). U Srbiji, tokom 1996. godine albanski ekstremisti iz Albanije i sa područja Kosova i Metohije otpočinjaju oružane napade na pripadnike vojske i policije, albanske oružane grupe predvode i sačinjavaju veterani rata u Hrvatskoj i BiH, pod nazivom Oslobođilačka vojska Kosova (OVK). Osnovna ideja Albanaca je stvaranje nezavisne albanske države na području SR Jugoslavije. Kulminacija sukoba nastaje tokom 1998. godine, uz otvorenu podršku Albanije, a u nastavku sukoba 1999. godine intervencijom NATO zemalja.

U Sjevernoj Makedoniji, tokom 2001. godine otpočinjaju otvoreni sukob između albanskih ekstremista i snaga bezbjednosti koji je trajao gotovo deset mjeseci, a okončan je tzv. Ohridskim sporazumom iste godine. Osnovni cilj Albanaca bio je odvajanje dijelova zapadne Makedonije i pripajanje tzv. Velikoj Albaniji. Međutim, tokom aprila i maja 2015. godine albanski teroristi napadaju makedonske karaule i pokušavaju da zauzmu grad Kumanovo gdje dolazi do borbi između makedonskih snaga bezbjednosti i albanskih terorista, ali je uspješnom operacijom makedonskih snaga bezbjednosti spriječeno dalje širenje sukoba.

Tako su, krajem osamdesetih godina prošlog vijeka na prostoru Jugoslavije, tadašnje republičke i pokrajinske vlade sve više dobijale na snazi, uz konstantno dopuštanje stvaranja uzajamno neprijateljskih mitova koje je prethodno društvo pokušavalo da iskorijeni. Poltronizovani kadrovi uz homogenizaciju društva na nacionalnoj osnovi, bez ikakvog političkog i ekonomskog iskustva preuzimajući vlast učinili su sve da „ubiju“ zemlju koja im je dala sve. Istovremeno, srpski nacionalisti potencirali su prijetnju Albanaca na Kosovu, dok je svako hrvatsko neslaganje predstavljalo dokaz preporoda ustaškog fašizma. Jugoslovenski sukob dobio je međunarodnu dimenziju. Rusija je naoružavala pravoslavne Slovence, dok su bosanski

Muslimani dobijali oružje i borce s muslimanskog Bliskog istoka. Sjedinjene Države obezbijedile su oružje za katoličku Hrvatsku, uz angažovanje privatnih firmi za obuku hrvatske vojske koja će vojnom ofanzivom 1995. godine izvršiti masovna protjerivanja Srba iz Hrvatske.⁸⁶ Ovo su bili negativni primjeri međunarodnog uplitanja gdje su mirovni planovi zatajili i pokazali se kao nedjelotvorni, a u slučaju Bosne i Hercegovine čak i produžili trogodišnju ratnu agoniju. U ovakvim uslovima gdje etnički sukobi često imaju međunarodne posljedice stvorene su pretpostavke za reafirmaciju religije, uz konstantnu težnju da ista zauzme državni status, pri čemu etnička dijaspora često ima važnu, gotovo dominantnu ulogu, a vjera je jača od osjećanja zahvalnosti. Istovremeno, trpeljivost i uvažavanje religijskih različitosti unutar države i društvenih grupa u direktnoj je zavisnosti od tolerancije drugih država i nacija.

5.3.3. Savremeni ekstremistički uticaji

Države Zapadnog Balkana pokušavaju da prepoznaju, identifikuju i preduprije bezbjednosne izazove i prijetnje, a posebno uticaj političkog ekstremizma. Krovni normativni okvir svih država za prevenciju prijetnji predstavljaju: strategije nacionalne bezbjednosti i strategije odbrane. S obzirom da se radi o prikrivenoj pojavi čiji su efekti nesporni i štetni, neophodno je stalno usavršavanje normativnog okvira u cilju suzbijanja ovog fenomena. Naime, dezintegracijom prostora, kao i procesom globalizacije, stvorene su inovativne prijetnje na regionalnom i nacionalnom nivou, zbog čega se kroz normativni okvir mora pronaći adekvatna i efikasna reakcija države. Društvene zajednice suočene su sa prijetnjom islamističkih pokreta i organizacija koje djeluju javno ili prikriveno sa polja političkog ekstremizma i terorizma. Najradikalnije su vahabijske ideje koje dolaze iz krugova imama školovanih u islamskim i arapskim univerzitetima islamskih nauka. Djelovanje savremene Turske kroz platformu neosmanizma u cilju sveukupne reafirmacije prostora nekadašnjeg Osmanskog carstva, kao i djelovanje islamističkih boraca „povratnika“, transformacija terorističkih grupa u političke partije predstavljaju samo neke pravce savremenog ekstremističkog uticaja.

Prema sadašnjem socio-ekonomskom stanju, u zemljama Zapadnog Balkana postoje povoljni uslovi za uticaj i djelovanje islamističkog ekstremizma, i organizacija koje djeluju pod sloganom političkog islama. Novonastale države, kao post-konfliktna društva, usljed nemogućnosti da kontrolišu socijalnu nejednakost i siromaštvo na prihvatljivom nivou

---

⁸⁶ Pogledati opširnije: Vilijams, 2012:282-287.

predstavljaju pogodno tlo za širenje ekstremizma. Ekonomska kriza u regionu nakon 2008. godine može izazvati duboke društvene podjele, što bi u krajnjem moglo izazvati ponovnu destabilizaciju još uvijek osjetljivog post-konfliktnog prostora. U izvještaju Svjetske banke za 2018. godinu ekonomska perspektiva Zapadnog Balkana ocjenjuje se kao pozitivna, ali krhka. „Srednjoročni rast na Zapadnom Balkanu projektovan je da učvrsti svoj uzlazni trend, dostižući 3,5 procenata u 2019. i 3,8 procenata u 2020. godini. U Sjevernoj Makedoniji, očekuje se nastavak oporavka investicija zbog poboljšane političke klime, veće spoljne potražnje i investicija u saobraćajnu infrastrukturu. Očekuje se da rast u Srbiji dostigne 4 procenta do 2020, podržan većim izvozom i investicijama. Kosovo bi trebalo da zabelježi rast od 4,5 procenta u 2019-20, najveći rast u regionu, budući da se potrošnja oporavlja i da su započeta dva velika projekta saobraćajne infrastrukture. Očekivanja su da se rast u Bosni i Hercegovini ubrza i dostigne 3,9 procenta do 2020, podržan domaćom tražnjom. Sasvim suprotno, očekuje se da se rast u Albaniji i Crnoj Gori postepeno neznatno smanjuje: ekonomska aktivnost u Crnoj Gori stagnira kako fiskalna konsolidacija napreduje i investicije u javni saobraćaj opadaju. U Albaniji je projektovano usporavanje budući da su privatne investicije smanjene nakon završetka dva velika projekta vezana za energetiku, finansirana od spoljnih direktnih investicija⁸⁷. Međutim, imajući u vidu posrtanje privrede tokom 2020. godine izazvane pandemijom tzv. korona virusa za očekivati je negativan uticaj na dugoročnu ekonomsku stabilnost zemalja u regiji. Istovremeno, nemogućnost generisanja domaćeg društvenog proizvoda na sopstvenom domaćem tržištu predstavlja veliki izazov za ekonomije zapadnobalkanskih zemalja. Dakle, ovo su podaci koji ukazuju da u regiji egzistiraju ekonomski nestabilne privrede gdje još uvijek živi značajan broj siromašnih ljudi čije se nezadovoljstvo može lako usmjeriti prema državnim autoritetima ili drugim zajednicama.

Međutim, mnogi autori nisu saglasni da je siromaštvo dominantan uslov za razvoj terorizma. Siromaštvo je samo jedan od onih faktora koji stvara povoljne uslove za razvoj terorizma, ali nije presudan. Islamistički terorizam na primjeru *Hamasa* mahom nastaje i održava se kroz široku strukturu ekstremnog islamskog sveštenstva. Mnoge militantne islamističke organizacije danas promovišu tzv. puritansko učenje islama naglašavajući potrebu za transformacijom društva, upodobljenu životnom stilu proroka Muhameda. U tom smislu organizuju se i finansiraju posebne predškolske ustanove, zekat komiteti i bogomolje koje se često

---

⁸⁷ Preuzeto sa: <https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/western-balkans-regular-economic-report>, (pristupljeno 11.3.2020).

nalaze van sistema islamske zajednice, a često se mogu povezati sa terorističkim organizacijama. Razumijevanje djelovanja savremenog ekstremizma na lokalnom, regionalnom ili globalnom nivou još uvek je problem za zapadnobalkanske zemlje, pri čemu nerazumijevanje posljedice ovog djelovanja može imati bezbjednosne implikacije na države pojedinačno i po region u cjelini.

Na prostoru Zapadnog Balkana, posebno u BiH i Albaniji prisutan je uticaj Turske kroz platformu neoosmanizma. Tako profesor Tanasković (2010) isiče da se pod *neoosmanizmom* podrazumijeva „kompleksna makroideološka platforma prema kojoj današnja Turska, kao njegova legitimna civilizacijska nasljednica, treba da reafirmiše cjelokupno duhovno, kulturno i političko nasleđe Osmanskog carstva, kako bi u preraspodjeli svjetske moći i uticaja, koja je u toku, obezbijedila i djelotvorno igrala ulogu jednog od globalno značajnih međunarodnih činilaca“ (Tanasković, 2010:8). Danas, neoosmanizam predstavlja spoljno političku doktrinu koju sadašnja turska vlada sistemski i dosljedno, a po mnogima i nametljivo, sprovodi. Neoosmanizam je stanje duha, sidrište osobenog mentaliteta, samosvjestan sistem vrijednosti i sa njim usklađeni pogled na sebe i svijet. S neoosmanizmom je neodvojivo povezan islamizam, kao program društvenog i političkog djelovanja i ponašanja, u skladu s odredbama islamskog vejerzakona. U kontekstu reislamizacije može se sagledati važnost savremenih fundamentalističkih programa u islamskom svijetu. „Pod (re)islamizacijom se u kontekstu većinske muslimanske zajednice podrazumijeva islamsko osvješćivanje sekularizovanih, vjerski nedovoljno svjesnih i revnosnih građana, s pratećim nastojanjem da se društvenim i državnim institucijama, kao i čitavom socijalnom ambijentu vrati islamski karakter“ (Tanasković, 2010:11). Dakle, kroz ekstremnu propagandnu djelatnost želi se sprovesti ideologija religije i mišljenja kojim se utiče na svijest i moral ljudi ali i sprovođenje dugoročnih ciljeva. Ovdje je važno razdvojiti islam i islamistički ekstremizam jer su bitno različiti, a većinsko muslimansko stanovništvo ne prihvata politički islam i oštro se suprotstavlja njegovim zagovornicima. Međutim, i pored svojih ekonomskih problema Turska je važan partner zemalja Zapadnog Balkana, što se navodi u izvještaju Svjetske banke za 2018. godinu. „Turska je doživjela snažno kolebanje tržišta i ekonomski udar. Vrijednost turske lire dostigla je istorijski minimum u avgustu 2018. godine, izgubivši 87,5 procenata vrijednosti u odnosu na američki dolar od početka godine. Uzroci krize u Turskoj su kombinacija „pregrevanja“ privrede, promjena u ekonomskim institucijama i smanjenja eksternog finansiranja. Turska se bori sa problemima vezanim za visoki deficit tekućeg računa (DTR) i druge eksterne ekonomske relacije i njene eksterne finansijske potrebe, koje iznose skoro 30 procenata BDP-a. Pored toga,

inflacija je bila uporno visoka, u avgustu 2018. godine iznosila je 17,9 procenata, u odnosu na isti period prethodne godine. Turska je ključni ekonomski partner Zapadnog Balkana, izvoz u Tursku iznosi između 1 procenta (Albanija) i 6 procenata (Crna Gora). Zapadni Balkan uglavnom izvozi metale, sjeme uljane repice i žitarice, dok tekstil, odjeća i elektronika dominiraju uvozom iz Turske, koji se kreće između 3 procenta (Crna Gora) i 10 procenta (Kosovo) od ukupnog uvoza. Turske banke su prisutne u svim zemljama Zapadnog Balkana. Iako imaju 0,1 procenat tržišnog udjela u Srbiji i 1,3 u Crnoj Gori, značajni su na Kosovu sa 22 procenta i u Albaniji sa 28 procenata ukupne aktive bankarskog sektora. Turske investicije su posebno značajne na Kosovu (10,2 procenta ukupnih stranih direktnih investicija), kao i u Albaniji i Sjevernoj Makedoniji (oko 5 procenata ukupnih stranih direktnih investicija)⁸⁸.

Balkansko poluostrvo je izabrano za bazu organizovanog širenja islama u Evropi. U isto vrijeme, Italija je izabrana kao bazna država za komandne i upravne centre i centrale u službi upravljanja islamskim ekstremističkim snagama i fondovima. Prema engleskim analitičarima koji su bili upoznati sa tim problemima, nije postojala namjera da međunarodna zajednica ponudi odlučnu podršku legalnim vlastima tadašnje SRJ. To će favorizovati islamske ekstremiste i dopustiti im da djeluju neometano i učvrstiti njihovo držanje prema planu za uspostavljanje široko razgranate i otporne terorističke organizacije sa utvrđenjima u naseljenim mjestima sa muslimanskim stanovništvom. Imajući to na umu, albanska secesionistička mreža je lansirala efikasnu propagandnu psihološku kampanju na Zapadu s namjerom da dobije podršku ili makar simpatije prije njihove glavne ofanzive koja se pripremala pod izgovorom stvaranja nezavisnih muslimanskih država koje će djelovati kao „zaštitni zid“ protiv terorizma u Evropi. Otuda, nije bilo iznenađenje što je i predsjednik SAD-a tolerisao njihove secesionističke aspiracije. Za razliku od engleske vlade, koju je tada predvodio Džon Mejdžor, koja je pokušala da priguši agresivnije aspekte politike SAD-a u pogledu bivše Jugoslavije i za vrijeme građanskog rata u Bosni i Hercegovini, nova vlada, koju je predvodio Toni Bler, dala je безусловnu podršku Klintonovoj administraciji. Zato se nije moglo očekivati da će engleska vlada obezbijediti neko bitno odobrenje Srbiji i tadašnjoj Saveznoj Republici Jugoslaviji da nastavi sa svojom politikom očuvanja suvereniteta na Kosovu i Metohiji (Mijalkovski, Damjanov, 2002). Obezbjeđenje nezavisnosti za albansku manjinu na Kosovu i Metohiji bio je važan cilj balkanske politike Klintonove

---

⁸⁸ Preuzeto sa: <https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/western-balkans-regular-economic-report>, (pristupljeno 11.3.2020).

administracije. Interesi SAD zahtijevaju održavanje fizičkog prisustva u Evropi, direktno kroz NATO i indirektno posredstvom trupa stacioniranih u savezničkim balkanskim državama, kojima SAD daje bogatu podršku i na taj način kontroliše balkanski region (Esposito, 2009). Dakle, islamisti su vješto koristili geopolitičke procese u regionu da planski i organizovano sprovede aktivnosti zasnovane na širenju vjerskih i ideoloških ideja usmjerenih na širenju političkog islama.

U vrijeme dok je Jugoslavija održavala prijateljske odnose sa islamskim i arapskim zemljama, u sklopu takvih odnosa stvorila se mogućnost za sticanje vjerskog obrazovanja u tim zemljama. Po povratku sa školovanja, dio tog sveštenstva, zbog kontakta sa puritanskim učenjem tokom školovanja, postaje nosilac savremenih ekstremističkih ideja koje će svoj uspon doživjeti tokom dezintegracije zemlje. Tokom osmadesetih godina profesor na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu Hasan Sušić, ukazivao je na trend vahabijskih ideja koje su se u to vrijeme širile u zemlji.

Profesor Hasan Sušić upozoravao je da vahabiti podstrekavaju muslimane izvan arapskog svijeta da se ne mire sa religijskim statusom u okviru država u kojima su vjerska manjina, indirektno zagovarajući čak i oružane sukobe. Ove vahabijske ideje su, prema riječima Sušića, došle do izražaja u djelovanju organizacija kao što su Svjetska islamska liga (Rabita), Organizacija islamske konferencije (OIK), Svjetska skupština muslimanske omladine i druge slične međunarodne i transnacionalne islamske organizacije i asocijacije islamističkog, konzervativnog i fundamentalističkog tipa (Potežica, 2007:168). Na primjeru imama džamije u Prizrenu Mazlumi Mazlama može se sagledati uticaj vjerskih studija na Islamskom univerzitetu u Kairu. Ovaj imam, osim što ne prihvata autoritet Kosovske islamske zajednice, organizuje religiozne predškolske ustanove, ideološke centre i djeluje u političkom krilu Partije pravde (Drecun, 2008:240-245). Profesor Simeunović (2009) ističe da na „Kosovu imamo, kao i u Albaniji i u Makedoniji, obnovu religioznosti. U sve te tri sredine je za posljednjih petnestak godina podignuto na stotine novih džamija i drugih sakralnih islamskih objekata. Ako se taj podatak dovede u vezu sa činjenicom da je u isto vrijeme na Kosovu i u Makedoniji srušeno, oštećeno i oskrnavljeno na stotine hrišćanskih vjerskih objekata i spomenika, iz toga slijedi zaključak da ta obnova religioznosti ima i svoju militantnu dimenziju i da ne predstavlja tek samo puko korišćenje prava na ispovijedanje vjere u građanskom društvu. Povratak svojim islamskim korijenima jedan dio muslimanskog življa na Balkanu očigledno doživljava kao učešće u svojevrsnom vjerskom ratu, tim prije što se radi o

regionu u kome bi bilo korisno graditi bolnice, škole i puteve, kao nešto što izrazito nedostaje“ (Simeunović, 2009).

Djelovanje vođe *Hamasa*, šeika *Jasina*, opisuje se kroz njegov uticaj u bogomoljama gdje su članovi organizacije regrutovani među vjernicima u džamijama koje su bile mjesto određeno za sastanke, demonstracije, distribuciju letaka pa čak i za terorističke napade (Alcalay, 2012:71). Danas, po ovom isprobanom receptu operišu „misionari“ u regiji zemalja Zapadnog Balkana koji kroz neintegrisane islamske zajednice tzv. paradžemate šire svoje ekstremističke ideje, djelujući van legalnih islamskih zajednica. Zaštita država Zapadnog Balkana od islamističkog fundamentalizma u velikoj mjeri zavisi od ponašanja Albanije i BiH koje se deklarativno ili stvarno zalažu za pristupanje Evropskoj uniji i NATO, dok, istovremeno, imaju tijesne veze sa islamskim zemljama koje propagiraju stvaranje nadnacionalne islamske zemlje.

Uticaj mreža terorističke organizacije Al Kaida najbolje je vidljiv u proizvodnji i djelovanju džihadista prilikom napada u Francuskoj. Na primjeru terorističkog napada na francuski satirični časopis Šarli Ebdo, januara 2015. godine⁸⁹, demonstrirana je razgranatost i uticaj islamističkih terorista u Evropi i regionu. Međutim, u ovom slučaju Francuska kao zemlja nespornog bezbjednosnog potencijala nije mogla sama da odgovori na takve izazove. Dakle, sofisticirana i dalekosežna propaganda islamista svakodnevno regrutuje veliki broj ekstremista iz različitih zemalja spremnih na samožrtvovanje radi ispunjenja političkih ciljeva. Džihadski veterani predstavljaju ozbiljan vojni potencijal. Oni su taktički uvježbani i osposobljeni za upotrebu oružja, eksplozivnih naprava i medija, a stečena znanja mogu brzo prenijeti na terorističke grupe radi pokretanja ili eskalacije terorizma u bilo kojoj državi ili regiji.

I ako su krivične sankcije nužan alat u suprotstavljanju ekstremističkim uticajima, one samostalno ne mogu dati ključno rješenje za suzbijanje ove pojave. Sajber (*cyber*) kriminal u funkciji ekstremizma i terorizma je tema koja će u narednom periodu zaokupljati posebnu pažnju bezbjednosnih službi. Sa stanovišta prevencije za ovu vrstu kriminala gotovo da je nemoguće pronaći adekvatne i efikasne preventivne mehanizme zbog globalnog karaktera interneta. Rješenje problema mora se pronaći kroz široki društveni konsenzus i prihvatanje saradnje u oblasti bezbjednosti. Jedna od njih je Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi koja predstavlja

---

⁸⁹ Preuzeto sa: <https://www.bbc.com/news/world-europe-30708237> (pristupljeno 20.02.2020.).

model povezivanja država radi saradnje u oblasti bezbjednosti. Pogotovo treba raditi na analizi i suzbijanju ekstremističkih uticaja kako bi društvo prepoznalo prve znake njegovog pojavljivanja i suočilo se sa njim na vrijeme. Pred društvenim zajednicama postavlja se jedno važno pitanje, kako zaštititi i razdvojiti tradicionalni islam od ekstremizma. Danas je vahabizam izašao van granica svoje matične države, njegove posljedice osjećaju se i u zapadnobalkanskim zemljama. Njegov intezitet nije u u punom zamahu, ali je njegov uticaj na ekstremne grupe neminovan. Ovakvi događaji koji prate terorističku praksu štetni su i opasni, kako za muslimane tako i ostale zajednice za koje država mora imati adekvatan odgovor.

6. ISLAMISTIČKI EKSTREMIZAM NA ZAPADNOM BALKANU

6.1. Pojam islamističkog ekstremizma na Zapadnom Balkanu

Islamistički ekstremizam na Zapadnom Balkanu je po mnogo čemu specifičan fenomen i bitno se razlikuje u odnosu na onaj u Centralnoj Aziji ili na Bliskom istoku. Da bi definicija ekstremizma bila naučno prihvatljiva, cjelovita i uravnotežena ona mora obuhvatati pojmove koji pretežu i među kojima mora postojati logična podudarnost. Profesor Dragan Simeunović (2009) uvodi sveobuhvatnu definiciju po kojoj ekstremizam predstavlja složenu društvenu pojavu zasnovanu na „prenaglašenim biološkim potrebama samozaštite i ksenofobičnoj varijanti identitetnog mehanizma, koje služe formiranju i opravdanju teško dozvoljivih stavova i agresivnog ponašanja kojima se, kao neprijateljska, ugrožava neka rasna, vjerska, etnička ili druga grupa. Ekstremizam odlikuju vigilantni formalno-zaštitni stav prema sopstvenoj grupi koji podrazumijeva pretjeranu revnost u iznalaženju neprijatelja i 'pravo' na netrpeljivost, mržnju i agresivnost prema pravom ili pretpostavljenom neprijatelju, kao i tendencija preuzimanja vođstva u svojoj grupi ili skupini radi njenog mobilisanja sa namjerom sistemskog prelaska granica društveno dozvoljenog ponašanja, a sve u ime očuvanja vrijednosti, identiteta i perspektive svoje grupe“ (Simeunović, 2009:156). Dakle, u religiji se „ekstremizam često ispoljava u formi religijski fundiranog terorizma koji može dovesti do velikog broja žrtava kakav je bio napad na Njujork i Vašington 11. septembra 2001. godine. Pogrešno je tvrditi kako je ekstremizam svojstvo određenih religija, npr. islama, jer se može javiti u bilo kojoj drugoj religiji“ (Đorić, 2012).

Uvidom u više pisanih izvora iz oblasti društvenih nauka može se zaključiti da je islamistički ekstremizam višedimenzionalan sociološki problem. Pored ovoga, u društvenom kontekstu za ovu pojavu često se vežu radikalizam i fundamentalizam, dok je za ovo istraživanje važan vjersko bezbjednosni element, politički islam. Kao što smo već naglasili, u ovom istraživanju uzroke i modele ove pojave pratimo kroz fazu od početka građanskih ratova na ovim prostorima u periodu od 1991. do 2001. godine i fazu koja traje od objave globalnog rata protiv terorizma, 11. septembra 2001. godine. Dakle, kada se pomenu teroristički napadi od 11. septembra onda politički islam dobija pravo eskuziviteta u smislu religijskog ekstremizma, iako se zna da se sekte mogu pronaći u svim religijama. Pri tome, vjerovatno zbog američke objave rata terorizmu, a prije svega zbog različitih interesa i komercijalizacije ovoj pojavi, gotovo po pravilu, pridaje se i religijska konotacija. Međutim, ovdje je od posebne važnosti istaći i odvojiti religiju islam od islamističkog ekstremizma jer se radi o pojavi koja narušava integritet ove velike religije. Poznavajući ove pojave profesori Dragan Simeunović i Darko Tanasković smatraju da se ne radi o fenomenu koji je nastao u prethodnim decenijama, već o pojavi koja je imala svoj aktivizam i trajanje kroz istoriju islama. Islam, kao i druge religije, savremeno je aktivan u podsticanju na nasilje, dok se pojedine osobine islama (npr. misija proroka Muhameda) vitopere i participiraju kao baza političkom islamu, što je produkt određenih političkih interesa u islamskim zemljama. Najzad, u akademskim raspravama postoji gomila pojmova koji asociraju na islamistički ekstremizam i politički islam, pri čemu nas nepoznavanje islamske religije često upućuje na neprikladne zaključke.

Ratovi i dezintegracija Jugoslavije uporedo su stvarali nove države i nacije. Velika država više nije postojala, organizovani kriminal doživio je nagli uspon, interese naroda više niko nije štiti, a narodi su se okretali crkvama i džamijama koje su ubrzano popunjavale prostor koji država nije nadzirala. Pravo na posebnu državu i religiju korišćeno je kao dokaz nacionalnog identiteta ali i model za grupisanje zajednice prema etno-religijskom principu. U cilju samoodrživosti novokomponovane zajednice vjernika gradile su nove identitete, a religiozna pripadnost bila je dokaz nacionalne posebnosti. Kod muslimana, i novog islamskog društva, nastupilo je jedinstvo religije i politike. Pojava islamističkog ekstremizma vezuje se za pokušaj vraćanja modela islamskog društva iz doba proroka Muhameda i njegove četvorice sljedbenika, koji je u pisanim izvorima označen kao obrazac - *medinska paradigma* (Petrović, 2002), gdje se islam označava kao

politička ideologija, a društvo zasnovano na islamskim principima uvodi se u sve sfere života. Dakle, ovo je stav gdje se islamistički ekstremizam postavlja u središte političkog života države, a šerijatski zakoni nisu dovoljni za uspostavljanje islamskog političkog sistema. Uloga religije i religijskih autoriteta kod muslimanske zajednice u vrijeme oružanih sukoba na teritoriji Zapadnog Balkana, još uvijek nije dovoljno istražena, jer je sukob pored vjerske, imao i religijsku dimenziju. Najzad, njen uticaj se ne može potcijeniti, ali se ne može ni dati konačan bilans uspjeha u radikalizaciji dijela sveštenstva i vjernika.

U današnje vrijeme postoji nekoliko oblika islamističkog ekstremizma prisutnih u svijetu i regiji. Islamisti na posmatranom prostoru su izvodili oružane akcije koje odudaraju od principa zakona i običaja ratovanja, a to su gerilske i terorističke metode, uz upotrebu lakog naoružanja i eksploziva. Tokom akcija nisu izvođene samoubilačke bombaške akcije i stvarane talačke krize, ali su one ideološki modelirane istovjetno sa onim u Centralnoj Aziji ili na Bliskom istoku. Ekstremizam se koristio kao vodilja u procesu nastajanja nekih država u regionu. Najpoznatiji su subverzivni radikalizam Al Kaide i drugih grupa koje su joj slične širom muslimanskog svijeta, preventivni fundamentalizam saudijskog establišmenta, kao i institucionalizovana revolucija vladajuće iranske hijerarhije. Svi ovi oblici su, na neki način, islamski po svom porijeklu, ali su neki od njih otišli veoma daleko od svojih korijena. Sve ove ekstremističke grupe svoje djelovanje predstavljaju kao sveto, kroz pobožna pozivanja na islamske tekstove, naročito Kuran i predanja proroka, i sve tri tvrde da predstavljaju istinitiji, čistiji i autentičniji islam od onog koji trenutno praktikuje velika većina muslimana i koji podržava većina religioznih lidera, iako ne svi. Međutim, oni su veoma selektivni u svom izboru i interpretaciji svetih tekstova (Luis, 2004). Osim toga, radikalni aspekti političkog islama svoj uzor nalaze u iranskoj islamskoj revoluciji. Za fundamentaliste islam je religijska istina i politika, i u tom smislu islamistički ekstremizam treba posmatrati kroz prizmu usklađenosti duhovnog i političkog djelovanja. Dakle, islamistički ekstremizam predstavlja vjersko bezbjednosnu prijetnju i začetak *džihadizma*.

Profesor Dragan Simeunović (2009) ukazuje da je islamistički ekstremizam izrazito politička pojava. „On uvijek nastaje sa političkim namjerama i uvijek egzistira u polju politike. Ukoliko ne postoji politička motivisanost, odnosno politički cilj, ne može se govoriti o političkom ekstremizmu. Politički ekstremizam uvijek predstavlja borbu protiv neke i nečije politike, odnosno političke vlasti i pokušaj zasnivanja sopstvene, ili pak borbu za održanje nekog režima na vlasti.

Njime se politika uvijek bavi, i to vrlo intezivno zbog njegove zloćudnosti. Takođe, i posljedice ekstremizma su uvijek i političkog karaktera. Ekstremizam se kao ponašanje koje prelazi granicu dozvoljenog i prihvatljivog, ili koje je pak na samoj granici istog, danas ispoljava u politici u dva vida: kao zagovaranje ekstremno oblikovanih političkih ciljeva normalnim metodama (savremeni primjer, pokušaj dolaska Hajderovih nacista na vlast u Austriji putem parlamentarnih izbora), ili pak zagovaranje ili pokušaj realizacije socijalno prihvatljivih kao normalnih političkih ciljeva korištenjem drastičnih i socijalno neprihvatljivih metoda“ (Simeunović, 2009:156).

Sudbina zapadnobalkanskih muslimana, ratovi i islamistički ekstremizam vezuju se za razvoj projekta globalne muslimanske države i nacije. Svoje principe islamistički ekstremisti temelje na *Islamskoj deklaraciji* (Izetbegović, 1990) u kojoj se između ostalog navodi sljedeće: „uspostavljanje islamskog poretka pokazuje se kao vrhunski akt demokracije, jer znači ostvarenje najdubljih težnji muslimanskih naroda i običnog čovjeka. Jedno je sigurno: bez obzira što hoće jedan dio bogataša i inteligencije, običan čovjek hoće Islam i život u svojoj islamskoj zajednici. Demokracija ovdje ne potječe iz načela i proklamacija, nego iz činjenica. Islamski poredak ne primjenjuje nasilje jednostavno stoga što nema potrebe za njim. Obrnuto, neislamski poredak, osjećajući stalni otpor i neprijateljstvo naroda, nalazi jedini izlaz u pribjegavanju nasilju. Njegovo pretvaranje u diktaturu je jedna vrsta zakonitosti, kob koju on ne može izbjeći“ (Izetbegović, 1990) pri tome dajući važnost skladu pan-islamizma i historijskog trenutka (Petrović, 2002:155-156). Djelovanje organizacija Mladi muslimani i sudski proces⁹⁰ okončan osamdesetih godina prošlog vijeka predstavlja prikaz sublimacije ideja kako treba da bude uređeno muslimansko društvo u Bosni što će u konačnom dati posebnu dimenziju ratnom sukobu.

Kada i gdje se može pojaviti ekstremizam, koji mu uslovi pogoduju, profesor Dragan Simeunović (2009) cijeni da se on može javiti posvuda, ali je ipak najsvojstveniji za sredine u kojima su na vlasti ili su dugo bili, autoritarni režimi, kao i za sredine koje su u burnim promjenama, u kojima se još nisu završili važni historijski procesi poput modernizacije ili političke integracije. Takođe, ekstremizam je češći u revanšistički orijentisanim sredinama, kao i u kulturno zaostalim slojevima. Pored ovoga, profesor Simeunović (2009) ekstremizam vidi kao „kompleksnu društvenu pojavu zasnovanu na prenaplašenim biološkim potrebama samozaštite i ksenofobičnoj varijanti identitetnog mehanizma, koje služe formiranju i opravdanju teško dozvoljenih stavova i

---

⁹⁰ Presuda Okružnog suda u Sarajevu, broj K:212/83 od 20.8.1983. godine.

agresivnog ponašanja kojima se, kao neprijateljska, ugrožava neka rasa, vjerska, etnička ili druga grupa. Ekstremizam odlikuju vigilantni, formalno zaštitni stav prema sopstvenoj grupi koji podrazumijeva pretjeranu revnost u iznalaženju neprijatelja i „pravo“ na netrpeljivost, mržnju i agresivnost prema pravom ili pretpostavljenom neprijatelju, kao tendencija preuzimanja vođstva u svojoj grupi ili skupini radi njenog mobilisanja sa namjerom sistemskog prelaska granica društveno dozvoljenog ponašanja, a sve u ime očuvanja vrijednosti, identiteta i perspektive svoje grupe“ (Simeunović, 2009:157-158).

Međutim, da bi izbjegli nesporazume, naglašavam, u ovom istraživanju autor nema namjeru da dovede u pitanje činjenicu da je većina jugoslovenskih muslimana sve do početka devedesetih godina prošlog vijeka zaista bila vjerski umjerena i neratoborna, o čemu mogu vjerodostojno svjedočiti jer sam odrastao u sredini gdje su muslimani bili i ostali većinsko stanovništvo. Pored ovog, istraživanje prati devijaciju islamizma ne isključujući i činjenicu da se ove pojave javljaju i kod drugih religija. Ove činjenice se posebno odnose na Crnu Goru, gdje muslimanska manjina učestvuje u kulturnom, društvenom i ekonomskom životu i javnim poslovima, dajući bitan doprinos izgradnji građanskog društva. Sa druge strane Islamska zajednica Crne Gore uspjela je da u najsloženijim vremenima (uz velike izazove) sačuva duh tradicionalnog islama, a samim tim i miran suživot sa ostalim zajednicama u Crnoj Gori. Međutim, nedostatak investicija i ekonomske perspektive, nepostojanje mogućnosti za zapošljavanje, brza, ali stihijska modernizacija može neprikladno djelovati na određene pojedince, koji se mogu prepustiti radikalnim pokretima koje vode u ekstremizam. Najzad, kada posmatramo ostale zemlje Zapadnog Balkana, potrebno je objektivno sagledati kako su tri naroda (Muslimani, Hrvati i Srbi) koji govore istim jezikom, jedu ista jela, imaju iste navike, miješane brakove i iste civilizacijske i kulturne osobine postali nosioci međusobnog ratobornog ponašanja.

Pored istaknutog, muslimani su se do početka sukoba devedesetih godina nacionalno procentualno u odnosu na druge narode najviše izjašnjavali kao Jugosloveni. Suprotstavljeni srpski stav prema „narodnom biću“ Muslimana takođe ima dugu tradiciju, još od osmanskog doba, tj. „ropstva pod Turcima“, i prilično je rasprostranjen, kako među običnim svijetom, tako i u intelektualnim krugovima izrazitije religijsko-nacionalističke orijentacije i konzervativnih sklonosti. U osnovi ovog opredeljenja stoji nepokolebljivo uvjerenje da promjena vjere, konkretno poturčenje, odnosno primanje islama Srbina neopozivo lišava prava na srpstvo i čini ga Turčinom.

Dakle, „Turčinom srpskog jezika“. Vjera i narodnost su bila „dva nerazdvojna pojma kod svih Srba turskog doba“ (Cvijić prem. Tanasković, 2006:44-45). Vjerovatno najsnažniji, najdramatičniji i najzgusnutiji izraz ovakvoga gledanja na „poturice“ nalazimo u stihovima *Gorskog vijenca* (Tanasković, 2006:44-45).

Kako i zašto je došlo do jačanja islamističkog ekstremizma na ovim prostorima i kako su religiju koristili za ostvarenje političkih programa zasnovanih na nereligijskim interesima? Prema mišljenju uglednog diplomate Olivera Potežice (2007), nekoliko je istorijskih činjenica koje su pogodovale jačanju islamizma na ovim prostorima. On smatra da je intelektualni i duhovni život muslimana u Jugoslaviji bio na višem nivou razvoja od bilo koje druge muslimanske grupacije u istočnoj Evropi i na Balkanu. Status i položaj muslimanskih vjernika u Jugoslaviji bio je mnogo bolji od položaja u kojem su se nalazili muslimani u drugim evropskim zemljama, posebno socijalističkim, pri čemu su jugoslovenski muslimani imali znatno veći stepen slobode u svakom pogledu, a posebno u vjerskom i duhovnom. Slovenski muslimani su u Jugoslaviji priznati kao konstitutivna nacija (Ustav SFRJ iz 1974. godine). Pored ovog, Jugoslavija je imala izbalansirane odnose sa arapskim i islamskim zemljama, tako da su muslimani imali potpunu slobodu kretanja ili eventualnog obrazovanja u islamskim zemljama. Međutim, sloboda kretanja ljudi, obrazovanje, kontakti sa arapskim i islamskim zemljama, u slučaju zapadnobalkanskih islamista tokom devedesetih godina prošlog vijeka, po pravilu su zloupotrebljavani na štetu drugih naroda, iako se očekivalo suprotno (Potežica, 2007).

Onima koji se danas bave, a naročito onima koji će se ubuduće baviti istraživanjem razvojnih, manifestnih i posljedičnih dimenzija ovog fenomena ostaje složeno pitanje: kako pojasniti genezu nastanka ove vjersko-bezbjednosne pojave? Odgovor mora popuniti postojeću prazninu u sistemu naučnog znanja, mora biti provjerljiv, jasan, nedvosmislen i na kraju prihvatljiv. Po mišljenju autora, dominantan izvor nestabilnosti na eks-jugoslovenskom prostoru predstavljale su nespretna i pogrešna politika kreirane iz novonastalih država i njihovih političkih centara, gdje se u sklopu propagandnog rata svih protiv svih tendenciozno instrumentalizovala teza o međusobnim opasnostima, pa na kraju i teza o islamskoj opasnosti. Međutim, cilj ovog dijela rada je da ukaže na činjenično zasnovane konstatacije o radikalizaciji islama na Zapadnom Balkanu,

odnosno pojave „reislamizacije Muslimana“⁹¹ na posmatranom prostoru. Nasilni ekstremizam i terorizam jesu srodni, ali ne i identični pojmovi. Islamistički ekstremizam predstavlja poseban oblik terorizma baziran na religiji, deklariše ga posebna taktika djelovanja zasnovana na malim ćelijama koje, birajući posebno oružje i ciljeve mogu ugroziti vojno najsuperiornije zemlje. Ono što ga posebno karakteriše jeste pogrešno tumačenje teoloških stajališta ili ekstremnih oblika zablude što izvršioce terorističkih akata odvodi u samožrtvovanje. Terorizam je isključivo politički oblik nasilja, gdje se nasiljem pokušava doći do vlasti, dok ekstremizam može biti vezan i za druge društvene sfere, kao što su sport, kultura, umjetnost i religija. U balkanskim državama se 1989. i 1990. godine dešavaju značajne promjene što je za posljedicu imalo izbijanje etnički, odnosno vjerski motivisanih sukoba. Prividno integrativni model socijalističke države se raspao, njega zamjenjuje izražen osećaj etničko-nacionalističkog samoodređenja. Polarizacija između „hrišćanskih agresora“ i „pravednih muslimanskih branilaca“ muslimanima je omogućila da se na lakši način snažno odrede putem islama. Na taj način je vjera postala odlučujuća integrativna karika svih bosanskih i kosovskih muslimana. Osim toga, ovakav razvoj događaja je doveo do pojačanog uticaja radikalnih grupa iz inostranstva, čemu se protivio i opirao veliki dio muslimanskog stanovništva.

Mnoge bogate muslimanske države pokušale su osigurati svoj uticaj za vrijeme i poslije rata u regionu, posebno u Bosni, prije svega otvorena džihadaska orijentacija, potpomognuta mudžahedinima iz islamskog svijeta, kao i novcem, oružjem i propagandom radikalnih islamističkih krugova od Maroka do Indonezije, naišavši na zaziranje, pa i otpor kod značajnog dijela muslimanskog stanovništva Bosne i Hercegovine. Odviše oduševljenje nisu ispoljili ni neki laički orijentisani političari, a ni pojedini vojni komandanti, svjesni da im neprilagođeni i nepredvidljivi mudžahedini u mnogo čemu donose više štete nego koristi i da, zapravo vode rat za Alaha, a ne za Bosnu i Bošnjake. Na kraju, ovaj prostor ipak nije doživeo demokratizaciju prema željama bosanskohercegovačkih panislamista, a prepreke realizaciji njihovih planova pokazale su se nepremostivim, čak i u samoj Bosni i Hercegovini. Tako je spoljašnja dimenzija islamske komponente rata jasna i neposredno vidljiva kroz različite oblike humanitarne, ekonomske,

---

⁹¹ Pod ovim pojmom podrazumijeva se vjersko osvješćivanje, prije svega sekularizovanih i vjerski nesvjesnih građana, uz tendenciju da se društvu u svim sferama vrati izgubljeni islamski karakter.

obavještajne, organizacione, diplomatske, pa i vojne podrške koju muslimanske države, kao i vladine i nevladine organizacije islamskog svijeta pružaju muslimanima.⁹²

Krize i građanski ratovi na Zapadnom Balkanu su izazvali ekonomsku propast koja je nastupala zajedno s dubokosežnim urušavanjem socijalne infrastrukture i propašću države kao faktora poretka. Ovakav razvoj događaja, kao i podrška radikalnih islamskih grupa za vrijeme balkanskih ratova su od bitnog značaja za nastanak i širenje islamizma. Islamističke grupe svoje djelovanje ozačavaju kao sveto i ističu da predstavljaju autentični islam. Zbog navedenih razloga dio islamista još uvijek živi, sa statutom državljana, i djeluje na prostoru Zapadnog Balkana.

Predvodnici islamističkog ekstremizma su uglavnom lica sa policijskih potjernica. Godine 2012, Al Misri i Sala uhapšeni su i izručeni, jedan u Njemačkoj, a drugi u Italiji, uz optužbe za ilegalnu trgovinu drogom i terorizam. Međutim, dodatna ekstradicija iz Bosne i Hercegovine često je bila ograničena zbog straha od povećanja tenzija među lokalnim muslimanskim stanovništvom. Velika grupa mudžahedina trajno se naselila u bivšem srpskom selu Bočinja u opštini Maglaj, gdje su svoj život organizovali u skladu sa pravilima šerijatskog prava i otvoreno priznavali njihovu blisku vezu sa Osama bin Ladenom. Abu Hamza, vođa grupe, dobio je bosanskohercegovačko državljanstvo 1994. godine. Vlasti Bosne i Hercegovine su 2001. godine povukle svoje odluke o dodjeli državljanstva, uz obrazloženje da njegov boravak prijeti nacionalnoj sigurnosti. Abu Hamza je uhapšen 6. oktobra 2008. godine i od tada se nalazi u pritvoru. Uprkos međunarodnom pritisku na bosansku vladu da revidira odluku o dodjeli državljanstva za oko 1.500 stranih mudžahedina, Državna komisija Savjeta ministara Bosne i Hercegovine za reviziju tokom rada u 2007. godini povukla je samo 347 odluka. Neki predstavnici bosanske vlade su se usprotivili ovakvoj odluci uz obrazloženje da se mudžahedini suočavaju sa nečovječnim postupanjem, uključujući smrtnu kaznu, ako se izruče zemljama poput Egipta, Jordana ili Sirije. U međuvremenu, pristalice mudžahedina u BiH su formirale udruženje *Ansarija* koja pruža pravnu pomoć ugroženim mudžahedinima (Simeunović, 2009:228).

U regionu nakon građanskog rata značajno raste broj humanitarnih organizacija iz muslimanskog svijeta. Tvrdi se da se samo u Bosni i Hercegovini od druge polovine devedesetih godina nalazi oko 300 organizacija od kojih je preko 250 na području Federacije. Bar njih 50 dolazi iz muslimanskog svijeta. Po pravilu, ova široko rasprostranjena mreža humanitarnih organizacija,

---

⁹² Opširnije pogledati: Tanasković, 2006:60-69.

služi kao najvažnije sredstvo islamskih, ali i islamističkih uticaja. Mada su dobrotvorne organizacije formalno nevladine organizacije i djelimično saraduju s drugim međunarodnim organizacijama, npr. UN-om, one su većinom direktno ili indirektno povezane sa zemljama odakle dolaze i, osim stvarnih humanitarnih zadataka, imaju i dodatne zadatke. Njihov krajnji cilj je dugoročno širenje njihovog, često puritanskog tumačenja islama, unutar muslimanskih zajednica na Balkanu. Pozivanje na islam spada u njihove zvanično profilisane zadatke i na taj način se on i otvoreno propagira. Najambicioznija stremljenja dolaze od strane Saudijske Arabije. Nju zastupa Visoka saudijska komisija (*Saudi High Commission - SHC*). Takođe, i Arapski Emirati, Iran, Turska, Pakistan i Malezija imaju mnogo humanitarnih kancelarija s velikim uticajem. Navodno je, samo u periodu od 1993. do 1995. godine, nezakonito uloženo preko Zagrebačke i Ljubljanske banke preko 900 miliona dolara u Visoku saudijsku komisiju. Organizator tih transfera novca bio je Jemenski šejk Mohamed Hasan al-Moaiad, kasnije osuđen u Sjedinjenim Državama na 75 godina zatvora za finansiranje terorističkih organizacija (Cross, et. al. 2013:91).

Kosovo i Metohija je regija sa ogromnom istorijskom i civilizacijskom važnošću, naročito u pogledu otpora širenju islamizma u Evropu. Rat u Bosni i Hercegovini, završen potpisanim Dejtonskim ugovorom, takođe je predstavljao pokušaj da se osigura prodor islamizma na Balkan i da se poveže veći broj država i regija sa muslimanskim stanovništvom i islamom kao religijom većine. Dio tog procesa obuhvata dugoročne pokušaje albanskog rukovodstva da obrazuju „Veliku Albaniju“, koja će sadržati današnju Republiku Albaniju, Kosovo i Metohiju, kao i djelove Makedonije, Crne Gore i Grčke. Posljedice štrajkova koje su organizovali Albanci i univerzitetski studenti na Kosovu i Metohiji 1988. i 1989. godine pojačali su nastupe nasilja sa tragičnim posljedicama, prisilivši srpsku vladu da preduzme energične mjere da bi potisla antivladine i terorističke aktivnosti i uspostavila normalne životne uslove u tom dijelu republike. Zato su na početku devedesetih, terorističke grupe i njihovi rukovodioci usvojili novu strategiju koja se pojačala 1996. i 1997. godine (Mijalkovski, 2002). Prema podacima koje iznosi Hatidža Beriša (2012) „period od 1997. godine do 2003/4. godine karakterističan je po nastavljanju kontinuiteta i po velikim oscilacijama u učestalosti i tendencijama nasilnih akata. Početkom 1998. godine, dolazi do naglog povećanja broja izvršenih nasilnih akata, koji sa 55 akata u 1997., naglo rastu na 2.391 ili prosečno 6,6 akata dnevno tokom 1998. i zatim čak na 5.492 ili prosečno 15,1 akt dnevno tokom 1999. godine“ (Beriša, 2012:45). Ovakva eskalacija nasilja bila je rezultat kontinuiranog djelovanja secesionista u Albaniji i podrške različitih muslimanskih država, naročito islamskih centara moći.

Govoreći o usponu terorizma Bernard Luis ističe: „većina muslimana nisu fundamentalisti, a većina fundamentalista nisu teroristi, ali većina današnjih terorista jesu muslimani i ponosno se kao takvi predstavljaju. Razumljivo je da se muslimani žale kada mediji govore o terorističkim akcijama i pokretima kao „islamskim“ i pitaju zašto mediji na isti način ne označavaju irske i baskijske teroriste i njihov terorizam kao „hrišćanski“. Odgovor je jednostavan i očigledan - oni sami sebe ne opisuju kao takve. Iako se većina islamskog svijeta žali na takvu vrstu predstavljanja islama jer postupanja terorista odudaraju od osnovnih principa i učenja islama, oni ipak imaju porijeklo u muslimanskoj civilizaciji,... i moraju biti posmatrani u okviru svog kulturnog, religioznog i istorijskog konteksta“ (Luis, 2004:134). Na kraju, u pokušaju da pojasnimo pojavu ekstremizma, kao i pojmove „islamistički fundamentalisti“ ili „teroristi“, često korišćene u teorijskoj diskusiji o islamu, moramo se vratiti bezbjednosnom aspektu analize. Da bi se islamistički ekstremizam pojasnio sa bezbjednosnog aspekta potrebno je sagledati kakva je bila pozicija islama u religijsko političkom previranju tokom istorije, a kakva je danas, te kako je islam postao političko pitanje. Razrješenje analize ovog fenomena leži u proučavanju grupa okupljenih oko vahabizma i globalnih terorističkih mreža koje djeluju vojno ili nevojno i predstavljaju savremenu prijetnju suverenim državama Zapadnog Balkana.

6.2. Legalne islamske zajednice na Zapadnom Balkanu

U svakoj zemlji, pa tako i u zemljama Zapadnog Balkana, vjerske slobode zauzimaju važno mjesto u formiranju i održavanju bezbjednije društvene zajednice, a posebno u izgradnji kulture i suživota različitih vjerskih zajednica. Uloga religije se pokazala kao nezaobilazna u okviru političkih procesa zbog čega je od velike važnosti za društvenu zajednicu i državu, koja mora normativno da uredi ovu osjetljivu oblast, a posebno sa pozicije legaliteta vjerskih zajednica. Iz pomenutih razloga sekularne građanske države u svojim pravnim sistemima moraju definisati odnos između države i vjerskih zajednica.

Prihvatajući koncept građanske države, novonastale države na prostoru Zapadnog Balkana prepoznale su nacionalnu i vjersku različitost kao svoj civilizacijski kapital, ali još uvijek ne postoji ozbiljna namjera da se ova osobina na prikladan način iskoristi. U okviru nacionalnih ustavnih uređenja kao jedno od temeljnih ljudskih prava i sloboda garantovana je sloboda vjeroispovjesti, koja se ostvaruje preko čitave lepeze međunarodnih dokumenata. Međutim, nizak nivo

implementacije nacionalnog zakonodavstva je omogućio vjerskim zajednicama da izađu iz zadatih ustavnih i zakonskih okvira. Djelovanje i prisustvo vjerskih zajednica u političkom i javnom životu je sve više prisutano i nadilazi privatne sfere pojedinca, zbog čega je neophodno ograničiti odgovornost vjerskih zajednica u pravnom poretku. Međutim, treba imati u vidu težnju vjerskih zajednica da aktivno učestvuju u određenim društvenim događajima kao nosioci političkih inicijativa. Dakle, moramo istaći da je pozitivnim propisima o pravnom položaju vjerskih zajednica zabranjena zloupotreba vjerskih zajednica i njihovih institucija u političke svrhe. Istovremeno, svjedočimo značajanom broju vjerskih lica koja prisustvuju političkim skupovima i aktivno učestvuje u istim. Pored navedenog, nerijetko na političkim skupovima obavljaju i vjerske obrede, a bogomolje u vlasništvu vjerskih zajednica koriste se u svrhe propagandne političke kampanje. U nastavku rada prikazana je opšta organizacija legalnih islamskih zajednica na prostoru Zapadnog Balkana, sa potencijalno osjetljivim djelovima koji bi mogli biti korišćeni u eventualnoj politizaciji. Dakle, tim više što je riječ o oblastima koje u taktičkom smislu, dnevopolitički mogu biti jako korisne.

Prema Mustafi Spahiću (1995) „Islamska zajednica i pripadnici islama od dolaska Osmanske carevine na područje bivše SFRJ, prije 600 godina, doživjela je sedam organizacionih okvira:

1. Organizacioni okvir u Osmanskoj carevini,
2. Organizacioni okvir u doba Austro-Ugarske,
3. Organizacioni okvir u doba Kraljevine SHS od 1918. do 1929. godine,
4. Organizacioni okvir od Šestojanuarske diktature 1929. godine do propasti Kraljevine Jugoslavije,
5. Organizacioni okvir je za vrijeme tzv. Nezavisne države Hrvatske (NDH),
6. Organizacioni okvir u periodu druge Jugoslavije od 1945. do 1992. godine. Konačno, sedmi organizacioni okvir Islamske zajednice traje od aprila 1993. godine kada je izabran Obnoviteljski sabor u Bosni i Hercegovini, reis i njegov zamjenik sa muftijstvima za sve Bošnjake pripadnike islama u svijetu“ (Spahić, 2012:661).

Pored navedenog Spahić naglašava „da je u periodu poslije drugog svjetskog rata veliki broj medresa zatvoren, tako da je u BiH ostala samo Gazi Huseinbegova medresa“ (Spahić, 2012:181). Posebne transformacije islamskih zajednica uzrokovane su usvajanjem novog tzv. Ramazanskog ustav 12.4.1990 u Sarajevu. Ovim ustavom „izvršena je temeljna reorganizacija

Islamske zajednice“ (Spahić, 2012:181). Tokom dezintegracije SFR Jugoslavije i stvaranjem više država, Islamska zajednica se podijelila u nekoliko samostalnih islamskih zajednica. U nastavku propasti jugoslovenskog nasleđa nastavio se proces reorganizacije novonastalih dijelova islamskih zajednica.

Na zasjedanju vrhovnog vakufskog sabora u Sarajevu 26.8.1947. godine, donešen je novi Ustav. Na temelju ovog ustava 12.9.1947. godine izabran je sedmi po redu, reisu-l-ulema Ibrahim ef. Fejić (Spahić, 2012:181). Islamsku zajednicu u SFR Jugoslaviji⁹³ karakterisalo je jedinstvo na teritoriji cijele Jugoslavije. Reisu-l-ulema⁹⁴ i Vrhovni sabor Islamske zajednice⁹⁵ nalazili su se u Sarajevu, kao i Vrhovno islamsko starješinstvo.⁹⁶ „Vrhovni sabor činili su delegati četiri republičkih sabora smještenih u Sarajevu (SR Bosna i Hercegovina, SR Hrvatska i SR Slovenija), Prištini (SR Srbija), Titogradu (SR Crna Gora) i Štipu (SR Makedonija), u kojima su se nalazila i Starješinstva koja su predstavljala izvršne organe republičkih sabora“ (Spahić, 2012:181). Istovremeno, Muslimani su u Jugoslaviji krajem šezdesetih godina konačno i zvanično postali priznati kao nacija (Tanasković, 2006:81).

Usložnjavanjem organizacione strukture predviđene Ustavom iz 1990, Zagreb postaje sjedište sabora za područje SR Hrvatske i SR Slovenije⁹⁷. Sabor u Sarajevu bio je nadležan samo za SR Bosnu i Hercegovinu, dok se status republičkih sabora smještenih u Titogradu, Prištini i Skoplju nije mijenjao.⁹⁸ Značajno je pomenuti da su odredbama ovog Ustava derviški redovi⁹⁹ integrisani u strukturu Islamske zajednice. Posljednji izbori u Islamskoj zajednici u SFR

---

⁹³ „Ustavom iz 1969. godine Islamska vjerska zajednica preimenovana je u Islamska zajednica“ (Spahić, 2012:180).

⁹⁴ „Reis (ra'îs) doslovno znači predsjednik, poglavar, a konstrukcija reis-ul-ulema znači predsjednik učenih, učenjaka (Ulema-medlis, izvorno „Skupština učenih“). Reis-ul-ulema je poglavar i vrhovni muftija Islamske zajednice, koji predsjedava Rijasetom - najvišim izvršnim i administrativnim organom Islamske zajednice.“ Prema: <https://pescanik.net/muslimani-i-raspad-sfrj/> (pristupljeno 15.08.2020.)

⁹⁵ „Vrhovni sabor je najviše predstavničko i zakonodavno i nadzorno tijelo Islamske zajednice“ (Spahić, 2012:181).

⁹⁶ „Ustavom Islamske zajednice u SFR Jugoslaviji iz 1969. godine, ukinuti su ulema-medlis i saborski odbori, a njihove poslove preuzelo je Vrhovno islamsko starješinstvo kao izvršni organ Vrhovnog sabora Islamske zajednice“ (Spahić, 2012:181).

⁹⁷ „Kamen temeljac za izgradnju prve džamije u Sloveniji-Ljubljana, uz koju je urađena i sva prateća infrastruktura, postavljen je 2013. godine, džamija će moći da primi 2.700 ljudi, a njeno zvanično otvaranje planirano je za jun 2020. godine“.

https://www.preporod.info/bs/article/14107/u-junu-svecano-otvaranje-dzamiye-u-ljubljani?fbclid=IwAR1_OnceAjL91Yd5O_TQoSHwENfYcgax6xp8tPpJlcOuFuIwttkywykTV2g (pristupljeno 15.08.2020.)

⁹⁸ „Ustavom Islamske zajednice u SFR Jugoslaviji iz 1990. godine promijenjeni su nazivi „Starješinstvo“ u „Mešihat“ i „Vrhovno islamsko starješinstvo“ u „Rijaset“. Uvedena su muftijstva (muftiluci) kao poseban organ na čijem čelu su muftije“ (Spahić, 2012:181).

⁹⁹ Derviški redovi u Turskoj zabranjeni su od strane Ataturka zbog svog ogromnog uticaja na političke elite, a derviški redovi smatrani su nazadnim i mračnim organizacijama.

Jugoslaviji održani su u jesen 1990. godine, a posljednji reis-ul-ulema izabran je 9. marta 1991. godine. Od Ustava iz 1990.godine očekivao se povrćaj vakufske imovine, te da imovinu osim donacija čine i vakufi (Spahić, 2012:181). Ubrzo zatim uslijedila su ratna dejstva na prostoru SFR Jugoslavije. Raspad SFR Jugoslavije i međunarodno priznanje novostvorenih država, uslovili su stvaranje novih organizacionih formi prilagođenih novim državnim i administrativnim granicama. Uspostavljanje samostalnih islamskih zajednica formalizovano je promjenama Ustava Islamske zajednice u SFR Jugoslaviji, koje su izvršene na zasijedanju Rijasetu u Skoplju 5. februara 1993. godine. U to vrijeme svoje samostalne islamske zajednice već su imale Bosna i Hercegovina, Makedonija i Crna Gora, a Mešihat¹⁰⁰ Mešihat Islamske zajednice Srbije sa sjedištem u Prištini tada je preimenovan u Islamsku zajednicu Kosova.

Islamska zajednica Sjeverne Makedonije, „s obzirom na svoje specifične potrebe Islamska zajednica u Makedoniji ima svoj poseban Statut koji se oslanja na Ustav Islamske zajednice. Sabor Islamske zajednice Makedonije broji 20 članova sa Starješinstvom i njegovim predsjednikom. Svaki grad u zapadnoj Makedoniji (ukupno IZ, 13) ima svoj odbor, a u Štipu je jedan za cijelu istočnu Makedoniju“ (Spahić, 1995:672).

Zajednicu Muslimana u Sjevernoj Makedoniji čine sljedbenici hanefitske vjersko pravne škole u okviru sunitske denominacije islama. Najveći broj članova ove zajednice nastanjen je u zapadnom dijelu zemlje, neposredno uz graničini pojas sa Albanijom. Na čelu zajednice nalazi se reisu-l-ulema sa sjedištem u Skoplju. Broj muslimana u Sjevernoj Makedoniji po popisu stanovništva iz 2002. godine je 674.015.¹⁰¹ Od nezavisnosti Sjeverne Makedonije, IVZ predstavlja samostalnu organizaciju, čiju strukturu čine Džematski odbor, muftijstva u zemlji i inostranstvu, Sabor muftijstava, Rijaset IVZ, Reis-ul-ulema, Sabor IVZ i Ustavni savjet¹⁰². Pored ove zajednice, u Sjevernoj Makedoniji muslimani su okupljeni i u okviru derviških redova. Najznačajnije obrazovne institucije su: Fakultet islamskih nauka u Skoplju i Medresa Isa-beg u Skoplju.

Islamska zajednica Crne Gore, „prestankom funkcionisanja jedinstvene organizacije Islamske zajednice u SFR Jugoslaviji i pravnog dejstva njenog Ustava, raspadom dotadašnje državne zajednice, Sabor Islamske zajednice u Crnoj Gori donosi 1994. godine svoj Ustav“.¹⁰³

---

¹⁰⁰ „Mešihat islamske zajednice je izvršni vjerski i administrativni organ na svom području, odnosno izvršni organ Sabora islamske zajednice“ (Spahić, 2012:181).

¹⁰¹ Preuzeto sa: <https://sr.wikipedia.org/sr-ec/> (pristupljeno 10.8.2020.).

¹⁰² Preuzeto sa: <https://sr.wikipedia.org/sr-ec/> (pristupljeno 10.8.2020.).

¹⁰³ Preuzeto sa: <http://www.monteislam.com/islamska-zajednica-u-crnoj-gori> (pristupljeno 10.8.2020.).

Ovim aktom „potvrđuje kontinuitet organizacije Islamske zajednice Crne Gore u pravnim i organizacionim poslovima, kakav je imala i ranijim ustavima cjelovite Islamske zajednice, zadržavajući duhovno jedinstvo sa činiocima te zajednice. Islamska zajednica u Crnoj Gori svoje zadatke povjerava sopstvenim organima, ustanovama i službenicima“.¹⁰⁴ Islamsku zajednicu čine: Odbor islamske zajednice, (ranije vakufsko mearifsko povjerenstvo), Sabor islamske zajednice (Vakufski Sabor) Mešihat Islamske zajednice (ranije Starješinstvo) i reis islamske zajednice. Pored toga, službenici Islamske zajednici su: muftija, glavni imam, imam, hatib, vaiz, muallim-ma i mujezin. Na području ovog Mešihata postoji „13 odbora Islamske zajednice kao opštinskih organa uprave na svom području: Odbor Islamske zajednice Podgorica, Tuzi, Dinoša, Bar, Ostros, Ulcinj, Pljevlja, Bijelo Polje, Berane, Petnjica, Rožaje, Plav i Gusinje. Svaki Odbor ima i svoje džamijske, odnosno džematske odbore“¹⁰⁵. U Crnoj Gori aktivno je 116 džamija (Agović, 2001), što znači da su u posljednjem periodu podignute 42 džamije. Po zvaničnom obrazovnom planu i programu u Crnoj Gori od 2008. godine radi i prva srednja vjerska škola-medresa „Mehmed Fatih“ u mjestu Milješ-Tuzi nedaleko od Podgorice.

Islamska zajednica Bosne i Hercegovine, predstavlja najveću islamsku zajednicu nastalu na prostoru Zapadnog Balkana, i ima najsloženiju organizacionu strukturu. Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini „predstavlja zajednicu muslimana u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Sloveniji i Srbiji, muslimana Bošnjaka izvan domovinskih zemalja i drugih muslimana koji je prihvataju kao vlastitu“¹⁰⁶.

Prema Spahiću (1995) reorganizacija Islamske zajednice BiH nastupila je „dvadeset osmog aprila 1992. godine na Obnoviteljskom saboru Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini je svoje organizaciono ustrojstvo i pravno-formalni okvir uskladila sa državnim ustrojstvom Bosne i Hercegovine. Na Obnoviteljskom saboru izabran je novi, dvanaesti po redu, reisu-l-ulema dr. Mustafa Cerić i njegov zamjenik Ismet ef. Spahić. Formirana su i muftijstva za Sarajevo, Tuzlu, Mostar, Goražde, Zenicu, Travnik, Bihać i Banju Luku, a kasnije su im pridodata muftijstva za Njemačku i Sloveniju“ (Spahić, 1995:674).

Svoju organizacionu strukturu postavila je prema ustrojstvu iz vremena osmanske uprave. Strukturu čine: džemati (organizaciona jedinica na najnižem teritorijalnom lokalnom nivou-najmanje stotinu domaćinstava), medžlis (organizaciona jedinica višeg nivoa od džemata, po pravilu, najmanje sedam džemata iz jedne opštine ili grada), muftijstvo (od kojih je osam u Bosni

---

¹⁰⁴ Preuzeto sa: <http://www.monteislam.com/islamska-zajednica-u-crnoj-gori> (pristupljeno 10.8.2020.).

¹⁰⁵ Preuzeto sa: <http://www.monteislam.com/islamska-zajednica-u-crnoj-gori> (pristupljeno 10.8.2020.).

¹⁰⁶ Preuzeto sa: www.islamskazajednica.ba (pristupljeno 10.1.2019.).

i Hercegovini, jedno u Srbiji, jedno u Hrvatskoj i jedno u Sloveniji, plus kabinet muftije vezan za Ministarstvo odbrane). Rijaset (najviše upravno i vjersko tijelo, pod predsjedavanjem Reis-ul-uleme), te Sabor Islamske zajednice (najviše predstavničko i zakonodavno tijelo) i na kraju, Ustavni sud Islamske zajednice (najviše tijelo koje djeluje kao kontrolni instrument i osigurava usklađenost aktivnosti jedinica Zajednice s Ustavom). „Nakon reorganizacije inicirane Ustavnom odlukom Sabora u Sarajevu 1993. godine, danas se, prema Ustavu iz 1997. godine, u sastavu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini nalaze i islamske zajednice u Hrvatskoj, Sloveniji i Srbiji (Sandžaku-jugo-istočna oblast u Srbiji i sjeverno istočna oblast Crne Gore). Sjedište Sabora, Rijaset i reis-ul-uleme Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini nalazi se u Sarajevu, a muftijstva na teritoriji Bosne i Hercegovine smještene su u Sarajevu¹⁰⁷, Travniku, Zenici, Bihaću, Mostaru, Goraždu, Tuzli i Banja Luci. Izvan Bosne i Hercegovine, u sastavu Rijaset djeluju muftijstva (mešihati) u Zagrebu, Ljubljani i Novom Pazaru. Mešihat Islamske zajednice u Hrvatskoj, Mešihat Islamske zajednice u Sloveniji i Mešihat Islamske zajednice Sandžaka (od marta 2007. godine Mešihat Islamske zajednice u Srbiji i Crnoj Gori), kao autonomne organizacione jedinice priznaju Islamsku zajednicu u Bosni i Hercegovini svojom matičnom zajednicom, a reis-ul-ulemu u Sarajevu svojim vrhovnim vjerskim poglavarom“ (Barišić, 2008:121).

U pomenutom periodu otvoreno je više obrazovnih objekata tako je „od 1992. godine u Bosni su otvorene nove - stare medrese u Tuzli, Travniku, Gračanici kod Visokog i Cazinu. Bošnjaci su u tom periodu otvorili medrese u Zagrebu i Novom Pazaru. Za sve njih od 1977. godine radi Fakultet islamskih nauka u Sarajevu“ (Spahić, 1995:524). U Sarajevu se nalaze i sjedišta Vakufske direkcije, Centra za islamsku arhitekturu, izdavačke kuće El-kalem i Muslimanske informativne novinske agencije (MINA). U periodu od 1947-1993.godine reisu uleme bili su: Ibrahim ef. Fejić, Naim ef.Hadžiabdić, Husein ef. Mujić i Jakub ef. Selimovski (Spahić, 2012:180-181).

Pored Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini muslimani su okupljeni u okviru derviških zajednice. Derviši svoje obrede obavljaju u objektima poznatim kao tekije¹⁰⁸ ili zavije¹⁰⁹.

*Islamska zajednica u Hrvatskoj*¹¹⁰, ova zajednica na području Hrvatske djeluje kao organizacioni dio Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Islamska zajednica u Hrvatskoj

---

¹⁰⁷ Pored Muftijstva sarajevskog, u Sarajevu je smešten i Vojni muftiluk.

¹⁰⁸ Tekija (arap. tekye) je islamska sakralna građevina, koja služi za okupljanje derviša (*sufija*), najpoznatija je u neposrednoj blizini Mostara.

¹⁰⁹ Isposničke ćelije, manastirski konaci kod hrišćana, kod muslimana sirotinjski dom, konačište siromašnim muslimanima koji su učenici, sejidi, ratnici i putnici-namjernici.

¹¹⁰ Preuzeto sa: <http://www.islamska-zajednica.hr/index.php/> (pristupljeno 10.1.2019.).

predstavlja krovnu organizaciju muslimana u Hrvatskoj. Prema Mustafi Spahiću (1995) u ovoj zemlji živi blizu 300.000 muslimana (Spahić,1995:524). „Sabor Islamske zajednice u Hrvatskoj je najviše predstavničko i zakonodavno tijelo Islamske zajednice koji u svom radu slijedi princip islamske šure. Mešihat Islamske zajednice u Hrvatskoj je najviši vjerski i administrativni organ Islamske zajednice. Mešihat sačinjavaju predsjednik Mešihata i 10 (deset) članova“¹¹¹ Na teritoriji Hrvatske, muslimani su organizovani u 16 medžlisa (organizaciona jedinica koja obuhvata nekoliko džemata) smještenih u sljedećim gradovima: Zagreb (sjedište muftije), Rijeka, Pula, Osijek, Sisak, Split, Gunja, Dubrovnik, Karlovac, Labin, Osijek, Vinkovci, Poreč, Slavonski brod, Umag, Varaždin i Zadar (sjedište muftije)¹¹². U Zagrebu je sagrađena jedna od većih džamija na Balkanu, u glavnom gradu nalazi se i Islamska gimnazija „dr Ahmed Smajlović“, tj. islamska srednja škola.

*Mešihat Islamske zajednice u Sloveniji*¹¹³, ova zajednica na području Slovenije djeluje kao organizacioni dio tradicionalne Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Islamska zajednica u Sloveniji predstavlja krovnu organizaciju muslimana u toj zemlji koji islam prihvataju za svoju vjeru. Prema Mustafi Spahiću (1995) u ovoj zemlji živi blizu 200.000 muslimana (Spahić,1995:524). „Sabor Islamske zajednice u Sloveniji je najviši predstavnički i zakonodavni organ Islamske zajednice, koji u svom radu slijedi princip 'islamske šure“¹¹⁴.

Članstvo Sabora Islamske zajednice u Sloveniji vezano je za „broj članova Islamske zajednice, i to ako odbor/džemat: ima do 500 članova, bira se jedan (1) član Sabora Islamske zajednice u Sloveniji; ima od 501 do 1000 članova, biraju se dva (2) člana u Sabor Islamske zajednice u Sloveniji; ima 1001 i više članova, biraju se tri (3) člana u Sabor Islamske zajednice u Sloveniji. Džemat koji ima manje od 100 članova nema svog predstavnika u Saboru Islamske zajednice u Sloveniji“¹¹⁵. Na teritoriji Slovenije, muslimani su organizovani u 17 medžlisa (organizaciona jedinica koja obuhvata nekoliko džemata) smještenih u sljedećim gradovima: Celje, Ljubljana, Maribor, Jesenice, Adovščina, Velenje, Kranj, Kočevje, Škofja Loka, Novo Mjesto, Trbovlje, Postojna, Sežana, Tržič, Krško, Nova Gorica i Koper.

---

¹¹¹ Preuzeto sa: <http://www.islamska-zajednica.hr/o-nama> (10.1.2019.)

¹¹² Preuzeto sa: http://www.islamska-zajednica.hr/islamska_zajednica/medzlisi.php (pristupljeno 10.1.2019.).

¹¹³ Preuzeto sa: www.islamska-zajednica.si (pristupljeno 10.1.2019.).

¹¹⁴ Preuzeto sa: <https://www.islamska-zajednica.si/islamska-zajednica-u-r-sloveniji/sabor/> (10.1.2019.)

¹¹⁵ Preuzeto sa: <https://www.islamska-zajednica.si/islamska-zajednica-u-r-sloveniji/sabor/> (10.1.2019.)

Inicijativa za izgradnju prve džamije u Sloveniji inicirana je u vrijeme bivše Jugoslavije 21. maja 1969. godine, a tokom 2000. godine aktuelizovana je njena izgradnja. Otvaranje prve džamije u Sloveniji očekuje se u 2020. godini.¹¹⁶

Pored Mešihata koji djeluje u sastavu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, muslimani u Sloveniji su okupljeni u okviru Muslimanske zajednice Slovenije koja je izdvojena od tradicionalnog Mešihata Islamske zajednice Slovenije. Ova zajednica nastala je kao posledica nesporazuma unutar Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.¹¹⁷

Islamska zajednica u Sandžaku, „mešihat Islamske zajednice osnovan je za područje Sandžaka na Konstituirajućem Saboru 30. oktobra 1993. godine, a na Objediniteljskom Saboru 27. marta 2007. godine preimenovan je u Mešihat Islamske zajednice u Srbiji sa četiri muftijastva“.¹¹⁸ Prema Mustafi Spahiću (1995) u ovoj regiji živi blizu 400.000 muslimana (Spahić, 1995:524). Međutim, prema popisu stanovništva iz 2002. godine u Sandžaku živi 142.655 muslimana, što čini 60,56% ukupnog stanovništva u pomenutoj regiji.¹¹⁹ „Sabor je najviši predstavnički i zakonodavni organ Islamske zajednice, čine ga predstavnici svih medžlisa po muftijstvima i ima 52 člana. Muftijstva su područne organizacione jedinice Islamske zajednice. Na području Islamske zajednice postoje: Muftijstvo sandžačko za područje Sandžaka sa sjedištem u Novom Pazaru, Muftijstvo preševsko za područje Preševske doline sa sjedištem u Preševu, Muftijstvo beogradsko za područje Centralne Srbije sa sjedištem u Beogradu i Muftijstvo novosadsko za područje Vojvodine sa sjedištem u Novom Sadu. Organi muftijstva su: muftija, Savjet za vjerska pitanja koji čine glavni imami i rukovodioci vjersko-prosvjetnih ustanova i Savjet za administrativna pitanja koji čine predsjednici medžlisa i rukovodioci drugih ustanova i udruženja na području muftijstva“¹²⁰.

Sjedište Mešihata nalazi se u Novom Pazaru, a u istom gradu nalaze se i obrazovne institucije: Fakultet za islamske studije, Medresa „Gazi Isa-beg“¹²¹, Dječije ustanove „Reuda i Wildan“, Škola Kurana Časnog, Izdavačka ustanova „El-Kelimeh“, Media centar, kao i više

---

¹¹⁶ Preuzeto sa: <https://www.trt.net.tr/bosanski/kultura-turizam-i-umjetnost/2020/02/04/u-junu-zvanicno-otvaranje-dzamije-u-ljubljani-1352567> (pristupljeno 20.8.2020.).

¹¹⁷ Prema: <https://pescanik.net/muslimani-i-raspad-sfrj/> (pristupljeno 15.08.2020.)

¹¹⁸ Preuzeto sa: <https://mesihat.org/adresar-i-kontakt-organa-islamske-zajednice/> (pristupljeno 20.8.2020.).

¹¹⁹ Prema: Republički zavod za statistiku, *Veroispovest, maternji jezik i nacionalna ili etnička pripadnost prema starosti i polu*, Beograd, 2003.

¹²⁰ Preuzeto sa: <https://mesihat.org/mesihat/o-mesihatu2/> (pristupljeno 20.8.2020.).

¹²¹ Videti: <https://pescanik.net/muslimani-i-raspad-sfrj/> (pristupljeno 15.08.2020.)

udruženja Islamske zajednice. Kao najprestižnija u regionu ističe se obrazovna institucija Fakultet islamskih nauka¹²² i „Gazi Isa-beg“ medresa.

*Islamska zajednica Srbije*¹²³, sa sjedištem u Beogradu djeluje na području Srbije nezavisno od Islamske zajednice Sandžaka. U periodu nakon devedesetih godina prošlog vijeka ova zajednica imala je više izazova za očuvanje jedinstva u Srbiji. Međutim, danas u Srbiji djeluje nekoliko islamskih zajednica. Međusobno osporavanje legitimiteta predstavničkih tijela islamskih zajednica predstavlja veliki problem u zastupanju vjerskih prava i interesa muslimana. Ovo se posebno odnosi na miješanje Islamske zajednice BiH u nadležnosti Islamske zajednice Srbije što u velikoj mjeri otežava njen položaj. Naime, „nakon raspada SFR Jugoslavije i jedinstvene Islamske zajednice u Jugoslaviji, u Nišu je, 1994. godine, osnovan Mešihat Islamske zajednice Srbije koji pokriva teritoriju Srbije, bez Kosova i Sandžaka“¹²⁴.

Islamska zajednica Srbije sa sjedištem u Beogradu ima tri Mešihata i to: Mešihat Srbijanski, Mešihat Sandžački i Mešihat Preševski. Danas jedan od veoma važnih zadataka koji stoje pred muslimanima Srbije jeste pitanje organizacije Islamske zajednice. Tako je 2006. godine donijet Zakon o vjerskim zajednicama, prvi put nakon raspada Jugoslavije. „Islamska zajednica Srbije je iste godine podnijela zahtev za upis u novi registar nakon čega je dobila potvrdu o upisu 2007. godine“. Tom prilikom donešena je „odluka o formiranju Rijasetu IZ-e Srbije koji je posle 1991 godine objedinio IZ-u iz centralne Srbije sa Odborima IZ-e na području regije Sandžak“.¹²⁵

Ovakva odluka Sabora Islamske zajednice Srbije u Beogradu, od strane Islamskih zajednica u Novom Pazaru i Sarajevu tumačena je kao neprihvatljiva.

Islamska zajednica Kosova osnovana je 1993. godine i sjedište njene skupštine je u Prištini. Skupština Islamske zajednice je najviše predstavničko i zakonodavno tijelo Islamske zajednice na Kosovu. Broj članova u Skupštini vezan je za broj savjeta Islamske zajednice na njenoj teritoriji. Članovi Skupštine biraju se i mogu ih opozvati Savjeti Islamske zajednice. Pored navedenih,

---

¹²² Sabor Islamske zajednice Sandžaka u maju 2001. godine donosi odluku o osnivanju „Islamske pedagoške akademije“ u Novom Pazaru kao više škole. Dvogodišnja Akademija je 2003. godine prerasla u trogodišnju visoku školu pod imenom „Islamska akademija“. Odlukom Mešihata, 2005. godine, Islamska akademija prerasta u četvorogodišnju „Akademiju islamskih nauka“, koja je odlukom Sabora IZ Sandžaka u maju 2006. godine preimenovana u „Fakultet za islamske studije“, (preuzeto sa: <http://fis.edu.rs/>).

¹²³ Preuzeto sa: <https://www.rijaset.rs/index.php/rijaset>, (pristupljeno 20.8.2020.).

¹²⁴ Prema: <https://pescanik.net/muslimani-i-raspad-sfrj/> (pristupljeno 15.08.2020.)

¹²⁵ Preuzeto sa: <https://www.rijaset.rs/index.php/rijaset>, (pristupljeno 20.8.2020.).

Fakultet islamskih nauka i medrese predstavlja u Skupštini izabrani član. Najvažnija obrazovna institucija Islamske zajednice Kosova je Fakultet islamskih nauka u Prištini. Ovaj fakultet osnovan je odlukom Skupštine Islamske zajednice Kosova, od 15.08.1992. godine. Svoj rad je započeo u akademskoj 1992/93. godini, kao univerzitetska jedinica, neprofitna, sa četvorogodišnjim nastavnim planom i programom za pripremu stručnog osoblja za potrebe Islamske zajednice na Kosovu i inostranstvu. Pored ovog fakulteta izdvaja se Alaudin medresa u Prištini, u ovoj ustanovi u periodu od 1999.-2010.godine maturiralo je 2750 učenika.

Organizaciona struktura Islamske zajednice Kosova, na čelu Mešihata je glavni muftija, prostorno je podijeljena u osam regiona sa centrima u Prištini, Gnjilanu, Mitrovici, Prizrenu, Peći, Uroševcu, Preševu i Đakovici.¹²⁶ Prema dostupnim izvorima obredi se obavljaju u 403 džamije. Pored Islamske zajednice Kosova muslimani su okupljeni i u okviru derviških zajednica.

Islamska zajednica Albanije osnovana je 1923. godine i njen organizacioni centar nalazi se u Tirani, gdje je i sjedište Sabora i reis-ul-uleme Islamske zajednice u Albaniji. U pogledu etničke strukture u ovoj zemlji apsolutnu većinu čine muslimani 65%, ima 650 džamija, sedam medresa i jedan islamski fakultet. Najstarija medresa je u Tirani, a osnovana je 1924. godine i trenutno je pohađa 450 učenika. Muftijstva na teritoriji Albanije smještene su u sljedećim gradovima: Elbasan, Kruja, Skadar, Peshkopi, Tepelena, Bilisht, Kavaje, Burrel, Kucova, Delvina, Saranda, Corovoda, Koplik, Bajram Curd, Gjirokastra, Puka, Permet, Tirana, Lezha, Gramsh, Mora, Kukes, Pekin, Fier, Kucova, Erseka, Lac, Berat, Pogradec, Korča, Drač, Has, Bulkiza, Lušnja i Librazhd.¹²⁷

Cilj ovog dijela rada je da se izvrši analiza organizacione strukture islamskih zajednica na posmatranom prostoru, posebno sa aspekta njihove potencijale ranjivosti od radikalnog islama. Za sve islamske zajednice na prostoru Zapadnog Balkana, pojava radikalnog islama i nadalje predstavlja ozbiljan unutrašnji problem, koji se posebno manifestovao kroz tzv. henbelijska učenja koja odudaraju od tradicionalnog islama na ovom prostoru, što je izazov i za same islamske zajednice. Jako je važno u narednom periodu pratiti i analizirati dostupne podatke koji ukazuju na moguću eskalaciju islamističkog terorizma, posebno kroz analizu selafijskih grupacija koje se povezuju unutar islamskih zajednica na posmatranom prostoru. Istovremeno, analizom događaja

---

¹²⁶ Kushtetuta e Bashkësisë Islame, Prishtinë, 2002 (<http://www.bashkesiaislame.net/kushtetuta.html>), (pristupljeno 10.1.2019.).

¹²⁷ Preuzeto sa: <http://www.kmsh.al>, (pristupljeno 10.12.2019.).

u islamskim vjerskim zajednicama dolazimo do saznanja da sve veći broj muslimana postaje svjestan negativnih posljedica radikalnog islamističkog djelovanja.

U narednom periodu za većinu zemalja Zapadnog Balkana evroatlanska perspektiva deklarativno predstavlja prihvatanje i poštovanje određenih standarda na polju prava i bezbjednosti, što stvara pozitivan pravno-bezbjednosni okvir za rješavanje ovog višedimenzionalnog fenomena. U prilog ovom ide i stav da „savremena Evropa neće mijenjati osnovu na kojoj je uspostavljena. Kao dokaz za ovaj stav navodimo rezoluciju Parlamentarne skupštine Savjeta Evrope br. 2253 od 22. januara 2019¹²⁸ kojom sa ističe da je Šerijat nekompatibilan sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Ovom rezolucijom se „traži od zemalja članica Savjeta Evrope koje su potpisale Kairsku deklaraciju o ljudskim pravima u islamu iz 1990. godine (Albanija, Azerbejdžan i Turska) da se povuku iz tog okvira i da se ograniče na Evropsku konvenciju o ljudskim pravima koja se bazira na konceptu ljudskih prava koji je nastao na Zapadu, ali se percipira kao univerzalni¹²⁹.

6.3. Nelegalne islamske zajednice na Zapadnom Balkanu

Viši stepen religiozne vjere i njenog ispovijedanja među muslimanima, u poređenju sa sledbenicima ostalih religija, dio je objašnjenja jedinstvenog muslimanskog stava prema politici. Islam nije samo stvar vjere i njenog ispovijedanja; u pitanju su takođe i identitet i lojalnost-za mnoge, identitet i lojalnost koji prevazilaze sve druge (Luis, 2004:39). Paralelne nelegalne islamske zajednice (paradžemati) u zemljama Zapadnog Balkana predstavljaju vjersko-bezbjednosni izazov, nastao djelovanjem i razvojem neautentičnog načina tumačenja islama (sektaško djelovanje). Koristeći rat i opštu krizu u region, islamisti su uspjeli da izgrade i umreže paralelne vjerske strukture, za slučaj da indoktrinacija tradicionalnih islamskih zajednica naiđe na otpor, tj. da ciljevi političkog islama ne budu ostvareni. Prema Bernardu Luisu (2004) pojava svešteničke hijerarhije i njihovo prisvajanje vrhunske vlasti u državi je moderna pojava i jedinstveni doprinos iranskog ajatolaha Homeinija islamskoj misli i djelovanju (Luis, 2004:41). Politički islam na Zapadnom Balkanu je tokom posljednjeg rata, kao i u poslijeratnom periodu brzo

---

¹²⁸ Preuzeto sa: <https://islampress.net/45978/parlamentarna-skupstina-savjeta-evrope-seriat-nije-kompatibilan-sa-evropskom-konvencijom-o-ljudskim-pravima/> (pristupljeno 20.01.2020.).

¹²⁹ Preuzeto sa: <https://www.preporod.com/index.php/intervju/item/10910-fikret-karcic-islamska-zajednica-je-u-sluzbi-cuvanja-bozje-rijeci-a-ne-dnevno-politickih-interesa> (25.08.2020.)

napredovao, prevashodno zbog toga što tradicionalne islamske zajednice nisu imale moć da se odupru saudijskoj školi islama koju je pratio ogroman novac. Stiče se utisak da su vahabiti u prethodnom periodu planski stajali izvan zvaničnih islamskih institucija i čekali pogodan trenutak za izrazitiji angažman. Bilo je neophodno Boga predstaviti kao vrhunskog vladara, a državu utopiti u islamističke principe života. „Ako se borci u ratu za islam, svetom ratu „na Božjoj satazi“ bore za Boga, slijedi da se njihovi protivnici bore protiv Boga“(Luis, 2004:46).

U pojedinim periodima oni su se distancirali od sveopšteg otimanja oko vlasti u svim segmentima društva koje je pratila korupcija, siromaštvo i druge nus pojave koje su bitno uticale na kvalitet života ljudi. Nemoć vlasti i legalnih vjerskih zajednica da se odupru i riješe devijacije društva znatno je pomogla vahabitima u pozicioniranju i regrutaciji novih članova. Ovakav trend događaja ispostaviće se kasnije kao veoma značajan faktor u okupljanju omladine i pridobijanju sljedbenika. Istovremeno, ova pojava predstavlja dio *nus pojava* procesa transformacije balkanskih društava, odnosno politizacije religije, religizacije politike, demografskih kretanja itd.

Paradžemate predvode lica sa izrazito radikalnim vjerskim pogledima na svijet koja se zalažu da cjelokupan život pojedinca mora biti predodređen šerijatskim pravilima, čak za provođenje ovakvih ideja proklamuju i primjenu nasilja. Ono što pogoduje razvoju ove pojave jeste nestabilna politička situacija, zastoj u međunarodnim integracijama zemalja Zapadnog Balkana, veoma nestabilna državna struktura u Bosni i Hercegovini, integracioni problemi u Sjevernoj Makedoniji, neriješen status južne srpske pokrajine Kosovo i Metohija, uz sve izraženije uplitanje islamskih centara moći. Istovremeno, pojava sve izraženije islamofobije u Evropi predstavlja izazov svima, a pogotovo muslimanima. Sve su ovo razlozi da muslimani u zapadnobalkanskim zemljama kao i njihove islamske zajednice moraju racionalno djelovati, posebno kada su u pitanju rast islamističkog ekstremizma i potreba poštovanja vjerskih sloboda.

U posljednjem periodu se mijenja odnos muslimana prema sopstvenoj religiji, posebno u kontekstu ideologizacije islama. Osim toga, islamski fundamentalistički pokreti stekli su vidan uticaj u mnogim zemljama, posebno Sjeverne Afrike, Evrope i Srednjeg istoka, a izrazit primjer u tom pogledu je odluka Austrije od juna 2018. godine da zatvori sedam džamija, šest koje vodi arapska vjerska zajednica i džamiju u Beču koju vodi turska krajnje desna organizacija. Austrijski kancelar Sebastijan Kurc (*Sebastian Kurz*) obrazlažući tu odluku konstatuje sljedeće: „U našoj

zemlji nema mjesta za paralelna društva, za politički islam i radikalne trendove¹³⁰. Ovakvi stavovi posebno su učestali poslije bezbjednosnih problema koje su generisale neintegrisane zajednice-džemati¹³¹ muslimanskih useljenika u zapadne zemlje. Istorijski gledano, na prostoru Zapadnog Balkana šiitska praksa islama počinje devedesetih godina prošlog vijeka, a prisustvo šiitskih grupa čiji autoriteti imaju sjedište van prostora zapadnobalkanskih zemalja stvara ozbiljne probleme u radu legalnih islamskih zajednica na ovom prostoru.

Prema dostupnim podacima „Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini intenzivno se bavi pitanjem pogrešnog tumačenja vjere, nasilja i mržnje. Dokaz tome je fatva reis-ul-uleme od 13. decembra 1993. godine o opravdanosti pridržavanja kanona hanefijskog mezheba u načinu vršenja vjerskih obreda u džamijama, mesdžidima, tekijama i na svim vrstama islamskih skupova, zatim Rijasetova Rezolucija o tumačenju islama, od 27. marta 2006. godine, kao i dopuna Rezolucije od 7. novembra 2006. godine, donošenje Kućnog reda u džamijama, od 16. oktobra 2007. godine“¹³² koju potpisuje Reis I ulema Mustafa Cerić. Pored navedenog, iz Izvještaja Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini (IZBiH 2016)¹³³ jasno se vide problemi izazvani djelovanjem paradžematskih grupa u kojem se navodi da trenutno na prostoru Bosne i Hercegovine (BiH) „postoji ograničeno prisustvo šiitskih grupa, koje svoje autoritete imaju u tradicionalnim šiitskim središtima, odnosno modernim šiitskim grupama. Jedan od regionalnih centara vahabizma, Džamija Kralja Fahda u Sarajevu, zajedno sa saudijskom ambasadam ima eksteritorijalni status. Dakle, oni su autonomna vjerska zajednica i država unutar Bosne nad kojom islamska zajednica nema autoritet. Islamska zajednica potvrđuje da na teritoriji Bosne i Hercegovine postoje različita udruženja, nevladine organizacije i drugi formalni oblici djelovanja registrovani kod nadležnih državnih organa, koja se bave islamskim djelovanjem. Reč je o isključivoj nadležnosti islamske zajednice, koja se tiču tumačenja učenja islama i organizovanja vjerskog života muslimana. Neka od registrovanih udruženja i nevladinih organizacija djeluju kao formalne ili faktičke ispostave organizacija

---

¹³⁰ Preuzeto sa: <https://www.slobodnaevropa.org/a/29279481.html> (pristupljeno 20.01.2020.).

¹³¹ Džemati su organizovane teritorijalne zajednice muslimana kroz koje se ostvaruju osnovne, prije svega vjerske obaveze. Obično su veličine od oko 200 i više muslimanskih domaćinstava koja žive na toj teritoriji. Džemat je osnovna organizaciona jedinica islamske zajednice, a više džemata je objedinjeno u medžlis islamske zajednice. Nezvanično u Beču se mjesto okupljanja ekstremnih vjernika nalazi u tzv. sedmom okrugu i džamiji „Sahab“.

¹³² Preuzeto sa: <https://www.islamskazajednica.ba/aktivnosti-reisu-l-uleme/12110-konsultacije-u-kabinetu-reisu-l-uleme>, (pristupljeno 15.2.2020.).

¹³³ Izvještaj Sabora Islamske zajednice u BiH koji potpisuje Reisu-l-ulema Husein ef. Kavazović, od 23.4.2016. godine. Preuzeto sa: <https://www.islamskazajednica.ba/Rijaset> predstavio izvještaj o razgovorima sa nelegalnim džematima.

registrovanih izvan Bosne i Hercegovine. Iako se tzv. selefije doživljavaju kao jedinstven i monolitan pokret, oni predstavljaju pokret sa značajnim brojem suprotstavljenih frakcija koje imaju svoju viziju islama i najčešće samo sebe smatraju dosljednim sljedbenicima suneta Muhameda, a svoje tumačenje islama jedino ispravnim“ (IZBiH 2016)¹³⁴.

Postojanje grupa koje organizovano „vrše islamske obrede izvan institucija islamske zajednice nije ravnomjerno zastupljeno na teritoriji Bosne i Hercegovine. Tako se u izvještaju naglašava da je prisustvo paradžemata najveće na prostorima Zeničkog, Sarajevskog i Tuzlanskog muftiluka. Manji broj se nalazi na području Bihaćkog, Travničkog i Mostarskog muftiluka, dok se na prostoru Banjalučkog i Goraždanskog muftiluka ne nalaze ovakve grupe. Pored ovog, naglašava se nemogućnost Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini da integriše-uključi pojedince i grupe u svoje džemate. Izvještaj se odnosi na: pojedince, pripadnike islama, koji nisu članovi Islamske zajednice u BiH, grupe koje su uzurpirale imovinu Islamske zajednice BiH i ometaju njen rad, grupe koje se u javnosti spominju kao tzv. „selefijske grupe“, odnosno „šiitske grupe“¹³⁵ ili „džemati“, te na derviške grupe, odnosno, tekije koje nisu formalno uključene u asocijaciju tradicionalnih derviških redova unutar Islamske zajednice BiH, i ostale, koji se kolokvijalno nazivaju i „paradžemati“ paralelne grupe“ (IZBiH 2016)¹³⁶. Kod ovih grupa prema Mustafi Spahiću (1995) posebno je prisutno „skrivanje i mijenjanje teksta Kur'ana kod ekstremnih sekti: keramijja, batinijja, isma'ilijja, nusajrijja, ahmedijja - *tahriful-Kur'ani*, i terorizam kao dozvoljena praksa kod ovih sekti – *el-irhab*“ (Spahić, 1995:390).

U zaključku izvještaja Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini¹³⁷, data je statistika, koja, između ostalog, izgleda ovako: „ukupno je obavljen razgovor sa 38 grupa - „paradžemata“, od toga: Zeničko muftijstvo 13, Sarajevsko muftijstvo 12, Tuzlansko muftijstvo 7, Bihaćko muftijstvo

---

¹³⁴ Izvještaj Sabora Islamske zajednice u BiH koji potpisuje Reisu-l-ulema Husein ef. Kavazović, od 23.4.2016. godine. Preuzeto sa: <https://www.islamskazajednica.ba/Rijaset> predstavio izvještaj o razgovorima sa nelegalnim džematima.

¹³⁵ Suština „ši'ijjskog vjerskog i političkog učenja svodi se na učenje da se poslanstvo svodi na: risalet, nubuvvet i velijjet. Sa smrću Muhammeda a.s. risalet i nubuvvet su prestali, ali se velijjet ne prekida već nastavlja kroz imamet. Imami se ne biraju nego s krvnosrodničkom linijom nasljeđuju. Prema učenju ši'ijja, imam ne nasljeđuje samo svjetovnu i vjersku vlast - hilafet - već i pravo da tumači zakon. U tom svojstvu tumačenja zakona imam je nepogriješiv, i bezgriješan“ (Spahić, 1995:385-386).

¹³⁶ Izvještaj Sabora Islamske zajednice u BiH koji potpisuje Reisu-l-ulema Husein ef. Kavazović, od 23.4.2016. godine. Preuzeto sa: <https://www.islamskazajednica.ba/Rijaset> predstavio izvještaj o razgovorima sa nelegalnim džematima.

¹³⁷ Izvještaj Sabora IZ BiH, *Isto*, Preuzeto sa: <https://www.islamskazajednica.ba/Rijaset> predstavio izvještaj o razgovorima sa nelegalnim džematima.

3, Mostarsko muftijstvo 2, Travničko muftijstvo 1. Na području Banjalučkog i Goraždanskog muftijstva nije registrovana nijedna grupa. Broj objekata koji koriste ove grupe, a koji nisu registrovani u Islamskoj zajednici u BiH je 29 i u njima se, između ostalog, obavlja džuma-namaz u 19, a bešvakat namaz u 20 objekata. Od ukupnog broja grupa sa kojim su obavljani razgovori, predstavnici 14 grupa su potpisali Protokol i prihvatili uključenje u Islamsku zajednicu BiH. To su: Debeljak, Salem Bajramović, Čaršija - Kakanj, Osijek, Dragulj - Vreoca, Rakovica, Briješće Brdo, Bistrik, Bakarevac, Rujnica, Borovnica, Bajvati, Mećevići i Bočinja“ (IZBiH 2016)¹³⁸.

Dakle, ove činjenice ukazuju na kontinuitet trajanja rata, vojska je demobilisana, ali se vjerski rat - džihad i dalje vodi. Mete su u prvom redu muslimani koji se protive političkom islamu, a u drugom redu nemuslimani. U pomenutom izvještaju se posebno naglašava odbijanje 22 grupe koje ignorišu autoritet zvanične islamske zajednice, a to su: „Stijena, Brezićani, Hodžići - Kakanj, Pobjeda - Feth, Briješće Brdo II, Aleja Bosne Srebrenice, Gornja Mahala, Kuljani, Bara, Ošve, Kaloševići, Stmokos - Zenica, Liješnica, Kotorsko Donje, Gornja Maoča, Gornji Rahić/Dizdaruša, Čehaje 1, Selo Gračanica, Stara Željeznička stanica Bihać, Kula - Tuzla, Dubnica, Delići-Hukići. Postoje tekije u kojima se obavljaju aktivnosti, a da one nisu u sistemu Tarikatskog centra, kao i džemati koji su se odvojili od zajednice i tako djeluju nelegalno - to su Stranjani i Klokot“ (IZBiH 2016)¹³⁹.

Naglašava se da je u „procesu razgovora i postizanju sporazuma sa grupama i pojedincima, pripadnicima islama, koji nisu članovi Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, odnosno nisu uključeni u džemate islamske zajednice, a kolektivno organizuju i vode vjerske aktivnosti za koje je, po Ustavu Bosne i Hercegovine, Zakonu o slobodi vjere i položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini, te Ustavu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, nadležna Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, bili su uključeni nadležni: muftije, glavni imami, muderrisi, imami, predsjednici medžlisa, članovi tijela i organa zajednice i ugledni članovi islamske zajednice“ (IZBiH 2016)¹⁴⁰. To znači da je zajednica shodno procjeni složenosti problema

---

¹³⁸ Izvještaj Sabora Islamske zajednice u BiH koji potpisuje Reisu-l-ulema Husein ef. Kavazović, od 23.4.2016. godine. Preuzeto sa: <https://www.islamskazajednica.ba/Rijaset> predstavio izvještaj o razgovorima sa nelegalnim džematima.

¹³⁹ Izvještaj Sabora IZ BiH, *Isto*, Preuzeto sa: <https://www.islamskazajednica.ba/Rijaset> predstavio izvještaj o razgovorima sa nelegalnim džematima.

¹⁴⁰ Izvještaj Sabora IZ BiH, *Isto*, Preuzeto sa: <https://www.islamskazajednica.ba/Rijaset> predstavio izvještaj o razgovorima sa nelegalnim džematima.

angažovala nesumnjive autoritete u Islamskoj zajednici BiH, a u cilju razrješenja ovako složene vjersko-bezbjednosne pojave.

U istom izvještaju, pojašnjavajući nastanak ove pojave, ističe se, „da su se tokom osamdesetih godina prošlog vijeka pojavili studenti sa prostora Bosne i Hercegovine i Sandžaka, koji su studirali na islamskim univerzitetima u zemljama Zaliva, a koji su počeli osporavati ispravnost učenja i prakse islama u ovim krajevima. Tradicionalna bosanska ulema, koja je imala prepoznatljiv domaći imidž i tradicionalnu otvorenost u razumijevanju i tumačenju islama, dovođena je u pitanje i osporavan joj je legitimitet. Ovaj proces se na početku sporo i neuspješno provodio da bi početkom, i tokom rata u Bosni i Hercegovini, naišao na veći broj pristalica“ (IZBiH 2006)¹⁴¹. U izvještaju se posebno ističe uticaj rata i stradanje stanovništva u toku posljednjih sukoba, kao i „nove ideje, učenja i prakse koje se opisuju kao selefijske, vahabijske, šiitske, ahmedijske, nurdžijske, neotarikatske i slične, a koje nisu bile prisutne, ne samo kod muslimana, nego ni kod građana Bosne i Hercegovine“ (IZBiH 2016)¹⁴². Ukazujući na nemogućnost suprostavljanja ovim pojavama, pojašnjava se i njihov nastanak, uz činjenicu da su one došle „izvana, zajedno sa stranim nosiocima i da su podržane materijalno, propagandno i finansijski od institucija i pojedinaca van zemlje. Za takva učenja najotvoreniji su bili mladi, koji nisu imali dovoljno znanja o islamu iz ličnih ili porodičnih razloga, osobe kojima je bila potrebna sigurnost, zaštita i briga nakon preživjelih strahota agresije i ličnih tragedija. Teško oštećena Zajednica nije imala snage odgovoriti svim potrebama. U islamskim zemljama su prepoznatljiva četiri osnovna pravca salafizma, čiji uticaj se različito osjeća i na ovim prostorima. Daljnja analiza tih pravaca bi ih mogla svesti na dvije grupe: konzervativne i evoluirajuće, apolitične i društveno angažovane. Svi se pozivaju na ehlu-l-hadis¹⁴³ i utemeljitelje prvih pravnih škola. Na praktičnom nivou odbijaju islamsku tradiciju Bošnjaka u kojoj se praktikuju mevlud i tevhid, obilaze dovišta i turbeta“ (IZBiH 2016)¹⁴⁴.

---

¹⁴¹ Izvještaj Sabora Islamske zajednice u BiH koji potpisuje Reisu-l-ulema Husein ef. Kavazović, od 23.4.2016. godine. Preuzeto sa: <https://www.islamskazajednica.ba/Rijaset> predstavio izveštaj o razgovorima sa nelegalnim džematima.

¹⁴² Izvještaj Sabora IZ BiH, *Isto*, Preuzeto sa: <https://www.islamskazajednica.ba/Rijaset> predstavio izveštaj o razgovorima sa nelegalnim džematima.

¹⁴³ Pogledati opširnije: Spahić, 1995:370-372.

¹⁴⁴ Izvještaj Sabora Islamske zajednice u BiH koji potpisuje Reisu-l-ulema Husein ef. Kavazović, od 23.4.2016. godine. Preuzeto sa: <https://www.islamskazajednica.ba/Rijaset> predstavio izveštaj o razgovorima sa nelegalnim džematima.

Najzad, iz izvještaja se može zaključiti da paradžemata nema ili ne funkcionišu na teritoriji koju kontroliše entitet Republika Srpska, i ako na tom prostoru živi značajan broj muslimana. Izazovi koji stoje pred Islamskom zajednicom u BiH očigledno su višedimenzionalni, zajednica nije u mogućnosti da uspostavi integritet u dijelu mjesne nadležnosti, kao ni punu kontrolu nad paradžematima koji očigledno odbijaju integrisanje u legalnu Islamsku zajednicu BiH. U tome prednjače paradžemati iz Bužima, Bihaća, Sanskog Mosta, Travnika, Kalesije, Jajca, Maglaja, Tešnja, Teslića, Gradačca, Goražda, Zenice, Tuzle, Lukavca, Živinica, Donjeg Vakufa, Sarajeva, Bugojna, Brčkog, Konjica i Jablanice koje i dalje ne prihvataju pravni okvir i pravila islamske zajednice. Pri tome, posebno se ističu zajednice tzv. Borci za eksteritorijalni talibanski distrikt u Zenici i Alipašinom polju.

Međutim, nelegalne islamske zajednice prisutne su u ostalim zapadnobalkanskim zemljama. Paradžemati su registrovani i na teritoriji Srbije, posebno u dijelu Kosova i Metohije, kao i u Raškoj (Sandžačkoj) oblasti, za njom slijede Crna Gora, Sjeverna Makedonija i Albanija. Naime, očigledno da je blizina Bliskog istoka znatno doprinijela razvoju ove pojave, a uz izdašnu finansijsku i drugu pomoć „islamskih centara“ moći u Iranu i Saudijskoj Arabiji. Moramo naglasiti, da paradžemati odnosno članovi ovih zajednica javno ne zagovaraju ekstremizam i ako praktikovanje islama vrše na specifičan način. Međutim, praksa je pokazala, posebno iz iskustava zapadnoevropskih zemalja da su paradžemati stalni izvor prijetnje i baza za razvoj radikalnog i političkog islama. Imajući u vidu da članove ove zajednice često čine i pripadnici radikalnih islamista kao i povratnici sa ratišta, ovakve zajednice predstavljaju stalnu prijetnju za organizovanje, provođenje i finansiranje islamističkog terorizma.

Složenost situacije u Srbiji, gdje su muslimani organizovani u nekoliko islamskih zajednica, pogoduje razvoju paralelnih džemata. Međusobno neprihvatanje legitimiteta predstavničkih tela islamskih zajednica održava veliki problem u ostvarivanju vjerskih prava i interesa muslimana u ovoj zemlji, a posebno Sandžaku.

Sukob radikalnih islamističkih grupa u Sandžaku sa predstavnicima IZ (Islamske zajednice) Sandžaka kulminirao je tokom novembra 2006. godine, oružanim sukobom u „Arab džamiji“ u Novom Pazaru. Predmet sukoba je osporavanje načina vršenja vjerske službe od strane vahabitskih grupa koje ne priznaju autoritet IZ Sandžaka i tadašnjeg sandžačkog muftije Zukorlića

(Trifunović, Vračar, 2011:308). O ovom događaju IZ BiH u čijem se sastavu nalazi IZ Sandžaka izdala je Rezoluciju (Addenda) Rijasetu islamske zajednice o tumačenju islama.

U rezoluciji se, pored ostalog, navodi: „Rijaset IVZ-e u BiH potvrđuje svoju Rezoluciju o tumačenju islama izglasanu na šesnaestoj redovnoj sjednici od 27. safera 1427/27. marta 2006. u kojoj se pored ostalog kaže:

- Rijaset IZ-e je već duže vrijeme suočen sa pojavom neprimjerenog tumačenja islama od nekih pojedinaca i grupa koje uznemiravaju muslimane i od postojećeg dobra koje se ogleda u jedinstvu kelime-i tevhida i tevhida-i kelime potiče se fitneluk koji vodi razdoru i raskolu među muslimanima.
- Rijaset IZ-e je odlučan u namjeri da zaštiti originalnost vjekovne tradicije IZ-e u BiH koja se pokazala životnom u svim prilikama kroz koje su prolazili bosanski muslimani zadnjih stoljeća, posebno u kriznim trenucima za njihov opstanak. Stoga, Rijaset IZ-e poziva imame, hatibe i muallime da u svom radu u džamiji, mektebu, školi i na bilo kojem drugom javnom mjestu budu dosljedni u tumačenju institucionalnog učenja islama na temeljima Kur'ana, Sunneta i našeg bosansko-hercegovačkog iskustva.
- Zapažajući i nakon Rezolucije Rijasetu IZ-e neprimjerenu agresivnost pojedinaca i grupa u tumačenju islama, posebno u Sandžaku gdje je došlo i do fizičkog obračuna među muslimanima;
- Rijaset IZ-e daje punu podršku Mešihatu IZ-e Sandžaka u provođenju Rezolucije Rijasetu o tumačenju islama, te poziva imame, hatibe, muallime i muderrise u Sandžaku da budu savjesni i odgovorni u čuvanju i njegovanju vjerske i kulturne tradicije muslimana¹⁴⁵.

Dakle, donošenje ovakve rezolucije izazvano je ozbiljnim sukobima tradicionalnih muslimana sa vahabijskim grupama koje nasilno nameću vlastitu verziju islama. Pored tumačenja islama, ove ekstremne grupe pokušale su i nasilno zauzimanje pojedinih vjerskih objekata. S bezbjednosnog aspekta ovakve grupe mogu se lako mobilisati i upotrijebiti u pojedinim okolnostima i mjestima gdje se želi proizvesti destabilizacija društva. Danas, u zapadnobakanskim zemljama religija se permanentno zloupotrebljava za postizanje političkih ciljeva i rješavanje političkih pitanja.

---

¹⁴⁵ Šire na: <http://www.glas-islama.com/pdf/2006/GI%20121.pdf> (pristupljeno 20.01.2020.).

Kada je riječ o Crnoj Gori, na njenoj teritoriji vahabiti su registrovani u opštinama: Bijelom Polju, Rožajama, Plavu i Gusinju (Simeunović, 2009). Na području zemlje egzistira, prema dostupnim izvorima, oko 18 paradžemata. Pored ovog, postoji opšta suprostavljenost u teritorijalnoj nadležnosti sa Islamskom zajednicom BiH, koja u šest crnogorskih opština na sjeveru zemlje ima uspostavljenu paralelnu organizaciju vjerskih zajedica, ne prihvatajući teritorijalnu nadležnost Islamske zajednice Crne Gore. U cilju sprečavanja djelovanja prije svega vahabita na prostoru Crne Gore, Islamska vjerska zajednica Crne Gore (IVZ), na čelu sa reisom Rifatom Fejzićem, donijela je 22. novembra 2006. godine Rezoluciju (IVZCG 2006)¹⁴⁶, kojom se osuđuje „agresivnost pojedinaca i grupa u tumačenju islama“ koji djeluju u mjesnoj nadležnosti ove zajednice, a ne predstavljaju dio IVZ Crne Gore.

U pomenutoj rezoluciji se ističe, da je IVZ Crne Gore, „najstarija priznata Islamska zajednica na Balkanu, da su muslimani u Crnoj Gori prihvatili instituciju islama u devetnaestom vijeku i na taj način sačuvali univerzalnu vjeru u Jednog Boga i ostali vjerni principu univerzalnog ummeta. Zato je Islamska zajednica dar Božiji kojeg se ne smije nijekati, niti ga se smije obeščaćivati. Ko to ne razumije, ne može suditi o našim muslimanima; ko to ne poštuje, nema pravo ničem naše muslimane učiti - ni vjeri koju oni znaju, ni vjernosti ummetu koju oni čvrsto drže“ (IVZCG 2006)¹⁴⁷. U nastavku se konstatuje agresivnost paradžemata. Islamska zajednica zapaža „neprimjerenu agresivnost pojedinaca i grupa u tumačenju islama, kao i fizičkih i verbalnih napada na pojedinim mjestima. Po pravilu, paradžemati šire neumjesne ocjene o Islamskoj zajednici od ljudi koji nemaju puno životno iskustvo islama u Crnoj Gori; sve ovo predstavlja opasnost od sračunate podjele i razdora među našim muslimanima, konstatuje se u rezoluciji. Istovremeno, ističe se da je Mešihat IZ-e već duže vrijeme suočen sa pojavom neprimjerenog tumačenja islama od nekih pojedinaca i grupa koje uznemiravaju muslimane i od postojećeg dobra koje se ogleda u jedinstvu kelime-i tevhida i tevhid-i kelime podstiče se fitneluk (smutnja) koji vodi razdoru i raskolu među muslimanima. Mešihat IZ-e je odlučan u namjeri da zaštiti originalnost vjekovne tradicije IZ-e koja se pokazala životnom u svim prilikama kroz koje su prolazili naši

---

¹⁴⁶ Preuzeto sa: <http://bosnjaci.net/prilog.php?pid=19899>, (pristupljeno 20.01.2020.).

¹⁴⁷ Preuzeto sa: <http://bosnjaci.net/prilog.php?pid=19899>, (pristupljeno 20.01.2020.).

muslimani zadnjih vijekova, posebno u kriznim trenucima za njihov opstanak kakvi su bili sukobi u našem okruženju devedesetih godina“ (IVZCG 2006)¹⁴⁸.

O postojanju paralelnih vjerskih grupa-paradžemata javno je 2017. godine ukazao i predsjednik Odbora Islamske zajednice Crne Gore u Plavu, Šefkija Šabović. Naime, u obraćanju javnosti¹⁴⁹, Šabović ističe postojanje neintegrisane muslimanske vjerske zajednice koja vjerske obrede obavlja bez saglasnosti islamske zajednice. Dakle, u svojoj izjavi za medije Šabović naglašava, da je u „plavskom naselju Glavice, u još nedovršenoj ali djelimično funkcionalnoj građevini, radikalni islamista SK, sa dvadesetak pristalica, „osnovao“ paradžemat oštro suprotstavljen sistemu i svim podsistemima Islamske zajednice u Crnoj Gori. Kako naglašava, radi se licu koje je porijeklom iz Peći, povezano sa prištinskom centralom Islamske omladine (Rinia Islame)“, koja je sve aktivnija na teritoriji Crne Gore, istovremeno, ukazujući na trend formiranja omladinskih klubova kao i osnivanja raznih paravaspitno-obrazovnih organizacija poput medrese, islamskih dječjih vrtića ili škola Časnoga Kurana, u kojima se okuplja muslimanska omladina.

U narednom periodu muslimanske zajednice nalaze se pred ozbiljnim izazovom da sačuvaju integritet svog sveštentva, bogomolja i vjernika. Trend narastanja radikalizovanih grupa mora biti ozbiljno shvaćen u široj društvenoj zajednici jer je militantan i opasan. Islamske vjerske zajednice nemaju mogućnost za adekvatan odgovor ovom vjersko bezbjednosnom fenomenu, jer je neophodno odvajanje tradicionalnog islama od islamizma. Jačanje radikalnih grupa, odnosno religioznih ekstremističkih pokreta uslovljeno je potporom islamističkih centara kao i političkom pozadinom ratnih sukoba na Zapadnom Balkanu. Ukoliko vahabiti ubijede muslimanske zajednice da prihvate njihove stavove i vođstvo, predstoji dugoročni religijski problem koji predstavlja prijetnju, kako za muslimane tako i za ostale zajednice.

6.4. Vahabizam kao ekstremizam na Zapadnom Balkanu

Islamsku radikalizaciju na prostoru Zapadnog Balkana možemo posmatrati kao društvenu i političku realnost nastalu u uslovima stvaranja jednog „novog“ radikalnog vjerskog pokreta na ovom prostoru. Terorističke organizacije koje koriste i promovišu vahabizam žele uspostaviti islamske države u kojima će biti na snazi šerijatsko pravo. Ideološka osnova ovoga pokreta se

---

¹⁴⁸ Pogledati opširnije: *Isto*

¹⁴⁹ Preuzeto sa: <https://portalanalitika.me/clanak/279731/>, (pristupljeno 20.01.2020.).

zasniva na principima vahabizma koji je nastao u 18. vijeku u pokrajini Nedžd, u današnjoj Saudijskoj Arabiji. Vahabiti ili selefije, političke sekte unutar sunitskog islama zalažu se za „pročišćenje” islama po principima sunitsko-vahabitskog islama nastalog u Saudijskoj Arabiji i njegovih zagovornika u Egiptu, Turskoj i Indiji. Iako se u ovom radu prepliću izrazi vahabije i selefije, koji se koncepcijski gotovo ne razlikuju, prema dostupnim izvorima salafisti smatraju da je pojam „vahabija” pogrdan izraz za islamiste zbog njegove izvorne povezanosti sa saudijskom kraljevskom porodicom. Islamizam kao islamski politički pokret podijeljen je oko dva koncepta i to pokreti okupljeni oko Muslimanske brće (npr. Hamas) i drugi oko salafizma-vahabizma. Saudijska vlada je trenutno zbog ekonomske i finansijske moći jedna od najuticajnijih u islamskom svijetu, koja zastupa i promovise pročišćenje islama. Pored ovog, kontroliše Meku i Medinu dva najsvetija mjesta islama, gdje u godišnjem hodočašću dolaze milioni muslimana koji učestvuju u vjerskim obredima.

Profesor Rešid Hafizović sa Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu govoreći o vahabizmu naglašava da „vahabiti svoje rodoslovlje vezuju uz saudijskog nezadovoljnika iz sedamnaestog vijeka Muhammed ibn Abdul-Vehaba, nedoučenog reformatora. On je proglasio džihad protiv svih tadašnjih muslimana, uz pomoć dinastije Sauda, kojoj je pomogao sa svojim falangama da se popne na politički tron. U srcu muslimanske imperije je krvlju crtao granice današnjoj saudijskoj monarhiji, u nečasnom savezu sa imperijalističkom Britanijom nasrtao je na muslimansku vlast, poubijao hiljade ljudi na Kerbeli, u Nedžefu i drugdje, prolio potoke muslimanske krvi u svetim gradovima Mekki i Medini, Taifu i drugdje. Uz ime tog čovjeka se vezuje naslov i ideološko naslijeđe današnjih „vahabija“ koje neki ovdašnji bošnjački političari neodmjereno, neodgovorno i netačno izjednačuju sa tradicionalnim muslimanskim pravnim školama ili mezhebima. Vahabizam je, zapravo, puritansko kretanje nezadovoljno i netolerantno prema svemu što se ne poklapa sa njegovom idejnom vizurom i, stoga, često sklono metodama ubilačkih ideologija koje ne biraju sredstva u ostvarenju svojih ciljeva”¹⁵⁰. Vjerski stavovi koji se zagovaraju imaju široku lepezu i stalno se nadograđuju. Na rigidnim stavovima i učenjima vjernik bi morao da prilagodi način života, sistem rada, odijevanje, korištenje hrane i pića, praktikovanje molitve i još širok spisak obaveza. Paradžematske vjerske grupe predstavljaju spoj vjerskog ekstremizma i prikrivene politike izražene kroz vahabite ili selefije. U tom smislu puritansko-novo učenje islama se

---

¹⁵⁰ Preuzeto sa: <http://kliker.info/akademik-resid-hafizovic-nema-novih-i-starih-muslimana-ali-ima-vehabija/> (pristupljeno 10.1.2019.).

praktikuje javno, a politički ciljevi ostaju prikriveni. Zbog moćne finansijske i religijske podrške Saudijske Arabije vahabiti su u mnogim zemljama, između ostalih i zemljama Zapadnog Balkana, uspjeli da preobrate mnoge umjerene muslimane i tako naruše multietnički suživot i kulturu u „napadnutim“ zemljama.

S obzirom na to da je Saudijska Arabija, direktno ili preko posrednika islamskih nevladinih organizacija, izdvajala najveća sredstva, njen oblik islama - vahabizam - počeo je da prevlađuje u BiH. Džamije i druge islamske sakralne institucije, nakon Dejtona, građene su ili rekonstruisane „u stilu zalivskog kiča omiljenog Saudijscima, ali tuđeg Balkanu“. Islam kakav se propovjeda u tim džamijama takođe je bio uvezena, radikalno netolerantna saudijska državna religija koja je razjedinila duh i širila džihad gdje god bi se pojavila (Šindler, 2011:210-211). I danas se na ovom prostoru religija zloupotrebljava, a ona se kontinuirano koristi za realizaciju političkih planova. Pored ovog, Saudijska Arabija je u prethodnom periodu imala i veze sa terorističkim organizacijama kao što je Al Kaida.

Da je Saudijska Arabija jedan od glavnih sponzora islamističkog terorizma svjedoči i odluka američkog Kongresa od 28. septembra 2016. godine. Naime, „većinom glasova, a uprkos vetu kojega je uložio predsjednik Barak Obama, Kongres je odobrio zakon *Pravda protiv pokrovitelja terorizma*. Prema donešenom zakonu porodice žrtava stradalih u napadu Al Kaide od 11. septembra 2001. godine, mogu tužiti Saudijsku Arabiju i tražiti odštete zbog postojanja veze između monarhije i ove terorističke organizacije. Na kraju, veto američkog predsjednika na predloženi zakon govori o važnosti Saudijske Arabije kao partnera SAD-a“ navodi se između ostalog u pomenutoj odluci.¹⁵¹

U periodu nakon 11. septembra, intenziviranje vahabizma na posmatranom prostoru se ne može zanemariti, jer je on postao stvarnost. Dakle, ova pojava nastala je kao jedan novi način pristupa praktikovanja islama, potpomognuta prije svega paralelnim islamskim zajednicama uz pomoć islamskog svijeta i islamskih centara moći. Pored ovog, značajan doprinos razvoju islamskog ekstremizma pripao je i politici koju je vodila „međunarodna zajednica“ na prostoru Zapadnog Balkana u prethodnom periodu. Ipak, još uvijek je većina zapadnobalkanskih

---

¹⁵¹ Preuzeto sa: https://en.m.wikipedia.org/wiki/Justice_Against_Sponsors_of_Terrorism_Act, (pristupljeno 20.01.2020.).

muslimana dominantno sekularizovana, ali među njima raste broj onih (vahabiti) koji se zalažu i vrše pritisak na ostale vjernike da se vrate tzv. izvornom islamu, ekstremnom pravcu tumačenja *Kurana*. Saudijska Arabija danas je zemlja s izrazito naglašenim islamskim identitetom i smatra se kolijevkom vahabizma. Unutrašnje uređenje države oslanja se na vjerskom učenju Kurana i šerijatskom pravu, te propisima i dekretima koje izdaje kralj. Uloga kralja u ovoj zemlji je neprikosnovena u zakonodavnoj, izvršnoj, sudskoj i vojnoj vlasti, gdje vahabizam predstavlja državnu religiju. Međutim, uticaj saudijskog islama osjeća se i na prostoru Zapadnog Balkana.

Profesor Dragan Simeunović (2009) ističe da je „Na tlu sadašnje Srbije uticaj islamskog fanatizma preko vahabita najprisutniji u Sandžaku. Ko pristupi vahabitima dobija mjesečnu novčanu platu, kao i žene za nošenje feredža. Razlikuju se po izgledu (briju glavu i nose duge brade) i odjeći (kraće široke pantalone) od tradicionalnih muslimana. Klanjaju se na hembelijski način. Obrezuju žene kako bi ih učinili smjernim“ (Simeunović, 2009:223). Ovaj vjerski fundamentalizam predstavlja političku ideologiju koja nastoji da živote vjernika upodobi određenoj vjerskoj doktrini-vahabizmu.

Jedan od najznačajnijih pokreta u islamu je vahabizam. Prema Luisu (2004) „Nosi naziv po svom osnivaču Muhamed ibn Abdel Vahab (1703-1792) bio je teolog iz oblasti Nedžd u Arabiji, kojom su vladali lokalni šeici iz Kuće Suada. Godine 1744. on je pokrenuo kampanju za pročišćenje i obnovu. Njegov proklamovani cilj bio je povratak čistom i autentičnom islamu Osnivača, uz uklanjanje i, kada je to potrebno, uništenje svih kasnijih dodataka i izmjena“ (Luis, 2004:121). Pored pomenutog, zalagao se za sveopšto pročišćenje, on kaže, „da svaki pravi vjernik mora da čini napore radi očišćenja islama od onoga što je predstavljalo teološke inovacije (bida), praznovjerje (hurufa), devijacije i reviziju vjere, nevjerništvo (kufr) i krivovjerje (ilhad), jeres i otpadništvo, mnogoboštvo (širk) i idolatriju“ (Potežica, 2007:39-51). Naime, pripadnici vahabitskog pokreta smatraju da svetost i obožavanje treba svesti samo na Alaha tj. Boga. Osnivač tog pokreta je prihvatio u potpunosti shvatanja hanbalitske škole (*Ibn Hanbal*). Pored Ibn Hanbala, osnivača najstrože škole zakona u islamu, još jedna ličnost klasične arapske kulture koja je izvršila posebno jak uticaj na vahabitsku doktrinu jeste Ibn Tajmija, hanbalitski pravnik, tvorac doktrine džihada i takfira, koji je oštro osuđivao obožavanje svetaca.¹⁵²

---

¹⁵² Prema: Enciklopedija živih religija, Beograd: Nolit, 1992, str. 765.

Mnogobrojne rasprave o prirodi vahabizma imaju zajednički stav da je sa ovim pokretom zapravo inicirana sveopšta reforma islama. On ima i dublje korijene u islamu, koji sežu u XIV vijek i učenje poznatog islamskog teologa Ibn Tajmije, pa i dalje u prošlost, u IX vijek i hambalitsku vjersko-pravnu školu. Prema gore pomenutom radu Olivera Potežice (2007), uglednog diplomate i bivšeg ambasadora u Jordanu, vahabizam kao prvi predmodernistički pokret uticao je na sve ostale pokrete u islamu, a da li je pozitivan ili negativan, o tome se ne može dati konačan sud, jer su i među muslimanskim teolozima i teoretičarima mišljenja podijeljena. Za Arape je to bio oslobodilački, emancipatorski pokret, a u nekim drugim sredinama je pokazao konzervativne i regresivne karakteristike. Međutim, ovaj ugledni diplomata ukazuje na opasnosti i karakter koje donosi ovaj vjerski pokret, a to su: fanatizam, radikalizam, ekstremizam i ugrožavanje bezbjednosti.

Vahabizam je jedna od ključnih tačaka u kojoj se prelamaju duhovna, vjerska i politička kretanja u savremenom islamu. Oliver Potežica (2007) naglašava da vahabizam na posmatranom prostoru nije ozbiljno shvaćen, a posebno sa bezbjednosnog stanovišta. Ovaj vjerski pokret, koji je u Saudijskoj Arabiji zvanično vjersko učenje, „nije dovoljno naučno istražen, iako na Balkanu postoji brojna muslimanska zajednica u kojoj 5% stanovništva u BiH, 3% na Kosovu i čak 18 % u Sandžaku čine vahabije, pa samim tim prijeti opasnost od eskalacije islamskog terorizma i njihove zloupotrebe“ (Potežica, 2007). Ipak, Luis (2004) smatra da je „gnev vahabita nije bio prvenstveno usmjeren protiv stranaca, već protiv onih za koje su smatrali da izdaju i degradiraju islam iznutra: sa jedne strane to su oni koji su pokušavali bilo kakvu modernu reformu, a sa druge oni za koje su vahabiti smatrali da kvare i ponižavaju istinsko islamsko nasleđe proroka i njegovih saradnika, a koji su bili neposredna meta ovog gneva“ (Luis 2004:122). Međutim, danas na opasnost od djelovanja vahabističkog pokreta ukazuju mnogi, posebno zbog značajnog uticaja ovog pokreta na terorističke organizacije Al Kaida, Islamska država i druge.

Istorijska i vremenska dimenzija vahabitskog pokreta nije mala. „Nastanak i uspon vahabizma u Arabiji u osamnaestom vijeku bio je u velikoj mjeri odgovor na okolnosti koje su se u to vrijeme mijenjale. Jedan od njih je naravno bilo povlačenje islama i odgovarajući prodor hrišćanstva“ (Luis 2004:122). Dakle dominantno je vezan za slabljenje turskog uticaja i povlačenje Osmanlija sa Balkana i ostalih prostora. Prema dostupnim izvorima u to vrijeme sljedbenici Muhameda ibn Abdel Vahaba su iskoristili prodor Napoleona u Egipat i zauzimanje Palestine za

potiskivanje Turaka Osmanlija sa Arabijskog poluostrva. Da bi se odbranili, Turci su morali da sa Balkana i iz Male Azije da pomjere svoje vojne snage što je stvorilo prostor za podizanje ustanka u Srbiji i Grčkoj. Turska se od 1807. godine konsolidovala i uspješno potisnula vahabite. Malo je poznato, da je baš u vrijeme kada je Karadorđeva glava poslata sultanu u Carigrad, vahabitski imam Abdulah Saud sa svojih 80 rođaka i saboraca pogubljen u Istanbulu.

Dakle, usponu vahabizma možemo vezati i za pad Osmanskog carstva. Međutim, „dva događaja u ranom dvadesetom vijeku pretvorila su vahabizam u glavnu silu u islamskom svijetu i šire. Prvi od njih bilo je širenje i konsolidovanje Saudijskog kraljevstva. Drugi događaj je osvajanje teritorije u sjevernom Nedždu i na kontrola Hadžaza. Ovom zemljom, na kojoj su se nalazila dva sveta grada, Meka i Medina, vladali su pripadnici dinastije Hašemita, potomaka proroka, tokom više od jednog milenijuma, a tokom poslednjih nekoliko vjekova pod labavom otomanskom vrhovnom vlašću“ (Luis, 2004:123-124). Vahabije se bore za islamsko pravo, odnosno šerijat i njegovu strogu primjenu. Potežica (2007) naglašava da je vahabizam protiv bilo kakvog sekularizma, zapadnjaštva i miješanja vjere i politike. Za vahabijane ne postoji politika, ali i to jeste politički stav. Ne priznaju koncepte kao što su kapitalizam, socijalizam, liberalizam, demokratija, protiv su političkih partija, izlazaka na izbore. Za vahabite postoje samo dvije stvari koje musliman može da radi: to su dava, odnosno, poziv na širenje vjere kroz misionarski rad, a drugo je džihad. Džihad je višeslojni pojam koji se danas svodi samo na oružanu komponentu. Džihad može biti riječima, imovinom, gestom. Džihad je svako nastojanje da se nešto ostvari u islamu. Vahabizam ne priznaje nacije, muslimani ne mogu da se podijele po naciji, jeziku ili boji kože. To je suština kuranskog tumačenja jednakosti muslimana. Procjenjuje se da je u posljednjih dvadeset pet godina, potrošeno oko stotinu milijardi dolara za širenje vahabističkog pokreta u neislamskim zemljama, a najviše za izgradnju džamija, islamskih centara, vjerskih škola i širenje uticaja u medijima. Dakle, zahvaljujući nafti i velikoj finasijskoj moći vahabije šire svoju ideologiju i uticaj. Od tog novca izgrađeno je u neislamskim zemljama više od 1.700 džamija, 230 islamskih centara, 220 islamskih univerziteta i više od 2.000 škola.¹⁵³

Na kraju, ključno rješenje je razdvajanje vjere i nasilja. Potežica (2007) naglašava da je vahabizam kao vjerski pokret legalan i legitiman. Ne može ih niko zabraniti po Ustavu, Zakonu o crkvama i vjerskim zajednicama, ali ni po međunarodnim dokumentima, Univerzalnoj deklaraciji

---

¹⁵³ Pogledati opširnije: Potežica, 2007:39-161.

o pravima čovjeka, i Deklaraciji UN iz 1981. godine o slobodi vjeroispovesti. Pravo je svakog čovjeka na slobodu vjeroispovjesti, znači da vjeruje u šta i kako hoće. Međutim, svako ko se prihvati oružja da bi ostvario svoje vjerske ciljeve je terorista. To su svakako savremeni džihadski pokreti i Al Kaida koji su neka vrsta sinkretističkog učenja, u manjem dijelu vahabizma i političkog aktivizma uz korišćenje nasilja za ostvarivanje vjerskih ciljeva koje su propagirala „Muslimanska braća“ posebno Sajed Kutba i Abdulah Azam, glavni ideolog militantnog islama. Kada su u pitanju zemlje Zapadnog Balkana, preovladava stručno mišljenje da još uvijek vahabizam predstavlja manjinu bez većeg uticaja među muslimanima (Potežica, 2007).

Vahabijски ideolozi ističu da muslimani u zemljama Zapadnog Balkana ne žive autentični islam, koji su upoznali tek njihovim dolaskom. Oni nastoje „očistiti islam“, a to znači očistiti sve one osobenosti koje je u njega donijela lokalna politika ili uticaj drugih naroda sa kojima muslimani u tom području dijele zajedničke tradicije. Različiti oblici islamističkog ekstremizma i opasnosti koje ih prate šire se kroz paradžemate, odnosno nelegalne islamske zajednice za sada dobijaju osudu šire muslimanske zajednice. Takvom stavu pridružuje se i veliki dio muslimanskog sveštenstva koji se drži tradicionalnog islama, jer se paradžemati nalaze van kontrole islamske zajednice (Potežica, 2007).

Međutim, moramo naglasiti da je tokom ratnih sukoba u Bosni i na prostoru Srbije dio sveštenika pored vjerskih obavljao i komandne dužnosti u ratnim jedinicama. U praksi oni su podsticali vjerski fanatizam i navodili vjerske fanatike da se odriču islamskih normi, pravdajući takvo ponašanje svojom verzijom tumačenja vjere. Dakle, izvitopereni šerijat je postao dominantan način života, pa i pravila ratovanja. Geopolitičke prilike na Zapadnom Balkanu u narednom periodu umnogome mogu doprinijeti slabljenju i suzbijanju islamističkog ekstremizma. Dakle, da bi jedan pokret opstao, neophodna je organizaciona struktura koja kroz liniju komandovanja mora imati vezu sa inostranim islamističkim centrima. Pored navedenog, terorističke aktivnosti se kontinuirano vezuju za religiju. Isto tako, u zavisnosti od potreba islamskih i drugih centara moći ekstremisti mogu biti korišteni radi postizanja različitih političkih ciljeva na ovom prostoru.

7. MANIFESTACIJE EKSTREMIZMA I TERORIZMA NA ZAPADNOM BALKANU

7.1. Mudžahedini u ratovima devedesetih godina XX vijeka

O tome kada je i kako rat počeo u BiH, postoje podijeljena mišljenja. Kao početak priprema za posljednje ratne sukobe u BiH, prema Darku Tanaskoviću (2006), uzima se 10. jun 1991. godine, kada je u organizaciji nacionalističke muslimanske stranke SDA u Sarajevu održan skup, na kom je prisustvovalo oko 360 najznačajnijih muslimanskih predstavnika u zvaničnoj vlasti i političkim organima države, svi poslanici Skupštine BiH, svi članovi Glavnog i Izvršnog odbora SDA i vodeći intelektualci Sarajeva i BiH (Tanasković, 2006). Tog dana formiran je Nacionalni savez za zaštitu muslimansko-bošnjačkog naroda. Taj savez je bio politička podloga za stvaranje Patriotske lige, a znamo da je ona prva organizovana snaga koja je pružila otpor „agresoru“. Iz Patriotske lige stvorena je kasnije Armija BiH. Za moralno političku pripremu takve armije bila je zadužena Islamska zajednica. Džamijske hudbe (propovijedi) postale su sve ratobornije, a u „Preporodu“ (zvaničnom glasilu Islamske zajednice) od 15. aprila 1992. godine objavljena su čak četiri izričita „kratka upustva našim borcima“, gdje se, pored ostalog nalaže: „u borbu, po mogućnosti, krenite sa abdestom i, obavezno, s Božjim imenom u srcu i na usnama, prilikom vašeg napada na neprijatelja, ili sukoba s njim, izgovarajte tekbire (Alahu ekber!)...“ (Tanasković, 2006:67-68). To znači da svaki musliman u ime vjere ima obavezu i dužnost da uzme oružje i krene u rat, džihad. Vojnici mobilisani u ratu dobijaju naziv mudžahedini (*sveti ratnici*), a oni koji poginu tokom rata *šehidi* (mučenici), dok posebne društvene povlastice očekuju sve one koji se živi vrata iz rata. Mudžahedini nastoje da uvjere muslimane da će jedino povratkom u autentični islam dobiti snagu potrebnu za rat. Dakle, dominantna snaga je u vjeri, uz oružje i očiglednu zloupotrebu religije koja je poslužila kao poziv za globalnu mobilizaciju, buđenje i oružani sukob.

Prema istraživanju Haled Fuad Alama (2012) reformističko tumačenje islama oduvijek je nastojalo da minimizira ratnički karakter džihada, isticanjem njegovog značaja unutrašnjeg napora, počevši od Muhameda Abduha pa nadalje. Psihološki univerzum sadržan u ovoj riječi vjerovatno utiče na isticanje vječito prisutne napetosti između vjere i svijeta, kako u unutrašnjoj tišini ljudskog bića, tako i u zaglušujućoj buci istorije. Kako god bilo, upotreba pojma džihad danas je prilično problematična, zbog toga što ona predstavlja amalgam iskustva, mučeništva i svetog rata koji je

akumuliran u islamskoj literaturi počevši od tridesetih godina. Ovaj amalgam je u osnovi napetosti između vjere i svijeta, koja čovjeka nagoni da strada i da se povinuje istorijskoj neminovnosti. Danas je pojam džihad nedovoljan da iskaže manifestacije i oblike nasilja u islamu. Ako je džihad bio prost uslov za uzdizanje do mučeništva shvaćenog kao potvrda vjere gubitkom života u borbi, čime je isticana krepkost i valjanost *mudžahida* (ratnika za vjeru), danas se nova kultura rata i smrti pojavljuje, kako u rječniku, tako i u političkoj praksi muslimanskog društva (Haled, 2012). Samoubistvo islamskih kamikaza, koje se kao do tada nepoznat fenomen u političkom islamu pojavilo u posljednjih dvadeset godina, otvorilo je prostor za široku doktrinarnu diskusiju na temu odnosa između vjere i rata. Iako je samoubistvo strano islamskoj doktrini i njenom moralu, ono je ipak postalo jedno od borbenih sredstava džihada u Libanu tokom osamdesetih godina. Najprije su o samoubistvu progovorili, a potom i pristupili praksi samoubilačkog čina pripadnici proiranskog Hezbolaha u južnom Libanu: oni su izdali *fatvu* (deciziju) kojom su dali legitimitet takvim akcijama. Nešto kasnije, i Islamski džihad i Hamas doktrinarno su opravdali njegovu primjenu. Tako je pojam kamikaze postao dio političkog rječnika u islamu (Haled, 2012).

Profesor Dragan Simeunović (2009) pojavu džihadizma sa političkog aspekta vidi kao pojavu ekstremne desnice. „U krajnjem, džihadizam i islamistički teritorijalizam kao njegovo glavno oružje i nisu ništa drugo do islamska varijanta neofašizma. Odricanje prava drugima na teritoriju, progres, vlast i bilo kakvo učešće u njoj, pa i na život, je isključivo ekstremističko stanovište koje u svojoj esenciji nije drugo do neonacizam. Samo se ovdje radi o naciji zamišljenoj od vjernika, a ne od pripadnika neke etničke grupe ili više rase. Ta vrsta isključivosti je bitan indikator islamističkog nacizma ispoljenog u vjersko-političkoj oblandi“ (Simeunović, 2009:166).

Početak rata u Bosni i Hercegovini tokom 1992. godine privukao je mudžahedine s Bliskog istoka i Evrope, ali se s njegovim završetkom određeni broj ovih boraca nastanio u BiH, dok se jedan dio vratio svojim kućama. Pored pomoći tokom ratnim operacijama Armije BiH zagovarali su i težili koheziji muslimanske populacije u borbi za džihad. Pojedini školovani oficiri u Armiji BiH izražavali su često proteste zbog postupaka neprilagođenih mudžahedina, jer su im donosili više štete nego koristi, zapravo vodili su rat za Alaha, a ne za Bosnu i Muslimane. Ipak, za rat u Bosni i Hercegovini može se reći da je bio vjerski, jer ga je veliki broj muslimana doživio kao džihad. Postoje već tri generacije mudžahedina, prva nastala tokom ratova osamdesetih godina prošlog vijeka u Avganistanu, druga tokom ratova devedesetih u Bosni i Čečeniji, i treća nastala

tokom ratova u Iraku i Siriji. Tokom rata u Bosni muslimani su imali naklonost SAD, a što će u nastavku sukoba rezultirati vazdušnim napadima NATO na položaje vojske bosanskih Srba. Međutim, već u toku ovog rata teroristička Al Kaida označava i objavljuje novu strategiju, u kojoj kao neprijatelja obilježava SAD, kao glavnog među „nevjernicima“, što će u nastavku činiti suštinu strategije ove moćne terorističke grupe, ali dovesti i do djelimičnog otklona zvanične politike SAD prema muslimanima u BiH.

O broju mudžahedina koji su uzeli učešće u posljednjem ratu ne postoje pouzdani podaci, procjenjuje se da to nije bio mali broj. „Mada se često pominju različite cifre mudžahedina koji su ratovali na tlu Bosne i Hercegovine, za vjerovati je da je kroz BiH u periodu od 1992. do 1995. godine prodefilovalo oko deset do dvanaest hiljada muslimana iz stranih zemalja, te da je nekoliko hiljada od njih dobilo na tadašnjim legalnim (brak sa državljanom BiH, učešće u ratu u sastavu tadašnjih zvaničnih vojnih formacija BiH i sl.) ili nelegalnim osnovama državljanstvo BiH, a da je realan broj onih koji su ostali iznosi oko hiljadu i pet stotina. Tako se po završetku rata povećala grupa mudžahedina trajno naselila u bivšem srpskom selu Bočinja u opštini Maglaj, u kome je organizovala svoj život na potpuno šerijatski način, a ni poslije rata nije krila svoju bliskost sa Osama Bin Ladenom“ (Simeunović, 2009:227-228).

Iskustvo iz više ratova kod mudžahedina je razvilo potrebu razvoja elastičnih terorističkih mreža unutar kojih ne postoje rigorozni odnosi zavisnosti, kao što je organizovana Al Kaida, a propagandu šire sve učestalijim korišćenjem interneta i raznih društvenih mreža, iako se razvoj džihadizma na području Zapadnog Balkana može vezati sa političkim kretanjima širom muslimanskog svijeta. Mada se ne mogu pronaći pouzdani podaci u različitim izvorima, na prostoru Bosne se u periodu od 1992. do 1995. godine operativno nalazilo od deset do dvanest hiljada mudžahedina. Tokom rata u BiH mudžahedini su uglavnom bili raspoređeni u 3. korpus Armije BiH, taktičku jedinicu ranga brigade sa sjedištem u Zenici koja je u svom sastavu imala posebnu jedinicu „El mudžahid“, čiju su strukturu činila dva bataljona, Islamski bataljon u Bistričaku, 2 km sjeverozapadno od Zenice, smješten u objektima bivšeg odmarališta za radnike i zgrada „Vatrostalne“ u naselju Podbriježje (Hećimović, 2006). Drugi bataljon se nalazio sjeverno od Travnika, u selu Bukovica Gluha. Ovim jedinicama priključio se i veliki broj domaćih muslimana. Zbog velike zainteresovanosti muslimanskog rukovodstva u Sarajevu ova jedinica imala je prioritet u snabdijevanju opremom i naoružanjem. Prema dostupnim podacima Sedma

muslimanska brigada¹⁵⁴ formirana je 17. novembra 1992. godine, sjedište jedinice bilo je u Zenici, a pored komandanata brigade Halila Brzine, poznatog pod nadimkom „Islam koji hoda“ jedinicom je upravljalo posebno tijelo koje se zvalo *Šura* i činilo ga je šest članova. Za sve pripadnike koji su pristupali jedinici, pored vojničke obuke, organizovana je i vjerska pouka koju su vodili muslimanski sveštenici *imami* koji su bili angažovani u jedinici. Pored ove jedinice, veća formacija mudžahedina tokom bosanskog rata nalazila se u selu Mehurići, na šest kilometara od Busovače.

Na prostoru Srbije, na području Kosova i Metohije je 1998. godine, tokom priprema za terorističko djelovanje osnovana teroristička jedinica mudžahedina pod ratnim nazivom „Abu Bakir Sadik“. Kao osnivač ove jedinice pominje se Ekrem Avdija. Pored ove jedinice posebna pažnja pripada jedinici mudžahedina na planini Ninaja u području između Novog Pazara i Sjenice, koja je akcijom srpskih snaga bezbjednosti 2007. godine neutralisana, a tokom okršaja ubijen je i vođa ove terorističke grupe (Simeunović, 2009:223-231).

Svako činjenje muslimana mora biti usklađeno sa božijim zakonima, pa tako i njihovo eventualno preduzimanje oružanih akcija. Islam strogo zabranjuje rat i ubijanje ljudi, a to sankcioniše kroz šerijatsko pravo. Ipak mogu se vršiti samo ako ih ono propisuje. Prolivanje ljudske krvi, kao konsekvencu, povlači kaznu i na zemlji i na nebu. Znači da islamsko pravo predviđa mogućnost ratovanja muslimanske zajednice (*umma*) pod jasno utvrđenim uslovima. S obzirom na to da najveći islamski pravници, a tako i vjernici, smatraju da je islam jedinstvena religija namijenjena svima, muslimani su obavezni da vrše posebnu islamsku misiju *davu*. Ona podrazumijeva islamiziranje čitavog svijeta i vladavinu šerijatskih propisa. Prema tome, i pojedinci i cijela zajednica imaju obavezu širenja islama svijetom, dok na Zemlji ne nestanu granice i ne zavlada jedinstveni islamski sistem. Bitno je istaći da ona ne podrazumijeva da nemuslimani moraju silom biti primorani na islam. Da bi se ispunio cilj dave, može se upotrijebiti i oružana sila. Kada se ispuni ova misija pripadnici priznatih religija, kao što su hrišćanstvo i judaizam, mogu zadržati svoju vjeru dok se politeisti i ateisti moraju odreći svojih vjerovanja. Svi koji ne prihvate islam biće na izvestan način diskriminirani. Cijela ova akcija koja predviđa islamizaciju Zemlje *dar al islam* predviđa aktivnosti koje se nazivaju džihad (Jevtić, 1989:5-6). Džihad (*jihad*, nastojati, boriti se) često se smatra šestim stubom islama. Prema Kur'anu muslimani moraju da se

---

¹⁵⁴ Preuzeto sa: https://bs.wikipedia.org/wiki/7._muslimanska_vite%C5%A1ka_oslobodila%C4%8Dka_brigada (pristupljeno 17.01.2020).

bore (džihad) na Božijem putu i da im uzor bude Poslanik sa svojim ratnim drugovima. Čak i čitava istorija muslimanske vjere, od početka i Muhameda, pa do danas, može se sagledati kroz kuranska tumačenja i predstavljanja džihada, a na kojima su se temeljila muslimanska shvatanja, pobožnost, pokretljivost i širenje, kao i odbrana.

Džihad je moralna borba čovjeka da kroz život bude karakteran i dobar, borba sa unutrašnjim zlom, borba za duhovnim životom, trud za činjenjem dobrih djela i učestvovanje u obnovi društva, na opštu dobrobit. U zavisnosti od toga u kakvim okolnostima vjernik živi, džihad može značiti borbu protiv nasilja i mržnje, ali i borbu za zaštitu i jačanje islamske religije, sve kroz propovijedanje i učenje, a u slučaju potrebe i oružanom borbom, tj. „svetim ratom“. Postoje dva shvatanja džihada, nasilni i nenasilni, jedan naspram drugog u poznatoj Poslanikovoju predaji. Po njoj je on, vraćajući se iz neke bitke, svojim saborcima rekao: „Vratili smo se iz manjeg džihada u veći džihad“ (Espozito, 2003:122), po kojem je borba sa sebičnošću, pohlepom i ostalim unutrašnjim zlima veća i bitnija od oružanog rata (Espozito, 2003).

Džihad kao pojam ima više značenja. Pored toga što je oduvijek predstavljao bitan dio islamske kulture i obrazovanja, u posljednje vrijeme javljaju se protagonisti ideje da je on vjerska obaveza svih i da moraju da se pridruže džihadu i na taj način utiču na obnovu islama, odnosno islamske revolucije. Posmatranjem svijeta oko sebe pojedini muslimani su u njemu uočili postojanje nedemokratskih društava u kojima je vlast u rukama bogate elite koja je u manjini i vodi se samo vlastitim interesima, svijet u kojem preovladava zapadnjačka kultura i od nje postavljeni sistem vrijednosti. Vlade tih društava podržavaju druga tiranska uređenja, pomažu i učestvuju u izrabljivanju i iskorišćavanju ljudskih i prirodnih bogatstava. Naravno, oni pustoše muslimansku kulturu, sprečavaju ih da sami biraju svoje vlade i žive u pravednom društvu. Velika većina islamskih aktivista smatra da bi povratak islamu bio krucijalan za jačanje muslimanske moći i stvaranje islamskog društva po mjeri Kur'ana. Manji dio, radikalniji i nasilniji, pokušava da poveže „militantnost sa mesijanskim vizijama“ kako bi uticali na vojna i oružana dejstva van svojih teritorija. Istorija svjedoči da je autoritativni poziv na džihad uvijek uspijevaio da usmjeri muslimane na zajednički cilj. Iako džihad nije osvajačka i ofanzivna borba, neki državnici, vladari i vlade ga upravo tako vide. U prilog tome govore i događaji iz bliske prošlosti gdje su avganistanski mudžahedini deset godina vodili džihad sa Sovjetima, Zalivski rat Sadam Huseina 1991. godine, danas Talibani u Avganistanu, kao i Al Kaida (Espozito, 2003).

Ipak, tokom rata na Zapadnom Balkanu mudžahedini su vještim marketingom obezbjeđivali podršku za ostvarenje postavljenih ciljeva. Podrška je bila očigledna kod nabavke vojne opreme, finansija, a postigla je i ograničen uspjeh u težnji za uspostavljanjem kalifata. Posebno zbog toga što su pod plaštom borbe za formiranje nezavisnih sekularnih država sa muslimanskom većinom vodili vjerski rat. Dakle, za zapadnobalkanske muslimane u toku ratova devedesetih godina vjerski ritam i vjersku disciplinu obezbjeđivali su veterani sa iskustvom prethodnog ratovanja u Avganistanu i drugim ratištima. Neki od njih bili su prekaljeni u borbama protiv Rusa u Avganistanu. Bili su to najodlučniji i najfanatičniji vjernici koji su nadilazili prosječne muslimanske vjernike. Najzad, posebnu vjersku dimenziju dali su komandanti jedinica, koji su komandne dužnosti dobijali shodno svom vjerskom obrazovanju. Nastavak prisustva mudžahedina u regionu nakon 2001. godine, koji sebe vide kao nasljednike drevne islamske tradicije, realizuje se kroz jačanje paradžemata i vahabizma kao preovlađujućeg oblika islamističkog fundamentalizma. Uticaj islamističkih centara moći unutar regije još uvijek je veoma izražen, a mudžahedini i sada vrše pritisak na islamske zajednice i muslimane u regionu tvrdeći da je njihova vizija islama jedino prihvatljiva.

7.2. Sljedbeništvo iranskih i arapskih ekstremista

U zemljama Zapadnog Balkana kroz različite organizacije i radikalne pokrete djeluje veliki broj sljedbenika iransko-arapskih ekstremista o čemu svjedoče izvještaji islamskih zajednica koje pokušavaju, kao i ogromna većina muslimana, ne samo da se odupru radikalnom tumačenju islama, već i suprostave njegovim promoterima. Jačanje islamskog faktora u regionu i svijetu dovelo je do spajanja različitih terorističkih grupa (mrežna organizacija) kao što su Hezbolah, Hamas i Al Kaida. Ova pojava ukazuje na mogućnost opšte islamizacije društva u duhu političkog islama, sa namjerom da uspostave islamska prava na „islamskoj zemlji“.

Prema Simeunoviću (2009) „Proislamističke organizacije čije je prisustvo dokazano na Kosovu su: „Abu Bekir Sadik“ (Kosovska Mitrovica), „Alahova vojska“ (Prizren), i „Selafisti“ (Prizren). Vahabiti imaju specijalna besplatna obdaništa za albansku djecu na Kosovu. Potvrđeno je i prisustvo Hamasa i Hezbolaha na Kosovu i konspirativni kontakti 52 lica sa tim dvjema organizacijama“ (Simeunović, 2009:232). Eskalacija terorizma na Kosovu i Metohiji u 1997. i 1998. godine označava početak nove faze dugoročnog plana koji je Teheran pripremio za Balkan. To obuhvata moćne pripreme za podstrekavanje neprijateljstva i rasađivanje ekstremne islamske

ideologije u regionu. Od proljeća 1997. godine je uočen porast interesa Teherana za Balkan i Apenine (Esposito, 2009). Na ovaj način je i otpočeo novi kolektivni identitet panislamizma na pomenutom prostoru.

U knjizi Milovana Drecuna (2008) koji je kao vojno politički komentator uglavnom pratio zbivanja na Kosovu i Metohiji, bliže se opisuje prisustvo radikalnog islamskog faktora u Kosovskoj islamskoj zajednici i radikalizacija dijela sveštenika koju predvodi religiozni vođa Mazlam Mazlumi koji važi za jednog od najuticajnijih albanskih islamista. Mada je zbog svog radikalizma isključen iz muslimanske zajednice na Kosovu i Metohiji, on i dalje djeluje kao imam džamije „Jeni mahala“ u Prizrenu. Njegov radikalizam ogleda se i u njegovom ponašanju nakon terorističkog akta od 11. septembra 2001. godine kad je spontano podijelio slatkiše ljudima. Uz pomoć svojih pristalica pokušava da širi radikalne islamske ideje i izvan Kosova i Metohije, u Tirani i Skoplju. On je šef religiozne grupacije koja obuhvata do 300 ljudi od kojih ukupno njih 30-40 obrazuje tvrdo jezgro.

U nastavku su dati i podaci o načinu finansiranja i djelovanja i međunarodnoj dimenziji ove islamističke grupe. Sasvim je sigurno da njegova organizacija održava i kontakte s humanitarnim organizacijama koje se bave dobrotvornim radom, ali im je cilj da izvrše religioznu manipulaciju Albanaca muslimana. Postoje indicije koje navode na to. Kosovske nevladine organizacije „Kalliri i mireise“ (mir), „Saudi joint relief“, „Global relief foundation“, „Al harmain“ (raspuštena), „Revival of islamic heritage society“ (RIHS) sarađuju s Mazlumijem. Prema navodima srpskih službi bezbjednosti u Beloj knjizi, Mazlumija su u sprovođenju njegovih misionarskih zadataka naročito pomagala tri čovjeka. To su: vlasnik i menadžer firme „Eurokoha rajzen“ d.o.o. iz Frankfurta, Remzi Ejup, najznačajniji Mazlumijev finansijer. On ga podržava velikim donacijama. Istovremno, tu je Muamer Fuša, vlasnik radio-stanice „Besa“ iz Prizrena, koji koristi radio za Mazlumijevu propagandu. Dokazano je da je radio Besa nakon 11. septembra 2001. godine prikazivala atentatore kao heroje, a martovske nemire 2004. godine je podgrijavala svojim radikalnim i netačnim izvještavanjem. Očigledno da u stvarnosti Mazlumijevu grupaciju štiti mreža ljudi. Većina simpatizera se bavi nelegalnim djelatnostima kao što je slučaj sa Fušijevom propagandom preko radija, radi potpomaganja misionarskih djelatnosti.

Mazlumijeva organizacija održava kontakte sa ekstremističkom grupom „Alahova vojska“, takođe iz Prizrena koju predvodi Džezairi Samedin. Džezairi ima austrijsko državljanstvo i bivši

je član OVK-a. Grupa broji oko 25 članova. Aktivnosti „Alahove vojske“ su zabilježene ne samo na Kosovu i Metohiji, već i u Makedoniji. Džezairija podržava i Ksemit Krasnići, komandant Kosovskog zaštitnog korpusa. On pruža logističku podršku i upozorava na policijske istrage. Pored ovog spektra odnosa u Prizrenu postoje i veze prema Kosovskoj Mitrovici. Vodeća figura tamošnje islamističke scene je Ekrem Avdiju¹⁵⁵ koji je vjeronauku završio na Islamskom univerzitetu u Kairu, bivši borac OVK-a i veteran rata u Bosni. On ima dobre odnose sa salafitima na cijelom Balkanu, kao i dobre kontakte po cijelom arapskom svijetu. Njegove aktivnosti se kreću od misionarstva među omladinom do špijuniranja sjedišta KFOR-a. Prema najnovijim informacijama Avdiju je dobio funkciju imama džamije Hadži Veseli u Kosovskoj Mitrovici. Njegove islamističke propovijedi se održavaju svake srijede između 12 i 18 časova.

Upravo je na Mazlumijevom primjeru jasno da islamističke grupe na Kosovu imaju kontakte s inostranstvom. Tako je nedavno Jakup Asipi, imam u Slupčanima, izabran za muftiju kumanovske oblasti u Makedoniji. Mazlumi redovno održava kontakte s njim. Asipi je bivši pripadnik OVK, a u oblasti uživa ugled uticajnog konzervativnog muslimana. Među omladinom pojačano pridobija pristalice za svoje tvrdokorne vjerske dogme. Oslanjanje Asipija na Mazlumija, uprkos njegovoj dubokoj religioznosti, ne treba precjenjivati. Asipi se uvijek izjašnjavao protiv radikalnih grupa koje su imale za cilj uvođenje salafitskih obreda u Kumanovu i Skoplju. Izgleda da je njegova bliskost s kolegama sa Kosova prije pragmatske, odnosno profesionalne prirode.

Zbog ulaska Albanije 1997. godine u opštu ekonomsku i političku dezintegracionu fazu, ovoj zemlji bila je potrebna hitna finansijska pomoć. Veliki dio stanovništva brzo se usmjeravao prema kriminalnim djelatnostima, i to: terorizam, trgovina narkoticima, krijumčarenje oružja, kidnapovanje i bijelo roblje. Sve ove kriminalne aktivnosti olakšale su stvaranje terorističkih organizacija i jačanje terorističkih mreža. Najzad, intervenisao je Iran, i njegovi islamski partneri su ugradili iscrpnu finansijsku podršku u sistem, počev od banaka i finansijskih ustanova do ekonomije, uključujući i brojne humanitarne organizacije, koje su ponudile sve vrste socijalnih

---

¹⁵⁵ Opisan u *Beloj knjizi* vlade Republike Srbije: „Ekrem (Bajram) Avdija, zvani „Abus Akej“ rođen 18.07.1971. godine, u Kosovskoj Mitrovici. Nakon završene medrese u Prištini, Avdija je, kao stipendista Saudijske Arabije, 1990. godine, primljen na Teološki fakultet u Medini. Učestvovao je u oružanim sukobima u BiH. Završio je vojnu obuku u nastavnom centru za regrutaciju mudžahedina „Abu Bekir Sidik“ u Jablanici, kod Tešnja (BiH), kao i obuku u kampu „Host“, u Avganistanu, gdje je naučio da rukuje lakim pješadijskim naoružanjem i vještinu vojne taktike“.

usluga. Uporedo sa ekonomskim djelovanjem otpočela je politizacija muslimanskih zajednica u Albaniji i jačanja radikalnih islamista (Drecun, 2008:240-245).

Regionalni salafitski red sve agresivnije nastupa u Albaniji. Vodeće ličnosti reda su Behaudin Gaši, Arben Ramkaj i Petrit Mola (Lopušina, 1999:152). Inače, centar reda se nalazi u vjerskoj školi El Hagri u Elbasanu. I džamija Mbret u Elbasanu važi za polaznu tačku radikala. Članovi ove vjerske zajednice bliske vahabitima, koji svoje pristalice regrutuju prvenstveno u Pakistanu, sve više kritikuju zvanično priznate predstavnike muslimana. Njima se prebacuje da su korumpirani i nekompetentni, kao i da nisu sposobni da zastupaju interese albanskih vjernika. Kritika je usmjerena prije svega na umereni hanafitski red, koji je prema albanskoj tradiciji veoma tolerantan u pridržavanju zapovjesti islama. Tek je u martu 2004. godine muftija Halit Muharem bio prinuđen da se povuče s mjesta predsjedavajućeg islamske zajednice u Elbasanu. Razlog njegovog povlačenja leži u konfliktu koji traje od septembra 2003. godine, a tiče se prodaje jednog posjeda gradske islamske zajednice. Dok se umjereni hanafitski orijentisani Muharemi zalagao za komercijalno korišćenje zgrada, dotle su mladi salafitski orijentisani članovi osujetili taj korak. Radikali su javno obznaneli da Muharemi treba da bude kažnjen smrću jer se ogriješio o islamski zakon. Muharemi je naprotiv mlađe vjernike svuda javno označavao kao „radikalne bundžije i ekstremiste“. U tim svađama radikalno krilo je izašlo kao pobjednik, što je na kraju dovelo do povlačenja muftije.

Na inicijativu Ramkaja za muftiju imenovan je Agim Duka, mladi teolog koji se školovao u Saudijskoj Arabiji. On često posjećuje džamiju Mbret u Elbasanu u kojoj se redovno okupljaju mlađi salafiti (Mijalkovski, Damjanov, 2002). I u Librazdu se moglo vidjeti da se događaji odvijaju na način slično kao u Elbasanu. Nakon intenzivnih razilaženja u mišljenjima između tradicionalističke i reformističke struje duhovni vođa islamske zajednice grada je 1. maja 2004. godine smijenio umerenog muftiju Ćamila Badžu. Njega je naslijedio dvadesetosmogodišnji Sokol Kodrakči koji ima radikalnije stavove od svog prethodnika. U nastavku sukoba, salafiti su pretukli umjerenog imama džamije Kiras u Skadru, 14. juna 2004. godine, uklonili ga s mjesta, a umjesto njega postavili Baškima Bajraktarija. Ustoličavanje mladih salafita samo potvrđuje da se postepeno konsoliduje puritansko učenje u islamu unutar islamske zajednice u Albaniji. Poslije ubistva umjerenog generalnog sekretara muslimanske zajednice, koga je početkom 2003. godine ubio mladi albanski musliman, državni tužilac Albanije je pokrenuo istagu protiv salafitskog reda.

Imajući ovo u vidu, mora se obratiti naročita pažnja na poziv na ubistvo Muharemića. Većinu članstva salafitskog reda čine mladi ljudi koji u skladu sa svojim izučavanjem islama u zemlji ili inostranstvu traže radikalnu obnovu islamske zajednice u Albaniji. Prema procjenama u Albaniji ima oko 200 mladih teologa koji su se obrazovali u arapskim zemljama.

Ova nova generacija vjerskih vođa je često bolje školovana u inostranstvu nego staro sveštenstvo i ima odgovarajuće pedagoško obrazovanje kako bi pridobila mlade vjernike za svoje radikalne stavove i po potrebi za nasilne akcije. Za sprovođenje svojih ciljeva red slično vahabitima u BiH djeluje dvojako. S jedne strane, klevetama se pokušava (slučaj Muharemi) uništiti dobar glas vladajuće zajednice, a s druge strane, regrutuju se mladi ljudi za vrijeme vjerske nastave. Ovaj novi religiozni kadar će u budućnosti poslužiti kao multiplikator za širenje ideja pokreta među običnim svijetom. Tako je Duka već tri godine glavni inspektor za vjerske škole u muftijatu Elbasan za šta je on naročito osposobljen. Uticaj salafitskog reda je još uvijek ograničen na oblasti gradova Elbasan, Crik, Prenja, Librazd i Skadar. Ipak, njihov radikalni misionarski nastup dovodi do polarizacije, što mnogim mladim muslimanima olakšava da se odvoje od zvaničnog vođstva muslimanske zajednice Albanije. To je utoliko lakše što salafiti ciljano napadaju sklonost ka korupciji sadašnjeg vođstva, a uz to imaju i dovoljno novca za ciljanu indoktrinaciju mladeži putem obrazovnih programa. Uprkos profesionalizaciji i radikalizaciji djelova religioznog vođstva ipak, treba očekivati da velika većina albanskog stanovništva neće potpasti pod uticaj islamističkog pogleda na svijet.¹⁵⁶

7.3. Rekrutovanje boraca za džihad

Nastanak i razvoj džihadizma na prostoru Zapadnog Balkana traje mnogo prije perioda dezintegracije Jugoslavije. Naime, u vrijeme Osmanlija, tačnije do kraja 15. vijeka na posmatranom prostoru prestale su da postoje sve srednjovjekovne zapadnobalkanske zemlje i od tada se praktično vodi borba protiv džihada. Neki autori pojašnjavajući i analizirajući njegovu istorijsko-religijsku osnovu, kao i njegovu evoluciju, navode da forma džihada kao manifestacija islamističkog ekstremizma vuče korijene iz perioda početaka islama i da predstavlja tzv. *wajib*, obavezu svakog muslimana. U ovom istraživanju, džihadski karakter rata i indoktrinaciju stanovništva pratimo od početka ratova devedesetih godina kroz prizmu ideologije islamističkog

---

¹⁵⁶ Opširnije pogledati: Mijalkovski, Damjanov, 2002:60-65.

fundamentalizma. Da bi se razumjelo djelovanje džihadista, pojam džihad, moramo objasniti na dva različita načina. Naime, upotreba pojma džihad danas je posebno problematična, on je odavno postao sinonim za „sveti rat“, iako u islamu ima daleko uzvišenije značenje, odnosno označava etičan koncept borbe protiv nekog zla. Ekstremne struje u političkom islamu uglavnom minimiziraju ratni karakter ovog pojma, koji je nedovoljan da iskaže različite oblike nasilja u islamu. Predstavnici radikalnog islamskog svijeta pod propovijedanjem džihada podrazumijevaju prihvatanje bilo kakvog sredstva da se postigne cilj uz prikaz mučeništva ka džihadu. U tom smislu citiraćemo relevantne odlomke stiha iz Kurana: „I neka se zato na Allahovom putu bore oni koji ne žale žrtvovati život na ovom svijetu za Onaj svijet. A onoga koji se bori na Allahovom putu, pa pogine ili pobijedi, Mi ćemo, sigurno, obilno nagraditi“ (Kuran, 2011:88), koji često predstavlja predmet zloupotrebe ove svete muslimanske knjige. Dakle, izvitoperenim tumačenjem ovog stiha promoviše se filozofija opravdanja kulta smrti, duhovne i religijske obaveze, i poziv za mobilizaciju sljedbenika spremnih da polože svoj život za vjeru. Istorijske pobjede muslimana često su izvor inspiracije za regrutovanje sljedbenika džihada. Pobjeda Saladina u ratu protiv krstaša 1187. godine (Luis, 2004) i njegovo preotimanje Jerusalima, i sad su inspiracija muslimanskim ratnim vođama. Vođa Al Kaide Bin Laden bio je opsjednut podvizima Saladina, njemu pripada zasluga za razvoj i sprovođenje u djelo islamističkog pokreta „džihadizam“. Ovaj pokret je zapravo ekstremna strana islamizma, a zasniva se na ratobornoj interpretaciji Kurana. Pojačana religioznost muslimanskog stanovništva u zemljama Zapadnog Balkana nakon ratova devedesetih godina stvorilaće povoljne preduslove za regrutovanje boraca za džihad i odlazak na strana ratišta.

Tokom posljednjih decenija, veliki broj zemalja susreo se sa fenomenom samoubilačkih napada. Samoubilački napad predstavlja vrhunac izvitoperenosti nacionalnih fanatika koji drže do džihada. Regrutacija ovakvih sljedbenika predstavlja poseban postupak usmjeren prema obavezi svetog rata, oni koji budu ubijeni u džihadu posatju *šehidi-mučenici*. U najkraćem, to su ratnici spremni da podnesu mučenje i smrt, a da se ne odreknu svoje vjere. Arapski termin *shahid* također znači svjedok i obično se prevodi kao „mučenik“, ali ima i drugu konotaciju. U islamskoj upotrebi termin mučeništvo se obično tumači tako da označava smrt u džihadu čija je nagrada vječno blaženstvo, koje se detaljno opisuje u ranim religijskim tekstovima (Luis, 2004). Vođenje rata protiv ovako regrutovanih „vojnika“ predstavlja jedan od najzahtjevnijih odbrambenih zadataka.

Napadnuta država mora da brzo razvija mjere na suzbijanju bombaša samoubica, a one se realizuju kroz obavještajni rad, operativno taktičke i kontraterorističke mjere.

Prema islamskom zakonu, zakonito je stupiti u rat protiv četiri vrste neprijatelja: nevjernika, otpadnika od vjere, pobunjenika i razbojnika. Iako su sve četiri vrste rata zakonite, jedino se prve dvije računaju kao džihad (Luis, 2004:50). Islam propisuje umiješanost u džihad, „sveti rat“ koji obezbjeđuje nagradu u raju muslimanima koji su spremni da se žrtvuju u cilju odbrane svoje religije. Ekstremni muslimani obožavaju ideju da pobožni vjernici, koji služe Bogu, mogu da završe službu tokom svog života i kroz smrt. Smrt u službi Boga uzima se kao sveta ili mučenička (*istishad*), prije nego samoubistvo (*intihar*), jer je to proizvod svjesne borbe koja vodi osobu iznad poniženja. Iako postoji spor oko islamskog praštanja ili poziva na samoubistvo u službi Boga, u palestinsko-izraelskom konfliktu i sekularne i religijske vojne organizacije pozivaju se na islamski tekst i simbole mučeništva i džihada, da bi motivisale pojedince i opravdale njihovo regrutovanje kao i slanje bombaša samoubica. Postati bombaš samoubica je društveni proces, uključuje socijalizaciju, podložnost pravilima i primjerenost, a prilika da se bude unutra je tako socijalno određena (Alcalay, 2012:116).

O problemu sa islamskim fundamentalistima u zemljama Zapadnog Balkana koji su insistirali na religioznoj obavezi džihada, govori autor knjige *Era terorizma u BiH*, Dževad Galijašević (2007). Dakle, „gurnuti vlastitu naciju u vrtlog problema sa kojima se suočavaju ostale islamske zemlje, zainteresovati bosanske muslimane za događaje u arapskom svijetu, za Iransku revoluciju, za Islamsku republiku Pakistan, približiti Palestinu Bosni...te se boriti protiv svih onih koji neće da prihvate islam kao vjeru, to jest Islamsku deklaraciju kao autentičnu Božju volju o načinu prihvatanja vjere“ (Galijašević, 2007:5-6). Međutim, u slučaju Bosne, džihadizam nije sprečavao muslimanske ekstremiste da povremeno traže hrišćanske saveznike u borbi protiv neprijatelja.

U cilju objedinjavanja muslimanske zajednice za rat, u zvaničnom proglašenju Islamske zajednice BiH iz 1992. godine stoji: „Istorija po ko zna koji put upozorava muslimane na kuransku istinu davno izrečenu: ili ćete slijediti Božji put, pa živjeti na način dostojan vaše misije i pod direktnom Alahovom zaštitom, ili ćete krenuti drugim putevima pa ćete se suočiti sa belajima i poniženjima svake vrste. U borbu krenite s čistom namjerom i s punim pouzdanjem u Alaha. Ako preživite bićete gazije, a ako poginete bićete šehidi. Prilikom vašeg napada na neprijatelja, ili sukoba sa njim, izgovarajte tekbire (Alahu ekber), po mogućnosti uz sebe nosite Kuran. Nakon

svoga ovoga, musliman mora znati da se bori na strani pravde na Božijem putu. Takvima je pomoć Božija zagarantovana. Onoga na čijoj je strani Alah niko ne može pobijediti. Njemu pripada i ovaj i onaj svet“ (IZ BiH, 1992:8).

Profesor Dragan Simeunović (2009) džihadizam vidi kao fanatičnu odanost vođi. Dakle, „fanatizam u izvršavanju onoga što vođstvo traži od sljedbenika je karakteristika islamističkog terorizma danas, koliko je bio juče karakteristika nacizma ili fašizma. Odsustvo svake demokratije unutar pokreta i organizacije je bitna karakteristika i starog i novog klerikalnog fašizma“ (Simeunović, 2009:168). Iako je većina pripadnika Armije BiH bila sekularna, najveći dio ratnih oficira školovan je na vojnim školama u Jugoslaviji, ali su ipak u njenoj organizaciji postojale jedinice koje su bile otvoreno radikalno islamističke.

Za armiju bosanskih muslimana od velike važnosti su bili strani borci, kao i lokalni muslimani kod kojih je postojao određeni segment fundamentalistički orijentisanih bosanskih boraca, ali je od posebnog značaja za eskalaciju islamskog fundamentalizma prisustvo i djelovanje tzv. „internacionalnih džihadista“. Naime, mnogi veterani avganistanskog rata i pripadnici Al Kaide počeli su da pristižu u BiH po otpočinjanju sukoba. Za te svete ratnike, kako ističe Džon Šindler, građanski rat u Bosni predstavljao je novi front u globalnom džihadu, front u Evropi, koji je pružao novu priliku za širenje ekstremističke vjere propovijedanjem i ratom (Šindler, 2011).

Prema podacima koje iznosi Džon Šindler (2011), islamske nevladine organizacije pomagale su finansijski, ali i kroz regrutovanje boraca, uključujući i organizovanje „uvoza terorista“ u BiH pod izgovorom da su humanitarni radnici i sl. Tako su na tlo BiH stigli neki od najozloglašnijih međunarodnih džihadista, poput prvog vođe bosanskih mudžahedina, Abu Abd al Aziza, zatim Al Mutaza, Abu Tabit al Masrija, Abu Abdalah Lilija (poznatiji kao Planinski lav), Rabi Id Abd al Ganija, Muhameda Al Zavahirija (brat tada drugog, a danas prvog čovjeka Al Kaide), Nasir Ahmad Abdala Al Barhija (poznatijeg pod nazivom Abu Džandal, koji je kasnije postao Bin Ladenov telohranitelj), tvrdokornog salafiste i „svetog ratnika prvog reda“, šeika Imada el Misrija i mnogih drugih. U BiH su takođe u više navrata boravile i vodeće ličnosti Al Kaide - Ajman Al Zavahiri i Osama Bin Laden, sa bosanskim pasošem koji mu je izdat u ambasadi BiH u Beču (Šindler, 2011:100-105). Posljedice djelovanja stranih boraca ostaće vidljive i nakon završetka rata u Bosni, njihovo djelovanje eksponiraće se kroz islamske nevladine organizacije

kao i individualne ili grupne terorističke akcije inspirisane ideologijom islamističkog fundamentalizma.

Nakon završetka rata i odlaska dijela mudžahedina iz Bosne i Hercegovine, mudžahedini nastavljaju svoj rat za islam, formiraju zatvorene zajednice-paradžemate, a najpoznatije su Gornja Maoča i Ošve. Život ovih zajednica sprovodi se u izolovanom prostoru gdje ne važe zakoni BiH. Ideološki autoriteti i predvodnici vahabizma pomenutih zajednica, Nusret Imamović i Husein Bosnić, vrbuju nove pristalice koje se nastanjuju u pomenutim mjestima, a nakon indoktrinacije iste upućuju na ratišta. Zbog opisanog angažmana, Husein Bosnić „Bilal“¹⁵⁷, bosanski muslimanski nacionalista i nezvanični lider salafističkog pokreta u BiH, uhapšen je u septembru 2014. godine i osuđen na sedam godina zatvora za regrutovanje boraca ISIS-a. U svojim raznim istupima zagovarao je „pobjedu islama“. Mnogi islamisti tokom rata u Bosni borili su se na strani bosanskih muslimana, da bi na kraju nastavili svoj ratni angažman na području Kosova i Metohije, ali i Makedonije.

Autor knjige *Psi rata na Balkanu* (2010) opisuje veliki broj ekstremista koji su se eksponirali u zemljama Zapadnog Balkana. U kumanovsko-lipkovskoj oblasti se za vrijeme rata u Makedoniji borilo oko 250 mudžahedina iz Makedonije, s Kosova i Metohije, iz Albanije, BiH, Saudijske Arabije, Turske i drugih muslimanskih zemalja. Njihova uporišta su bila u mjestima Matejče i Otlja. Osim toga, u okviru 113. brigade 25-30 religioznih ratnika je formiralo specijalnu jedinicu (Džamić, 2010:167). Sadašnji kumanovski muftija Asipi je bio jedan od njenih članova. Prema sadašnjim procjenama, ekstremistička grupa „Alahova vojska“ iz Prizrena broji do 30 ljudi koji bi bili spremni da se pod vođstvom Džezairija bore za stvar vjere. Dokazano je da je grupa učestvovala u martovskim nemirima. Poznati veteran i islamista Ekrem Avdiju ima dobre kontakte u islamskom svijetu i svoju „brigadu“ pod nazivom Abu bekir Sidik u Kosovskoj Mitrovici. Ova grupacija je zvanično osnovana u ljeto 1998. godine, trenutno je u mirovanju i prema procjenama broji 10-15 ljudi (Džamić, 2010). Pored ovog, u mjestu Kačanik na Kosovu djeluje vahabitska zajednica koja je tokom rata u Siriji intenzivno regrutovala i slala borce u ovu ratnu zonu. Kao propovjednik i vođa islamista u Kačaniku ističe se imam Ćazimi Zećija. Utvrđeno je da su mnogi albanski mladići prije odlaska u Siriju, a za neke od njih to je bio i odlazak u smrt, prisustvovali propovjedima koje je držao Ćazimi. Propovjedi je organizovalo islamsko društvo mladih „Rinia

---

¹⁵⁷ Preuzeto sa: https://www.youtube.com/watch?v=fphm_wPKqBA (pristupljeno 20.01.2020.).

Islame“, koju finansira Saudijska Arabija. Posebno se ističe slučaj Ljavdrima Muhadžerija „koji se našao u fokusu medijske pažnje na Balkanu, nakon postavljanja fotografija na svom Fejsbuk profilu 2014. godine, na kojima se vidi jedna osoba koju je navodno obezglavio i druga na kojoj drži glavu krvavim rukama sa porukom „Allahu Akbar“. On je potom, u intervjuu za „Gazeta Dita“ iz Tirane, 2. avgusta 2014, rekao da nije uradio ništa više nego što su radili pripadnici OVK tokom rata na Kosovu 1999 - onima koji su Srbima odavali informacije, te da će obezglaviti svakog onog ko izda“. ¹⁵⁸ Tokom juna 2017. godine predsjednik Islamske zajednice (BIK) u Kačaniku, Fljorim Neziraj, zvanično je saopštio da je Ljavdrim Muhadžeri ubijen od strane američkih vojnih snaga u Siriji. ¹⁵⁹

Osim ovoga, religiozni borci OVK-a nalaze se i u Makedoniji. Uticajni kumanovski muftija poznat po svojim tvrdokornim stajalištima bio bi apsolutno u stanju da u nekom ozbiljnom slučaju okupi mlade ljude pod zastavu islama. Da je Kumanovo jedan od centara ekstremista potvrđeno je u maju 2015. godine, kada su eskalirali sukobi specijalnih jedinica MUP-a Makedonije sa terorističkom grupom u naselju zvanom „Divo naselje“, o ovom događaju više činjenica u posebnom poglavlju. Procjena je da su u sjevernim i sjeveroistočnim oblastima Albanije, koja se graniče s Makedonijom i Kosovom, formirane manje paravojne grupe s islamističkim idejama, najradikalnije među njima su u regionu Tropoje. Pošto nema problema u nabavci oružja, to olakšava formiranje efektivnih mudžahedinskih jedinica. Nakon borbi na Kosovu i Metohiji i u Makedoniji značajno raste količina oružja, kao i u BiH. Samo za Makedoniju procjene se kreću između 150.000 i 700.000 komada ilegalnog oružja i 156.000 komada licencnog oružja (Džamić, 2010:168-169).

Ove brojke treba posmatrati u sklopu broja stanovnika - oko 2 miliona i etnično-geografske podjele kako bi se shvatio stvarni značaj. Informacije navode na zaključak da je u oblastima naseljenim Albancima većina domaćinstava snabdjevena automatskim naoružanjem s odgovarajućom municijom. Shodno ovome masa oružja se nalazi na sjeveru i zapadu zemlje koji su pretežno naseljeni Albancima. Koncentracija oružja u predjelima naseljenim slovenskim Makedoncima je najjača u onim selima koja se graniče s albanskim, što povećava vjerovatnoću oružane eskalacije. Uprkos mnogim programima razoružanja, mora se poći od pretpostavke da je

---

¹⁵⁸ Preuzeto sa: <http://www.gazetadita.al/cdokujt-qe-tradhton-do-ia-prisja-koken/> (pristupljeno 11.3.2020.).

¹⁵⁹ Preuzeto sa: <https://kossev.info/islamska-zajednica-kosova-potvrdila-smrt-ljavdrima-muhadzerija/> (pristupljeno 11.3.2020.).

količina oružja na Kosovu i Metohiji u odnosu na broj stanovnika još veća nego u Makedoniji. Mnogo oružja potiče iz albanskih skladišta oružja koja su opljačkana za vrijeme nereda 1997. godine. Osim toga, ne mala količina oružja je „uvezena“ iz Bosne i Hercegovine.

Bezbjednosnu situaciju dodatno usložnjava veliki broj povratnika iz ratova na Bliskom istoku. Balkanske zemlje su među najvećim izvoznicima volontera u Evropi koji se bore za radikalne islamske organizacije kao što su Daesh i Jabhat al-Nusra. Prema podacima koji su prisutni i sa kojima raspolažu mediji, broj registrovanih ekstremista na posmatranom prostoru nije pouzdan. Balkanska istraživačka mreža (BIRN)¹⁶⁰ procjenjuje da je preko 300 boraca sa Kosova putovalo u ratne zone u Iraku i Siriji, dok je 330 borca došlo iz Bosne i Hercegovine, 110 iz Albanije, 100 iz bivše jugoslovenske Republike Makedonije, 50 iz Srbije i 23 iz Crne Gore.

Crna Gora, u odnosu na druge zemlje u regionu, opisana je u Izvještaju Evropske komisije o Crnoj Gori 2019. godine, kao „marginalno pogođena fenomenom radikalizacije i stranih boraca do sada“¹⁶¹. Ipak, „u periodu od oktobra 2012. godine do kraja 2018. godine, u Siriju su otputovala 23 punoljetna crnogorska državljanina (18 muškaraca i pet žena), zajedno sa troje djece. U Siriji je poginulo šest muškaraca; tri muškarca, četiri žene i dvoje djece su ostali na teritoriji pod kontrolom ISIL-a, dok je jedan muškarac pritvoren u Turskoj; osam muškaraca, jedna žena i jedno dijete se vratilo u Crnu Goru“¹⁶².

7.4. Ekstremistička propagandna djelatnost

Složenost savremenih ugrožavajućih pojava kao što je terorizam otežava napore sistema bezbjednosti na njihovom sprečavanju i suzbijanju. Danas, terorističke organizacije koriste najsavremenije metode propagande i promocije ekstremističkog djelovanja kako bi izazvale emotivne reakcije potencijalnih sljedbenika. Stalnim usavršavanjem djelovanja, prije svega prema relativno sekularnim društvima, stvaraju se uslovi za stvaranje radikalnih religioznih sredina. Koristeći se nasiljem motivišu se militantne grupe i vrši pojačana radikalizacija stanovništva radi pokretanja kriznih situacija ili širenja straha kod građana, a sve u cilju prikazivanja nemoći države

---

¹⁶⁰ Preuzeto sa: <https://ba.voanews.com/a/4215013.html>, (pristupljeno 20.01.2020.).

¹⁶¹ Preuzeto sa: <http://www.mup.gov.me/vijesti/220340/Usvojena-Strategija-prevencije-i-suzbijanja-radikalizacije-i-nasilnog-ekstremizma-za-period-2020-2024-godine-s-Akcionim-planom-z.html> (pristupljeno 20.01.2020.).

¹⁶² Preuzeto sa: <http://www.mup.gov.me/vijesti/220340/Usvojena-Strategija-prevencije-i-suzbijanja-radikalizacije-i-nasilnog-ekstremizma-za-period-2020-2024-godine-s-Akcionim-planom-z.html> (pristupljeno 20.01.2020.).

da vrši potpunu kontrolu nad vitalnim društvenim i državnim, odnosno nacionalnim vrijednostima i interesima. Tradicionalni mediji (televizija ili štampa) koji su masovno korišćeni u cilju promovisanja terorističkih organizacija i njihovih političkih ciljeva sve više ostaju u sjenci interneta, gdje se razvija širok spektar digitalnih medija (sajtovi, forumi i različite platforme). Kroz digitalne medije prisutno je promovisanje svojih aktivnosti kao borbe za nacionalno oslobođenje, borbe protiv terora države, ili borbe potlačenih i obespravljenih manjina. Kroz široku lepezu, ekstremičkom propagandom kroz medije ili različite društvene mreže ohrabruju se pojedinci, terorističke grupe i „široke mase“ da nastave sa svojim terorističkim aktivnostima protiv vlade ili susjedne države. Dakle, koristi se nasilje kao sredstvo za realizaciju islamizacije društva. Nerijetko, u nekim zemljama, terorizam se kontroliše kroz različite obavještajne i političke aktivnosti, po političkoj potrebi, kako bi osnažile podršku svojoj politici ili osigurale pritisak na glasačko tijelo radi pobjede na izborima. Istovremeno, teroristi pokušavaju da promovišu ideju da je nasilje koje oni vrše stvar potrebe, i da je ono u suštini predstavlja „herojski“ ili patriotski čin.

Za profesora Sašu Mijalkovića (2009) ova pojava predstavlja poseban vid psihološko propagandne djelatnosti tzv. *ideološko politička indoktrinacija* dugotrajnim, programiranim, sistematskim i ciljanim širenjem učenja, uticaja i manipulacijom sviješću ljudi (preko vjerskih, obrazovnih, naučnih, političkih, medijskih i drugih specijalizovanih institucija), nametanjem „obojenih“ mišljenja i ideja, ne bi li se kod auditorijuma izgradili stavovi i ideologija o ispravnosti misaonih konstrukcija koje im se serviraju. Najlakše je indoktrinirati onog koji je na „ivici ideološkog opredjeljenja“ (Mijalković, 2009:263). Tako se postepeno „prave“ budući teroristi, „izdajnici“ svoje zemlje, prevratnici, špijuni, agenti od uticaja, i tako dalje.

Postoji široka polemika da li mediji svjesno ili nesvjesno daju „podsticaj“ terorizmu i da li ometaju sprovođenje protivterorističkih aktivnosti. Sa jedne strane, medijima se zamjera da obezbjeđuju sprovođenje terorističkih ciljeva, a sa druge strane, mediji su okrivljeni da njihovo senzacionalno izvještavanje o određenom terorističkom aktu pojačava planirane efekte za koje su teroristi zainteresovani. Na kraju, predstavnicima medija, u nekim događajima, pripada zasluga za preveniranje ili razotkrivanje planiraniranja terorističkih akcija, ali isto tako za ometanje policijskih akcija ili ugrožavanje života talaca i pripadnika bezbjednosnih službi.

Sagledavajući efekte Interneta na društvo, neosporna je činjenica da ga terorističke grupe mogu lako koristiti za širenje svakojakih informacija, bilo u propagandne svrhe ili za izdavanje

naređenja za određene zadatke. Prelazeći granice bez teškoća, internet informacije prosleđuje istog časa. Samim tim, nije više neophodno da grupe budu strukturisane da bi bile opasne, imajući u vidu da međusobnu komunikaciju mogu da ostvare i bez ikakvog kontakta. Simon Riv, sa svoje strane smatra, „da je nova generacija terorista još opasnija, jer su manje strukturisane i hijerarhizovane: teroristi su više nalik na članove sekte, koji vjerske poruke i instrukcije primaju putem radija, satelitske televizije ili sve više preko interneta“ (Reeve, 1999:263).

Od devedesetih godina prošlog vijeka Al Kaida i druge islamističke grupe sve više koriste društvene mreže za regrutovanje novih članova i širenje radikalnih ideja. Poslije objave rata terorizmu od strane SAD, a nakon 11. septembra 2001. godine, veliki broj organizovanih kampova, finansijskih i organizacionih mreža terorističkih grupa je prekinut. Dakle, bilo je neophodno iznaći novi način za komunikaciju, organizovanje i rukovođenje terorističkim operacijama. Internet i društvene mreže postali su najpogodnije sredstvo za djelovanje i prenošenje poruka. Danas, moderne terorističke organizacije koriste blogove, veb lokacije, e-grupe, instant poruke u cilju planiranja, organizovanja i regrutovanja za različite akcije u svijetu. Tako se nekadašnji vođa Al Kaide Osama bin Laden za javnost fotografisao sa automatskom puškom u borbenom stavu za gađanje. Gotovo na svim fotografijama u njegovoj pozadini uočava se ruska automatska puška „Kalakov“ AK-74, modernija verzija automatske puške „Kalašnjikov“. Snimke za biografiju obavljao je sa svojim zvaničnim biografom, pakistanskim novinarom Tayseer Alouni. Posebno je ostao poznat video snimak Ladena emitovan sa arapske satelitske stanice „Al-Džazira“, krajem 2001. godine u kom poručuje: „Kunem se da Amerika više nikada neće biti bezbjedna, prije no što Palestina to bude“¹⁶³. Teroristi imaju izraženu potrebu da se oglašavaju preko medija ili društvenih mreža, čime skreću pažnju javnosti na realizovane terorističke akte, pravdajući činjenje političkim ciljevima za koje se zalažu.

Istorija islama puna je epizoda u kojima politički uzor čovjeka sposobnog za prevazilaženje krize zapravo podržava Prorokova djela. Danas, islamisti identifikuju taj model sa Bin Ladenom, koga narodna ikonografija često predstavlja s oreolom, na propinjućem konju (što simbolizuje zajednicu u ratu), ili pak dok izgovara svoje propovijedi ispred pećine, čime se oživljava događaj iz Prorokovog života, odnosno simbolički prikazuje njegovo preseljenje u cilju ponovnog uspostavljanja istinske zajednice vjernika. Ovakavi potezi i simboli nisu neutralni, već nastoje da

---

¹⁶³ Preuzeto sa: <http://edition.cnn.com/2002/WORLD/asiapcf/south/02/05/binladen.transcript/> (pristupljeno 20.01.2020.).

reaktiviraju mitsku svijest i tako utiču na mobilizaciju onih grupa koje slijede ovakve uzore (Haled, 2012). I Prorok se tokom života krio u pećinama (Kuran, 2011:192). Naime, tokom borbi Muhamed se „sa svojim drugom Ebu Bekrom sklonio u pećinu koja se nalazila na brdu Sevr, sat hoda udaljenom od Meke. Tu su se krili tri dana. A potom su, kada su se uvjerali da je potjera za njima prestala, krenuli noću put Medine i stigli u nju 20.IX 620.godine“ (Kuran, 2011:613). Poslije ovakvih promotivnih snimaka, mora se priznati da je Laden ipak znao kako da koristi medije i propagandu, jer je ovo demonstracija prikaza Ladena kao moćnog vođe svetih ratnika.

Gotovo sve države imaju negativan stav prema promovisanju ili emitovanju intervjua sa teroristima ili njihovim vođama, kao i prema prenošenju njihovih saopštenja za javnosti. Ovakav stav nije slučajan, jer se na taj način daje snažan podsticaj za nove ili kiseonik za stare terorističke organizacije. Zbog izražene osjetljivosti informacija mediji bi, po pravilu, trebali izvršiti pažljiv odabir priloga koje treba prenijeti u vijestima, isključiti iz njih propagandu, objasniti kontekst, a sve u koordinaciji sa nadležnim vlastima. Međutim, sa rastom značaja društvenih mreža npr. *Twitter-a ili Facebook-a*, manje je izražena potreba terorističkih grupa da sarađuju sa medijima kako bi prenijeli svoju poruku javnosti, pa se nameće potreba države za kontrolom interneta. Sa druge strane, za novinare obavljanje intervjua sa teroristima predstavlja izazov i dužnost medija da informišu javnost o aktuelnim događajima. Nerijetko, takvi intervjui mogu pomoći u razobličavanju terorističkih akata, otkrivanju njihovih motiva, te donošenju odgovarajućih protivterorističkih mjera u cilju njihovog sprečavanja u budućnosti.

Dakle, značaj medija i društvenih mreža za terorističke organizacije je višestruk, mediji i društvene mreže su prisutni u svim sferama života ljudi preko kojih se teroristi mogu obraćati odabranim grupama sa ciljem regrutovanja novih članova, podsticanja straha, stvaranja političke nestabilnosti u određenoj državi ili prenošenja toka terorističke akcije, čime se demonstrira veća moć terorista nego što je stvarna. Pored ovog, one nastoje da svojim aktima prije svega privuku pažnju masovnih medija, a samim tim i široke javnosti.

Kako je to istaknuto u *Al-Qudsu*, dnevnom listu na arapskom jeziku, video i medijske kampanje Islamske države mogu pokrenuti hiljade mladih ljudi iz zapadnih država da se pridruže borbama u Iraku i Siriji.¹⁶⁴ Iz tog razloga mediji i društvene mreže sa onima koji rade u njima postaju tvorci javnog mišljenja i oblikovanja stavova o nekim pojavama. Dakle, predstavljaju

---

¹⁶⁴ Preuzeto sa: <https://www.alquds.co.uk/?p254548> (pristupljeno 20.01.2020.).

nezaobilazan dio razvoja modernog društva, a posebno društvene svijesti, oblikuju mišljenje javnosti o mnogim stvarima, planovima ili politici.

Danas je medijski prostor pretrpan velikim brojem raznih informacija, koje plasiraju različite interesne grupe ili pojedinci. To već samo po sebi dopušta mogućnost različitih pogleda na isti problem, odnosno mogućnost da određena interesna grupa svoje lične poglede ili stavove pokuša (a često i uspijeva) da nametne kao istinite i opravdane bez obzira na stvarne činjenice, čime manipuliše javnim mnjenjem u svoju korist. Da nesreća bude veća istina može biti sasvim suprotna. Ovakve mogućnosti iskorišćavanja medija i medijskog prostora odavno su uočile one države, službe, organizacije i pojedinci koji imaju namjeru da svoje stavove i mišljenja proklamuju kao opštevažeca i prihvatljiva za sve (Stajić, 2004:171).

Preuzimanje odgovornosti za određene terorističke akte predstavlja skretanje pažnje javnosti na terorističku grupu i određene političke ciljeve za koje se zalaže. Dakle, nakon izvršenja terorističkog akta (podmetanja bombe, talačke situacije ili dr.), pismeno, anonimnim pozivom teroristička grupa objavljuje ko je odgovoran za izvršeni teroristički akt. Pored iznijetog, teroristi nastoje da policiju i bezbjedonosne službe prikažu nemoćnim da se suprotstave djelovanju terorista čime se direktno utiče na njihov moral, stvarajući preduslove za opravdanost terorističke strategije i ciljeva. Uspješno sprovedene terorističke akcije podstiču radikalizaciju stanovništva i jačaju moral ekstremnih grupa da upotrebljavaju nasilje, čime se dovodi u pitanje legitimitet države i stvara opravdanost za provođenje terorističke strategije.

Hamis sprovodi strategiju „nasilje radi nasilja“ što predstavlja njegov moto djelovanja. Hamis kao skraćenica na arapskom znači revnost do granica fanatizma. Samoubilaštvo kao vrhunac terorističkog fanatizma je dovelo ovu organizaciju u vrh islamske terorističke piramide i donijelo joj ogromnu popularnost među palestinskim življem. „Samonikli“ terorizam je specifičan i po tome što su grupe radikalnih islamista male i sastoje se od tek nekoliko članova. Sa svijetom islamističkog ekstremizma povezani su uglavnom tek virtuelno, preko video kasete i interneta. Vjerski uticaj na njih u pravcu džihadizma sprovode ponajviše njihovi radikalni prijatelji i putujući imami. Okupljaju se po stanovima i na izletima, a ne kao nekadašnje grupe islamista po džamijama, što otežava njihovo otkrivanje i nadzor. Osvetnička nota u proglasima Al Kaide i drugih radikalnih islamističkih grupa „liječi dušu“ frustriranih mladih muslimana iz Evrope i SAD koji su kivni na svoje okruženje zbog nepravde koje ono čini islamskom svijetu, pogotovo na tlu Avganistana i

Iračka (Simeunović, 2009). Poziv džihadista da se isprave „nepravde“ oni doživljavaju kao šansu da kazne svoju sredinu, ali i kao šansu da isprave i neke lične nepravde koje doživljavaju. Njihov cilj nema univerzalno važenje. Dok se recimo ljevičarski teroristi bore za socijalnu pravdu, islamistički ekstremisti se bore za pravdu za muslimane (Simeunović, 2009).

Na kraju, i mediji eksploatišu terorizam, priče su uvijek spektakularne, bave se borbom pravde i nepravde, u suštini, jako se dobro prodaju. Zbog pomenutog mediji su podjednako zanimljivi i vlastima i teroristima, a oboje ih žele na svojoj strani. Teroristički akti koji ne bi dobili medijski prostor, gotovo da bi izgubili svoju svrhu, osnovna funkcija izvršenja terorističkog akta je izbor adekvatane mete i izazivanje straha kod velikog broja ljudi, uz prenošenje određene političke poruke. Dakle, terorističko djelovanje, pored oružanog, odvija se i putem medija, zbog čega je neophodno borbu protiv terorističke propagande voditi i u medijima. Osnovna svrha medijske borbe protiv terorizma je oblikovanje i jačanje javnog mnjenja u pravcu osude terorističkog akta, a sve u cilju sprečavanja logističke i druge podrške teroristima. Na kraju, potrebno je onemogućiti glavni cilj djelovanja terorista, da prikažu svoju snagu, a sam teroristički čin da obrazlože herojskim djelom.

7.5. Finansiranje ekstremizma i terorizma

Jedan od osnovnih preduslova za uspješno djelovanje terorističkih organizacija predstavlja obezbjeđenje izvora i načina finansiranja. Načini finansiranja kreću se od onih najjednostavnijih do mehanizama koji gotovo nadilaze mogućnosti kriminalističke kontrole finansijske nauke i prakse. Dakle, savremene tendencije i pojave finansiranja terorizma kroz protivzakonita djelovanja kompanija ili humanitarnih organizacija moraju pobuditi pažnju i savremene ekonomske misli. U krajnjem, usavršavanje i definisanje istražnih kriminalističkih finansijskih tehnika ima za cilj sprečavanje nastanka kriminalnih radnji. Uvidom u više pisanih izvora može se zaključiti da su glavni prihodi islamističkih terorističkih organizacija: trgovina drogom, donacije humanitarnih organizacija, finansiranje od strane države, različiti finansijski transferi *of-šor* kompanija, islamske banke, trgovina (naftom, zlatom, oružjem i dijamantima), prostitucija, reketiranje, trgovina kulturnim dobrima, itd. Pored ovog, *Zakat* kao model sistemskog oporezivanja u islamskom svijetu omogućava široku mogućnost zloupotrebe finansijskih sredstava za potrebe terorizma. Istovremeno, pomoć stanovništvu koje se nalazi u stanju ekonomske i socijalne krize kroz humanitarne organizacije umnogome je doprinijelo povećanju broja pristalica političkog islama.

Na kraju, za ove potrebe zloupotrebljavaju se i stihovi iz Kurana „svi se čvrsto Alahova užeta držite i nikako se ne razjedinujte! I sjetite se Alahove milosti prema vama kada ste bili jedni drugima neprijatelji, pa je On složio srca vaša i vi ste postali, milošću Njegovom, prijatelji; i bili ste na ivici vatrene jame, pa vas je On nje spasio. Tako vam Alah objašnjava Svoje dokaze da bi ste na pravom putu istrajali“ (Kuran, 2011:62).

Dobrovoljne i humanitarne organizacije igraju posebnu distributivnu ulogu u finansiranju terorizma. Postoje mnogi prisutni posebni izazovi vlastima, koji moraju da prave razlike između:

- legitimne organizacije,
- organizacije koje ne znaju da rade za teroriste kojima dostavljaju novac za finansiranje njihovih aktivnosti,
- organizacije koje aktivno podržavaju terorističke organizacije (Alcalay, 2012:187).

Najveći poznati pokrovitelj vahabizma koji se širi kroz vjerske islamske škole je Sudijska Arabija, koja pruža pomoć kroz Saudijsku muslimansku svjetsku ligu (World Muslim League), slijede, Kuvajt, Katar, Iran, Sudan, Sirija i dr. Pored ovih, posebno se ističu islamske humanitarne organizacije „Al-Kifah“, „International Islamik Relief Organisation“ koja se vezuje za Bin Ladena, i „Human Concern International“.

U 2003. godini, zvaničnici SAD su objavili da više od polovine novca za Hamas dolazi iz Persijskog zaliva, većina iz Saudijske Arabije. Sudeći po izraelskim informacijama iz 2003. godine, Saudijska Arabija je donirala Hamasovu *dawu*, pored tajne pomoći direktno za *al-Din Kasam* vojne elemente, sve ukupno 12 miliona dolara godišnje. Takva pomoć dolazi iz različitih izvora, uključujući zvaničnu saudijsku vladu, sa računa kraljevske porodice i bogatih uticajnih članova velike saudijske elite. Bez obzira koji su izvori u pitanju, dakle, bilo da je u pitanju Hamas ili ostale terorističke grupe, finansiranje je moguće samo zato što su takve aktivnosti tolerisane od strane režima (Alcalay, 2012:210). U istraživanju *Hamasa* dr Ivana Akalaj navodi pored Irana i druge zemlje sponzore terorizma među kojima su: Irak, Sirija, Sudan, Saudijska Arabija, Jemen, Katar, Liban i Jordan. Po pravilu, sve ove zemlje finansijski pomažu terorističke operacije i organizuju obuku i trening na svojim teritorijama, te regrutuju i motivišu studente tokom svojih studija da se priključe terorističkim grupama.

Bivši režim Sadama Huseina je distribuirao velike količine novca porodicama palestinskih terorista i ovaj novac bio je polisa životnog osiguranja za Hamasove teroriste i služio kao

finansijski podstrek za Palestince da uzmu učešća u akcijama. Irak je plaćao 25.000\$ porodicama bombaša samoubica, kao manji iznos oko 5.000\$ ili 10.000\$ porodicama operativaca koji su ubijeni ili ranjeni u dugim operacijama protiv Izraela. Kao fondovi za distribuciju novca pominju se *Palestinski front za oslobođenje* i *Arapski front za oslobođenje* sa sjedištima u Bagdadu, gdje su obje grupe uživale dugogodišnje sponzorstvo od iračke države (Alcalay, 2012:204).

Među sponzorima islamističkog terorizma posebno se ističe Iran. Prema analizi nezavisnih međunarodnih eksperata radi se o značajnim finansijskim sredstvima. Bez ikakve sumnje Iran troši nekoliko stotina miliona US dolara za podršku ekstremnim islamskim snagama u svijetu, u prvom redu onima koje se bore i oružjem za svoje ciljeve. Ima godina kada je samo na Hezbolah Iran trošio oko 100 miliona dolara. Kada je prema zvaničnim američkim podacima objavljenim u „US Today“, američka vlada izdvojila 18 miliona dolara za otkrivanje ovakvih djelatnosti iranske države, ona je odgovorila takođe budžetskim programiranim izdatkom od 20 miliona dolara za kontradjelatnost (Simeunović, 2009:205).

Islamska republika Iran je opisana u izvještaju CIA kao „glavna država sponzor terorizma“, dok je Hamas najvažniji cilj državnog sponzorisanja. Izraelske, britanske, kanadske, i palestinske obavještajne službe se slažu sa zaključkom SAD da Iran direktno snadbijeva Hamas novcem, kampovima za trening i logističkom podrškom. Možemo pretpostaviti da se iranska finansijska pomoć Hamasu mijenja, ali postoji nešto što se ne mijenja: količina novca. Sudeći po izraelskim izvorima za 2005. godinu, Iran je priložio 3 miliona dolara direktne pomoći Hamasu, dok kanadska služba tvrdi da se iznos kreće od 3 do 18 miliona dolara na godišnjem nivou. Sve ukupno Iran je za 1995 i 1996. godinu dao terorističkim organizacijama, uključujući Hamas, između 100 i 200 miliona dolara godišnje tokom ovog perioda (Alcalay, 2012:199).

Tokom ratova devedesetih godina na prostoru Zapadnog Balkana islamistički teroristi korišćeni su za ostvarivanje političkih ciljeva. Posebno su bili aktivni albanski i muslimanski nacionalistički pokreti. Ovi pokreti prikupljali su sredstva u skladu sa oštrim ideološkim zahtjevima radikalnog islama i džihada. Terorističke organizacije narastale su u periodu ratnih sukoba djelujući na polju politike, a istovremeno organizujući širok spektar kriminalnih radnji. Kriminalne radnje donosile su ogroman novac koji je bio važan faktor uticaja pri donošenju različitih odluka. Tako su terorističke aktivnosti postajale sve unosniji posao u spoju politike i kriminala.

Al Kaida i njena „nasljednica“ ISIS, koja je danas u svetu najpoznatija, nije prva međunarodna teroristička organizacija. Pored njih postoji i veliki broj drugih koje potiču iz imućnih slojeva i porodica i čije finansiranje dolazi iz takvih porodica iz sveta islama. Prije svih od porodice Bin Saud, koji su vladari Saudijske Arabije. Ali sve učestalija je pojava i da siromašnije stanovništvo, koje je brojnije, predstavlja najbolju podlogu za stvaranje fundamentalizma i ekstremizma (Simeunović, 2009:80).

Profesor Dragan Simeunović (2009) opisuje karakteristične primjere finansiranja terorizma na području Kosova i Metohije. „Nekadašnjim teroristima je danas na Kosovu prećutno dozvoljeno uzgajanje kanabisa na velikim površinama. Oni to rade u saradnji sa proizvođačima droge iz Avganistana i Pakistana. Ako je Avganistan danas zemlja maka, Kosovo je zemlja kanabisa. Ne samo zbog proizvodnje, već daleko više zbog trgovine ovom vrstom droge. No, Kosovo je danas jedno od najsiromašnijih područja u Evropi i droga donosi prosperitet. Tamo gdje prolazi droga, vidljivi su znaci blagostanja stanovništva. Samo desetak kilometara dalje caruje bijeda. Procjenjuje se da otprilike 30 porodica sa ukupno 5.000 ljudi na Kosovu veoma značajno profitira od droge. Sve one su rodbinski povezane sa vrhovima političke vlasti. Sedam od tih porodica je tijesno povezano sa islamističkom terorističkom mrežom na Bliskom Istoku, a sve imaju kontakte sa islamistima“ (Simeunović, 2009:232-233). Pored ostalog ističe da „Tradicionalni šverc oružjem na Kosovu danas je ogledalo simboličkog odnosa terorista i kriminalaca. Kurdski teroristi se sve više snabdijevaju oružjem od kosovskih Albanaca, a zauzvrat oni njih snabdijevaju drogom. Nema sumnje da ih povezuje i islam kao garancija uzajamne solidarnosti“ (Simeunović, 2009:233).

Prema dostupnim podacima, nakon rata na prostoru Kosova, pored organizovanog kriminala raste angažman mahom saudijskih fondacija. Neposredno nakon završetka oružanih sukoba na Kosovu i Metohiji su poslali brojni Saudijci da bi se utvrdilo u kojim oblastima je neophodna humanitarna pomoć, ali i da se vidi gdje je najpovoljnije da se šire religiozni uticaji. Dakle, radikalni politički islam je prijetnja koja se širi i neće stati na administrativnim granicama. Kombinacija humanitarnih organizacija i socijalnih programa (koji su nenasilni) osmišljenih kroz strategiju terorizma predstavlja ozbiljan bezbjednosni problem jer teroristi imaju jasan politički program.

Sve prethodne činjenice koje su opisale manifestaciju ovog složenog i opasnog fenomena mogu se procijeniti kao indikatori ili potencionalno opasne, ali se njihovo postojanje ne smije

prećutati. Dakle, nije preporučljivo izbjegavati činjenice da su u prethodnom periodu registrovane pojave koje su bile predmet terorizma i ekstermizma. Danas smo ipak suočeni sa jednim novim oblikom islama koji se ispoljio u vidu nelegalnih islamskih zajednica ili islamističkih elemenata u lokalnim muslimanskim zajednicama. Strategija borbe protiv terorizma zasniva se na uzajamnoj koordinaciji i aktivnostima svih država kroz identifikovanje njegovih centara. To se postiže kroz efikasan rad policije, međunarodnu policijsku saradnju, zakonodavne reforme (posebno jačanje specijalnih sudova i tužilaštva) u oblasti terorizma i drugim preventivnim mehanizmima. Pravovremenim identifikovanjem terorističkih organizacija koje djeluju u zemlji i na inostranoj teritoriji mogu se predvidjeti potencijalne akcije terorističkih grupa. Sprečavanjem integrisanja novca u legalnu ekonomiju (*zakat sistem*) i njegovom zaplenom, prevenira se terorizam i suzbijaju potencijalne terorističke akcije. Zbog toga bi sve države Zapadnog Balkana morale bezuslovno saradivati kroz globalnu protivterorističku strategiju u cilju sprečavanja i suzbijanja vjerskog ekstremizma. Mnoge regionalne inicijative i inicijative Ujedinjenih nacija traže suzbijanje ekstremizma usmeravanjem na određene kriminalne prekršaje ili geografske oblasti. Ogromni naponi ulažu se u suzbijanju finansiranja terorizma. Ujedinjene nacije su 1999. godine donijele Međunarodnu konvenciju o sprečavanju finansiranja terorizma¹⁶⁵, dok je Evropska unija donijela Okvirnu odluku o borbi protiv terorizma¹⁶⁶ na osnovu koje je većina evropskih zemalja u svojim zakonodavstvima propisala krivično djelo finansiranje terorizma i terorističkih operacija.

Poslije čuvenih terorističkih napada 11. septembra u SAD, Savjet bezbjednosti UN-a je 29. septembra 2001. godine donio Opštu rezoluciju protiv terorizma 1368 (u nastavku 1373 i 1377) koje nalažu široku lepezu obavezujućih mjera za države članice unutar svojih granica. U pravcu suzbijanja terorizma, organizovanog kriminala i korupcije obavezujući su brojni međunarodni ugovori kao što su: Grupa Trevi iz 1975. godine, MERIDIA iz 2003. godine, koja pored ostalog i predviđa vraćanje novca u zemlju odakle je nelegalno iznešen, Bečki sporazum iz 1988. godine protiv trgovine narkoticima, Palremska konvencija iz 2000. godine i niz drugih.

---

¹⁶⁵ Preuzeto sa: <http://www.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=201511&rType=2>, (pristupljeno 20.01.2020.).

¹⁶⁶ Preuzeto sa: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32002F0475>, (pristupljeno 20.01.2020.).

8. TERORISTIČKE DJELATNOSTI ISLAMISTIČKIH TERORISTA NA ZAPADNOM BALKANU

8.1. Srbija

Pojava islamističkog terorizma na prostoru Srbije u periodu nakon devedesetih godina prošlog vijeka mogla bi se vezati za dvije činjenice, a to su otvorena aspiracija Albanije za preuzimanje Kosova i Metohije i težnja islamskih fundamentalista za povezivanje oblasti Sandžak sa Bosnom i Hercegovinom i ostalim regijama Zapadnog Balkana u kojima živi muslimansko stanovništvo. Za pokušaj stvaranja široke muslimanske regije pogodovalo je više faktora, između ostalih: bezbjednosni, istorijski, socio-ekonomski, vjerski i geopolitički. Međutim, stručnjacima za terorizam u narednom periodu ostaje izazovan zadatak da nepristrasnom analizom utvrde uticaj islamističkih organizacija i islamskih centara moći na nastanak i razvoj islamističkog terorizma u zemljama Zapadnog Balkana. Da li je rat na prostoru Zapadnog Balkana stvorio ambijent za formiranje i djelovanje islamističkog terorizma i u kojem se obliku manifestovao, opisano je kroz citirane publikacije i dostupne materijale u nastavku rada. Pored ovog, potrebno je razjasniti uslove pod kojima je nastupila potpuna dezintegracije Jugoslavije, koja je devedesetih godina bila žrtva hibridnog rata¹⁶⁷, a koji još uvijek traje na prostoru Zapadnog Balkana.

Na tlu sadašnje Srbije uticaj političkog islama je najprisutniji na području Sandžaka i Kosova i Metohije. Pojava radikalne islamističke ideologije u Novom Pazaru kao regionalnom centru, pored ostalog, manifestuje se zbog želje islamista da ovaj grad postane duhovni centar svih muslimana na Balkanu. Istovremeno, na području KiM islamisti djeluju sa ciljem stvaranja posebne „velike“ muslimanske države. Kao što smo u prethodnom dijelu istraživanja istakli, vahabizam je islamski ekstremni pravac (sektu unutar sunitskog islama) interpretacija Kurana baziran na učenju Muhamed ibn Abdul Vahaba. U sukobu je sa klasičnim islamskim vjernicima i oni su mu primarna meta nakon čega slijede i ostali nemuslimani. U ovom dijelu rada kao karakteristične akte islamističkog terorističkog djelovanja na teritoriji Srbije izdvajamo: slučaj

---

¹⁶⁷ Prema Igoru Nikolajeviču Panarinu, hibridni rat je skup metoda vojnog, političkog-diplomatskog, finansijsko-ekonomskog, informaciono-psihološkog i informaciono-tehničkog pritiska, kao i tehnologija obojenih revolucija, terorizma i ekstremizma, aktivnosti specijalnih službi, formiranje snaga za specijalne namjene, snaga za specijalne operacije i struktura javne diplomatije, koje prema jedinstvenom planu realizuju organi države, vojno-političkog bloka ili transnacionalnih korporacija (Panarin, 2019:57).

terorističke grupe na planini Ninaja 2007. godine i progon nealbanskog stanovništva sa KiM 2004. godine.

Teroristička grupa Ismaila Prentića, selo Žabren i planina Ninaja predstavljaju primjer islamističkog djelovanja u cilju realizacije političkih ciljeva. „Veliki savremeni nacionalistički pokreti na Balkanu koji se za ostvarivanje svojih programskih ciljeva u posljednjih dvadeset godina služe islamističkim terorizmom, jesu albanski i bošnjački. Njihova sve dominantnija odlika je hibridnost“ (Simeunović, 2009:225). Ove grupe počele su aktivno djelovati na teritoriji Srbije u regiji Sandžaka „Pored očiglednog dugogodišnjeg djelovanja vahabita na balkanskim, pa i prostorima Srbije, njihova prisutnost se negirala sve do početka 2007. godine. Vahabizam na ovim prostorima ozbiljno je shvaćen kao ekstremizam tek kada su vahabije 2006. godine počele agresivno da se ponašaju izazivajući česte incidente i to obično u džamijama koje su pokušavali da preotmu vjernicima Islamske zajednice na tlu Bosne i Sandžaka, napadajući imame i njihove pristalice. Da je terorizam samo realizovani ekstremizam pokazaće otkrivanje kampa za obuku vahabita u ataru sela Žabren na planini Ninaja, tačnije između Novog Pazara i Sjenice, u aprilu 2007. godine. U sukobu sa policijom poginuo je vođa vahabitske grupe, a jedan vahabit je ranjen. Ta grupa je planirala terorističke napade na lokalne muslimanske sveštenike, škole i ambasade u Beogradu“ (Simeunović, 2009:223). Pored navedenog, tokom operativnog rada, srpska policija je u kampu kod sela Žabren pronašla i veće količine naoružanja i vojne opreme, eksploziv, uniforme, sanitetski materijal i druga sredstva potrebna za vojnu obuku terorista. Prema tvrdnjama policije, teroristi su oružje i opremu nabavili na Kosovu, isto potiče iz kasarni Albanije, kojim se naoružavala teroristička organizacija tzv. Oslobodilačka vojska Kosova. Navedene činjenice, ukazuju da je ova petnaestočlana teroristička grupa bila povezana sa kosovskim islamistima. U Novom Pazaru pored (tzv. Prentićeve grupe), policija je djelovala i prema islamistima koje je predvodio Adis Murić, tzv. Murićeva grupa, koju su činila četiri člana.¹⁶⁸

Primjer Kosova i Metohije predstavlja najreprezentativniji model strategije islamističkog terorizma i, u skladu sa njom, način djelovanja gdje se nasiljem stiže do vlasti i teritorije. Vjerski ekstremizam i korijeni sukoba Srba i Albanaca na prostoru Kosova i Metohije datiraju iz perioda Osmanske imperije. Dolaskom Osmanlija suštinski je izmjenjena priroda nekadašnjih odnosa

---

¹⁶⁸ Preuzeto sa: <http://www.glas-javnosti.rs/clanak/hronika/glas-javnosti-31-07-2010/potvrdjena-presuda-vehabijama-iz-novog-pazara> (pristupljeno 10.02.2020).

Albanaca i Srba, koji su prije njihovog dolaska u region imali korektne odnose. Međutim, očigledno da želja za stvaranjem tzv. Velike Albanije nije prestala još od vremena *Prizrenske lige* i tzv. vilajeta (skadarski, kosovski, bitoljski i janjinski) koji čuvaju uspomene na izgradnju nacionalanog identiteta i neostvarenu islamsku republiku neophodnu za formiranje jedinstvenog sveislamskog prostora. Međutim, za Srbe, Kosovo i Metohija¹⁶⁹ predstavlja, osim teritorijalnog značaja i duhovnu kolijevku i srpski Jerusalem. Na tom području nalaze se crkve i manastiri koji su biseri pravoslavne duhovnosti, srpske kulture i neprocjenjive hrišćanske baštine. Za Albance, ideja o velikoj Albaniji je bez presedana. Nastala je od strane Odbora albanskog književnog političkog kruga u Carigradu (1877.), što je pretočeno kroz odluke čuvene Prizrenske Skupštine i formiranje *Lige za odbranu prava albanskog naroda* čime su definisani obrisi teritorijalne i etničke Albanije, ali i budući sukobi na etničkoj osnovi, koji traju do današnjih dana. Ugledni profesor Vladimir Dedijer (1953) u svojoj knjizi posvećenoj Milovanu Đilasu opisuje te sukobe: „poslije oslobođenja Makedonije i Kosova 1912. godine građanska srpska država nije uspjela da na te oblasti primijeni odredbe svog demokratskog ustava. Na Kosovu i Metohiji je 1913. godine izbila pobuna, koju je srpska kraljevska vojska u krvi ugušila, pozivajući se na proganjanje Srba na Kosovu pod otomanskom vlašću. Albanski posjednički krugovi osvetili su se Srbima 1941. godine kada je došlo do masovnog protjerivanja Srba i Crnogoraca, a i do mnogobrojnih ubistava kao i progona stanovništva“ (Dedijer, 1953:589).

Karakteristična podjela teritorija na Kosovu i Metohiji izvršena je nakon okupacije i podjele Jugoslavije 1941. godine. Italija je najveći dio Kosova i Metohije priključila okupiranoj Albaniji, osim sjevera (Mitrovica, Vučitrn i Podujevo) koji Njemci priključuju okupiranoj Srbiji i manjeg jugozapadnog dijela koji ulazi u okupacionu zonu Bugarske. Moramo istaći da je povlačenje ovakve linije razgraničenja bio prije svega interes njemačkih snaga da kontrolišu velike rudokope i rudna bogastva Kosova i Metohije. Danas, mnogo godina kasnije, neformalno se vode pregovori o podjeli teritorije između Srba i Albanaca upravo na pomenutim granicama. Borba za teritorije i u tom vremenu imala je svoj kontinuitet trajanja. Iz tog vremena, po završetku rata, posebno je problematična *Odluka o privremenoj zabrani povratka srpskih kolonista protjeranih sa Kosova i Metohije*. Ova odluka objavljena je 6. marta 1945. godine u Službenom listu Demokratske

---

¹⁶⁹ Intervencijom NATO snaga 1999. na ovu srpsku pokrajinu, kao i samoproglašenjem nezavisnosti od strane Albanaca 2008. doveden je u pitanje suverenitet Republike Srbije nad ovom teritorijom.

Federativne Jugoslavije, list broj 13, a ista će u nastavku dešavanja bitno uticati na nacionalnu strukturu pomenutog prostora.

Međutim, moramo naglasiti ono što islamistički ekstremisti u nadi ili iluziji zaboravljaju, a to je činjenica da su svi progoni nealbanskog stanovništva kroz istoriju na Kosovu i Metohiji činjeni pod zaštitom osvajača. U ratnim periodima većina Albanaca se stavljala na stranu okupatora, pri čemu su činjeni zločini nad nemuslimanskim stanovništvom, što je bio slučaj i 2004. godine. Ostaje činjenica, da nova „islamistička elita“ takvo neslavno nasleđe ostavlja svojim potomcima. Kumanovskim sporazumom od 03.06.1999. godine okončan je višemjesečni rat na pomenutom prostoru. Međunarodna zajednica i snage KFOR-a preuzele su odgovornost očuvanja mira i bezbjednosti građana. Međutim, Albanci nisu prestali sa progonima Srba i drugog nealbanskog stanovništva koji, pored ponižavajućeg odnosa, ne učestvuju na ravnopravan način u političkom životu kosovskih institucija, čime se bitno dovodi u pitanje autoritet, nepristrasnost i dobra namjera djelovanja međunarodnog faktora. Tome su u manjoj ili većoj mjeri doprinosile velike sile i interesne sfere regionalnih sila kakve su bile Turska, Austrougarska, Rusija, Njemačka, Italija, SAD i druge. O nastavku terorističke agresije, u kojoj su saučesnici, kao nijemi posmatrači i predstavnici međunarodne zajednice oličene u UNMIK-u i KFOR-u, govori i podatak vezan za događaje na prostoru Kosova i Metohije od 17. marta 2004. godine, u kojem se na nesvakidašnji način terorom uništava i posljednja nada u srpsko istorijsko nasleđe, uništavanjem svetinja i protjerivanjem Srba i nealbana sa vjekovnih ognjišta (Zeković, Beriša, 2018:489).

Uticao religije na prostoru Kosova i Metohije postao je sastavni dio nacionalističkih pokreta. Tako je „Transformacija albanskih ekstremnih organizacija od nacionalizma ka vjerskom ekstremizmu, nije na Kosovu nova stvar, kao što nekima može da izgleda. Još u toku Drugog svjetskog rata albanski nacionalistički pokret na Kosovu, utemeljen na programu takozvane Druge prizrenske lige, doživio je snažan zaokret ka vjerskom fanatizmu. Oko 12.000 albanskih nacionalista je prilikom pristupanja u redove njemačke divizije „Skenderbeg“ 1944. godine, na zahtjev vjerskih lidera Druge prizrenske lige, polagalo zakletvu vjerskog sadržaja, koristeći Kuran. Suština zakletve je obavezivanje na džihad protiv nevjernika. Otuda ne čudi da je prva akcija divizije „Skenderbeg“ bila usmjerena na Jevreje na Kosovu. Samo u Prištini je u prvom napadu „Skenderbega“ ubijeno 281 Jevreja kao najopasnijih nevjernika. Potom je zaklano 380 Srba u selu Vranica, i takvi zločini džihad-divizije Skenderbeg su trajali sve do kraja Drugog svjetskog rata.

To nije bila borba albanskih nacionalista na strani Njemaca i Italijana kao što su to možda oni mislili, već vjerski rat“ (Simeunović, 2009:230).

Poziv na rat tokom devedesetih godina uslijedio je i od čelnika islamske zajednice. Naime, „predsjednik Islamske zajednice Kosova Redžep Boja je 10. jula 1998. godine u Prištini, tokom zajedničke molitve sa hodžama, muftijama i imamima, potencirao vjersku obavezu muslimana u ratu protiv Srba. Tačnije, poslije molitve, preko razglasnog uređaja džamije u centru Prištine, Boja je objavio tridesetominutnu fatvu izdajnicima (Albancima muslimanske veroispovesti lojalnim Srbiji) i „sveti rat“ - džihad Srbima“ (Mijalkovski, 2004:152). Poziv za nastavak rata u prvom redu prihvatila je tadašnja teroristička organizacija Oslobodilačka vojska Kosova (OVK).

Teroristička organizacija Oslobodilačka vojska Kosova, prema slobodnim izvorima, osnovana je 1993. godine, „osnovali su je najekstremniji članovi Nacionalnog pokreta Kosova (NPK) i Narodnog pokreta za oslobođenje Kosova (NPOK), tada ilegalnih grupacija, koje su predvodili ljevičarski ekstremisti, pripadnici takozvane marksističko-lenjinističke struje. Prve oružane grupe OVK na području Drenice predvodio je Adem Jašari iz Donjeg Prekaza, a članovi su bili njegovi bližnji i daljnji rođaci, uglavnom lica sklona nasilničkom ponašanju i vršenju sitnih kriminalnih radnji. Kasnije su im se pridružili bivši oficiri JNA i pripadnici MUP-a Srbije albanske narodnosti, koji su odbili lojalnost državi i njenim organima, kao i učesnici oružanih sukoba na području Hrvatske i Bosne i Hercegovine, sa stečenim ratnim iskustvom“.¹⁷⁰ Međutim, bez inostrane podrške, učinci ove terorističke organizacije bili bi marginalni. Sveobuhvatnu podršku terorističkim grupama na Kosovu i Metohiji pružala je zvanična Albanija, za koju je rat na Kosovu imao posebnu važnost, o čemu svjedoči, pored ostalog, spomenik ubijenom teroristi Jašariju podignut u Tirani.¹⁷¹

Formalna pojava, suspenzija ustava iz 1974. godine, albansku većinu motiviše da otpočne sa stvaranjem paralelnih institucija, a tokom osamdesetih i devedesetih godina prošloga vijeka i na otpočinjanje tzv. „demokratskih“ promjena koje u suštini imaju cilj etnički čisto Kosovo i Metohiju. Retorzija sukoba nastavljena je 1999. godine od strane Srba, dok je organizovani pritisak i eskalacija nasilja i terora nad Srbima na Kosovu i Metohiji u funkciji etničkog čišćenja

---

¹⁷⁰ Vlada Republike Srbije, *Albanski terorizam i organizovani kriminal na Kosovu i Metohiji*, sept. 2003, str. 11.

¹⁷¹ Preuzeto: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Adem_Ja%C5%A1ari,_bista_u_Tirani.JPG (pristupljeno 17.01.2020).

realizovana u periodu od 17. do 22. marta 2004. godine. Moramo naglasiti da je prije ovih događaja tokom 2003. godine izvršen organizovani povratak velikog broja raseljenog stanovništva prije svega srpske nacionalnosti, što za albanske fundamentaliste nije bilo prihvatljivo. Tako je u martu 2004. godine organizovan veliki progon Srba dok su jedinice KFOR-a bile pasivne ili su čak neke od multinacionalnih snaga pod komandom Njemačke blokirale prostor duž administrativne granice sa Srbijom pod pretpostavkom da bi srpske snage eventualno mogle intervenisati u cilju zaštite stanovništva. Akcija je organizovana pod pokroviteljstvom bivših pripadnika tzv. OVK, koji nakon rata upravljaju u svim sferama formalne i neformalne vlasti na području Kosova i Metohije. Dakle, radi se generaciji koja u ratnim i poslijeratnim uslovima uz pomoć korupcije, organizovanog kriminala, a uz konstantno manipulisanje ljudima uređuje politički sistem nasilnim metodama, iznuđujući rješenje koje joj pogoduje. Pored ovog, početak i tok progona Srba NATO vojnici nisu čak ni pokušavali da spriječe. Danas jedine investicije na području Kosova i Metohije predstavljaju vjerske bogomolje iz kojih stoje bogati selafijski krugovi. Iz hronoloških podataka (Beriša, 2013:196-197) o nasilnim terorističkim aktima na Kosovu i Metohiji u periodu od 1991. do 2004. godine koje su registrovali organi bezbjednosti Srbije vidi se promjenljivost njihovog inteziteta i učestalosti koji je prevashodno zavisio od okolnosti spoljne podrške. Tako je broj terorističkih akata bio posebno intenzivan i u naglom porastu 1998. i 1999. godine, uoči vojne intervencije NATO zemalja na tadašnju SR Jugoslaviju, odnosno Kosovo i Metohiju. Tendencija rasta nasilnih akata intenzivna je i uoči velikog progona srpskog stanovništva 2004. godine, koji po mišljenju autora predstavlja vrhunac ekstremizma kosovskih Albanaca.

Tokom posljednjih sukoba za Srbe, a posebno za Albance, uvijek je postojala prilika za pregovarački sto ili glasačke kutije što je pravo svakog čovjeka, ali su ekstremisti uvijek birali nasilje kao osnovno sredstvo političke borbe. Tako će terorističko oružano nasilje preovladati nad svim ostalim oblicima političke borbe Albanca na Kosovu i Metohiji i u susjednoj Makedoniji. Sam način izvođenja nasilja i terora naoružanih albanskih ekstremista, koji su istovremeno napali enklave u kojima žive pripadnici srpske nacionalnosti, kao i njihova masovnost i logistika, ukazuju da je ova akcija Albanaca smišljeno organizovana, koordinirana i sinhronizovana iz jednog centra. Moramo naglasiti da su tokom napada uglavnom birane manje enklave naseljene srpskim stanovništvom, tako npr. veliko naselje Priluzje¹⁷² koje se nalazi u neposrednoj blizini Prištine nije

---

¹⁷² Najveće srpsko selo u opštini Vučitrn, nalazi se u središnjem dijelu Kosova. Prema dostupnim podacima nadležnih, u ovom selu i još četiri sela u neposrednoj blizini živi oko četiri hiljade stanovnika srpske nacionalnosti.

bilo predmet organizovanih napada Albanaca. Najzad, činjenice ukazuju, da je veliki broj kosovskih Albanaca u prethodnim ratnim sukobima stekao ratno iskustvo, a jedan dio njih se oprobao i na ratištima Sirije i Iraka, pa su njihove ratne vještine i iskustvo posebno korištene prilikom protjerivanja Srba.

Profesor Dragan Simeunović (2009) posebno ističe prisustvo mudžahedina tokom poslednjih sukoba na Kosovu i Metohiji. „Da su mudžahedini postojali na Balkanu ne samo u BiH (o čemu se mnogo piše), već i na Kosovu i Metohiji (o čemu se ne piše) potvrđuje osnivanje jedinice mudžahedina „Abu Bakir Sadik“, sredinom juna 1998. godine u selu Donji Prekaz. Jedinicu je stvorio Ekrem Avdija alijas Abu Suheik, a 70% njenog sastava su činili Albanci sa Kosova. Danas su mnogi detalji o kontaktima OVK sa vrhom Al Kaide, recimo sa braćom Zawahiri i njihovoj tijesnoj saradnji javna stvar“ (Simeunović, 2009:231). U različitim izvorima mogu se pronaći i ostali podaci o ovoj jedinici, tako je za zamjenika komandanta slovio Špend Kopriva, pomoćnik za pozadinu Muhamed Avdija, štab su činili Sami i Alija Hoti, Adem Avdija i Nedmedin Lauša. Pohapšeni od strane srpskih snaga u Drenici, jula 1998.godine. Jedinicu je činio operativni sastav od 70 do 120 pripadnika od čega su njih 40 bili stranci. „Organizaciono jedinica je bila podijeljena na sedam grupa, a jednu od njih je vodio Abu Ismailj, bivši pripadnik odreda „El Mujahid“. Glavni instruktori odreda „Abu Bekir Sidik“ bili su Abu Abdurahman Enimani iz Sirije, koji je tokom rata u BiH bio komandant mudžahedinskog logora u Bosinjaku i Alžirac Jamel Larmani. S njima je stigao i Abu Hamza, Palestinac (nastanjen u Federaciji BiH, a navodno je trenutno predvodnik fundamentalističke organizacije Svjetski islamski front) koji je kao pozadinac obavljao poslove regrutovanja mudžahedina iz BiH na Kosovo“ (Petrović 2002:247).

Iste godine, nakon formiranja u mjesecu julu, ova jedinica pretrpjeće ozbiljne gubitke u sukobu sa snagama bezbjednosti Srbije kod mjesta Drenica (Petrović,2002). Nakon transformacije terorističkih grupa u kosovsku vojsku, potvrđeno je da Kosovski zaštitni korpus (KZK) predstavlja logističku podršku albanskom terorizmu na Kosovu i Metohiji i da ga u najvećem broju čine pripadnici tzv. Oslobođilačke vojske Kosova (OVK). Ideologiju islamističkog terorizma u velikoj mjeri podržali su pojedini predstavnici Islamske zajednice Kosova.

Pored etničkog čišćenja teritorija, jedan od primarnih ciljeva ekstremista bio je da prinude međunarodnu zajednicu da prizna Albancima pravo da žive u „etnički prirodnoj Albaniji“. Kako su se politički i drugi uslovi na terenu brzo mijenjali ubrzo su shvatili da ne mogu dobiti takvu

podršku. Iz tih razloga nastavljaju s izvođenjem pojedinačnih, ali planski organizovanih terorističkih akcija, uz progon i čišćenje teritorija koje su naseljavali Srbi. Operacija progona koje su albanski ekstremisti započeli u prijepodnevnim satima 17. marta 2004. godine, najprije nad Srbima u sjevernom dijelu Kosovske Mitrovice, velikom brzinom proširio se na sva mjesta na Kosovu i Metohiji gdje žive Srbi. Izgovor za etničko čišćenje i oružani napad na Srbe i drugo nealbansko stanovništvo predstavlja utopljenja trojice maloljetnih dječaka iz sela Čabra u Zubinom Potoku, koji su se 16. marta 2004. godine udavili u rijeci Ibar, Egzon Deliu (12), Avni Veseli (11) i Fljorent Veseli (9)¹⁷³ koje su navodno jurili Srbi, za šta u nastavku istrage kosovske policije nije bilo dokaza. Tako je od strane ekstremista iskorištena smrt nedužnih dječaka, najprije je dobro pripremljena, orkestrirana antisrpska medijska kampanja i manipulacija, a zatim i prava hajka na Srbe, teror i etničko čišćenje. Prve žrtve albanskog terora pale su u sjevernom dijelu Kosovske Mitrovice 17.03.2004. godine, nakon što je više stotina Albanaca prešlo preko mosta na Ibru u sjeverni dio Kosovske Mitrovice, gdje su oštetili desetak vozila i razbili izloge na obližnjim prodavnicama. Tada su iz vatrenog oružja ubijena dva srpska državljana i povrijeđeno preko 70 lica srpske nacionalnosti iz Kosovske Mitrovice (od kojih 22 teško). Talas nasilja i napada na Srbe i njihove domove proširio se na sva mjesta i enklave u kojima živi preostalo srpsko stanovništvo.

Bilans trodnevnog terora nad Srbima, koji ni danas nije konačan, iznosi 11 ubijenih i 143 povrijeđenih lica srpske nacionalnosti, preko 800 oštećenih i spaljenih srpskih kuća, više od 200 spaljenih i oštećenih vozila, među kojima i 144 vozila međunarodnih bezbjednosnih snaga. Opravdano se strahuje da je ovaj bilans još lošiji, ako se ima u vidu da se za jedan broj nestalih lica ne zna sudbina. Zauzete su i dijelom uništene zdravstvene ustanove u kojima su liječeni Srbi, kao i škole u kojima su nastavu pohađala srpska djeca. Zapaljene su brojne pravoslavne crkve, oštećeni sakralni objekti i groblja. Ukupno je zapaljeno i oštećeno 35 pravoslavnih crkava i manastira (u Obiliću, K. Mitrovici, Prizrenu, Đakovici, Gnjilanu, Kosovskoj Kamenici, Srbici, Peći, Prištini i drugim mjestima), među kojima su i biseri srednjovjekovne vizantijske umjetnosti i arhitekture.¹⁷⁴ „U selu Kraljevica kod Podujeva sa lica zemlje je, poslije martovskog progona, potpuno uklonjena crkva Svetog Petra i Pavla. Na mjestu gdje je bila crkva nema ni traga koji bi podsjećao da je tu nekada bila hrišćanska svetinja. Albanski ekstremisti su u više navrata minirali i rušili crkvu, a krajem 2009. godine odnijet je i posljednji kamen sa nje. Tako su u selu Petrovac

---

¹⁷³ Preuzeto sa: <https://www.cbsnews.com/news/kosovo-mourners-come-in-peace/> (pristupljeno 17.01.2020.godine).

¹⁷⁴ Preuzeto sa: <http://www.kim.gov.rs/v2364.php>, (pristupljeno 18.3.2018.godine).

kod Kosovske Kamenice Albanci u potpunosti uništili crkvu Svetih apostola Petra i Pavla, a na njenom mjestu podigli spomenik lokalnom poginulom pripadniku OVK¹⁷⁵. Spaljivanjem crkava i manastira, albanski ekstremisti i teroristi su imali namjeru da zatru tragove vjekovnog postojanja pravoslavne kulture na tim prostorima, o čemu svjedoči i slučaj u Đakovici, kada su albanski ekstremisti sa teškim građevinskim mašinama do temelja porušili ostatke dvije zapaljane crkve. „Poslije rušenja 1999. i dokusurivanja 2004. godine, đakovička opštinska vlast je naložila da se ostaci crkve Sv. Trojice potpuno uklone, pa je na tom mjestu napravljen gradski park. Pored ovog, uklonjeni su i posljednji tragovi na spomen-kosturnici poginulim oslobodiocima Kosova 1912-1918. godine“¹⁷⁶.

Etničko čišćenje i teror koji su sprovedeni u periodu od 17. do 19. marta su rezultat koordinirane akcije ekstremista na Kosovu i Metohiji i na području juga centralne Srbije, o čemu svjedoče saznanja da su u rušilačkim demonstracijama Albanaca širom Kosova i Metohije i sprovođenja terora i nasilja nad srpskim i drugim albanskim življem, učestvovala i grupe Albanaca sa područja Preševa, sastavljene pretežno od pripadnika rasformiranih albanskih paravojnih formacija i mudžahedina. Ključnu ulogu u organizaciji nasilja u Prizrenu, Uroševcu i Orahovcu imao je bivši pripadnik OVK i ONA, kosovski Albanac, Samedin Džezairi iz Prizrena, zvani „Hodža“, sljedbenik vahabizma blizak Al Kaidi. Osim „Alahove vojske“ koju predvodi Džezairi, u nasilju su učestvovala i terorističke grupacije „Islamski ratnici“ i „Crni orlovi“ (Elzeser, 2006:135). Teror albanskih ekstremista formalno su osudili Savjet bezbjednosti UN i evropski zvaničnici. Parlamentarna skupština Savjeta Evrope je Rezolucijom koju je usvojila 29. aprila 2004. godine formalno osudila postupke albanskih islamista. Nakon progona, poznatog kao „Kristalna noć“ uhapšeno je 270 Albanaca, a 143 lica su osuđena - većina na novčane kazne - dok su 67 njih osuđeni na kazne zatvora. Međunarodni tužioci i sudije procesuirali su 7 slučajeva uništavanja crkava i 17 lica osudili na kazne zatvora od 21 mjesec do 16 godina, dok su jedno lice oslobodili optužbi.¹⁷⁷

Dakle, što se tiče Republike Srbije, sljedbenici vahabizma fokusirani su na izdvajanje pojedinih teritorija iz njenog sastava, naseljenih većinskim muslimanskim stanovništvom, radi

---

¹⁷⁵ Preuzeto sa: <https://www.arhiva.glas-javnosti.rs>, (pristupljeno 28.5.2019. godine).

¹⁷⁶ Preuzeto sa: https://www.novosti.rs/dodatni_sadržaj/clanci.119.html:341907-Hram-srusen-dinamitom (pristupljeno 18.3.2018. godine).

¹⁷⁷ Preuzeto sa: <http://www.pressonline.rs/info/politika/106451/sest-godina-od-kristalne-noci-nad-srbima-na-kosovu.html> (pristupljeno 01.02.2020.).

stvaranja jedinstvene islamske države na Balkanu. Te teritorije predstavljaju prostor Raške oblasti, celokupnu AP KiM i opštine Preševo, Medveđu i Bujanovac na jugu države (Stojanović, 2016:239).

Prema podacima Fonda za humanitarno pravo (FHP) koji je 2011. godine objavio tzv. *Kosovsku knjigu pamćenja*, utvrđen je „popis svih žrtava rata na Kosovu, u periodu od 1.1.1998. do 31.12.2000. godine. Prema podacima Istraživačkog tima FHP, a na temelju od 31.600 dokumenata, pored albanskih žrtava, utvrdio je smrt ili nestanak 2.197 Srba i 526 Roma, Bošnjaka, Crnogoraca i drugih nealbanaca, tokom ratnih dejstava na Kosovu. Posmatrano prema statusu žrtava, život je izgubilo ili nestalo 1.641 civila, i to 1.196 Srba, i 445 Roma i drugih, i 1.084 pripadnika srpskih oružanih snaga (vojnika i policajaca)¹⁷⁸.

Tokom tzv. „Kristalne noći“ u Srbiji i Crnoj Gori organizovani su veliki građanski protesti, građani su protest uglavnom izražavali šetnjom, kraćim blokadama ulica, mostova i drugih saobraćajnica. Nažalost, mirni protesti građana narušeni su nedopustivim incidentima: paljenje objekata islamske vjerske zajednice - Bajrakli džamije u Beogradu i džamije u Nišu i incident ispred ambasade SAD, što je bacilo sjenku na inače dostojanstvene i opravdane proteste građana širom Srbije. Vlada Republike Srbije i njeni građani su oštro osudili ove izgrede, a Ministarstvo unutrašnjih poslova je preduzelo opsežnu akciju kako bi se svi odgovorni, kako unutar policije tako i van nje, priveli pravdi. Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije odgovorni za paljenje džamije u Nišu su otkriveni i prema njima su preduzete zakonske mjere (podnijete krivične prijave protiv 10 lica), a procesuirana su i lica koji su zapalila džamiju u Beogradu. Značajan doprinos u smirivanju protesta ispred Bajrakli džamije u Beogradu doprinijeli su poglavari Srpske pravoslavne crkve, između ostalih, mitropolit Amfilohije koji je svojim dolaskom na lice mjesta pokušao da smiri proteste.

8.2. Crna Gora

Pojava radikalnih islamista u Crnoj Gori i razvoj islamističkog terorizma u periodu nakon devedesetih godina prošlog vijeka, kao i razvoj puritanskog tumačenja islama, vezuju se za period građanskog rata u Bosni i Hercegovini i Srbiji. Analizirajući ovaj fenomen, veoma je važno

---

¹⁷⁸ Fond za humanitarno pravo: *Kosovska knjiga pamćenja*, 2011, šire na: <http://www.hlc-rdc.org/?p=12790>, (pristupljeno 01.02.2020.).

sagledati razvoj ove pojave u kontekstu društveno-političkih dešavanja u Crnoj Gori. Pored ovog, na pojavu radikalnih islamista i neautentičnog tumačenja islama u bitnoj mjeri je uticao izvjestan broj sveštenika koji se u pomenutom periodu i kasnije, nakon školovanja u arapskim zemljama, vraćaju u Crnu Goru kada počinju sa propagiranjem novog učenja islama. Na ovaj način se nastojalo uticati da muslimani odbace umjereni islam, kada i počinje intenzivna reislamizacija prostora, uz isticanje problema kako islam nije dovoljno zastupljen u životu običnih građana. Istovremeno, u pomenutom vremenu nastaje ekonomska i politička kriza na teritoriji Crne Gore, koju između ostalog, prati otvaranje i djelovanje velikog broja nevladinih, humanitarnih i drugih islamskih organizacija koje će svojim finansijskim sredstvima podržati razvoj vahabitskih ideja. U tom periodu, vahabiti će se udomaćiti u nekim gradovima u Crnoj Gori gdje živi muslimansko stanovništvo, a to su: Ulcinj, Tuzi, Podgorica, Plav, Gusinje, Rožaje i Bijelo Polje.

Vjerski ekstremizam koji je nastao u Crnoj Gori tokom ratnih godina dobiće na snazi uticajem iz tada susjednih republika Bosne i Hercegovine i Srbije. Ratni sukobi, naročito rat u Bosni i Hercegovini, doveo je do snažnog ispoljavanja nepovjerenja, nacionalne i vjerske netrpeljivosti među stanovništvom. U tom periodu otpočinje ubrzano ilegalno naoružavanje stanovništva svih konfesija, a opšti nacionalizam je urušavao tadašnju socijalnu državu. Agresivnije djelovanje javlja se tokom 1991. godine kada je registrovan prvi pokušaj izvođenja terorističkog akta u kojem su učestvovala lica muslimanske vjeroispovijesti. Naime, dana 15. avgusta 1991. godine u crnogorski grad Herceg Novi, koji se nalazi neposredno uz granicu sa Bosnom i Hercegovinom, ulaze četiri lica muslimanske vjeroispovijesti i sa sobom unose veću količinu eksploziva i posebnu opremu za aktiviranje istog. Ovu terorističku grupu činila su dva muškarca i dvije žene. Namjera, zadatak ove grupe bio je napad na vojne i turističke objekte na Crnogorskom primorju. Međutim, istog dana, u neposrednoj blizini hotela „Plaža“, po pretpostavci, usljed nepravilnog rukovanja eksplozivom dolazi do eksplozije automobila u kojem su život izgubila dva muška lica. Nakon ovog događaja policija je lišila slobode dvije žene koje su pripadale ovoj grupi, a koje se u trenutku eksplozije nisu nalazile u blizini vozila. Nakon policijske obrade, policija je nadležnom tužilaštvu protiv ovih lica podnijela krivičnu prijavu¹⁷⁹ zbog krivičnog djela terorizma. Prema tadašnjem Krivičnom zakonu SFRJ ova lica su okrivljena za pripremanje požara i eksplozija iz neprijateljskih pobuda

---

¹⁷⁹ MUP RCG, Centar bezbjednosti Herceg Novi, Krivična prijava br. 02-2092 od 19.08.1991.godine.

kako bi stvorili osjećaje nesigurnosti kod građana što je u vezi sa krivičnim djelom terorizam. Međutim, u nastavku sudskog postupka ova lica biće oslobođena optužbe zbog nedostatka dokaza.

Nekoliko godina kasnije, dolazi do eskalacije vjerskog ekstremizma na sjeveru Crne Gore i to u Bijelom Polju, opštini koja se nalazi u regiji tzv. Raško-polimske oblasti-Sandžaka. Akcija službi bezbjednosti kodnog naziva „Lim 94“, dovešće do hapšenja kompletnog rukovodstva tadašnje muslimanske stranke SDA, i Sudskog postupka¹⁸⁰ pred Višim sudom u Bijelom Polju u kome je pravosnažno osuđeno 21 lice muslimanske vjeroispovijesti na višegodišnje kazne zatvora. Prema optužnici ova lica su u periodu od aprila 1991. do januara 1994. godine planirala da od dijela tadašnje teritorije Savezne Republike Jugoslavije stvore samostalnu državu „Sandžak“ i pripremala izvršenje više krivičnih djela. Tokom istrage, policija je od optuženih oduzela veći broj komada automatskog oružja, raketnih bacača, ručnih bombi i sredstava za komunikaciju. Ono što je karakteristično za ovaj postupak jeste činjenica da su svi optuženi bili lideri tadašnje muslimanske političke partije SDA, a da toj partiji nakon pravosnažne presude nije zabranjen rad.

U periodu nakon osamostaljenja Crne Gore 2006. godine nastaviće se i intenzivirati djelovanje islamističkih grupa na katoličko albansko stanovništvo. Akcija službi bezbjednosti kodnog naziva „Orlov let“, koju je crnogorska policija sprovela uz pomoć službi bezbjednosti SAD-a u septembru 2006. godine, dovela je do hapšenja 17 pripadnika naoružane terorističke grupe. Teroristička grupa se pripremala za dejstva u regiji Malesija, a policija je tokom realizacije akcije zaplijenila veću količinu oružja i minsko eksplozivnih sredstava, u najvećem broju skrivenih u pećinama uz neposrednu granicu s Albanijom. Tokom hapšenja, ustanovljeno je da su četiri Albanca iz ove grupe posjedovala američke pasoše i status američkih građana, S.I i njegovi rođaci K.D i R.D, nastanjeni decenijama u Mičigenu, kao i vođa grupe D.LJ., takođe američki državljanin rođen u Crnoj Gori (Simeunović, 2009:195).

Grupa je prema optužnici planirala (uz pomoć bivših pripadnika OVK-a) da preuzme kontrolu nad policijskim stanicama, kontrolnim punktovima između Crne Gore i Albanije i svim ključnim institucijama u Malesiji. Cilj je bio protjerivanje nealbanskog stanovništva i uspostavljanje teritorije pod kontrolom etničkih Albanaca. Logističku podršku ovoj grupi pružila je dijaspora etničkih Albanaca iz Detroita u SAD-a.

---

¹⁸⁰ Presuda Višeg suda u Bijelom Polju, broj predmeta K.br.25/94, od 28.12.1994.godine.

Viši sud u Podgorici koji je postupao u ovom krivičnom predmetu protiv 17 optuženih, od kojih su četvorica državljani SAD-a, a ostali državljani Crne Gore, zbog krivičnog djela iz Krivičnog zakonika Crne Gore, udruživanje radi protivustavne djelatnosti, pripremanje djela protiv ustavnog uređenja i bezbjednosti Crne Gore, oružana pobuna i terorizam, donio je presudu kojom se ova lica proglašavaju krivim. U ovom postupku optuženi su kažnjeni kaznom zatvora u trajanju od gotovo 46 godina.¹⁸¹ Ovaj slučaj potvrđuje da se albanski ekstremisti u našem regionu inkliniraju ka etnoseparatističkoj varijanti terorizma jer su svi uhapšeni, njih 17, Albanci katolici (Simeunović, 2009:195).

Albanci katoličke vjeroispovijesti su uglavnom naseljeni u predjelu između Skadarskog jezera i gornjeg toka rijeke Cijevne. Kroz istoriju imali su čvrste rodbinske, kumovske i druge veze sa pravoslavnim i muslimanskim stanovništvom. „Veze crnogorskih vladara i malisorskih prvaka datiraju još iz vremena crnogorskih vladika Petra I i Petra II Petrovića Njegoša, koji su u svojim oslobodilačkim planovima uperenim protiv Osmanske imperije uvijek imali oružanu pomoć Hota, Gruda, Klimenta, ali i ostalih albanskih katolika“ (Škerović, 1964:571). Tadašnje prilike opstanak crnogorskog vladara i države stavljale su u teške situacije. Dakle, „Naslijeđeno prijateljstvo sa prvacima Malesije i sjeverne Albanije, knjaz Nikola je održavao sa posebnim senzibilitetom, darujući siromašne prvake sjevernoalbanskih plemena skupocjenim oružjem, oficirskim činovima, platama, školovanjem njihove djece na Cetinju i dr. Afirmaciji ugleda crnogorske države i njenog knjaza u sjevernoj Albaniji, posebno su doprinosili kučki vojvoda Marko Miljanov, koji je uživao veliki ugled kod Albanaca i dugogodišnji politički emigrant u Crnoj Gori, grudski prvak Sokolj Baco“ (Škerović, 1964; Nikprelević, 2001). Masovnim pružanjem utočišta i izdržavanjem albanskih emigranata „za vrijeme ustaničkih 1910. i 1911. godine, kralj Nikola je zadobio velike simpatije kod Albanaca, naročito onih iz Malesije, što mu je i bio cilj, kako bi sjevernoalbanska plemena otrgao ispod bečkog uticaja i stavio u službu svoje politike“ (Tomović, 2007:784).

Prema posljednjem popisu, broj muslimana u Crnoj Gori iznosi oko 110.000 stanovnika (18% ukupne populacije od 620.000). Etnički Albanci čine oko 5% crnogorske populacije i koncentrisani su u regionu Malesije, koji se graniči sa Albanijom. Ono što ne ide u prilog bezbjednosti Crne Gore je pojava formiranja opština na etničkom modelu npr. Tuzi i Petnjica što

---

¹⁸¹ Preuzeto sa: <http://sudovi.me/vspg/odluke/>, Presuda Višeg suda u Podgorici, broj predmeta K.br. 281/06, od 5.08.2008. godine, (pristupljeno 01.02.2019.godine).

podstiče jačanje desnih-nacionalističkih partija koje uspijevaju da uđu u vlast na lokalnom nivou, a što ozbiljno dovodi u pitanje koncept građanske države. Prema posljednjim procjenama, u području Tuzi i Malesije (brda) aktivno živi oko 12.000 Albanaca, a broj katolika i muslimana je praktično izjednačen. Kada je u pitanju Crna Gora, prevladava stručno mišljenje da ekstremne grupe predstavljaju manjinu bez većeg uticaja na muslimane i Albance, posebno što se islamska zajednica razvija iz matične kulture koja propovijeda originalni islam.

Prema podacima Evropske komisije - Izvještaj za Crnu Goru za 2018. godinu koji se odnosi na proširenje, između ostalog, „da su 23 državljana Crne Gore (uključujući pet žena i troje djece) učestvovala na ratištima Sirije, od čega je navodno šest lica smrtno stradalo, dok se 19 lica vratilo u Crnu Goru. Specijalno državno tužilaštvo sprovodilo je i istrage protiv tri crnogorska državljana koji su se navodno borili u Istočnoj Ukrajini na strani proruskih separatista. Bilans krivičnih gonjenja za učešće u stranim oružanim formacijama za sada su dva osuđena lica“¹⁸².

U istom izvještaju se ukazuje na normativnu i funkcionalnu osposobljenost zemlje da se suprostavi terorizmu. „Pravni okvir Crne Gore u velikoj je mjeri usklađen s pravnom tekovinom EU i međunarodnim instrumentima u oblasti borbe protiv terorizma, iako zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma još treba izmijeniti i dopuniti, u skladu s preporukama *Moneyvala*. Nastavlja se saradnja s Interpolom na održavanju integracije baza podataka, naročito za sprečavanje stranih boraca u prelasku preko granica. U julu 2017. godine Crna Gora je ratifikovala dodatni protokol uz Konvenciju Savjeta Evrope o prevenciji terorizma. Pored ovog, u izvještaju se naglašava da, uprkos tome što je opasnost od terorizma u Crnoj Gori relativno slabo vidljiva, naročito u vezi s radikalizacijom i povratkom stranih boraca, institucionalna svijest treba da se pojača kako bi se pratile moguće terorističke prijetnje. Preventivne aktivnosti¹⁸³ usmjerene na borbu protiv radikalizacije u ovoj oblasti treba da se razviju, kao i mjere reintegracije kada se radikalizovana lica vrate, kako je i predviđeno strategijom za borbu protiv nasilnog ekstremizma. Crna Gora treba da imenuje nacionalnu kontakt-tačku za sprečavanje i suzbijanje nasilnog ekstremizma. Bilans ostvarenih rezultata u sprečavanju i rješavanju finansiranja terorizma tek treba da se izgradi“¹⁸⁴.

---

¹⁸² Preuzeto sa: <https://www.eu.me/mn/pregovori-o-pristupanju/dokumenti-pregovori/category/57-izvjestaji-o-napretku> (pristupljeno 01.02.2020.).

¹⁸³ Crna Gora i Evropska Komisija su 18. i 19.11. 2019. godine, u Skoplju, potpisale Sporazum o sprovođenju Zajedničkog akcionog plana za borbu protiv terorizma.

¹⁸⁴ Preuzeto sa: <https://www.eu.me/mn/pregovori-o-pristupanju/dokumenti-pregovori/category/57-izvjestaji-o-napretku> (pristupljeno 01.02.2020.).

8.3. Bosna i Hercegovina

U toku svog historijskog postojanja, Bosna i Hercegovina (Kraljačić, 1987) je preživjela različite vrste razaranja, a posebno su nemjerljive i još nesagledive posljedice u sukobima nakon devedesetih godina prošlog vijeka. Ova država nosi, i nosiće, teško nasljeđe vjerskog rata, a za njom umnogome manje ili više ne zaostaju i ostale zemlje Zapadnog Balkana. Nepobitne činjenice ukazuju da, prije posljednjeg razaranja, gotovo pola vijeka na ovom prostoru nije bilo ozbiljnih međuetničkih razilaženja. Naprotiv, na prostoru ove republike vladala je opšta svjetovna tolerancija svih religija i atmosfera međuetničkog i međuvjerskog sklada.

Dakle, moramo istaći da bosanski Muslimani nikada nisu bili mudžahedini, već umjereni vjernici koji su na svoju religiju gledali kao na nacionalni identitet. Postoji stav, koji zastupaju brojni autori da je dio populacije na prostoru Bosne i Hercegovine prije dolaska Osmanlija bio praktično van uticaja bilo koje crkvene organizacije (pravoslavne ili katoličke). Značajan dio populacije pripadao je tzv. bogumilima - zasebnoj hrišćanskoj crkvi (sekti) protjeranoj od strane Nemanjića, koja je zagovarala povratak izvornom hrišćanstvu i ukidanju crkvene hijerarhije. Zbog toga je, vjerovatno, prva prihvatila islam nakon dolaska Osmanlija, ili se radilo o ličnoj koristi pojedinaca koji su pripadali hrišćanskoj vlasteli. Međutim, nakon ratnih sukoba u Sloveniji i Hrvatskoj, bilo je neosnovano očekivati da se dezintegracioni mehanizam zaustavi na granicama Bosne i Hercegovine, posebno nakon njenog izlaska iz zajedničke države Jugoslavije.

Po mišljenju autora, značajan doprinos stradanju ove zajednice u posljednjem ratu doprinijelo je nesnalaženje tadašnjeg muslimanskog političkog rukovodstva, a što se ispoljilo u istovremenim sukobima sa armijom bosanskih Hrvata i vojske Republike Hrvatske s jedne, kao i s vojskom bosanskih Srba, s druge strane. Vrhunac muslimanskih sukoba nastupio je u međusobnim borbama Armije BiH i muslimanskih boraca tzv. Krajine, jedinica lojalnih tada umjerenom muslimanskom vođi Fikretu Abdiću. Jezički, kao i u pogledu običaja, narodi u Bosni i Hercegovini gotovo da se ne razlikuju, međutim, oni se međusobno razlikuju po vjeroispovijesti i specifičnom historijskom razvitku. Srbi su pravoslavni, Hrvati rimokatolici, dok je jedan dio bosanskog stanovništva muslimanske vjere. Glavni razlog ovako široke nacionalne lepeze leži u tome što je ova zemlja vidjela mnoge osvajače i to sa istoka, zapada i sjevera čije su vojske donosile svoju civilizaciju, svoje državne i posebno vjerske institucije.

Međutim, prema Draganu Simeunoviću (2009) „sve važnije terorističke akcije počev od napada na Njujork i Vašington 11. septembra 2001. godine, imaju vezu sa Bosnom i zadugo će još imati vezu sa njom. Uopšte uzev, odlika bošnjačkog ekstremizma je u tome da je on od početka mnogo više bio vjerski nego nacionalistički, samo se u vremenima koja su bila podobna za nacionalizam više predstavljao kao nacionalni fenomen. Razlog tome je što je ono sjeme ekstremizma koje je zasijano u BiH u toku rata i koje su hrišćanskom krvlju obilato zalivali i strani i domaći mudžahedini, potom niklo u formi džihadizma čije je žilavo korijenje duboko prodrlo u bosansko-hercegovačko tlo“ (Simeunović, 2009:226). Dakle, poslednji rat u Bosni ostavio je duboke posledice po ovu zemlju i njene građane. Iz tog rata, islamski fundamentalisti izašli su operativniji, iskusniji i kadrovski snažniji.

Po profesoru Darku Tanaskoviću (2006), „rat u Bosni i Hercegovini, kao uostalom ratna dejstva na prostorima dojučerašnje Jugoslavije, otimaju se svakom pokušaju jednoznačnog definisanja. To je istovremeno bitka za teritorije, s politički osmišljenom predigrom, zatim međuetnički, građanski i vjerski rat“ (Tanasković, 2006:61). U istom radu, Tanasković ističe uslove pod kojima je došlo do „reislamizacije Muslimana“ na posmatranom prostoru kao i uticaja radikalnog islamizma koji će otvoriti vrata za dolazak ratnika mudžahedina (Tanasković, 2006:66). Mnogi autori sve važnije terorističke akcije, počev od napada 11. septembra 2001. godine vezuju sa Bosnom i Hercegovinom, uz tendenciju da će imati vezu sa njom (npr. napadi u Parizu iz 2015. godine). Ekstremizam dijela bošnjačkog naroda je od početka sukoba u BiH mnogo više bio vjerski nego nacionalistički. Razlog za to je, prije svega, učešće u sukobima velikog broja stranih i domaćih mudžahedina, militantnih fundamentalista-vahabija. Nakon završetka ratnih sukoba veliki broj stranih mudžahedina je ostao u zemlji, a u cilju sopstvene zaštite pristalice mudžahedina u BiH su formirale udruženje „Ansarija“ koje i danas pruža pravnu pomoć ugroženim mudžahedinima. Pored ovog, posebno se isticala i organizacija *Aktivna islamska omladina*¹⁸⁵ formirana 1996. godine. Danas, još uvijek izlazi časopis *Saff*¹⁸⁶, čiji je prvi broj izašao 1997. godine, koji pored propagiranja vahabizma, često objavljuje tekstove koji ne doprinose toleranciji unutar društvene zajednice. Treba naglasiti da su vahabije na Balkanu dobro organizovane i povezane, što se može ilustrovati sa više primjera.

---

¹⁸⁵ Preuzeto sa: www.iltizam.org, (pristupljeno 17.01.2020.godine)

¹⁸⁶ Preuzeto sa: <https://saff.ba/> (pristupljeno 03.02.2020.godine)

Prilikom posjete Sarajevu Pape Ivana Pavla Drugog 12. aprila 1997. godine nepoznata lica su na magistralnom putu kojim je papa trebao proći sa aerodroma prema Sarajevu postavila eksplozivnu napravu. Pronađene su: protivtenkovske mine, detonatori i plastični eksploziv, kao i jedna motorola koja je vjerovatno daljinskim upravljanjem trebala da aktivira eksplozivnu napravu. Federalna i međunarodna policija su se sporile oko količine nađenog eksploziva. Ispod mosta je bilo postavljeno između 125 i 150 kilograma eksploziva. Brojni izvještaji o Papinom boravku u Sarajevu, u zapadnim medijima, prenosili su informacije o ovom događaju. U ovim izvještajima, otkriveno je da federalna policija i zapadni zvaničnici sumnjaju da je izvršilac ovog djela grupa koja pripada „ostacima mudžahedina“ (Hećimović, 2006:95-96). Krajem septembra 1997. godine Teheranska teroristička organizacija je bila spremna da ponovi atentat na Papu. Grupa od oko 20 terorista iz različitih država je poslata u Bolonju (Italija). Međutim, samo par sati prije atentata, Italijanske bezbjednosne snage su otkrile i uhapsile 14 članova te grupe (Esposito, 2009:171). Takva strategija djelovanja ilustrativna je i u primjerima koji slijede u nastavku rada.

Naime, „oktobra 2005. godine, bosanska policija lišila je slobode 5 lica protiv kojih je podignuta optužnica da su planirali izvođenje terorističkih napada na području Bosne i Hercegovine. Potrebno je navesti da su dva lica strani državljani (Švedska, Turska), a ostala lica su državljani BiH. Namjera Mirsada Bektaševića, kao švedskog državljanina koji je u BiH doputovao septembra 2005. godine, i Abdulkadira Cesura, turskog državljanina koji je doputovao 2005. godine, bila je da u saradnji sa državljanima BiH, i to Bajrom Ikanovićem, Amirom Bajrićem i Senadom Hasanovićem pripreme terorističke napade, odnosno u saradnji sa navedenim licima nabave eksplozivne naprave, a potom da navedena lica pristupe izvršenju samoubilačkih napada. Prilikom pretresa stana navedenih lica pronađena je određena količina eksploziva, i to: 19.482 gr eksploziva i tri trotilska metka od 100 gr, kao i drugi predmeti, kao što su detonatorska kapsula, tajmeri, crni pleteni kaiš, itd., kojima se mogla kompletirati eksplozivna naprava tzv. samoubilački prsluk“ (Đukić, 2011:629).

Međutim, mreže radikalnih islamista iznjedrile su i druge napade. „Primjer iz marta 2008. godine, kada su uhapšena petorica muslimana iz BiH koji su namjeravali da vrše terorističke napade na katoličke crkve i objekte EUFOR-a eksplozivnim napravama ručne izrade, što je inače teroristički trend jer se sada preko 90% eksplozija od Iraka do Šri Lanke izaziva upravo takvim sredstvima, potvrđuje tu tezu. Terorističku grupu su pored Rijada Rustempašića, koji je bio vođa

grupe, sačinjavali i Muhamed Meco, Abdulah Handžić i Edis Velić, sva četvorica vahabiti iz Sarajeva, dok je peti uhapšeni Muhamed Ficer, bio iz Bugojna. Prve mete ove grupe trebalo je da budu katolička katedrala u Sarajevu i franjevački manastir u centralnoj Bosni u mjestu Fojnica“ (Simeunović, 2009:229).

Najzad, objekti napada mogu da budu i selektivni, karakterističan je teroristički napad na američku ambasadu u Sarajevu, dana 28. oktobra 2011. godine, „koju je realizovao pripadnik vahabitskog pokreta Mevlid Jašarević iz Novog Pazara. Istovremeno, nakon ovog terorističkog napada, koji je izveo vahabija iz Srbije, bosanska policija je u vahabijskoj zajednici Gornja Maoča uhapsila vođu ove zajednice Nusreta Imamovića, pod sumnjom da je bio glavni inspirator i koordinator terorističkog napada na američku ambasadu u Sarajevu. Mevlid Jašarević osuđen je na osamnaest godina zatvora, dok su ostali, usljed nedostatka dokaza oslobođeni“¹⁸⁷.

Prema izvještaju Ujedinjenih nacija, odnosno njenog komiteta broj 1267 donešenog 24. januara 2011. godine, u federaciji BiH postoji sedam islamskih organizacija i više pojedinaca koji mogu biti prijetnja miru u region, ali i svijetu. Danas, kada govorimo o tzv. vahabijskom pokretu u BiH, odnosno specifičnom načinu organizacije života u izolovanim mjestima, procjenjuje se da takvih naselja u BiH ima preko šezdeset. Istovremeno, pripadnici tih zajednica uglavnom se pridržavaju šerijatskih pravila i zalažu se za pretvaranje zemlje-domaćina u islamsku zemlju. Pored ovog, u tim naseljima živi veliki broj radikalizovanih ljudi, što predstavlja veliki problem za službe bezbjednosti, ali i za ostale građane koji baštine liberalne vrijednosti i građanske slobode. Međutim, ideje islamista nakon 2001. godine više ne uživaju podršku dijela zvaničnih vlasti BiH, kao što je to bilo devedesetih godina, pa su iz tih razloga islamisti težište djelovanja usmjerili na jačanje paralelnih struktura-džemata, ali i održavanje pritiska na tradicionalne muslimane čime žele da prikažu da ne odustaju od stvaranja šerijatske države u regionu. O ovoj tendenciji upozorava i profesor Rešid Hafizović koji ističe agresivnost vahabijskih grupa i nemogućnost državnih i religijskih institucija da se suprostave agresivnim članovima vahabitske zajednice.¹⁸⁸

Dakle, na nivou državnih bezbjednosnih sistema BiH koji funkcionišu gotovo nezavisno, potrebno je dati bezbjednosnu procjenu modaliteta ispoljavanja terorizma, a samim tim i naučnu i

---

¹⁸⁷ Preuzeto sa: <https://www.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=48695>, (pristupljeno 17.01.2020. godine).

¹⁸⁸ Preuzeto sa: <https://dokumen.tips/documents/vehabije-dolaze-po-tapiju-na-bih-intervju-dr-resid-hafizovic-oslobodenje.html> (pristupljeno 01.01.2020.).

praktičnu prognozu modaliteta suprotstavljanja terorizmu. Istovremeno, uočene zakonitosti u egzistenciji navedenih pojava koristile bi se kao saznanje za sagledavanje pojava u realnom vremenu i projekciji njihovog razvoja u zemlji. Opasnosti od savremenog terorizma u svijetu i neposrednom okruženju od BiH zahtijevaju uspostavljanje snažnog i efikasnog sektora bezbjednosti, kojeg sada nema, prije svega zbog unutrašnjih neslaganja između entitetskih vlasti. Dakle, u sektor bezbjednosti se moraju implementirati osnove u sadašnjem i budućem ustrojstvu zemlje. Nepostojanje efikasnog sistema bezbjednosti ohrabruje pojedince i islamističke grupe na radikalno djelovanje.

8.4. Sjeverna Makedonija

Raspadom Jugoslavije i sticanjem nezavisnosti 1991. godine, ova zemlja se susrela i sa ultimatumom brojnih Albanaca koji nisu priznavali njezin suverenitet, zahtijevajući autonoman status albanske etničke zajednice ili u krajnjem i nezavisne albanske države u Sjevernoj Makedoniji. Da Albanci (dominantno muslimani) imaju ozbiljne namjere potvrdiće pokretanje oružanih akcija protiv makedonskih snaga bezbjednosti 2001. godine, kada je otpočeo šestomjesečni albansko-makedonski sukob. Uz veliki pritisak i posredovanje međunarodnih autoriteta, sukob je formalno okončan potpisivanjem Ohridskog sporazuma 13. avgusta 2001. godine.¹⁸⁹ Za razoružavanje albanskih islamista, po potpisivanju sporazuma bio je zadužen NATO, a ne makedonske službe bezbjednosti, što će albanski islamisti iskoristiti za nastavak terorističkog djelovanja. U nastavku sukoba makedonske policije sa islamističkim teroristima izdvaja se protivteroristička operacija od 7. novembra 2007. godine, kodnog naziva „Planinska oluja“.¹⁹⁰ Za realizaciju ove operacije zadužena je specijalna jedinica policije „Alfa“, koja je djelovala u više sela u blizini Tetova. U ovoj operaciji ubijeno je 4, a uhapšeno 6 islamističkih terorista. Da Albanci nisu odustali od svojih terorističkih namjera potvrdiće sukob bivših pripadnika OVK (Oslobodilačka vojska Kosova) sa snagama bezbjednosti Sjeverne Makedonije u Kumanovu tokom 2015. godine, više o tome u nastavku rada. Međutim, Ohridskim sporazumom nisu zadovoljne obje strane, posebno albanska, čija etnička zajednica po nekim procjenama čini gotovo jednu trećinu ukupnog stanovništva u Makedoniji. Osim toga, etnički Albanci su naseljeni i koncentrisani uz albansku i kosovsku granicu, što ovoj zajednici pruža idealne logističke uslove

---

¹⁸⁹ Preuzeto sa: <http://mls.gov.mk> (pristupljeno 01.03.2020.).

¹⁹⁰ Preuzeto sa: https://www.slobodnaevropa.org/a/makedonija_potera/718919.html (pristupljeno 01.02.2020.).

za organizovanje terorističkih akcija. Dakle, pored bezbjednosnih izazova, Sjeverna Makedonija je suočena i sa radikalizacijom muslimanskog stanovništva koja je pokretač i drugih negativnih političkih i društvenih procesa u zemlji.

Tradicionalna islamska zajednica u Sjevernoj Makedoniji je u prethodnom periodu izložena oštroj radikalizaciji. Otpor ekstremizmu, ali i slabosti tradicionalnog islama ilustruje primjer potresa u Islamskoj zajednici Makedonije, gdje je umjereni reis-ul-ulema Arif Emini, kako izgleda, prinuđen na ostavku jer se opirao radikalizaciji (Tanasković, 2006:309-310). Postepeni prodor vahabizma na Balkan počeo je devedesetih godina sa dolaskom islamskih dobrovoljaca u Bosnu, da bi nakon rata u BiH nastavio da se širi i u ostalim balkanskim državama-Srbiji, Crnoj Gori, Kosovu i Makedoniji. Tako se, na primjeru formiranja „jedinice mudžahedina „Abu Bekir Sidik“, 1998. godine u selu Donji Prekaz na Kosovu“ (Simeunović, 2009:231), može primijetiti saradnja bosanskih vahabita sa albanskom OVK i njihov uticaj na njenu operativnu strukturu i organizaciju. Isti je slučaj i sa djelovanjem vahabita u Makedoniji, gdje takođe djeluju zajedno sa albanskim terorističkim organizacijama. „U okviru albanskog terorističkog fronta na Balkanu, na prostoru Makedonije takođe djeluje i islamski teroristički faktor. Njegov vojni komandant je Muhamed Hadafan Gamili, a političko krilo vodi šaik Ahmed Ali Sedan. Jedan od glavnih ljudi za transfer mudžahedina i transport oružja iz Albanije u Makedoniju je Seljadin Džeza, poznat po nadimku Hodža, koji je kao mudžahedin ratovao u Bosni i Čečeniji, a trenutno se nalazi u Skoplju“ (Galijašević, 2007:89). Vahabiti iz BiH dobro su organizovani i povezani sa makedonskim, srbijanskim i crnogorskim vahabitima, kao i separatističkim i terorističkim islamskim i albanskim organizacijama. Tokom priprema za rat u Jugoslaviji na teritoriji Albanije organizovane su baze za obuku mudžahedina. „U dvije baze koje je finansirao i organizovao Osama bin Laden bilo je uvijek 500 mudžahedina na obuci (Podgrade i Korča), a mnogi su preko Prokletija kasnije ubacivani u borbu protiv srpskih snaga. Svoje redove ovim borcima jačale su čak i separatističke snage OVK Bujanovca, Medveđe i Preševa“ (Petrović, 2002:178). Međutim, u odnosu na Srbiju za vahabite je Sjeverna Makedonija mnogo lakša meta.

Dakle, paralelne islamske zajednice u Sjevernoj Makedoniji predstavljaju značajan faktor nestabilnosti u ovoj zemlji. Prisustvo radikalnog islama manifestovalo se u sukobu Islamske vjerske zajednice u Makedoniji tokom 2003. godine kada je radikalni imam Zenun Beriša pokušao na nelegitiman način da obnovi mandat rukovodećeg starješine. Beriši pripadaju zasluge za

masovni priliv vahabitskih imama u sistem Islamske zajednice Makedonije. Međutim, kada je grupa umjerenih imama spriječila reizbor Beriše, isti je sa svojim pristalicama u više navrata, sve do 2006. godine, pribjegavao zastrašivanju sekularnijih čelnika Islamske zajednice Makedonije (Deliso, 82-84).

Međutim, kao što smo već istakli, za teroriste Sjeverna Makedonija je mnogo pogodnija meta od Srbije, jer Srbija posjeduje znatno opremljeniju vojsku i policiju koja je u više navrata demonstrirala visoku operativnost prilikom sukoba sa teroristima. Da događaji imaju tradiciju, a povezanost islamista sa prostora Kosova i Makedonije operativna i na terenu potvrđeno je u slučaju tzv. „Kumanovske grupe“ tokom terorističkih aktivnosti u gradu Kumanovu.

Naime, dana 9. i 10. maja 2015. godine, eskalirali su sukobi specijalnih jedinica MUP-a Makedonije sa terorističkom grupom koju je predvodio Sami Ukšini, poznat kao komandant Sokoli¹⁹¹. Tokom aktivnih borbi u naselju zvanom „Divo naselje“ poginulo je osam makedonskih policajaca, ubijeno je 14 terorista dok je četrdeset lica ranjeno ili povrijeđeno. Epilog ove protivterorističke akcije je jedan od najvećih sudskih procesa u Makedoniji gdje je Krivični sud u Skoplju pravosnažnom presudom¹⁹² osudio 37 članova tzv. Kumanovske grupe na ukupno 746 godina zatvora, od kojih su sedmorica ekstremista dobila doživotne kazne zbog terorizma, njih 13 osuđeni su na po 40 godina zatvora, a među njima je i prvooptuženi Sami Ukšini. Po 20 godina dobila su šestorica terorista, dok su ostali osuđeni na manje kazne ili su oslobođeni. Nakon presude ovoj terorističkoj grupi na Kosovu su albanski ekstremisti organizovali proteste građana, tokom kojih su paljene makedonske zastave.

Povezanost dijelova vlade na Kosovu sa terorističkom grupom u Kumanovu objelodanila je i kosovska vlada koja je u novembru 2017. godine izdvojila blizu 300.000 evra pomoći porodicama osuđenih pripadnika terorističke grupe.¹⁹³

---

¹⁹¹ Sami Ukšini, poznat kao komandant Sokoli, rođen je u selu Morine kod Đakovice. Njegova porodica je bila baza OVK za Kosovo, Preševo, Medveđu i Bujanovac, kao i Sjevernu Makedoniju. Učestvovao je u borbama u Sjevernoj Makedoniji u regionu Lipkovo, šire u *Beloj knjizi*, Vlada Republike Srbije, *Albanski terorizam i organizovani kriminal na Kosovu i Metohiji*, Beograd, 2003, str. 158.

¹⁹² Presuda Krivičnog suda Skoplje, KOK.br.127/15 od 02.11.2017.godine.

¹⁹³ Preuzeto sa: <https://goo.gl/eQ9scU>, (pristupljeno 18.3.2019.godine).

8.5. Albanija

Albanija je svoju teritoriju i logistiku primarno koristila za podršku ekstremistima i teroristima u regionu. Ova ekonomski zaostala zemlja je u periodu nakon devedesetih godina prošlog vijeka ubrzano pristupila korpusu islamskih zemalja, a kroz okrilje Islamske konferencije. Iz tog razloga je tokom novembra 1992. godine u Tirani organizovan sveopšti islamski kongres, čime su se stekli uslovi za brz dolazak radikalnih islamističkih organizacija, o čemu će biti više riječi u nastavku rada.

U Albaniji tokom marta 1997. godine dolazi do potpunog političkog i ekonomskog sloma zemlje. U sveopštim nemirima od strane pobunjenih građana, između ostalog, zauzimaju se vojni objekti i skladišta sa opremom, oružjem i municijom, koja će se u nastavku sukoba na teritoriji Srbije i Sjeverne Makedonije koristiti u terorističke svrhe. Novonastalu situaciju u Albaniji koristi Iran, kao jedna od država sponzora terorizma i islamskih terorističkih organizacija, implementirajući na terenu svoju islamsku terorističku operativno-obavještajnu infrastrukturu. Iako albanski muslimani, posebno u centralnom i južnom dijelu zemlje pripadaju sunitima koji slijede beктаšijski islam¹⁹⁴, Iranu u ovom slučaju nije smetala vjekovna razdjeljenost na sunite i šiite. U cilju učvršćivanja svoje pozicije, Iran preduzima sveopšte korake da Albanija dobije finansijsku podršku od arapsko-islamskih finansijskih institucija, a radi učvršćivanja albanskog bankarskog sistema. Dakle, razvija se mreža humanitarnih organizacija i socijalnih programa, a sve u cilju približavanja osiromašenoj albanskoj omladini, sticanja popularnosti i stvaranja baze za regrutaciju terorista.

Jačanje islamističkog terorističkog faktora u Albaniji imalo je direktan uticaj na Kosovo, posebno na jačanje operativne strukture u terorističkoj organizaciji OVK. „Malo se zna da je proislamističkoj orijentaciji OVK najviše doprinio Islamistički oružani pokret koji je na Narodnoj islamskoj konferenciji (PAIS) 1995. u Katurmu napravio strategiju islamističkog terorizma na

---

¹⁹⁴ Kao rezultat društvenog razvoja i posebne evolucije, beктаšizam se u XVIII i XIX vijeku izražavao ne samo kao religiozni pokret nego su se u njemu, kroz beктаši tekije, njegovali i razvijali albanski nacionalni sentiment. Nacionalne težnje Albanaca su se ne samo razvijale, nego su i ponikle iz beктаšijskih ćelija. Imajući ovo i druge okolnosti u vidu, možemo razumjeti da su ga, kao turski tarikati, prihvatili ne samo Turci nego i Albanci u Makedoniji, na Kosovu i u Albaniji, a mnogo manje pripadnici drugih naroda. Članovi ovog tarikata uglavnom su se regrutovali iz srednjih slojeva društva (zanatlije, sitni trgovci, sitni begovi i slobodni seljaci), pa i nekoliko krupnih begova koji su ga iskoristili za učvršćenje svoga uticaja i svoje vlasti, na primjer, u centralnoj i zapadnoj Makedoniji. (Čehajić, Dž. *Beктаšije i islam u BiH*, preuzeto sa: <https://www.anali-ghb.com/index.php/aghb/article/view/346/702>, (pristupljeno 27.3.2020.).

Balkanu. Za organizovanje albanaca na Kosovu za džihad zadužen je tada islamistički centar u Karačiju“ (Simeunović, 2009:231).

Tokom režima Envera Hodže u Albaniji je veliki broj vjerskih objekata uništen, uklanjana je ili spaljivana vjerska literatura, a neki sveštenici su protjerivani. Prema nepotvrđenim podacima 1967. godine na teritoriji Albanije funkcionisalo je samo 20 do 30 džamija koje su proglašene spomenicima kulture.¹⁹⁵ Odlukom predsjednika Republike Albanije od 1992. godine bez saglasnosti albanskog parlamenta zatraženo je članstvo u Islamsku konferenciju, čime se ova zemlja pridružila islamskom svijetu (Vickers, 2008). Na ovaj način, zemlja je umjesto okretanja prema razvijenoj Evropi skrenuta prema religijskoj pripadnosti, čime je i započelo albansko učešće u arapskom svijetu. Odmah nakon ovih događaja u Tirani osnovana je Islamska banka i oko 20 islamskih fondacija širom zemlje. Započeta je gradnja velikog broja džamija širom Albanije koje će finansirati islamske organizacije, a za svakog Albanca koji putuje na godišnje hodočašće i hadž u Medinu plaćani su troškovi puta i smještaj. Paralelno sa izgradnjom vjerskih objekata Zajednica albanskih muslimana (KMSH) regrutovala je i školovala sveštenstvo u Turskoj i arapskim zemljama, kao i Maleziji i Indoneziji. Mlade imame su na školovanje upućivale islamske fondacije kao i islamska zajednica, a najveći broj pohađa škole po pravilima islama, koji je znatno radikalniji u poređenju sa hanefijskom školom koja je rasprostranjena u zemljama Zapadnog Balkana, a koja je tradicionalna religija albanskih sunitskih muslimana.

U etničkom smislu, „stanovništvo Albanije sačinjavaju Albanci, Gege na sjeveru i Toske na jugu. Ima i neznatan broj Turaka, Srba i Grka. Od ukupnoga broja stanovnika 75% čine muslimani“ (Spahić, 1995:523). Danas u medresama, džamijama i Zajednici albanskih muslimana dominiraju mladi selafijski imami koji su radikalniji i mnogo manje tolerantni prema pristalicama stare hanefijske škole. Pozivajući se na izveštaj lista *Defense & Foreign Affairs*, Kristofer Deliso (2007) iznosi da su vahabije u dijelu sjeverne Albanije ilegalno izgradile oko 140 džamija. Kao glavni sponzor za izgradnju objekata pominje se Fondacija Kralja Fahda iz Saudijske Arabije.

Kao vodeći albanski vahabija označen je ulema Abdul Sakir Aslam, Pakistanac koji živi u Albaniji od 1997. godine (Deliso, 2007:47). Prema izvještaju iz 2015. godine, 89 džamija nije u satavu zvanične Zajednice albanskih muslimana, koja zvanično prikazuje svega devet džamija.¹⁹⁶ Tokom rata u Siriji i Iraku u redovima terorističke Islamske države biće uključeno oko 140

---

¹⁹⁵ Analizë e diskutit ekstremist fetar në media, Instituti sqiptar i medias, Tiranë, 2016, str. 21.

¹⁹⁶ Prema: Gazeta *Panorama*, datë 26 nëntor 2015, faqe 2.

albanskih državljana regrutovanih preko džamija u Albaniji. U mjesecu martu 2014. godine uhapšeno je devet lica među kojima i dva imama koji su služili u džamijama u Tirani, zbog upućivanja Albanaca na ratišta u Siriji.¹⁹⁷ Tokom rata u Siriji i Iraku Islamska država je sa posebnim senzibilitetom uključivala Albance u svoju organizaciju, koristeći albanski jezik kao jedan od jezika za komunikaciju u organizaciji.

Ipak za rat na Kosovu i Metohiji kao i podršku terorističkoj OVK najznačajnije su odluke 18. islamske konferencije održane u Pakistanu 1998. godine, gdje je muslimanski svijet pozvan da pomogne borbu za oslobođenje okupirane muslimanske zemlje na Kosovu i Metohiji. Nakon ekonomskog sloma 1997. godine u Albaniji pristižu humanitarne organizacije (npr. Islamska obnova), različite islamske banke i na kraju Osama bin Laden. Ladenu se, između ostalog, i pripisuje zasluga za formiranje kampova za obuku mudžahedina u mjestima Podgrade i Korča, a iz ovih kampova pružaće se podrška OVK¹⁹⁸ u sukobima na Kosovu i Metohiji. Tokom sukoba na Kosovu i Metohiji, aktivno učešće Muhameda Zavahirija¹⁹⁹, brata Ajmana Zavahirija u jedinicama OVK potvrđuje aktivnu ulogu pripadnika terorističke Al Kaide na pomenutom prostoru. Zvanična Albanija pružala je maksimalnu podršku svim albanskim ekstremistima u regionu, posebno na Kosovu. U cilju deklarativnog priklanjanja zapadu, koji je svojim djelovanjem 1999. godine na Kosovu i Metohiji pridobio simpatije Albanaca, ova zemlja će u periodu od 1998. do 2000. godine, uhapsiti i deportovati više od 50 inostranih džihadista, što dokazuje njihovu prisutnost u toj zemlji. Međutim, veliki broj učesnika u sirijskom ratu vraća se u zemlje Zapadnog Balkana. Najviše zabrinjava kako će se ovi islamisti ponašati po povratku u zemlju, a među njima je veliki broj Albanaca i Muslimana, što će predstavljati veliki bezbjednosni izazov za region. U tom smislu, pred albanskom vladom u budućnosti stoji veliki izazov, a to je iznalaženje modela pacifikacije vahabijskih grupa, jer će one insistirati na dominantnijem učešću u religijskom i političkom životu zemlje. Na kraju, albanske vlasti nikada nisu odustale od projekta stvaranja tzv. Velike Albanije, na šta ukazuju izjave pojedinih albanskih zvaničnika, što upućuje da je pan-albanizam jedan od faktora koji podstiče islamistički ekstremizam u regionu.

---

¹⁹⁷ Prema: Gazeta *Shqip*, datë 14 nëntor 2015, faqe 5.

¹⁹⁸ Godine 1998. Stejt department OVK stavlja na spisak terorističkih organizacija zbog toga što svoje operacije finansira prodajom narkotika, i donacijama iz islamskih centara, kao i od strane Ladena.

¹⁹⁹ Prema: Bela knjiga: *Albanski terorizam i organizovani kriminal na Kosovu i Metohiji*, Vlada Republike Srbije, Beograd, septembar 2003. godine.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Tokom izrade disertacije, autor je nastojao da u okviru svake cjeline koja je obrađena izvede pojedinačni zaključak koji nas vodi ka formiranju završnih razmatranja. Pored ovoga, prilikom detaljne obrade određenih tema istakli smo područja koja se mogu ocijeniti kao suštinski važna u borbi protiv islamističkog terorizma. U ovom istraživanju uzroke i modele islamističkog terorizma pratili smo kroz dvije faze i to: od početka građanskih ratova na ovim prostorima u periodu od 1991. do 2001. godine i fazu koja traje od 11. septembra 2001. godine tj. od objave globalnog rata protiv terorizma. U drugoj fazi, države i regije ni nakon pokretanja globalnog rata protiv terorizma nisu uspjele da se reorganizuju i stvore funkcionalan spoljno-politički koncept za razrješenje islamističkog ekstremizma i terorizma.

Smatramo da nas je do sada izvršena analiza empirijske građe dovela do tačke na kojoj je moguće izvesti odgovarajuće zaključke postavljene opštom hipotezom. U regiji postoje faktori i uslovi koji utiču i pogoduju održavanju specifičnog političkog islama. Intervencijom NATO saveza 1999. godine i samoproglašenjem nezavisnosti Kosova i Metohije od strane Albanaca 2008. godine, doveden je u pitanje suverenitet Republike Srbije nad južnom pokrajinom KiM. Na prostoru Sandžaka, u opštinama Preševo, Medveđa i Bujanovac, zatim u Bosni i Hercegovini, kao i na sjeveru i jugoistoku Crne Gore opstaju i djeluju paradžematske zajednice koje vrše pritisak na muslimane i islamske zajednice, uživajući podršku pojedinih političkih partija u kojima vahabiti imaju upliv. U cilju bezbjednosne stabilizacije, Sjeverna Makedonija je od 2020. godine postala članica NATO, ali ostaje pod kontinuiranom prijetnjom islamista koji djeluju kroz paradžemate i albanske nacionalne partije. Albanija ostaje na zadatku panalbanske agende i tzv. Velike Albanije. Nezavisnost Kosova jedan je od spoljno političkih prioriteta Albanije. Istovremeno, na Kosovu unutar vladajućih struktura i u politici opstaju lica sa kriminalnom i terorističkom prošlošću. Dakle, u budućnosti će jedan od najvećih izazova za društvene zajednice biti legitimizovanje zahtjeva vahabitskih grupa za aktivno učešće u religijskom i političkom životu društva. Ukoliko vahabiti ubijede muslimanske zajednice da prihvate njihove stavove i vođstvo, predstoji dugoročni religijski problem koji predstavlja prijetnju, kako za muslimane, tako i za ostale zajednice. Države Zapadnog Balkana su na različite načine pristupale i djelovale prema prijetnjama koje su dolazile od islamističkog ekstremizma i terorizma. U toj nameri, primenom različitih bezbjednosnih mera usklađenih sa političkim interesima država, postigle su ograničene uspjehe.

Vjerski ekstremizam podsticali su uslovi nastali razbijanjem Jugoslavije, kada nestaje ideal zajedništva, a interesi svih država i naroda postaju nacionalno pitanje. U takvim okolnostima, narodi su se okretali crkvama i džamijama, dok su politizovane vjerske grupe koristile priliku da popune prostor i mobilišu snage za akciju. Najčešće su te radnje ostale nezapažene, budući da su rat, nasilje, politička previranja i slično, skretali pažnju državnih bezbjednosnih struktura. Multietnički i multireligijski sklop regije zbog svoje heterogenosti predstavljao je pogodno tlo za razvoj političkog islama. Na ovom prostoru kroz istoriju su vođeni ratovi između muslimana i hrišćana, što je u krajnjem dovodilo do oštih međunacionalnih i međuvjerskih podjela i stvaranja povoljnih uslova za jačanje ekstremizma i političkog islama. Pored navedenog, analizirajući prethodne događaje koji su kvalifikovani kao terorizam, a koji imaju geopolitičku pozadinu, islamistički ekstremizam predstavlja realnost u regiji prema kojoj se moramo sa ozbiljnom namjerom odnositi. Suzbijanje ove pojave u velikoj mjeri zavisiće od odlučnosti državnih sistema da se suštinski suprotstave političkom islamu čime bi se umanjile šanse od novih sukoba. Razvoj viševjekovne islamske tradicije na ovim prostorima imao je različite etape koje su bilježile nastajanje sekti i otpadničkih vjerskih pravaca – ujedno, generatori političkog nasilja. Osim toga, posljednji geopolitički i vojni sukobi zapadnih sila i muslimanskih zemalja u Siriji i Iranu na neki način su usporili razvoj političkih pokreta i posejanog islamističkog ekstremizma na posmatranom prostoru. Autohtono muslimansko stanovništvo i dalje u velikoj mjeri odbacuje radikalni islam, ali multietnička ranjivost prostora pruža povoljne uslove za stvaranje islamističkog ekstremizma i terorizma unutar muslimanskog stanovništva. Dakle, potreban je veliki napor društvenih zajednica u cilju očuvanja multietničkog i multikulturalnog društva u regiji.

Islamističko djelovanje koje se ispoljilo kroz različite terorističke akcije po modusu se razlikuje u odnosu na način djelovanja Hamasa, Hezbolaha ili Al Kaide. Islamisti u regiji izvodili su oružane akcije koje odudaraju od principa zakona i običaja ratovanja, a to su uglavnom gerilske i terorističke metode uz upotrebu lakog naoružanja i eksploziva. Teroristi na posmatranom prostoru nisu izvodili samoubilačke bombaške napade i nisu stvarali talačke krize, ali je religijsko modelovanje istovjetno sa onim u Centralnoj Aziji ili Bliskom istoku. Tokom djelovanja, inspirisani idejom džihada, oni religiju koriste kao podsticaj za nasilje, osnivaju paradžematske organizacije, vjerski indoktrinirane oružane grupe, dok za baze koriste džamije, medrese, obrazovne institucije, nevladine organizacije, formiraju kampove za vojnu obuku, itd. U periodu nakon završetka oružanih sukoba, islamisti kroz paradžematske zajednice djeluju i vrše pritisak na

muslimane i islamske zajednice u regiji, što predstavlja potencijal koji može u jednom trenutku da preraste u ozbiljnu prijetnju cjelokupnom regionu. Dakle, organizovana vojna, vjerska i finansijska podrška islamističkih centara moći, kao i ratni sukobi, implementiraju i održavaju politički islam na prostoru Zapadnog Balkana.

Razvoj i djelovanje islamističkog terorizma metodom prikrivenih akcija na Zapadnom Balkanu dominantno je uslovljen politikom zapadnih sila prema ovom prostoru, kao i odnosom BiH, Albanije i islamskih centara moći prema političkom islamu, a sve u saglasju sa njihovim interesima na ovom prostoru. Od međunarodnih snaga stacioniranih u regionu, koje su nametnute kao interventne i koje još uvijek težišno prate proces dezintegracije Jugoslavije, ne može se očekivati aktivan angažman u pravcu suzbijanja islamističkog ekstremizma i terorizma, osim ako ne dođe do njihovog direktnog ugrožavanja. U krajnjem, spoljni faktori koji i sada kroz obavještajno-bezbjednosne službe djeluju u regionu neće napustiti Zapadni Balkan sve dok ne realizuju planirane ciljeve. Cjelokupan razvoj bezbjednosne situacije u regionu, osim stava međunarodnog faktora, umnogome će zavisiti od odlučnosti državnih bezbjednosnih sistema da se suprotstave islamističkoj prijetnji.

U nastavku će biti izloženi ostali nalazi istraživanja, a tamo gdje je to opravdano i prijedlozi za unapređenje mehanizama zaštite društvenih vrijednosti. Ne smije se dozvoliti da se islam u cjelini posmatrano okarakteriše kao izvorište nasilja, kao i stvaranje uslova za pojavu islamofobije, posebno sa stanovišta poštovanja tradicionalnog muslimanskog prava. Pojedine islamske pravne škole - *mezhebi* kao što su henbelijski, tumače tekstove Kurana sa specifičnim stanovištem (političke partije-sekte), gdje se ističu sljedbenici vahabitskog pokreta. Paradžematske vjerske grupe predstavljaju spoj vjerskog ekstremizma i prikrivene politike. U tom smislu, puritansko-novo učenje islama prema tradicionalnim muslimanima se praktikuje javno, a politički ciljevi ostaju prikriveni.

Osim naglašenog, vahabizam predstavlja zvaničnu religiju, ali se ne mogu svi koji ga praktikuju okarakterisati kao teroristi. Istraživanjem posebnosti uzroka i modela islamističkog terorizma na prostoru Zapadnog Balkana, autor nastoji da sumira rezultate istraživanja kako bi na taj način doprineo radu tradicionalnih državnih i nedržavnih organa bezbjednosti. Savremeni bezbjednosni rizici i prijetnje, poput ekstremizma i terorizma, iziskuju nova i šira ovlašćenja organa bezbjednosti, što bi ubuduće trebalo da bude imperativ u cilju što efikasnijeg

suprotstavljanja ovim višedimenzionalnim političkim fenomenima. U prethodnom periodu od strane terorista koriste se sofisticirane tehnološke metode i sredstva, što su faktori koji uslovljavaju izvjesnu korekciju dosadašnjih tradicionalnih metoda suprotstavljanja savremenom terorizmu. Pored toga, prevencija ili represija se ne može ograničiti na represivne mjere usmjerene na eliminaciju terorista ili uskraćivanje materijalnih mogućnosti i sprečavanje njihovih planova, već one zahtijevaju širok spektar drugih aktivnosti. Standardno suzbijanje terorizma od strane bezbjednosno-obavještajnih službi mora biti dopunjeno mjerama sprječavanja uslova koji pogoduju širenju terorizma, prekidanju terorističke radikalizacije i procesa regrutovanja novih članova. Dakle, neophodna je primjena najboljih metoda i smjernica proverenih u međunarodnoj praksi, kao i razvijanje sistema ranog uzbunjivanja radi pacifikacije ekstremnih religijskih organizacija u zajednici. Slabost država Zapadnog Balkana da se kvalitetno suprotstave političkom islamu je evidentna, preventivni mehanizmi nisu dobro razvijeni i usklađeni sa međunarodnim normama.

Rezultati istraživanja prikazani u ovom istraživanju pružaju brojne informacije o specifičnostima i posljedicama djelovanja islamističkih terorističkih grupa. Pomenuto može predstavljati značajan doprinos predviđanju načina djelovanja, vrsta i obima štete u budućnosti, kao i potrebi pravovremenog preduzimanja preventivnih i represivnih mjera u cilju njihove eliminacije. Države Zapadnog Balkana nastale dezintegracijom Jugoslavije, kao i Albanija, suočavaju se sa specifičnim oblicima ugrožavanja s pozicije islamističkog ekstremizma i terorizma. Ove zemlje se manje ili više međusobno razlikuju po svom istorijskom nasleđu, društveno-političkim karakteristikama, ali i po svojim odbrambeno-bezbjednosnim mogućnostima koje moraju upodobiti za uspješnu borbu sa ovim vjersko-bezbjednosnim fenomenom.

U radu smo u više navrata istakli da je u borbi protiv terorizma neophodna nepristrasna i iskrena analiza. Ne postoji samo jedna pojavna forma terorizma, postoje različiti oblici, koji mogu biti osuđeni zbog njihovih metoda, ali nisu svi inspirisani i vođeni istim motivima. Nedopustivo je zbog političkih interesa proglasiti borbu protiv terorizma opštom potrebom, a to dominantno rade vodeće svjetske sile, stavljajući sve u istu ravan. To znači odustati od identifikovanja njegovih specifičnih uzroka, usled čega se borba protiv takve pojave ne sprovodi na pravi način. Ako se govori o islamističkom terorizmu, on je strukturiran sve više kao globalna mreža kojoj se mora suprotstaviti na globalnom frontu, ali odvajajući ga kao cilj od drugih, ograničenih terorizama.

U kontekstu regionalne saradnje, zemlje Zapadnog Balkana moraju osmisliti odgovarajuće bezbjednosne aranžmane u cilju funkcionalne saradnje. Suprotavljanje ovom fenomenu, bez izuzetaka, predstavlja zajednički bezbjednosni prioritet. Pored naglašenog, mora se brzo vršiti usklađivanje nacionalnih pravnih okvira sa pravnim tekovinama Evropske unije i međunarodnim instrumentima u oblasti borbe protiv terorizma, posebno u dijelu finansiranja terorizma i sprečavanju pranja novca. Takođe, neophodno je jačanje saradnje sa INTERPOL-om, te provođenje operativnih sporazuma sa EUROPOL-om i EUROJUST-om. Od posebne važnosti je provođenje Akcionog plana za borbu protiv terorizma iz 2018. godine²⁰⁰ koji sadrži konkretne korake za unapređenje saradnje u borbi protiv terorizma i sprečavanje radikalizacije u naredne dvije godine. Zbog toga treba predočiti ulogu politike opšte saradnje među svim civilizovanim zemljama, bez predrasuda, poštujući međunarodne zakonitosti u ime zajedničkog interesa. Politika koja ima za cilj da izoluje ekstremističke i terorističke grupe od najvećeg dijela naroda tih zemalja koje se preuranjeno definišu kao „otpadničke“, obavezno treba da radi i na javnoj osudi ekstremnog sveštenstva koje igra značajnu ulogu u raspirivanju mržnje i mobilizaciji.

Istraživanje je potvrdilo i potrebu intenzivnije saradnje na međunarodnom planu pa čak i stvaranja nadnacionalnih obavještajno-bezbjednosnih kapaciteta, što se posebno odnosi na održavanje integracije baza podataka, naročito na sprečavanju stranih boraca u prelasku preko državnih granica i njihovom podsticanju i finansiranju od vjerskih zajednica radi odlaska na strana ratišta. Moramo istaći da su pokušaji stvaranja nadnacionalnih obavještajno-bezbjednosnih službi do sada propadali zbog specifičnosti individualnih nacionalnih interesa koje zemlje štite na nacionalnom nivou, te iz istih razloga u skorije vrijeme i neće biti moguća takva integracija. Potrebno je naglasiti da bi bilo pogrešno pretpostaviti da će čak i najsloženije obavještajne i bezbjednosne mjere biti dovoljne da se iskorijene ili makar umanje najopasniji oblici vjerskog ekstremizma. Ne umanjujući međunarodnu dimenziju odgovora i zauzimajući jedinstven stav prema islamističkom terorizmu, potrebno je jačanje koordinacije međunarodnog protivterorističkog rada i stvaranje međunarodnih baza podataka. Preventivne aktivnosti moraju se usmjeriti na borbu protiv radikalizacije, ali i na razvijanje mjera reintegracije za radikalizovana lica koja se iz rata vraćaju u matične zemlje. Države pojedinačno moraju imenovati nacionalnu

---

²⁰⁰ Preuzeto sa: https://ec.europa.eu/home-affairs/news/signature-joint-action-plan-counter-terrorism-western-balkans_en (pristupljeno 01.02.2020.).

kontakt tačku za sprečavanje i suzbijanje nasilnog ekstremizma uz uspostavljanje sistema za sprečavanje ekstremizma primjerenog opasnostima i potrebama društva.

Kada su u pitanju evropske integracije zemalja Zapadnog Balkana polazimo od pretpostavke da Evropska unija formalno i teritorijalno neće opstati u sadašnjim okvirima i formi. Eventualnim proširenjem 2025. godine, zemlje Zapadnog Balkana će sasvim sigurno predstavljati posebnu regiju unutar ujedinjene Evrope. Mora se naglasiti da je Evropska unija danas suočena sa razvojem populizma i porastom nacionalizma što se očitovalo u političkim previranjima u Austriji, Mađarskoj, Poljskoj i Češkoj. Zajedničke karakteristike zemalja Zapadnog Balkana su slabe institucije država, loš privredni razvoj povezan sa velikom nezaposlenošću, kao i etničko-religijski sukobi koji i dalje stvaraju plodno tlo za islamističko djelovanje. Ovakav tok razvoja događaja istovremeno stvara i društveno-pedagošku sredinu koja pospješuje ekstremizam i terorizam. Upravo besperspektivnost mlade generacije koriste nosioci islamskog učenja kao polaznu tačku svog duhovno-religioznog uticaja. Zapadni Balkan je pretežno prostor na kome djeluje vahabitski (BiH), odnosno salafitski (Albanija, Kosovo i Metohija i Sjeverna Makedonija) islamizam. O cilju svog misionarenja, tj. o stvaranju islamske države, razmišlja se u istorijskim dimenzijama. Misionarenje se stavlja u globalni kontekst borbe protiv „nevjernika“.

Opšti tokovi pokazuju da humanitarne, odnosno misionarske zadatke u pojačanom zamahu preuzimaju lokalne grupe (primjer: Organizacija aktivne islamske omladine, Borci za eksteritorijalni talibanski distrikt u Zenici i Alipašinom polju, kao i salafitska udruženja kod Albanaca). Ovdje se angažuju domicilni ljudi koji se nakon vjerskih studija u islamskom svijetu vraćaju u domovinu i formiraju nelegalne muslimanske zajednice-paradžemate u kojim se propagira politički islam. Uporedo sa pomenutim trendom raste i aktivnost individualnog angažovanja pojedinih propovjednika. Oni su većinom u direktnom ili indirektnom kontaktu s humanitarnim organizacijama koje obezbjeđuju logistiku. Osim toga, nerijetko i strane fondacije ili kancelarije kulture služe obavještajnim službama kao operativna baza u zapadnobalkanskim zemljama. Najzad, još uvijek za politički islam, kao nov fenomen koji se neprestano transformiše, nemamo adekvatne analize u društvenim naukama.

Zemlje Zapadnog Balkana ne predstavljaju prostor gdje je kontinuirano prisutan islamistički terorizam. Rat oružjem je prestao ali se aktivno vodi religijski rat. Ono što su potvrdile registrovane terorističke akcije, kao i napadi na ambasade u nekim zemljama, jasan je indikator

međunarodnog testiranja spoljnje politike na ovaj region. Paralelne vjerske islamske zajednice-paradžemati, koje već duži niz godina egzistiraju u zemljama Zapadnog Balkana, idealno su tlo za logističke baze terorističkih grupa. Osim pojedinačnih kampova za vojnu obuku terorista koji su brzim djelovanjem bezbjednosnih službi neutralisani, nije bilo ozbiljnijih indikatora koji bi mogli ozbiljno ugroziti bezbjednost regiona. Ipak, postoji mogućnost da islamski centri moći iskoriste trusno tlo u Bosni i Hercegovini, Sjevernoj Makedoniji i Srbiji za izgradnju povoljnih uslova za terorističko djelovanje. Autor je u jednom siguran, za efikasnu borbu protiv islamističkog terorizma u prvom redu mora postojati povoljna geopolitička prizma, ozbiljna namjera islamskih i muslimanskih zemalja da se suprotstave ovom fenomenu („islamsko lice i muslimanski glas“), intenzivan dijalog sa islamskom zajednicom koji će pratiti šira društvena zajednica i odgovarajući preventivno-represivni mehanizmi sistema bezbjednosti.

Na kraju, presudni značaj za borbu protiv terorizma je, konačno, borba protiv nepravde, nepravedne razlike u uslovima života koji vladaju na planeti, diskriminacije, rasizma i kršenja ljudskih prava. Borba protiv terorizma i faktora koji ga oživljavaju mora biti uporna, mada ga je adekvatnim merama suprotstavljanja moguće prevenirati, ali ne i suzbiti.

LITERATURA

1. Alcalay, I. (2012) *Hamis*, Beograd: Udruženje Nauka i Društvo Srbije;
2. Andrić, I. (1981) *Na Drini ćuprija*, Beograd: Prosveta;
3. Biblija (2005) *Sveto pismo starog i novog zaveta*, Beograd: Glas crkve;
4. Bošković, M. (2006) *Kriminologija*, Novi Sad: Pravni fakultet;
5. Dedijer, V. (1953) *Novi prilozi za biografiju J.B.Tita, II*, Beograd: Prosveta;
6. Dimitrijević, V. (1982) *Terorizam*, Beograd: Radnička štampa;
7. Džamić, D. (2004) *CIA iznutra*, Beograd: Knjiga komerc;
8. Džonatan V. (2004) *Terorizam*, Beograd: Aleksandria Press;
9. Džon L. Espozito. (2001) *Islamska prijetnja, mit ili stvarnost*, Živinice: Selsebil;
10. Džon L. Espozito (2003) *Što bi svatko trebao znati o islamu*, Zagreb: Tipotisak.
11. Đorić, M. (2014) *Ekstremna desnica: međunarodni aspekti desničarskog ekstremizma*, Beograd: Nauka i društvo Srbije;
12. Đorić, M. (2016) *Ekstremna levica: ideološki aspekti levičarskog ekstremizma*, Beograd: Institut za političke studije;
13. Đurica, A. (1983) *Pirotehnika i inicijalna sredstva*, Beograd: Vojnoizdavački zavod;
14. Đurković, R. (2009) *Protivpožarna i protivdiverzion zaštita*, Bar: FPM;
15. Fares, V. (2018): *Rat ideja: džihadizam protiv demokratije*, Beograd: Dosije studio;
16. Glišin, V. (2019) *Balkanska geopolitička paradigma: Balkan u geopolitičkoj vizuri velikih sila*, Sremski Karlovci: Kairos;
17. Haled, F. A. (2012) *Globalni islam*, Beograd: Službeni glasnik;
18. Harmon, K. (2002) *Terorizam danas*, Zagreb: Golden marketing;
19. Hantington, S. (2002) *Sukob civilizacija*, Podgorica: CID;
20. Hećimović, E. (2006) *Garibi mudžahedini u BiH 1992-1999*, Zenica: Fondacija Sina;
21. Jevtić, M. (2013): *Džihad u Bosni i vreme globalizacije*, Beograd: Centar za proučavanje religije i versku toleranciju;
22. Jevtić, M. (1989): *Savremeni džihad kao rat*, Beograd: Nova knjiga;
23. Korkut, B. (1977) *Kuran*, Sarajevo: Orientalni institut u Sarajevu;
24. Kolman, E. (2006) *Džihad Al Kaide u Evropi – Avgano-bosanska mreža*, Beograd: Udruženje diplomaca Centra Džordž Maršal;

25. Kraljačić, T. (1987) *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini 1882-1903*, Sarajevo: Veselin Masleša;
26. Lopušina, M. (1999) *OVK protiv Jugoslavije*, Čačak: Legende;
27. Luis, B. (2004) *Kriza islama*, Beograd: Čarobna knjiga;
28. Mijalković, S. (2009) *Nacionalna bezbednost*, Beograd: KPA;
29. Milošević, M. (2001) *Sistem državne bezbednosti*, Beograd: Policijska akademija;
30. Pašanski, M. (1987) *Savremene kamikaze, transnacionalni terorizam i diplomatija*, Beograd: Književne novine;
31. Panarin, N.I. (2019) *Hibridni rat: teorija i praksa*, Beograd: Štamparija SPC;
32. Petrović, P. II Njegoš. (1964) *Gorski vijenac*, Titograd: Biblioteka Luča, Grafički zavod;
33. Petrović, Z. (2002) *Al-Qida*, Beograd: Evro;
34. Poštić, P. i Tošić, D. (1998) *Osnovi protivdiverzione zaštite*, Beograd: MUP RS, Institut bezbednosti;
35. Potežica, O. (2007) *Vehabije, između istine i predrasuda*, Beograd: Filip Višnjić;
36. Pol D. V. (2012): *Uvod u studije bezbednosti*, Beograd: JP Službeni glasnik i Fakultet bezbednosti;
37. Roj, O. (2007) *Globalizirani islam*, Ljubljana: Krtina;
38. Roa, O. (2017): *Džihad i smrt*, Novi Sad: Akademska knjiga;
39. Savić, A. (2000) *Uvod u državnu bezbednost*, Beograd: VŠUP;
40. Savić, A., Delić, M. i Bajagić, M. (2002) *Bezbednost sveta: od tajnosti do javnosti*, Beograd: Institut bezbednosti;
41. Simeunović, D. (2009) *Terorizam*, Beograd: Pravni fakultet;
42. Simeunović, D. (1989) *Političko nasilje*, Beograd: Radnička štampa;
43. Simeunović, D. (2010) *Nacija i globalizacija*, Niš: Zograf;
44. Simeunović, D. (2002) *Teorija politike*, Beograd: Nauka i društvo;
45. SSNO (1973) *Rušenje*, Beograd: Vojna štamparija;
46. Spahić, M (1995) *Povjest Islama*, Sarajevo, Rijaset IZ BiH, Gazi Huseinbegova medresa;
47. Stevanović, T. (1987) *Minsko eksplozivna sredstva i njihova primjena*, Beograd: VIZ;
48. Stajić, Lj. (1999) *Osnovi bezbednosti*, Beograd: Policijska akademija;
49. Stern, Dž. (2004) *Ekstremni teroristi*, Beograd: Aleksandria Press;

50. Subotić, M. (2015): Ekstremizam pod okriljem religije, Beograd: Medija centar „Obrana“;
51. Šindler, Dž. R. (2011) *Bosanski rat i teror-Bosna Al Kaida i uspon globalnog džihada*, Beograd: Službeni glasnik;
52. Šuvar, S. (1970) *Nacije i međunacionalni odnosi*, Zagreb: Štamparija Vjesnik;
53. Tanasković, D. (2006) *Islam i mi*, Beograd: Partenon;
54. Tanasković, D. (2010) *Neoosmanizam, povratak Turske na Balkan*, Beograd: Službeni glasnik;
55. Trifunović, D, Vračar, M (2011) *Terorizam i vehabizam*, Beograd: Filip Višnjić;
56. Tomović, N. (2007) *Crnogorski konzulat u Skadru i malisorske bune 1910 i 1911*, Beograd: Studije, ogledi, dokumenti i spisi o konzularnim odnosima Crne Gore 1611-1918;
57. Vajt, Dž. (2004) *Terorizam*, Beograd: Aleksandrija Pres;
58. Vickers, M. (2008) *Islam in Albania*, Shrivenham: Defence Academy of the United Kingdom;

Istraživački i stručni radovi:

1. Agović, B. (2001) „Džamije u Crnoj Gori“, Almanah, Podgorica;
2. Analizë e diskursit ekstremist fetar në media, Instituti sqiptar i medias,Tiranë, 2016;
3. Aćimović, Lj. (2002) „Suočavanje sa međunarodnim terorizmom“, *Međunarodna politika*, broj 1106 (april-jul), Beograd;
4. Barišić, S. (2008) „Institucionalizacija islamskih zajednica nakon raspada SFR Jugoslavije“, *Filozofija i društvo* 2/2008, Beograd, str. 117-127;
5. Beriša, H. (2013) „Osnovna obeležja poltičkog nasilja“, *Vojno delo*, leto/2013., Ministarstvo odbrane RS, Beograd, str. 165-201;
6. Beriša, H. (2012) „Političko nasilje na Kosovu i Metohiji od 1945 do 2003.godine“, *Doktorska disertacija.*, Fakultet političkih nauka u Beogradu;
7. Cross, S., Kentera, S., Nation, C., Vukadinović R., *Shaping South East Europe’s Security Community for the Twenty-First Century*, Palgrave Macmillan, London, 2013.
8. Dimitrijević, V. (1988) „Pojam terorizma“, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, br. 5, Beograd;
9. Dimitrijević, V. i Stojanović, R. (1996) *Međunarodni odnosi*, NIU SL SRJ, Beograd;

10. Đukić, S. (2011) „Ugroženost Zapadnog Balkana terorizmom“, Zbornik radova-
Suprostavljanje terorizmu, MUP RS, Kozara;
11. Gazeta Panorama, datë 26 nëntor 2015;
12. Gazeta Shqip, datë 14 nëntor 2015;
13. Konatar, Lj. (2013) *Islamistički terorizam i Al Kaida* /master rad/, Beograd: Univerzitet u Beogradu;
14. Popović, V. (2002) „SAD, islamski svet i terorizam“, *Međunarodna politika*, br. 1107/jul-septembar, Beograd;
15. Petković, M. (1997) „Terorizam - rat u kontinuitetu“, *Vojno delo*, broj 2/97, Beograd;
16. Radaković Groš, Đ. (2018) „Uzroci radikalizacije terorista“, *Policija i sigurnost*, broj 27 (3/2018.), 324-348. Preuzeto sa: <https://hrcak.srce.hr/206284>;
17. Spahić, M. (2012) „Islamska zajednica SFRJ: (od 1945.do 1993.godine)“, *časopis Avlija*, broj 4/2012, Rožaje;
18. Šarkinović, H. (2013/14) „Multikulturalnost u Crnoj Gori“, *MATICA*, zima 13/proleće14;
19. Šabotić, M. (2019) „Dobrodole“, izdanje NVU „Džematlije džemata Dobrodole”.

Internet adrese, novinski članci, prezentacije, zakoni i drugi normativno-pravni akti:

1. https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2017&mm=04&dd=22&nav_category=78&nav_id=1252957, (pristupljeno, 20.1.2020.);
2. <https://www.bbc.com/news/world-europe-34820016>, (pristupljeno 10.3.2020.);
3. [http:// al jazeera balkans.net](http://aljazeera.com/news/2017/11/05/balkans-net), (pristupljeno 05.11.2017.);
4. <https://www.dw.com/sr/bomba%C5%A1ki-napadi-u-bombaju/a-2653964>, (pristupljeno 10.3.2020.);
5. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/prva-ispovijest-majke-osame-bin-ladena/7687692/>, (pristupljeno, 18.01.2020);
6. http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/south_asia/1585636.stm, (pristupljeno 20.02.2020.);
7. <https://www.bbc.com/news/world-south-asia-13257330>, (pristupljeno 10.3.2020.);
8. <http://www.bbc.com/>, (pristupljeno 10.3.2020.);
9. <https://www.slobodnaevropa.org/a/30087612.html>, (pristupljeno 10.3.2020.);

10. <https://www.islamskazajednica.ba/aktivnosti-reisu-l-uleme/12110-konsultacije-u-kabinetu-reisu-l-uleme>, (pristupljeno 15.2.2020.);
11. <https://www.islamskazajednica.ba/Rijaset> predstavio izveštaj o razgovorima sa nelegalnim džematima.
12. <https://www.srbijadanas.com>, (pristupljeno 15.2.2020.);
13. <https://www.telegraf.rs/vesti/2833602>, (pristupljeno, 20.01.2020.);
14. <https://arhiva.nedeljnik.rs/nedeljnik/portalnews/bagdadijeva-poslednja-pogibija/>, (pristupljeno, 15.02.2020.);
15. <https://www.dw.com/bs/vojna-akcija-protiv-vo%C4%91e-islamske-dr%C5%BEave/a-51006009>, (pristupljeno 15.2.2020.);
16. <http://ask.rks-gov.net/media/4530/statisticki-godisnjak-2018.pdf>, (pristupljeno 12.12.2019.);
17. <https://www.islamskazajednica.ba/dini-islam/islam>, (pristupljeno 12.12.2019.);
18. <http://www.monteislam.com/islamska-zajednica-u-crnoj-gori/historija-islamske-zajednice>, (pristupljeno 12.12.2019.);
19. <https://www.youtube.com/watch?v=8ySnqKJKgVw>, (pristupljeno 10.1.2020.);
20. <https://www.chathamhouse.org/>, (pristupljeno 10.1.2020.);
21. <http://www.rijaset.rs/index.php/izs>, (pristupljeno 10.1.2020.);
22. <https://www.slobodnaevropa.org/a/29279481.html>, (pristupljeno 20.01.2020.);
23. <http://www.kmsh.al>, (pristupljeno 10.12.2019.);
24. <http://www.glas-islama.com/pdf/2006/GI%20121.pdf>, (pristupljeno 20.01.2020.);
25. <https://portalanalitika.me/clanak/279731>, (pristupljeno 20.01.2020.);
26. <http://kliker.info/akademik-resid-hafizovic-nema-novih-i-starih-muslimana-ali-ima-vehabija/> (pristupljeno 10.1.2019.);
27. <http://www.graganskisvet.org.mk>, (pristupljeno 10.1.2020.);
28. <http://bosnjaci.net/prilog.php?pid=19899>, (pristupljeno 20.01.2020.);
29. https://en.m.wikipedia.org/wiki/Justice_Against_Sponsors_of_Terrorism_Act, (pristupljeno 10.1.2020.);
30. https://bs.wikipedia.org/wiki/7._muslimanska_vite%C5%A1ka_oslobodila%C4%8Dka_brigada, (pristupljeno 17.01.2020.);
31. https://www.youtube.com/watch?v=fphm_wPKqBA, (pristupljeno 20.01.2020.);

32. <http://www.gazetadita.al/cdokujt-qe-tradhton-do-ia-prisja-koken/>, (pristupljeno 11.3.2020.);
33. <https://kossev.info/islamska-zajednica-kosova-potvrdila-smrt-ljavdrima-muhadzerija/>, (pristupljeno 11.3.2020.);
34. <https://ba.voanews.com/a/4215013.html>, (pristupljeno 11.3.2020.);
35. <http://www.mup.gov.me/vijesti/220340/Usvojena-Strategija-prevencije-i-suzbijanja-radikalizacije-i-nasilnog-ekstremizma-za-period-2020-2024-godine-s-Akcionim-planom-z.html>, (pristupljeno 20.01.2020.);
36. <http://edition.cnn.com/2002/WORLD/asiapcf/south/02/05/binladen.transcript/>, (pristupljeno 20.01.2020.);
37. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32002F0475>, (pristupljeno 20.01.2020.);
38. <http://www.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=201511&rType=2>, (pristupljeno 20.01.2020.);
39. <http://www.glas-javnosti.rs/clanak/hronika/glas-javnosti-31-07-2010/potvrdjena-presuda-vehabijama-iz-novog-pazara>, (pristupljeno 10.02.2020.);
40. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Adem_Ja%C5%A1ari,_bista_u_Tirani.JPG, (pristupljeno 17.01.2020.);
41. <http://www.pressonline.rs/info/politika/106451/sest-godina-od-kristalne-noci-nad-srbima-na-kosovu.html>, (pristupljeno 01.02.2020.);
42. <http://www.hlc-rdc.org/?p=12790>, (pristupljeno 01.02.2020.);
43. <http://sudovi.me/vspg/odluke/>, (pristupljeno 01.02.2019.);
44. www.iltizam.org, (pristupljeno 17.01.2020.godine);
45. <https://saff.ba/>, (pristupljeno 03.02.2020.godine);
46. <https://www.rtrs.tv/vijesti/vijest.php?id=48695>, (pristupljeno 17.01.2020. godine);
47. <https://dokumen.tips/documents/vehabije-dolaze-po-tapiju-na-bih-intervju-dr-resid-hafizovic-oslobodenje.html>, (pristupljeno 01.01.2020.);
48. <http://mls.gov.mk>, (pristupljeno 01.01.2020.);
49. https://www.slobodnaevropa.org/a/makedonija_potera/718919.html, (pristupljeno 01.02.2020.);

50. <https://www.anali-ghb.com/index.php/aghb/article/view/346/702>, (pristupljeno 27.3.2020.).
51. <https://goo.gl/eQ9scU>, (pristupljeno 18.3.2019.godine);
52. <https://pescanik.net/muslimani-i-raspad-sfrj/> (pristupljeno 15.08.2020.)
53. https://www.preporod.info/bs/article/14107/u-junu-svecano-otvaranje-dzamiye-u-ljubljani?fbclid=IwAR1_OnceAjL91Yd5O_TQoSHwENfYcgax6xp8tPpJlcOuFuIwttkywykTV2g (pristupljeno 15.08.2020.)
54. <https://www.preporod.com/index.php/intervju/item/10910-fikret-karcic-islamska-zajednica-je-u-sluzbi-cuvanja-bozje-rijeci-a-ne-dnevno-politickih-interesa> (25.08.2020.)
55. https://ec.europa.eu/home-affairs/news/signature-joint-action-plan-counter-terrorism-western-balkans_en, (pristupljeno 01.02.2020.);
56. <https://www.alquds.co.uk/?p254548>, (pristupljeno 20.01.2020.);
57. Specially Designated Global Terrorist SAD, (pristupljeno 10.3.2020.);
58. <https://islampress.net/45978/parlamentarna-skupstina-savjeta-evrope-seriat-nije-kompatibilan-sa-evropskom-konvencijom-o-ljudskim-pravima>, (pristupljeno 20.01.2020.);
59. <http://www.kmsh.al>, (pristupljeno 10.12.2019.);
60. www.focusnewsinfo.wordpress.com (pristupljeno 01.3. 2019).
61. Krivični zakonik CG, Službeni list RCG", br. 70/2003, 13/2004 - ispr. i 47/2006 i "Sl. list CG", br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - dr. zakon, 40/2013, 56/2013 - ispr., 14/2015, 42/2015, 58/2015 - dr. zakon, 44/2017, 49/2018 i 3/2020);
62. Diplomatic security service, Antiterrorism assistance program, Budapest.

PRILOZI

Prikaz broja terorističkih napada i šeme Al Kaide, u prilogu (slika - 2 i 3).

Slika - 2²⁰¹

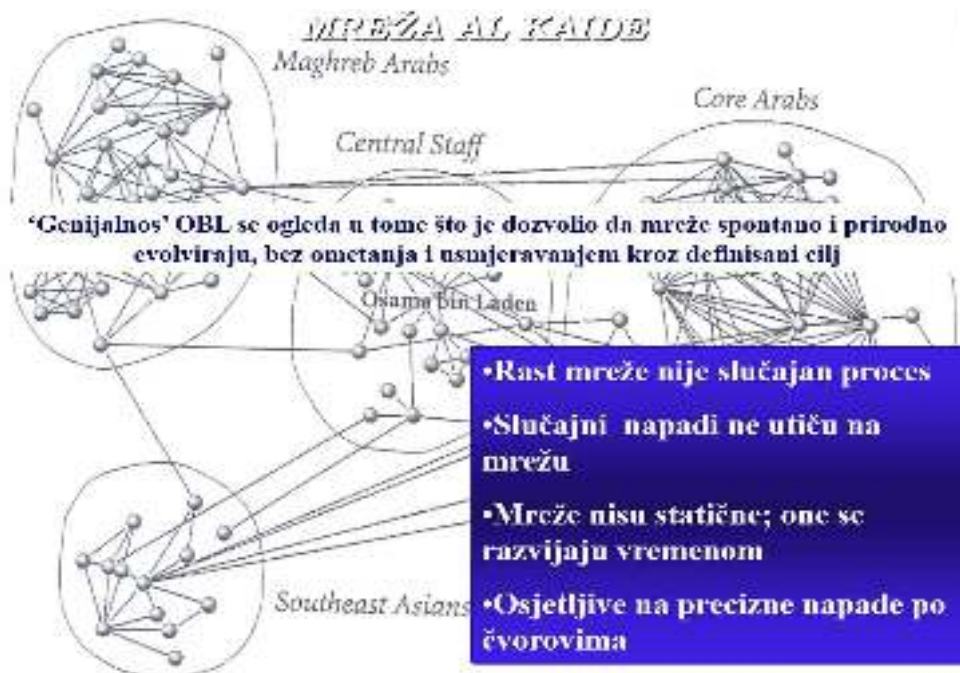

Slika-3²⁰²

²⁰¹ Izvor Ministarstvo inostranih poslova SAD, Bartelemi Kumon, Darko Ribnikar, Asimetrični ratovi, NIC „Vojska”, Beograd, 2003.

²⁰² U.S.department of State, Patterns of global Terrorism, and National counterterrorism ceter, ILEA, Budapest, 2010.

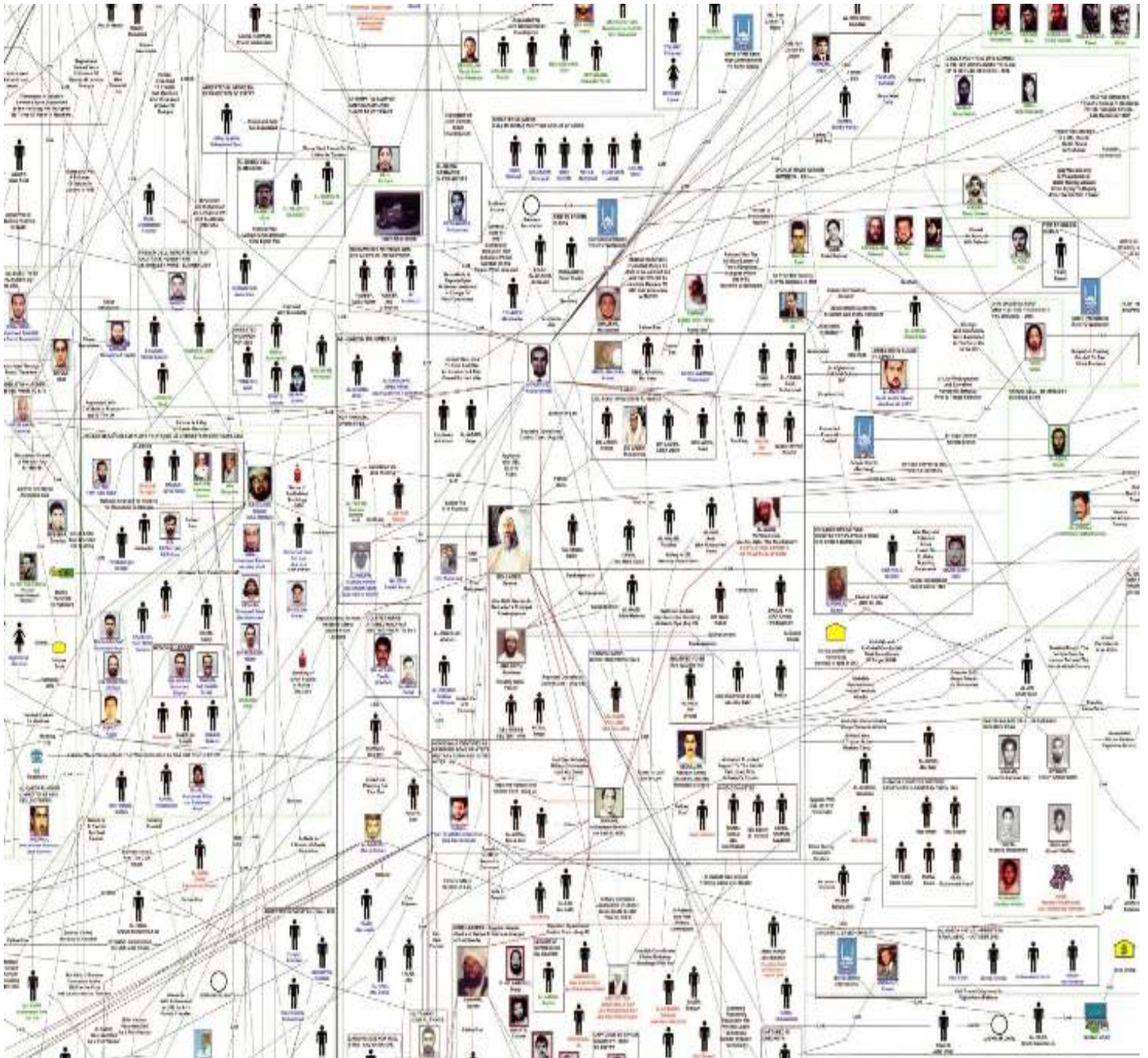
Registrovani pripadnici Al Kaide u Bosni i Hercegovini, u prilogu (slika-4).

Slika-4²⁰³

²⁰³www.focusnewsinfo.wordpress.com (pristupljeno 01.3. 2019).

Slika – 5 (izvor: U.S.department of State, Patterns of global Terrorism, and National counterterrorism ceter, ILEA, Budapest, 2010.)

Popis terorističkih grupa

- Al Kaida, mreža islamističkih terorističkih organizacija. Osnovana 80-ih godina prošlog vijeka tokom rata u Avganistanu, djeluje na globalnom nivou.
- ANA, Albanska nacionalna armija, djeluje na prostoru Kosova i Metohije, Makedonije, i Južne Srbije.
- Asasinaska sekta, Sekta šiitskih muslimana aktivna u Persiji i Siriji u dvanaestom i trinaestom vijeku, koristili su bodeže za ubijanje svojih sunarodnika.
- Aum Shiniricyo, Japanski kult odgovoran za napad sarinom na tokijsku željezničku stanicu 1995. godine.
- Bleck September, Crni septembar, Palestinska teroristička grupa odgovorna za napad na olimpijski stadion u Minhenu 1972. godine.
- Brigade Rosse, Crvene brigade, osnovane 1969. godine, postale su glavna italijanska ljevičarska grupa, koja je nastojala zbaciti italijansku vladu i zamijeniti je revolucionarnom komunističkom organizacijom.
- DFLP, Democratic Front for the liberation of Palestine (Demokratski front za oslobođenje Palestine), 1969. godine se otcjepio od PFLP-a sa svojim vođom Naifom Havatmehom.
- ELA, Revoluciona narodna borba, grčka grupa ekstremne ljevice, formirana 1971. godine.
- ETA, Euzkadi Ta Akatasuna (Baskijska domovina i sloboda), nastoji uspostaviti nezavisnu marksističku baskijsku državu.
- FIS, Front islamskog spasa; Alžirska islamska fundamentalistička partija koja je očekivala pobjedu na izborima 1992. godine, dok ih vojska nije suspendovala i proglasila vanredno stanje.
- FLQ, Front de Liberation du Quebec (Front za oslobođenje Kvebeka); grupa koja je vodila terorističku kampanju šesdesetih i ranih sedamdesetih protiv kanadskih vlasti kako bi postigla otcjepljenje Kvebeka od Kanade.
- GAL, Grupos Antiteroristas de Liberacion (Antiteroristička oslobodilačka grupa); Španski odred smrti odgovoran za ubistvo aktivista ETE osamdesetih godina prošlog vijeka u Francuskoj. Grupa je uživala prikrivenu podršku visokog stepena španskih vlasti i snaga bezbjednosti.
- GIA, Naoružana islamska grupa; alžirska ekstremna islamistička grupa koja od ranih 1990-ih vodi nemilosrdnu terorističku kampanju kako bi zbacila svjetovni alžirski režim i zamijenila ga islamskom državom.

- Hamas, Islamski pokret otpora; palestinska islamska fundamentalistička grupa, osnovana 1987. godine, nastoji uspostaviti islamsku palestinsku državu.
- Heri Batasuna, Političko krilo ETA-e.
- Hezbollah, šiitski fundamentalistički pokret s podrškom Irana, osnovan početkom osamdesetih godina prošlog vijeka. Nastoji uspostaviti islamsku libanonsku republiku.
- Irgun (Nacionalna vojna organizacija); židovska nacionalistička grupa osnovana 1931. godine, s ciljem uspostave nezavisne izraelske države s obje strane Jordana. Irgun je koristio terorizam, ubistva i gerilsko ratovanje kako bi Britance natjerao na povlačenje iz Palestine. Raspuštena 1948. godine.
- Islamski Džihad, ime koje je Hezbollah koristio preuzimajući odgovornost za neke terorističke napade u Libanonu osamdesetih godina prošlog vijeka.
- Islamske države Iraka i Levanta, El Bagdadi je ostao vođa ISIS do njegovog formalnog širenja u Siriju 2013, kada je proglasio formiranje Islamske države Iraka i Levanta.
- LTTE, vidi Tamilski Tigrovi.
- Mafija, Sicilijansko tajno društvo, koje se razvilo u najveću svjetsku kriminalnu organizaciju.
- Novembar 17, Grčka ekstremna lijeva grupa; formirana 1975, uzela ime po studentskom ustanku protiv pukovničkog režima od 17. novembra 1973. godine.
- OVK, Oslobodilačka vojska Kosova, djeluje na prostoru Srbije, Kosova i Metohije.
- PFLP, Narodni front za oslobođenje Palestine, formiran 1967. godine, pod vodstvom Georgea Habaza, suprotstavlja se izraelsko - palestinskom mirovnom procesu.
- PFLP-GC, Narodni front za oslobođenje Palestine-Glavna komanda; osnovan 1968. godine, pod vodstvom Ahmada Jibrila, otcijepilo se od PFLP-a iste godine.
- PIJ, Palestinski islamski džihad; osnovali su ga 1970-ih Palestinci iz Gaze, oštro se suprotstavlja izraelsko-palestinskom mirovnom procesu, nastoji uspostaviti islamsku palestinsku državu i uništiti državu Izrael.
- PKK, Kurdska radnička partija; osnovana 1974, želi uspostaviti autonomne kurdske domovine u jugoistočnoj Turskoj.
- PLO, Palestinska oslobodilačka organizacija; formirana 1964, priznata je od arapskih država kao jedini legitimni predstavnik palestinskog naroda. U februaru 1993. godine, vođa PLO -

a Jaser Arafat i Uzraelski premijer Jicak Rabin dogovorili su načelnu deklaraciju i pokrenuli izraelsko-palestinski mirovni proces.

- PIRA, (Provizorna irska republikanska armija); osnovana 1969. godine, PIRA je postala vodeća republikanska organizacija i najsmrtonosnija organizacija u Zapadnoj Evropi. Proglasili su prekid vatre 1997, a 1998. godine je Šin Fejn, njeno političko krilo, potpisao Dogovor Velikog petka kojim se namjerava uspostaviti zajednička vlada u Sjevernoj Irskoj.
- RAF Rote Armee Fraction (Frakcija crvene armije); formirana kasnih 1960-ih, ova je grupa postala jedan od vodećih Borbenih komunističkih organizacija u Evropi. Oslabivši nakon smoubistva nekih njenih vođa u zatvoru na kraju se raspustila septembra 1998. godine.
- SPLA Sudanese Peple Liberation Army (Oslobodilačka armija sudanskog naroda); osnovana 1973, vodi ustanak protiv arapskih sjevernjaka koji vladaju zemljom od 1956. godine.
- Tamilski tigrovi, Oslobodilački tigrovi Tamil Elama; ekstremistička separatistička tamilska organizacija formirana 1972. godine. Koristila je terorizam, gerilsko i konvencionalno ratovanje u sukobu sa snagama bezbednosti Šri Lanke koji je odnio hiljade životana obe strane.
- Tupamaros, Urugvajaska ljevičarska grupa, osnovana 1963. godine, dobila je ime po Tupaku Amaru, peruanskom indijskom vođi ubijenom u osamnaestom vijeku.
- UDA, Ulster Defence Association (Odbrambeno udruženje Severne Irske); formirano 1971., najveća je lojalistička paravojna organizacija u Sjevernoj Irskoj.
- UFF, Ulster FreedomFighters (Borci za slobodu Sjeverne Irske); terorističko krilo UDA-e.
- UVF, Ulster Volunter Force (Dobrovoljačke snage Sjeverne Irske); formirane 1996., severno irska lojalistička teroristička grupa.

Uputstvo za prijavu i pripremu doktorske disertacije
Obrazac 5 – Izjava kandidata o autorstvu doktorske disertacije

IZJAVA KANDIDATA O AUTORSTVU DOKTORSKE DISERTACIJE

Potpisani/a Ljubiša Konatar
iz Podgorice, Žarka Zrenjanina broj 36 (adresa)

IZJAVLJUJEM

da je doktorska disertacija pod naslovom

Uzroci i modeli islamističkog ekstremizma i terorizma na Zapadnom Balkanu

- rezultat mog sopstvenog istraživačkog rada,
- da predložena disertacija u celini ili u delovima nije bila predložena za dobijanje bilo koje diplome prema studijskim programima drugih visokoškolskih ustanova u zemlji i inostrantvu,
- da su rezultati istraživanja ispravno i akademski korektno navedeni, i
- da nisam tokom istraživanja i pisanja disertacije kršio/kršila tuđa autorska prava i koristio/koristila intelektualnu svojinu drugih lica kao svoju bez odobrenja.

U Sremskoj Kamenici,

2020.godina

datum

Ljubiša Konatar

potpis kandidata

*„Luna i krst, dva strašna simbola – njihovo je na grobnice carstvo; sljedovat im rijekom
krvavom u lađici grdna stradanija, to je biti jedno ili drugo.
Ali hula na svešteni ćivot koji ga je ml'ijekom odranio – to mi prsa u tartar pretvara“*

Gorski vijenac, Njegoš